

T.C

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

ÇİN MİLLİYETÇİLİĞİNİN SOSYALİZM EKSENİNDE YÜKSELİŞİ

Doktora Tezi

DANIŞMAN

DOÇ. DR. CELAETTİN GÜNGÖR

HAZIRLAYAN

ERDEN KİŞİ

2021

KIRIKKALE

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

o Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,

o Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,

o Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,

o Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,

o Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

13/12/2021

Erden KİŞİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
TEŞEKKÜR.....	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	vii
TABLolar.....	viii
ŞEKİLLER.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

21.YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİNDE SOSYO-POLİTİK ARKA PLANI İLE MİLLET VE MİLLİYETÇİLİK

1.MİLLİYETÇİLİĞİN TANIMI VE DOĞUŞU.....	8
2. MİLLİYETÇİLİKTEN ÖNCE MİLLETLER	14
3. MİLLETLER VE MİLLİYETÇİLİK ALGISI	16
4. DEVLETLERİN VE TOPLUMLARIN MİLLİYETÇİLİĞE BAKIŞI	19
4.1.Kıta Avrupa’ında Milliyetçilik	19
4.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Milliyetçilik.....	23
4.3. Üçüncü Dünya Toplamları’nda Milliyetçilik	27
5. MİLLİYETÇİLİK ÜZERİNE ORTAYA ATILAN TEZLER	31
5.1. Kurucu Bir Mit Olarak Milliyetçilik	31
5.2. Siyasi ve Kültürel Bir Dinamo Olarak Milliyetçilik	34
5.3. Bir Modernleşme İdeolojisi Olarak Milliyetçilik	35

İKİNCİ BÖLÜM

İMPARATORLUKTAN CUMHURİYETE ÇİN MİLLİYETÇİLİĞİ

1.ÇİN TARİHİNE GENEL BAKIŞ.....	37
1.1. Siyasal ve Kültürel Geçmişin Etkisi ile Oluşan Çin Ulusal Kimliği	52
1.2. Sömürgecilik ve Çin Ulusal Kimliği İlişkisi.....	58
2.UZUN YÜRÜYÜŞ, ÇİN MİLLİ KİMLİĞİ VE TEMEL DEĞERLERİ	62
2.1. Uzun Yürüyüş ve Çin Milliyetçiliği İlişkisi.....	60
2.2. Çin Komünist Partisi ve Milliyetçilik.....	65
2.3. Sovyet Benzeri Bir Dönüşüm.....	78
3. İMPARATORLUKTAN CUMHURİYETE.....	88
3.1. Komünist Zafer	88
3.2. Devrimin İlk Yılları	96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAO DÖNEMİ ÇİN MİLLİYETÇİLİĞİ

1. 1970'LERE KADAR ÇİN MİLLİYETÇİLİĞİNDE MAO VE RUS ETKİSİ	105
1.1. Geleneksel ve Milliyetçi Yönleri ile Maoizm.....	106
1.2. Yüz Çiçek Kampanyası ve Büyük İleri Atılım Projesi.....	115
1.3. Kültür Devrimi ve Mao.....	121
1.4. Mao Dönemi Dış Politika ve Milliyetçilik	127
2. DIŞ DÜNYAYA AÇILMA: EVRİLEN ÇİN MİLLİYETÇİLİĞİ.....	140
2.1. Çin Milliyetçiliği Ekseninde Oluşan Halk Hareketleri ve Toplumsal Değişim	141
2.2. Çin Milliyetçiliği ve Toplum İçi Hegemonya	153

2.3. Çin Milliyetçiliğinde Komünizmin Etkisi	160
--	-----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇİN KOMÜNİST PARTİSİ VE MİLLİYETÇİLİK

1. ÇİN KOMÜNİST PARTİSİ YÖNETİMİNDE MİLLİYETÇİLİK	167
1.1.Çinli Özellikleri ile Bir Üniter Sistem	171
1.2. Ordu, Elitler ve Milliyetçilik	175
2. KÜRESEL BİR AKTÖR OLARAK ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NDE MİLLİYETÇİLİK.....	181
2.1. Çin Ekonomisinin Sosyalist Ekonomi Modelinden Kapitalist Ekonomik Modele Evrimi ve Milliyetçilik	184
2.2. Çin ve Sosyalizm	189
SONUÇ	196
KAYNAKÇA	209
EKLER	229
ÖZGEÇMİŞ	236

ÖZET

ÇİN MİLLİYETÇİLİĞİNİN SOSYALİZM EKSENİNDE YÜKSELİŞİ

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Celalettin GÜNGÖR

Aralık 2021, 247 Sayfa

Yaklaşık beş bin yıllık bir tarihe sahip olan Çin uygarlığı, kültürel özellikleri, siyasi geçmişi, milli kimliği ve diğer birçok yönü ile özgün yapısını korumuştur. Çin tarihi uzun savaşlar, isyanlar, istilalar, derebeylik ve uzun süren kıtlık yıllarından oluşmuş bir tarihtir. Dünyanın uygarlık kümelerinin uzağında kalması nedeni ile Çin uygarlığı bir taraftan özgün yapısını korurken diğer taraftan dünyadaki teknolojik ve bilimsel gelişmelerin uzağında kalmıştır. Özellikle Sanayi Devrimi öncesinde ve sonrasında Kıta Avrupa'sında varlık gösteren bilimsel, teknolojik ve ekonomik gelişimden uzak kalması, Çin toplumunu olumsuz etkilemiştir. Sanayi Devrimi sonrasında Kıta Avrupa'sında oluşan sermaye birikimi İngiliz ve Fransız tüccarları tarafından Çin'e ulaştırılmış ve Çin, Avrupa ekonomisi için iyi bir pazar olarak kullanılmıştır. 1840 ve 1860'lı yıllar arasında varlık gösteren Birinci ve İkinci Afyon Savaşları Çin'in Batılı ülkelere karşı sömürge olmamak için vermiş olduğu mücadelenin bir örneğidir. Sömürge olmamak adına milli bir direniş sergileyen Çin halkı, bu noktada hem Batılı ülkeleri hem de Batılı ülkelere karşı gerekli tepkiyi veremeyen Mançu Hanedanı'nı suçlamıştır. Sonrasında devam eden Japonya'nın yayılmacı hareketleri de Çin'in ihtiraslı milliyetçilik anlayışına önemli bir katkı sunmuştur. 1911'de cumhuriyet rejimine giden sürecin ölü açılarak Mançu Hanedanı ile yollarını ayıran Çin halkı, oldukça sancılı bir sürecin içerisine girmiştir. Bir taraftan istilacı güçler ile mücadele edilirken diğer taraftan Çin milliyetçiliğinin iki farklı yorumunu yapan Komünistler ile Guomintang güçleri arasında çetin bir mücadele yaşanmıştır. Devamında yaşanan iç savaşlar ve Uzun Yürüyüş süreci sonrası, 1949 yılına gelindiğinde Mao Zedong önderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. Çin tarihinin her döneminde milliyetçi hissiyatlar görülmüştür. Fakat 1840'lı yıllardan itibaren savaşlara, isyanlara, devrimlere ve toplumsal evrimlere sebep olan bir ideoloji olarak, Çin milliyetçiliği kendini göstermiştir. Devrim sonrası süreçte Sovyet tecrübesinden istifade eden Mao Zedong, Çin halkının sosyalist dönüşümü için önemli bir mücadele vermiştir. Mao Zedong'un iktidar yıllarında Çin'in milliyetçi kimliği toplumsal her alanda kendini göstermiştir. Mao Zedong sonrası dönemde özellikle Deng Şiaoping'in iktidarı süresince, Çin'in dünya ülkeleri ile ilişkilerinde sosyalizmden kapitalizme doğru bir eksen kayması sezilse de Çin milli kimliği bu dönemde de kendisini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Çin Milliyetçiliği, Çin Halk Cumhuriyeti, Çin Komünist Partisi, Mao Zedong ve Çin Devrimi.

ABSTRACT

THE RISE OF CHINESE NATIONALISM ON THE AXIS OF SOCIALISM.

Kırıkkale University

Social Sciences Institute

Department of Political Science and Public Administration

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Celalettin GÜNGÖR

December 2021, 247 Pages

Chinese civilization has a history of about five thousand years. It has managed to preserve important elements of its authentic structures like its cultural features, political background, national identity. Chinese history is a history of long wars, riots, invasions, feudalism and periods of famine. Since it is far from other great civilizations, Chinese civilization managed to keep its authentic aspects. It has also remained far from the technological and scientific developments in the world. Especially after the Industrial Revolution, being away from scientific, technological and economic developments of Continental Europe had a negative impact on the Chinese society. Capital accumulation in Continental Europe after the Industrial Revolution was brought to China by British and French traders. China became profitable market for the European economy. The First and Second Opium Wars, between 1840 and 1860, can be considered as examples of China's struggle against colonization by Western countries. The Chinese people, who showed a national resistance against colonisation, blamed the Manchu Dynasty as well as the Western countries, because of the Dynasty's inability to respond to colonisation. Following Japanese expansionism also contributed to Chinese nationalism. The Chinese people, who separated their ways with the Manchu Dynasty by opening the way to the republic regime in 1911, entered an agonising period. There was a fight with the invaders also there was a civil war between the Communists and the Guomintang forces. These two sides can be considered as supporters of two different interpretations of Chinese nationalism. After the subsequent civil wars and the Long March process, in 1949, the People's Republic of China was established under the leadership of Mao Zedong. Nationalist sentiments can be found in every period of Chinese history. But Chinese nationalism has mainly emerged as an ideology that caused wars, revolts, revolutions and social evolution since the 1840s. Taking advantage of Soviet experience in the post-revolutionary process, Mao Zedong fought an important struggle for the socialist transformation of the Chinese people. During the reign of Mao Zedong, China's nationalist identity has manifested itself in every social sphere. In the post-Mao Zedong period, especially during the reign of Deng Xiaoping, while China's relations with the world countries were perceived as a shift from socialism to capitalism, the Chinese national identity also showed itself in this period.

Key Words: Chinese Nationalism, People's Republic of China, Chinese Communist Party, Mao Zedong and the Chinese Revolution.

TEŞEKKÜR

Soğuk Savaş'ın bitmesi ile beraber tek kutuplu bir uluslararası sisteme doğru evrilen küresel sistem, 21. yüzyıla gelindiğinde çok kutuplu bir dünya sistemine doğru evrilmiştir. Küreleşme ile beraber ulusal-siyasi sınırların olabildiğince geçişken olması birçok bakımdan önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Günümüz dünyasında artık ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel olarak çok kutuplu bir küresel sistemden bahsedebilmemiz mümkündür.

Vurgulamaya çalıştığımız bu çok-kutuplu sistemin aktörlerinden birisi de Çin'dir. Sahip olduğu ekonomik, siyasi ve teknolojik güç ile bugün dünya siyasetinin önemli bir aktörü olarak ÇHC'yi görmekteyiz. Kısa bir süre önce tarih sahnesinde modern bir devlet olarak yerini alan ÇHC, kısa süre içerisinde önemli bir mesafe almış ve bugün için dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olmayı başarmıştır. Kısa süre içerisinde aldığı bu mesafenin birçok tetikleyici unsuru bulunmaktadır.

Çin halkının ve devletinin sahip olduğu milliyetçi hislerin ve bu uğurda topyekün hareket eden mücadele bilincinin, en önemli olgu olduğu kanaatindeyiz. Bu sebeple çalışmamız boyunca savaflara, devrimlere ve toplumsal evrime neden olan bir ideoloji olarak Çin milliyetçiliğinin tarihsel seyrini analiz etmeye çalıştık. 1840'lı yıllardan başlayarak Afyon Savaşları temelinde Çin Devrimi ve Mao Zedong'un iktidar süreci boyunca Çin milliyetçiliğinin toplumsal ve siyasal yönlerini tartışarak çalışmamızı şekillendirdik. 21. yüzyıla gelindiğinde "Çin halkı ve Çin devleti için milliyetçilik nedir? ve Çin halkı neden milli olmayı tercih etmiştir?" sorularına cevap aradık. Bilimsel veriler ile sorularımıza cevaplar bularak, çalışmamızı bu noktaya ulaştırdık.

Tez çalışmamın planlanmasında, geliştirmesinde, analizinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, bilgi ve deneyiminden yararlandığım danışman hocam Sayın Doç. Dr. Celalettin GÜNGÖR ile diğer sayın hocalarım Prof. Dr. İlyas DOĞAN'a, Prof. Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN'e, Prof. Dr. Cemal FEDAYİ'ye ve Doç. Dr. Murat GÜL'e çok teşekkür ederim. Saygılarımla.

Erden KİŞİ

KIRIKKALE

SİMGELER VE KISALTMALAR

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ÇHC: Çin Halk Cumhuriyeti

ÇKP: Çin Komünist Partisi

KMT: Guomintang Hareketi

ÇHSDK: Çin Halkının Siyasi Danışma Konferansı

ÇHSİK: Çin Halkının Siyasi İstişare Konferansı

ÇKPMK: Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi

ÇKPPDK: Çin Komünist Partisi Palitbüro Daimi Komitesi

UHK: Ulusal Halk Konferansı

GLF: Büyük İleri Atılım Projesi

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BM: Birleşmiş Milletler

PLA: Çin Halk Kurtuluş Ordusu

ŞİÖ: Şanghay İşbirliği Örgütü

BRICS: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti Ekonomik Birliği

WTO: Dünya Ticaret Örgütü

TABLÖLAR

Tablo -1	Çin'in Demografik Yapısı	48
Tablo- 2	ÇKP Organizasyon Şeması.....	71
Tablo- 3	Çin Halk Cumhuriyeti İdari Yönetim Birimleri.....	171
Tablo -4	Çin Özgür Halk Ordusu Organizasyon Şeması.....	176
Tablo -5	2030 Yılında Dünyanın En Büyük 20 Ekonomisi.....	179

ŞEKİLLER

Harita -1	İkinci Dünya Savaşı Öncesi Kıta Avrupa'sında Ulusal Sınırlar.....	11
Harita- 2	Çin Siyasi Haritası.....	37
Harita -3	Çin Eyaletler Haritası.....	47

GİRİŞ

Dünya üzerinde özellikle Kıta Avrupası'nda 1700'lü yıllarda başlayan milliyetçilik akımı tüm dünya toplumlarını etkilemiştir. Bu etki sonucunda devlet sistemleri değişime uğramış, imparatorluklar yerini ulus devletlere bırakmaya başlamıştır. Bu noktada Çin'in yaşamış olduğu milliyetçilik temelli evrimi anlayabilmek önem kazanmaktadır. Dünyanın köklü uygarlıklarından 5000 yıllık tarih ve kültüre sahip olan Çin Halk Cumhuriyeti, bugün dünya gündeminde en çok ilgi çeken ülkelerden biridir. Sosyalizm ekseninde yükselen Çin'in milliyetçilik anlayışı siyasal, toplumsal ve kültürel anlamda önemli değişimlere neden olmuştur.

Çin kültürü kendi kaynaklarında, köklü bir coğrafyada doğmuştur. Hayat, toprak, üretmek, tasarruf, doğaya saygı ve atalar kültü ile örgütlenmiş yerleşik yaşayışın oluşturduğu bir kültürdür. Uzun bir zaman dilimi boyunca kesintisiz bir şekilde devam eden Çin tarihinin en önemli özelliği, dünyanın diğer uygarlıklarından uzak olması nedeni ile özgün yapısını koruması ve farklı bir yaşam felsefesi edinmesidir. Ayrıca uzunca bir dönem toprakları üzerinde süren savaşların sonucu olarak ortaya çıkan kıtlık, yoksulluk, kargaşa ve iç savaş dönemleri farklı bir tarihi bilince kaynak oluşturmuştur. Çinlilerin en ayırt edici değerlerinden birisi de mekan edindikleri coğrafyayı kutsallaştırmaları¹ olmuştur.

İmparatorluğun son dönemlerine gelindiğinde Çin İmparatorluğu'nun o ihtişamlı günleri gerilerde kalmıştır. Batı'da eğitim görmüş birçok Çinli, Çin'i modernleştirmeye çalışmıştır. Avrupa'dan gelen yeni siyasal fikirler Çinli fikir insanlarının ilgisini çekmiştir. Nihayetinde 1911'de Mançu Hanedanı devrilmiş ve cumhuriyet kurulmuştur. Son hanedanın tahttan çekilişi ile iç savaş başlamıştır. Çin'in bu istikrarsızlığından Japonya yararlanmış ve Japonya'nın yayılcı hareketleri, Çin halkında katı bir ulusçuluk anlayışına neden olmuştur. Bu dönemde Çin'in iç siyasetinde iki ideolojik kamplaşma var olmuştur. Sun Yat-sen liderliğindeki Milliyetçiler (Guomintang Hareketi) ve Mao Zedung önderliğindeki Komünistler arasında siyasi bir mücadele cereyan etmiştir. Sonrasında devam eden Japon saldırıları sonucunda 1949'da Komünistler yönetimi ele geçirmiş ve Çin Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. Nihayetinde Çin'e komünizmi getiren temel olgu, bu tarihi süreç olmuştur. Bu süreç içerisinde sosyalizm ekseninde yükselen Çin milliyetçiliğinin, toplumsal ve siyasal her konuda etkisi sezilmiştir.

¹ Murat Tural, **Orta Çağ'da İslam'ın Kılıcı ve Hristiyanlığın Çekici- Selçuklular ve Franklar**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2020, s. 67.

1949 ve 1976 yılları Çin’de Mao’nun iktidar yılları olmuştur. Bu dönem boyunca birçok konuda keskin adımlar atmaya çalışan Mao, Çin milliyetçiliği konusunda da önemli katkılar sunmuştur. Çin’in hak ettiği yere ulaşması, Çinlinin köklü yaşam biçiminin ve saygıya layık ulusal kimliğinin ön plana çıkması için çalışmıştır. İdeolojik olarak bir komünist yapı inşa etmeye çalışan Mao, bu komünist modelin altında Çin’in kültürel ve ulusal değerlerini baskılamak istememiş, aksine Çinli kültürel değerler ile sosyalist-komünist bir model oluşturmak istemiştir. Milliyetçilik ile sosyalist-komünist ideoloji arasında bir ara yol bulmaya çalışılmıştır.

Mao önderliğindeki komünist kadrolar, devrimin kısa sürede başarıya ulaşması için çetin bir mücadele vermişlerdir. Çin halkı uzun süren savaşlar ve çatışmalar nedeni ile ciddi yaralar almıştır. Devrimin kısa sürede meyvelerini vermesi, komünist kadrolar için ön önemli öncelik olmuştur. Çinli filozof Sun-Tzu’nun da ifade ettiği gibi: “Savaşta, en büyük hedefiniz zafer olmalıdır; uzun süren seferler değil”.² düşüncesi, Mao ve komünist kadroların temel ilkesi olmuştur. Bu süreç içerisinde Çin ulusal kimliği tecritte oluşmuş bir kimlik olmamıştır. Çin ulusal kimliği çeşitli yollardan geçmiş, diğer toplumlar ile etkileşim kurarak farklı özellikler edinmiştir. Özellikle ABD ve Japonya ile ilişkilerinde aldıkları mesafe bu noktada önemlidir.³ Özünde Çin ulusal kimliği bir diyalektik iletişim süreci yaşayarak evrilmiştir. Emperyalist ülkelerle yaşanan fiili çatışma ve Japonya’nın istilacı hareketleri, Çin’in milliyetçi duygularını daha da alevlendirmiştir. Bu süreç içerisinde aynı düşman ile karşı karşıya olunması, Çin ve Sovyetleri yakınlaştırmıştır. Kapitalizmin karşısındaki safı oluşturan sosyalizmin, Çinliler tarafından kabul görmesinin temel nedeni de bu süreç olmuştur. Daha sonrasında Sovyetler ile kurulan ilişkiler, ideolojik eksenden dostluk ve ittifaklara doğru ilerlemiştir.

Bugün için Çin ulusal kimliği geçmişin yükü ile mücadele etmek zorundadır. Bu noktada en çetin mücadele yakın tarihte diğer ülkelerle yaşanan ilişkilerdir.⁴ Özellikle emperyalist Batılı ülkeler ve yanı başındaki istilacı Japonya ile kurulan ilişkiler, en sorunlu konudur. Çin’in yaşamış olduğu tutkulu milliyetçiliğin özünde Çin’i sömürgeleştirmek isteyen toplumlara karşı tepki yatmaktadır.

² Sun -Tzu, **Savaş Sanatı**, Çev. Mehmet Ortaç, Ren Kitap, İstanbul, 2020, s. 14.

³ Peter Hays Gries, **China’s New Nationalism; Pride, Politics and Diplomacy**, University of California Press, California, 2004, s. 40.

⁴ Gries, **China’s New Nationalism; Pride, Politics and Diplomacy**, s. 45.

1900'lü yılların başından itibaren Çin toplumunda milliyetçilik ideolojisinin hararetli bir şekilde savunulmasının temel amacı, Çin'i modernleştirmek olmuştur. Modern bir Çin toplumu ve devleti inşa edebilmek için milliyetçilik ideolojisine daima atıf yapılmıştır. Birçok farklı toplumda olduğu gibi Çin toplumunda da milliyetçilik ideolojisini bu amaçla kullanan farklı siyasi aktörler kendini göstermiştir. Dünya tarihine bakılacak olursa İngiltere ve Japonya'da toprak soylular, Rusya'da işçi kesimi, Kıta Avrupası ve Amerika'da kentsoylular, Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye'sinde ise askeri bürokrasi bu sorumluluğu üstlenmiştir.⁵ Çin'in 20. yüzyılda yaşamış olduğu dönüşüm özü itibarıyla Cumhuriyet Türkiye'sinin yaşadığı dönüşüme benzemektedir. Her iki örnekte de uzun bir siyasi geçmişe sahip olan imparatorluklar tasfiye edilerek belli bir bürokratik tabaka eliyle milliyetçilik ideolojisi temelinde modern bir devlete dönüşmek amacıyla, cumhuriyet rejimine giden yolun açıldığı görülmektedir. Fakat Çin örneğinde bu süreç, sosyalizm ekseninde ilerlemiştir.

Kültürel, siyasi ve sosyolojik olarak birbirinden oldukça farklı iki devlet olan Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 20. yüzyılda milliyetçilik temelinde yaşadıkları siyasi dönüşüm birbirine benzemektedir. Özellikle aynı siyasi tehdit ile karşı karşıya olmak (siyasi ve kültürel olarak Batılı güçler tarafından sömürge olmak), her iki toplumda da milliyetçilik ideolojisini keskinleştirmiştir. Bir bağımsızlık mücadelesinin ardından, önemli bir siyasi devrimin yolunu açmıştır. Bağımsızlık mücadelesinde ve devrime giden yolda önemli katkılar sunan milliyetçilik ideolojisi, devrim sonrasında evrilmiştir. Her iki toplum için de farklı anlamlar yüklenerek yoluna devam etmiştir.

20. yüzyıl Çin toplumu için başlı başına bir modernleşme dönemidir. Çin halkının ve bürokratik tabakanın Çin'i modernleştirmek istemesinin birçok nedeni bulunmaktadır. Dış nedenlerin yanı sıra iç nedenler de bu süreçte belirleyici olmuştur. Özellikle köylü bir halk olmak ve feodal düzenin baskın yapısından kurtulmak temel nedenler arasındadır. Bu noktada sosyalizm önemli bir ideoloji olarak görülmüştür. Modernleşmenin tanımını kentleşmek ve kent toplumuna gidiş olarak belirleyen Çin modernistleri, bu sürecin önünü açmak için mücadele etmişlerdir. Öyleyse, kent nedir ve 20. yüzyılda bu kavram için neden Çin halkı mücadele etmiştir? Bergel'in ifadesi ile kent, "Sakinlerinin çoğunun tarımsal faaliyet dışındaki işlerle uğraştığı her yerleşim birimi şehir olarak adlandırılabilir."⁶ Dolayısıyla, şehir, tarımsal faaliyetten uzak, dolayısı ile feodal düzeni kırarak farklı bir üretim tarzının

⁵ Ömer Çaha, **Bitmeyen Beraberlik- Modern Dünyada Din ve Devlet**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008, s. 17.

⁶ Max Weber, **Modern Kentin Oluşumu**, Çev. Musa Ceylan, Yarı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 31.

yaşamı şekillendirdiği bir coğrafi alandır. Sahip olduğu anlam ile olabildiğince çekici bir yaşam şekli sunan kent yaşamı, 20. yüzyılda Çin toplumu için modernleşmenin temel aracı olarak görülmüştür. Köylü kitlelerin kentli insan topluluklarına dönüşmesi için sosyalizm temelinde yeni bir Çin milliyetçiliği tanımı yapılmıştır. Bu tanımın Çin halkına sunulması ve kabul görmesi için komünistlere büyük bir görev düşmüştür.

1840 yıllardan başlayarak Çin Devrimi'ne kadar devam eden siyasal süreç, Çin toplumu için önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Felsefeden sanata, edebiyattan tarıbilime kadar her alanda bu dönemin etkisi olmuştur. Özellikle edebiyat alanında bu sürecin ciddi bir etkisi vardır. Nobel ödüllü Çinli bir yazar olan Mo Yan'ın eserlerinde bu durum açık bir şekilde görülür: “Darılar kızardı...-Japonlar geldi...-Yurttaşlarım hazırlanın...-Ateş edin, topu ateşleyin...”⁷ Görüleceği üzere yaşanan siyasal sürecin, Çin edebiyatında da milliyetçi duyguların gelişmesine katkı sağladığı görülmüştür. Sömürgecilik karşıtı anlayış, sosyalist topluma ulaşma gayesi ve milliyetçilik ideolojisi arasında güçlü bir bağ kurulmuştur.

Çalışma süreci, bizi farklı bilgiler ile karşı karşıya getirmiştir. Özellikle Çin halkının felsefesi, psikolojisi, edebiyatı ve tarihi bizim için önemli bir kaynak olmuştur. Farklı bilimsel alanlarda vurgulanan ortak bir gayenin varlığı göze çarpmıştır. Çin halkının sahip olduğu tüm bilimsel ve kültürel değerlerin temelinde yatan Çin ulusal kimliği ve sosyalizm ekseninde gelişen bu kimliğin yükselişi, çalışmamızın temel parametresi olmuştur.

Kaynak seçiminde olabildiğince birincil kaynaklardan yararlanmaya çalıştık. Çalışmamız konusunda yapılan Türkçe kaynakların azlığı nedeni ile yabancı dilde yazılan kaynaklardan ve çeviri yapıtlardan istifade ettik. Tüm çalışma boyunca özellikle İngilizce kaynaklardan oldukça fazla yararlandık. İngilizce yazılmış kaynakların seçiminde olabildiğince titiz davranmaya çalışarak konumuzu tam anlamı ile derinleştiren eserleri incelemeye çalıştık. Birçok bilgi ve doküman ile karşı karşıya kaldık. Fakat aradığımız temel kavram olan Çin milliyetçiliği kavramı çerçevesinde kaynakları eleyerek çalışmamız için kilit önemde olan kaynaklara ulaştık.

Çalışma boyunca isyanlara, savaşlara, devrimlere ve toplumsal evrimlere sebep olan bir ideoloji olarak Çin milliyetçiliğinin gelişimini analiz etmeye çalıştık. Siyasal ve toplumsal hareketlerin milliyetçilik ideolojisi ile olan bağını dile getirdik. Sosyalist-komünist Çin'in

⁷ Mo Yan, **Kızıl Darı Tarlaları**, Çev. Erdem Kurtuldu, Can Yayınları, İstanbul, 2013, s. 20.

yaşadığı değişimleri yükselen milliyetçilik ideolojisi ile değerlendirmeye çalıştık. Çin milliyetçiliğinin tanımı, unsurları ve gelişimine yönelik çıkarımlara ulaştık. Ayrıca tüm dünya toplumları için tek bir milliyetçilik tanımı olmadığı, her toplum için farklı bir milliyetçilik algısının hüküm sürdüğü sonucuna vardık. Bu olguya neden olan temel unsurun ise her toplumun yaşadığı tarih ve deneyim olduğunu anladık.

Çin milliyetçiliği tanımı için ortaya atılan kavramların özü araştırılmaya çalışılırken, Çin milliyetçiliğinin ortaya çıkışı noktasında farklı düşüncelere rastladık. Bu noktada özellikle Çin toplumunun yaşadığı siyasi tarihin ve kültürel geçmişin önemi üzerinde durmaya çalıştık.

Çin milliyetçiliğinin unsurları olarak; tarih, kültür, etnisite, dil, felsefe, mitoloji gibi kavramların varlığı karşımıza çıktı. Öte taraftan Çin milliyetçiliğinin türleri olarak; siyasi milliyetçilik, kültürel milliyetçilik, etnik milliyetçilik, anayurt milliyetçiliği, bir modernleşme argümanı olarak milliyetçilik ve sömürgecilik karşıtı bir ideoloji olarak milliyetçilik türlerine rastladık.

Çin milliyetçiliği konusu hakkında farklı kuramcı ve düşünürlerin görüşlerine yer vererek Çin milliyetçiliğine dair farklı değerlendirmeleri aktarmaya çalıştık. Kavrama yönelik mümkün olduğunca pek çok farklı bakış açısının sunulmasında iki farklı hedef gözettilik: İlk olarak, kavram hakkında literatürdeki belirsizliği ve uzlaşmazlığı ortaya çıkarmayı amaçladık. Diğer taraftan da bu bakış açılarından yararlanarak genel anlamda kavrama dair ortak bulguların altını çizerek kavramın belirsizliğinin ve karmaşıklığının giderilmesini amaçladık. Bu amaca uygun olarak Çin milliyetçiliğine dair sunulan çalışmaların genel bir değerlendirmesini yapıp, bu çalışmalardan faydalanarak Çin milliyetçiliğinin oluşum sürecini ve tanımını yapmaya çalıştık.

Çalışma sürecinde Çin'in etnik parçalanmışlığı, büyük coğrafyası, standart Çince problemi, tek halk algısı gibi sorunlara da değinmeye çalıştık. Elde ettiğimiz kaynaklarda bu tür konuların ince ince işlendiğini gördük. Sonrasında ise sosyalist Çin'de Çin milliyetçiliği ekseninde Çin halkının ve devletinin bu sorunlara karşı takındığı ulusal duruşu anlayarak çalışmamıza dahil ettik. Çin'in büyük bir coğrafyaya, büyük bir kültüre ve büyük bir siyasi geçmişe sahip olması nedeniyle yaşadığı sorunları psiko-sosyal altyapısı ile değerlendirerek çalışmamıza ekledik. Birçok dünya toplumunun yaşadığı sorunlara daha ayrıntılı bir şekilde Çin toplumunda rastladık. Oldukça fazla bir birikim olan Çin literatürü içerisindeki ulusal doneleri analiz ederek çalışmamızı ilerlettik.

Yapmış olduğumuz araştırma süreci boyunca Çin milliyetçiliği denilince sömürge karşıtlığı olgusunun akıllara geldiğini gördük. Özellikle İngiliz, Fransız ve Japon istilalarına ve sömürge emellerine karşı direnen, gittikçe güçlenen bir Çin ulusal kimliğinin olduğunu gördük. Kadim bir medeniyet olması ve Çin halkının kendisini sömürge bir halk olarak görmek istememesi nedeniyle emperyalist güçlere karşı kesin reddedici tavrını anlamaya çalıştık. İlerleyen süreçte Çinlinin emperyalist güçlere karşı takındığı bu ulusal duruşun nedenlerini anlayarak çalışmamızı ilerlettik. Sömürge olmamak, ulusal kimliğini korumak, feodal düzenden kurtulmak adına Çin halkının yürütmüş olduğu mücadeleyi, sosyalist-komünist Çin’de Çin milliyetçiliği ekseninde analiz ederek çalışmamızı bu noktaya ulaştırdık.

Zorluklar ile beraber çalışma süreci boyunca karşılaştığımız birçok kolaylık da oldu. Özellikle dünyanın farklı coğrafyalarından bilim insanlarının Çin’in ve Çinlinin tüm yaşamsal özellikleri ile ilgili ortaya koyduğu detaylı çalışmalar oldukça işimize yaradı. Coğrafi olarak dünya uygarlık kümelerinin uzağında olan Çin halkının bilimsel olarak dünya toplumları ile iç içe olduğunu gördük. Farklı kültürlerden bilim insanlarının ortaya koyduğu özgün bilimsel bakışlardan istifade ederek çalışmamızı ilerletmeye çalıştık. Ayrıca gerekli görülen noktalarda tablolardan ve şekillerden istifade ederek konunun daha iyi anlaşılabilmesi için çaba gösterdik. Daha sonrasında Çin Halk Cumhuriyeti’nin mevcut siyasal ve ekonomik yapısının oluşumunda Çin milliyetçiliğinin önemini vurgulamaya gayret ettik. Sonrasında ise özgün devlet yapısı ve günümüz şartlarında sosyalist-komünist Çin Halk Cumhuriyeti’nin milliyetçi kimliğini analiz etmeye çalıştık.

Günümüz bilim dünyasının sunduğu mevcut kaynaklar incelendiğinde temel olarak Türkiye’de sosyalist- komünist Çin’deki Çin milliyetçiliği konusuna yönelik köklü çalışmalar yerine, çoğunlukla Çin’in stratejik konumu, tarihi geçmişi, kültürel yapısı, Türkiye ile ilişkileri, kapitalist dünya ile ekonomik bağı ve jeo-stratejik önemi üzerine birtakım çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Tam olarak Çin milliyetçiliğinin geçirdiği evreler, sistemli bir şekilde dönemsel olarak ele alınmamıştır. Özellikle Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurulmasından bu yana milliyetçilik anlayışının nasıl bir değişim geçirdiği incelenmemiştir. Bu nedenle ilgili kaynaklar sistemli bir şekilde incelenerek, belirttiğimiz hususları karşılayacak aydınlatıcı bir çalışma ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tüm dünya toplumlarında olduğu gibi Çin toplumunda da devrimden bugüne sosyalizm ve milliyetçilik ideolojisi arasında bir diyalektik iletişim sürecinin yaşanmış olduğu

görülmüştür. Bu iletişim sürecinde sosyalizmin sahip olduğu evrensel değerler karşısında milliyetçilik ideolojisinin sahip olduğu yerel değerlerin, devletler ve toplumlar nazarında daha çok kıymet gördüğü anlaşılmıştır.

Çalışma süreci boyunca Çin'in yaşadığı kültürel değişim, toplum mühendisleri, iç ve dış savaşlar, öğrenci hareketleri, Çin'in tanıştığı yeni siyasi ideolojiler ve devlet politikaları incelenerek bu temelde milliyetçilik anlayışı analiz edilmiştir. Birinci bölümde: Milliyetçiliğin tanımı, doğuşu, farklı toplumlarda ne gibi anlamlar ve işlevler yüklediği açıklanmıştır. İkinci bölümde: İmparatorluktan cumhuriyete ilerleyiş sürecinde Çin milliyetçiliğinin önemi ve ne gibi değişimlere yol açtığı analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde: Mao liderliğindeki ÇKP'nin ideolojik tanımlamasında sosyalizm temelinde Çin milliyetçiliği anlayışının toplumdaki karşılığı ve bu temelde Mao döneminde oluşturulan toplumsal politikaların milliyetçi yönleri analiz edilmiştir. Son bölümde ise Çin milliyetçiliğinin Mao sonrası dönemde Çin halkı ve devleti için var olan önemi tartışılmıştır. Ardından tarihi seyir içerisinde Çin milliyetçiliğinin nasıl geliştiği, yeni ideolojiler karşısında kendini nasıl koruduğu ve farklı ideolojilerle entegre olabilme yönü üzerinden sosyalist- komünist Çin'de Çin milliyetçiliğinin 21. yüzyıldaki anlamı tartışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

21.YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİNDE SOSYO-POLİTİK ARKA PLANI İLE

MİLLET VE MİLLİYETÇİLİK

1.MİLLİYETÇİLİĞİN TANIMI VE DOĞUŞU

Milletçilik ve küreselleşme genellikle siyasi, kültürel ve ekonomik tarihte karşıt kutuplaşmalara yol açan süreçler olarak kabul edilir.⁸ Küreselleşmenin bütünleştirici genel argümanlarına karşı milliyetçilik, ayrıştırıcı yerel argümanlar ile bu mücadelenin tarafı olmuştur. Bu noktada özellikle etnik ve dinsel milliyetçilik konusu dünya insanlığını yakından ilgilendiren bir konuya dönüşmüş durumdadır. Etnik ve dinsel amaçlarla kurulan örgütlerin siyasi hedefler için terörizme yönelmesi ise 21. yüzyılda milliyetçiliği oldukça kötü sonuçlara ulaşabilecek bir ideoloji boyutuna getirmiştir. Bir öteki tasavvuru yapmak ve belirlenen hedeflere ulaşmak için öteki kabul edilen kitleler üzerinde ses getiren eylemler yapmak adına, bu örgütler milliyetçilik ideolojisini etkin bir şekilde kullanmaktadırlar.

Devletler ve toplumlar için birleştirici birçok yönü olmasına karşın çeşitli çıkar gruplarının milliyetçiliği kötü emeller uğruna kullandığı bir dönemi yaşamaktayız. Teknolojik gelişmeler ve kitle imha silahlarının yıkıcı etkisinin artması gibi nedenlerle bu tür örgütlerin dünya üzerindeki etkileri olabildiğine artmaktadır. Ayrıca sahip oldukları ulusal bilinci dünyanın herhangi bir bölgesine ulaştırma bilme imkanlarına da sahiptirler.

Milliyetçiliği tamamen etnik kökenden ayırmak mümkün olmamakla birlikte onu etnik kökenlerin devamı veya ortak tarih veya dilin basit bir yansıması olarak açıklamak da imkansızdır.⁹ Bu sebeple milliyetçilik hem kültürel hem de politik yönleri olan bir argümandır. Özellikle 19. ve 20. yüzyıl toplumlarının milliyetçilik konusuna kültürel temelde değil de siyasi temelde yaklaşmalarının birçok nedeni bulunmaktadır. Bu tercihin temel belirleyicisi ise özgürlük ve var oluş mücadelesi veren toplumların, milliyetçiliği kurtarıcı bir dinamo olarak görmeleridir.

Birinci Dünya Savaşı sürecinde fikir insanları, milliyetçiliğin sebepleri üzerine geniş çaplı yazılar yazdılar ancak milliyetçiliğin uluslararası politika üzerindeki etkileri konusunda

⁸ Liah Greenfeld, "Nationalism", *The Wiley- Blackwell Encyclopedia of Globalization*, 2012, s. 1.

⁹ Craig Calhoun, "Nationalism and Ethnicity", *Annual Review of Sociology*, 1993,19. 1, s. 211.

çok az şey söylediler.¹⁰ Milliyetçiliğin nedenleri önemli bir araştırma konusu oluşturmaktadır. Çünkü Fransız Devrimi'nden bugüne yaşanan milliyetçilik birçok savaşın nedeni olarak gösterilebilir. Lakin milliyetçilik ideolojisinin uluslararası politika üzerindeki etkisi daha önemli bir konudur. Ulus devletlerin oluşumu ve bugün ulusal değerler uğruna mücadele eden milletler, uluslararası politikanın temel aktörü konumuna yükselmiş bulunmaktadır.

Ulusların varlığı hakkında bu kadar önemli olan nedir? Tarih boyunca insanlar, “bizi” “onlardan” ayırt etmek için kullanılan ölçütler etrafında çeşitli gruplar oluşturmuşlardır. Böylece bu gruplar milletleri oluşturmuştur. Binlerce hatta milyonlarca insan, 20. yüzyılda I. ve II. Dünya Savaşlarında olduğu gibi belki de tüm yüzyılların en acımasız olan savaşlarında milletleri adına ölmüşlerdir. Bir ulusun ne olduğunu anlamamanın bu kadar önemli olmasının nedenlerinden biri de budur. İnsanlar kendisini farklı ve çoğu zaman çatışan gruplara ayırma eğiliminde olmuşlardır.¹¹ Biz ve öteki bilinci ile ilerleyen bu süreç, 20. yüzyılda insanların kendi kimliklerini tanıdığı ve bu uğurda çetin bir kavga verdiği bir yüzyıl olmuştur.

Uluslar, zaman içinde sayısız tarihsel süreç sonucunda ortaya çıkmıştır. Herhangi bir ulusun ortaya çıktığı kesin bir anın, sanki bir ulus tarafından tasarlanmış, üretilmiş bir üründüğü gibi kesin bir anın tarihini belirlemeye çalışmak, anlamsız bir girişimdir. İnsan bir milletin içinde doğmuştur. Ulusun kültürel topluluğunun tarihsel olarak gelişen bölgesel yapısına ve doğumun bu biyolojik gerçeğine atfedilen önem, ulusun bir dizi akrabalık biçiminden biri olmasının nedeni olmuştur. Toplumun merkezi olması nedeniyle aile gibi diğer akrabalık biçimlerinden farklı olmuştur. Bir kabile, şehir devleti veya çeşitli etnik gruplar gibi diğer bölgesel toplumlardan yalnızca topraklarının genişliğiyle değil, aynı zamanda istikrarı, yani zaman içinde devamlılığı sağlayan görece tek biçimli kültürü nedeniyle de farklıdır. Bunun neden böyle olduğunu anlamak gerekir. İster kabile ister şehir devleti ister krallık olsun, tüm ulusların tarihsel öncelikleri vardır. Tarihsel olarak daha eski olan bu toplumlar, ulusların oluşumunda önemli öncüllerdir. Örneğin İngiliz ulusu, tarihsel olarak daha eski olan Saksonlar, Açılar ve Normanlar toplumlarından ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte bu tarihsel öncüller asla yalnızca birtakım gerçeklerden ibaret değildir. Çünkü ulusun varlığının anahtarı, ulusun üyesi olan birçok bireyin her biri arasında o daha önceki toplumlar da dahil olmak üzere, ulusunun geçmişi hakkında paylaşılan yapay anılar da vardır.¹² Bu sebeple bir insan grubu içerisinde ulusun oluşum evresinin gerçek ve hayal ürünü

¹⁰ Stephen Van Evera, “Hypokses on Nationalism and War”, *International Security*, 1994, 18.4, s. 5.

¹¹ Steven Grosby, *Nationalism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2005, s. 1.

¹² Grosby, *Nationalism: A Very Short Introduction*, s. 8.

olan değerler eşliğinde oluştuğu söylenebilir. Ulusun tarihi, toprağı ve kültürü değerli kılan anlayışı ile bu bilinç, bir ulus için en köklü değere dönüşmüştür.

Bilindiğı üzere ulus denilen şey canlı bir yapıdır. Canlılıkla meşgul olma, sırasıyla farklı canlılık ilişkilerine farklı türde sınırlar veya sınırlamalar koymayı içermektedir. İnsanlar kendi çocukları ile bir başkasının çocukları arasında bir ayırım yapmıştır. Kişi genellikle başkasının çocuklarını kendi çocuklarıymış gibi sevmemiştir. İnsan genellikle başka bir milleti kendi milleti gibi sevmemiştir. Kişinin kendisine ait olduğu anlaşılan şeyi tanıması ve ona duyduğu sevgi üzerindeki böyle bir sınırlama, benliğin hem biyolojik hem de kültürel bileşenlerinin devamı ile meşgul olmasının bir sonucudur. Birinin milletine duyduğu sevgi, vatanseverlik terimi ile belirlenmiştir.¹³ Ulus ve vatan kavramları arasındaki bu önemli bağ, tüm toplumlar için önemli bir değer olmuştur. Kutsal kavramlar ile ulus arasında kurulmaya çalışılan bu organik bağın neticesinde ulus kavramı da her toplum için değer atfedilen bir kavrama dönüşmüştür. Tüm insan grupları bu değerler için mücadele etme eğilimi içerisinde olmuştur. Bu mücadeleyi onurlu bir amaç ile açıklamaya çalışan insanlar, milliyetçilik kavramını kullanmıştır.

Milliyetçilik, var olan ve var olma kavgası veren her toplum için önemli bir konudur. Milliyetçilik tarihsel ilerleyiş sürecinde etnisite, ırk, inanç, akraba, hısım gibi kavramlarla yoldaşlık etmiş ve bu süreçte farklı teorisyenler milliyetçiliğe katkıda bulunmuştur.¹⁴ Esasında bugün milliyetçiliğı her kavram gibi tek bir tanımla anlamaya çalışmak mümkün değildir. Çünkü her insan kitlesi farklı bir değeri milliyetçilik ile özdeşleştirmiştir. Bu nedenle milliyetçilik ideolojisinin belirgin bir tanımını yapmak aslında bu kavramı anlamsızlaştırır. İlk çağlardan günümüze milliyetçilik olgusu tüm toplumlar için var olmuştur. Her insan topluluğı için farklı anlamlar içerse de son tahlilde önemli bir değer olagelmiştir. Her ne kadar kesin bir tanımını teoride bulunmasa da insan yaşamındaki önemi tartışmasız bir noktadadır. Hem insan hem de devlet boyutu ile bugün milliyetçilik, hayati önemini korumaktadır.

Belirtildiğı üzere kesin bir milliyetçilik tanımını yapamasak da yine de milliyetçilik için yapılan tanımları belli bir sınıflandırma ile sunmak mümkündür. Milliyetçilik için milletlerin oluşma ve gelişme evresi, bir ulusa ait olma hissi, bir toplumun lisan ve sembol temsili, bir halkı temsil eden politik hareket, hem genel hem de özel bir ulus öğretisi gibi birkaç isim

¹³ Grosby, **Nationalism: A Very Short Introduction**, s. 16.

¹⁴ Temuçin f. Ertan- Orhan Örs, “Milliyetçiliğın Müphemliğı: Milliyetçilik Nedir?” **Anakara Üniversitesi Türk Tarihi ve İnkılapları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 62, Bahar 2018, s. 40.

verilebilir.¹⁵ Milliyetçilik üzerine yapılan tanımlar belki artırılabilir ama nihayetinde tüm tanımların milliyetçiliği açıklama bakımından bir eksiklik barındıracağı tartışmasız bir gerçektir. Klasik kuramcılarının hepsi milliyetçiliğin kökenini Kıta Avrupası'nda aramakta özelde ise Fransız Devrimi'ne dayandırmaktadır. Aydınlanma dönemi sonrası Avrupa'da biriken entelektüel birikimin milliyetçiliği doğurduğu yönünde ortak bir algının var olduğu görülmektedir. Fakat bu tarihten önce ulusal bilincin olmadığını ifade etmek eksik bir yaklaşım olur. Esasında Fransız Devrimi ile beraber artık devlet ve milliyetçilik kavramlarının el ele vererek hareket ettiği bir dönemin yaşandığını anlamamız daha verimli bir çıkarım olacaktır.

Milliyetçiliğin kökenine ilişkin bir başka yaklaşımın ise Carr, tarafından ortaya konulduğu görülmektedir:

Modern anlamı ile ulusların Orta Çağ Hristiyanlık aleminin uluslararası düzeninin bozulmasının ürünü olduğu; ulusların Rönesans'ın maceracı ve mağrur bireycilik ruhunun bütünüleyici bir ulusal düzlemdeki yansımalarını temsil ettiği, yaygın bir kanıdır.¹⁶

İfade edildiği üzere Carr, bu tespiti ile milliyetçiliğin entelektüel ve kültürel birikim sonucu ortaya çıkan bir ideoloji olduğuna dikkat çekmiştir.

Daha eski dönemlere gidecek olursak milliyetçiliğin içerik ve kökenine ilişkin farklı yaklaşımların olduğu da göze çarpmaktadır. Örneğin Luther, din adamları ve prensleri ulusun mimarları olarak görmüştür. Aynı şekilde De Maistre ise ulusun kral ve asillikten ileri geldiğini dile getirmiştir.¹⁷ Milliyetçilik üzerine ortaya atılan tanımlar ve kökeni konusunda öne sürülen fikirler artırılabilir. Fakat tüm kuramlar incelenecek olursa milliyetçilik konusunun her çağda ve her toplumda önemle üzerinde durulan bir konu olduğu göze çarpacaktır. Dünyayı büyük savaşlara iten kadim imparatorlukların parçalanmasına neden olan bu ideoloji, günümüz dünyasında var olmaya devam etmektedir. Küreselleşme kuramcıları, 21. yüzyılda milliyetçiliğin değerini yitireceğini ifade etmiş olmalarına rağmen hala milliyetçilik bir ideoloji olarak değerini korumakta hatta her geçen gün yeni anlamlara bürünerek çağdaş akımlara eklenmektedir. Her yeni dönem ve her yeni akım milliyetçilik ile kol kola hareket etmek durumunda kalmaktadır. Postmodern dönemin de vazgeçilmez ideolojisi olacağı gözler önündedir. Milliyetçilik kendi varlığı için hem milletler hem de devletler var edebilme yeteneği gösteren benzersiz bir ideoloji olma özelliğini bu çağda da

¹⁵ Anthony D. Smith, **Milliyetçilik**, Çev. Ümit Hüsrev Yolsal, Atıf Yayınları, Ankara, 2013, s. 15.

¹⁶ Edward Hallett Carr, **Milliyetçilik ve Sonrası**, Çev. Osman Akınbay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 11.

¹⁷ Carr, **Milliyetçilik ve Sonrası**, s. 13.

korumaktadır. Ulus devletlerin tarih sahnesine çıkmaya başladığı dönemden bugüne neredeyse her etnik topluluk bu uğurda mücadele etmekte ve günümüz dünyası bu mücadeleye sahne olmaktadır. Özünde milliyetçiliğin, biz ve öteki kavramı üzerine kurulduğu açıktır. Bu noktada Gellner, yeterli veriyi sunmaktadır:

Bir adamın kim olduğu yalnızca yediği şeyden değil aynı zamanda giydiği, konuştuğu şeyden, ettiği danstan, beraber yemek yediği ya da evlendiği kimseden anlaşılır. Aslında bir insan çoğunlukla yapmadığı şeyden anlaşılır.¹⁸

Görüldüğü gibi milliyetçiliğin bir öteki üzerine odaklandığı ve ötekinden farklı olma amacı güttüğü bir diğerinden farklı olan özelliklerinin onu farklı kıldığı bilinci, milliyetçilik ideolojisinin değişmez ön kabulüdür. Bu tanım temelinde tehlikeli bir sonuç var edebilmektedir. Kendi özelliklerini bir değer olarak kabul edip farklı özellikteki insan gruplarını öteki ve değersiz olarak algılama durumu, milliyetçiliği kötü bir ideoloji olarak görülme sonucuna itmiştir.

Milliyetçiliğin bir ulusun üyesi olabilme görevi gördüğü, ulus oluşturma işlevi olduğu, ulusal birliktelik algısı yarattığı da bilinmektedir.¹⁹ Bu gibi işlevleri nedeni ile milliyetçiliğin bir ulusal bütünleşme aracı olma sıfatı kazanması da mümkün olmaktadır. Tüm tanımlar ve tüm teorilere rağmen yaşadığımız mevcut dönem içerisinde milliyetçiliğin kesin bir tanımını yapmak ve milliyetçiliğin kökeni için kesin bir tarih vermek pek de mümkün görünmemektedir. İlerleyen dönem içerisinde milliyetçilik için yeni tanım ve kökenlerin ortaya atılacağına hep beraber şahit olacağız. Değişmeyen tek gerçek ise dünya insanlığının ortaya attığı her yeni ideoloji ile beraber milliyetçilik, tekrar kendini var etmeye çalışacaktır.

İnsan ve ulus ilişkisi adına birçok tespitin olduğunu görmekteyiz. Bu noktada oldukça özgün bir bakış açısı geliştiren Renan'ın tespitini vurgulamanın da gerekli olduğu kanaatindeyiz:

İnsan ne diline ne de ırkına aittir: İnsan sadece kendine aittir, çünkü o özgür bir varlıktır, ahlaki bir varlıktır.²⁰

¹⁸ Ernest Gellner, **Milliyetçiliğe Bakmak**, Çev. S. Coşar, S. Özertürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 59.

¹⁹ Iavor Rangelov, **Nationalism and Rule of Law**, Cambridge University Press, New York, 2014, s. 19.

²⁰ Ernest Renan, **Ulus Nedir?** Çev. Gökçe Yavaş, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 7.

Engraved and printed expressly for THE WORLD BOOK ENCYCLOPEDIA See How To READ A MAP, opposite page 1, Volume A
Boundaries prior to World War II. For later changes, see maps in World War II.

Harita 1- İkinci Dünya Savaşı Öncesi Kıta Avrupası'nda Ulusal Sınırlar ²¹

²¹ İkinci Dünya Savaşı Öncesi Kıta Avrupası'nda Ulusal Sınırlar, <https://tr.wikipedia.org>, (17.06.2019).

2. MİLLİYETÇİLİKTEN ÖNCE MİLLETLER

Milliyetçilik olgusunun 18.yüzyılda sistematik olarak işlenmeye başladığı devamlı olarak vurgulanmış olsa da bu tarihten önce de ulusal duyguların, ulusal kahramanların ve sembollerin varlığı göze çarpmaktadır. Ulusların izlerinin eski altın çağlarda olduğu ve ulusal kahramanlarının olduğu bilinmektedir.²² Fakat milliyetçilik bilincinden Fransız Devrimi öncesinde bahsetmememiz çok da mümkün değildir. Bu noktada da Gelner'in tespiti bizler için önemlidir: "Milliyetçilik milletleri doğurabilir, milletler milliyetçilikleri değil."²³ Belirtildiği üzere sistematik ve bir ideolojik perspektif dahilinde milliyetçiliği 18. yüzyıl Kıta Avrupası'nda aramamız gerekmektedir. Daha önceki dönemlerde pek tabii ki milliyetçi izlere rastlanabilmektedir. Egemen devletlerin var olduğu dönemler özellikle imparatorluklar çağı için ulusal duyguların varlığı tartışılmazdır. Bu dönemlerdeki millet sistemi için dini duyguların ön planda olduğu devlet, millet ve kültürel bütünlüğün olduğu açıktır. İmparatorluk uyruğu olan bu milletler için dini duygular ve ortak toprak düşüncesi ulusçuluk düşüncesinin çok dışında ve kapsayıcı bir özelliği ile uyruğu devlete bağlayan bir millet sistemi var etmiştir.

18. yüzyıl öncesi dönemde milletleri anlayabilmenin önemli bir yolunu Anderson'da görmekteyiz: "Milliyetçilik, liberalizm ve faşizm gibi olgularla değil de akrabalık ve din gibi olgularla bir arada düşünülürse her şey daha kolay anlaşılabilir."²⁴

Özünde Anderson'un vurgulamış olduğu düşüncede millet anlayışı, milliyetçilik ideolojisinin kuramsallaşmaya başlamadığı dönemlerde millet sisteminin özünü kavramamıza yardımcı olan bir düşüncedir. Rönesans ve reform dönemi öncesinde millet sistemini teolojik bakış açısı dahilinde görmemiz önemlidir. Egemen devletlerin bu dönemde toplum ile olan ilişkisinde teoloji önemli bir yer tutmaktadır. Tüm dünya toplumları için bu dönem bir dinler çağı olarak değerlendirilse de dinler çağı dediğimiz dönemin de özünde millet sistemi bulunmaktadır. Nihayetinde milliyetçilikten önceki dönem için milletleri bir devlet egemenliği altında toplanmış dini topluluklar olarak görmemiz mümkündür.

Başka bir ifade tarzı ile Anderson'un milliyetçiliğe yöneltmiş olduğu ifade gerek günümüz dünyası gerek eski dönem millet sistemleri için milliyetçiliğin ne demek olduğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır. "Antropolojik ve teolojik bir ruh ile ulus hayal edilmiş bir

²² John Breuilly, **Approaches to Nationalism**, Der. G. Balakrishnan, Mapping the Nation, Londra&New York: Verso, s. 149.

²³ Ernest Gellner, **Nations and Nationalisms**, Oxford Blackwell, New York, 1983, s. 55.

²⁴ Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler**, Çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul, 2017, s. 20.

cemaattir,”²⁵ diyen Anderson, her dönem için milliyetçilik olgusunun nasıl bir anlam ifade ettiğini vurgulamıştır.

Milliyetçilik çağı öncesi dönem için milliyetçilik anlayışı egemen devlet tabiiyeti altında olmak olarak değerlendirildiği de göze çarpmaktadır. Soya dayalı olmasa da refah ve sosyal varlık bilincini teneffüs eden insan topluluğu, 18. yüzyıl öncesi millet sisteminin temel özelliği olarak kendini ifade etmiştir. Soydaşlık ve bu bilinç için can verme hissiyatı, Fransız Devrimi öncesi dünyanın bir gerçeği olmasa da bu dönem öncesi dünyanın millet sistemi için gerçek olan şey devlet, toplum, teoloji, teritorya, refah ve bu temelde birlik olan millet sistemidir.

Milliyetçilik ideolojisi modern bir ideoloji olarak vurgulansa da Antik Yunan’da bile bu milliyetçi duyguların var olduğu görülmektedir. MÖ 6. yüzyılda Pers yayılmasına karşı İonia’nın mücadelesi, Sezar’ın istilalarına karşı Gal direnişi buna örnektir. Yabancı istilalara karşı halkların ulusal duruş sergiledikleri görülmektedir.²⁶ Milliyetçilik adına yapıldığı ifade edilmese dahi milliyetçi çizgide yaşanan bu tür olaylar milliyetçilik olgusunun insanlık tarihi kadar eski döneme ait bir geçmişinin olduğuna işaret etmektedir. Bu temelde 18. yüzyıl milletlerin kendini keşfetmeye başladığı bir dönem olmuştur. 1648 Westfalia Antlaşması ile başlayan modern devletler dönemi, 1789 Fransız İhtilali sonrası ulus devletleşme süreci ile beraber modern ulus devletlerin ortaya çıkışı, milliyetçilik ideolojisi için bir altın çağ dönemi olmuştur. Pek tabii ki bu dönem yeni bir insan ırkı var etmemiştir. Fakat var olan insan topluluklarına kendilerini tanıyabilme fırsatı sunmuştur. Daha öncesi dönemde tabiiyeti altında yaşadığı devlet için mücadele etmeyi milliyetçilik olarak gören insanlar, artık kendi ulusal inşa süreci için mücadele eden insanlara dönüşmüşlerdir. Kadim imparatorlukların tarih sahnesinden çekilmesi ulus devletlere daha fazla alan açmıştır. Günümüz dünyasında hala ulus inşası süreci ve ulus devlet olabilme mücadelesi önemini korumaktadır.

Ulus devletin olmadığı dönemlerde ise milletlerin ulus bilincini içerisinde taşıdığı gözlenmektedir. Nihayetinde son noktada vurgulanması gereken, ideolojilerin insanları değil, insanların ideolojileri var ettiği gerçeğidir. Tarihsel şartların getirdiği yeni fırsatlar insanlara farklı şeyler düşünebilme kabiliyeti kazandırmıştır. İşte milliyetçilik ideolojisinin serüveni de insanlık için böyle bir tarihe sahiptir. Kuşku duyulmayan bir gerçeklik olarak duran şey, milletlerin milliyetçilikten eski olduğu ve milliyetçiliğin üzerinde temellendiği değerlerin ise

²⁵ Anderson, **Hayali Cemaatler**, s. 20

²⁶ Anthony D. Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, Çev. S. Bayramoğlu, H. Kendir, Dost Kitapevi, Ankara, 2002, s. 33.

tarihin her döneminde milletlerin içinde var olduğudur. Tarihsel ve coğrafi koşullar her dönemde milletleri farklı düşünmeye itmiştir. Bu düşünceler temelinde yaşam özellikleri geliştirmelerine neden olmuştur. Dolayısıyla milliyetçilik ile ilgili özel olarak modern bir gelişme yoktur. Ayrıca modern şartların değişmesi ile yok olması mümkün görünmemektedir.²⁷ Çünkü milliyetçilik ideolojisini içinde barındıran millet denilen kavram; kadimdir, moderndir ve postmodern olmaya da devam edecektir.

3. MİLLETLER VE MİLLİYETÇİLİK ALGISI

200 yılı aşkın bir zamandır milliyetçiliğin dünya siyasetinde etkin bir konumda olduğu görülmektedir. Milliyetçiliğin en önemli başarısı ise ulusu siyasal yönetimin temel yapı taşı olarak tesis etmesidir.²⁸ Toplumların milliyetçilik algısı temelde resmi devlet ideolojisi ile şekillenmiştir. Tüm dünya toplumlarında nihai ortak ulusun psiko–sosyal bir varlık olduğu gözlenmektedir. Özellikle Üçüncü Dünya Toplamları için milliyetçilik bir yerelleşme ve küreselleşmeye karşı bir direnç kaynağı işlevindedir. Tüm yaklaşımlar (Realizm, Liberalizm, Eleştirel Teori) milliyetçilik olgusunu anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmıştır. Toplumsal tarih, yaşanan coğrafya, resmi ideoloji gibi unsurlar milletlerin milliyetçiliği anlamlandırmasında temel belirleyici konumundadır.

Her ulus için ulusçuluğun anlamı farklı bir konudur. Uluslar ile ulusçuluğun İngiltere ve Fransa gibi derin siyasi geçmişi olan devletler içinde gelişimi bu dönemlerde yeni yeni dikkat çekmeye başlamıştır.²⁹ Kıta Avrupası'nda yaşanan milliyetçilik geçmişi esasında birçok özelliği içerisinde barındırmaktadır. Toplumsal bir dönüşüm olarak milliyetçilik ideolojisi ele alınacak olursa, Avrupa toplumunda bu dönüşümün temel aktörü olarak aydın sınıfın dikkat ile incelenmesi gerekmektedir. Özellikle Fransız Devrimi'nin itici ve vurucu gücü olarak aydın sınıf, alt tabakanın üst tabakayı devirmesini getiren yönü ile önemli bir dönüşüme sebep olmuştur. Eski rejimi yıkararak yeni bir toplum, yeni bir toplum psikolojisi ve yeni bir siyasal rejim edinebilme özelliği ile Avrupa milliyetçiliği özgün bir konumdadır. Kıta Avrupası dışında kalan bölgelerde ise milletlerin, milliyetçilikten ne anladığı ve onun için neler yapması gerektiği bilinci tam olarak yer edinmemiştir. Özgür düşüncenin oluşumu, tartışan ve sorgulayan bir toplumsal yapı, bu toplumlar için milliyetçiliği anlama ve

²⁷ Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, s. 33.

²⁸ Andrew Heywood, **Küresel Siyaset**, Çev. N. Uslu, H. Özdemir, Adres Yayınları, Ankara, 2013, s. 201.

²⁹ E.J. Hobsbawm, **Milletler ve Milliyetçilik**, Çev. Osman Akinhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 26.

anlamlandırmada önemli kilometre taşlarıdır. Kendi öz değerleri içerisinde bir kimlik bilinci var ederek, kendi öz değerleri ile bütün olan bir siyasal sistem var edebilme gayesi, Üçüncü Dünya toplumları için önemli bir ödev olarak durmaktadır. Primordializm (İlkçilik) bilinci ile ulusal kökeni tarihsel süreç ile analiz etme eğilimi ve bu algının toplumsal bir bilince dönüşmesi, çoğu dünya toplumu için başarılmamış bir hedeftir.

Devletlerin çağdaş bir vatandaşlık dini olarak ulusu meydana çıkardığı³⁰, bir dönemi yaşamaktayız. Bu anlayışın hem devletler hem de toplumlar için sakıncalı sonuçlar doğuracağı çok açıktır. Milletlerin milliyetçiliği anlarken dogmatik bir ritüel gibi milliyetçilik konusuna yaklaşması tüm dünya insanlığı için olumsuz sonuçlar doğurabilir. Zira tarih milliyetçiliği yanlış anlamlandıran ve yıkıcı bir serüvenin aktörü olan Nazi Almayası'nın tecrübesini sunmaktadır. Milletlerin, milliyetçiliği anlarken bilimsel ve gerçekçi bir yaklaşımdan uzaklaşmamaları ve kendileri için hak olarak gördükleri değerleri, bir başkası için yasak olarak algulamaları, etnik çatışmaları da beraberinde getirmektedir.

Toplumların, milliyetçilik ile olan ilişkilerinde devletlerin de milliyetçilik tanımı için toplumsal bir tanım var etmeye çalıştığı gözlenmektedir. Genelde iki büyük tanım etrafında milliyetçilik olgusuna yaklaşılmaktadır. Bunlar siyasal ve kültürel milliyetçilik tanımları olarak iki büyük gruba ayrılabilir. Buna ek olarak milliyetçiliği sadece etnisite ekseninde değerlendiren dar düşünce kalıpları da vardır. Temelinde etnisite, kan bağına temel alan bir cemiyetsel yapıdır. Bu özelliği ile birçok başka cemiyetsel yapıdan ayrılır. Kan yakınlığı fikri etnisitenin en ayırt edici boyutudur.³¹ Fakat insan denilen canlının sadece kendini etnisite ile tanımlamaya çalışması hem eksik hem de insani boyutu ile aciz bir tanımdır. Çünkü insan sadece kanı ile tanımlanan ve değer atfedilen bir canlı değildir. Etnisitenin milliyetçilik tanımının en fazla göndermede bulunduğu argüman olarak “dil” kullanılmaktadır. Bu yönü ile dil, etnisiteyi bütünleyen hatta onunla özdeşleşen bir özellik sunmaktadır. 18. yüzyıl sonrasında başlayan ve Soğuk Savaş'ın bitmesi ile süren ulus inşası ve ulus devlet olma mücadelesinde dilin etkisi tartışılmayacak bir boyuttadır.

Milletlerin, milliyetçiliğe olan yaklaşımlarından öte milliyetçiliğinde milletlere karşı özgün bir yaklaşım içerisinde olduğu göze çarpmaktadır. Anderson'un tabiri ile

³⁰ Abdulvahap Akıncı, “Milliyetçilik Kuramları”, C.Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi, Cilt 15, Sayı 1, 2014, s. 132.

³¹ Şener Aktürk, “Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-Etnili, Çok-Etnili ve Gayri Etnik Rejimler”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, ISSN:1303-7242, Sayı: 38, s. 24.

“Milliyetçiliğin büyü, rastlantıyı yazgıya dönüştürmesidir.”³² Milliyetçiliğin sahip olduğu bu özellik, her dönemde birçok toplum için bir zamanı ve tarihi anlamlandırmıştır. Sahip olduğu değerler silsilesi ile milliyetçilik, insan hayatındaki en üstün değeri almıştır. Atfedilen değer ile milliyetçilik, toplumlar için dinin yerini de alabilmiştir. Bu durumdaki temel neden ise milliyetçiliğin sahip olmuş olduğu öz niteliğin, dine kıyas ile vahiy kaynaklı değil daha dünyevi ve rasyonel olduğu hissini uyandırmasıdır.

Milliyetçilik konusunda toplumlar içerisinde baş gösteren temel sorunlardan birisi de milliyetçiliğin kontrolü konusudur. Bu konuda devlet kontrolü mü olacak yoksa büyük etnik çoğunluk tarafından mı bu kontrol sağlanacak³³ noktasında bir çatışmanın varlığı gözler önündedir. Egemen bir devlet için bu önemli bir sorundur. Milliyetçilik sadece devletlerin kontrolünde olması çok mümkün olmayan bir olgudur. Milliyetçiliğin kontrolünün devlet dışı bir etnik grup ya da herhangi bir aktör tarafından yönlendirilmesi de devlet ve toplum için ciddi bir tehdittir. Özellikle gelişmemiş toplumlarda ideolojik tartışmaların fikrî boyutu aşarak fiili boyutlara varmasında milliyetçiliğin rolü fazladır. Devletler için yönetmiş olduğu insan topluluğunu tek tipleştirmek ve yönetimde kolaylık sağlamak adına milliyetçiliğin sunmuş olduğu imkanlar fazladır. Fakat bu ulusal duygu kontrolünün devlet elinden çıkması ve büyük etnik grubun eline geçmesi ise toplum için ciddi sorunlara neden olabilmektedir.

Sonunda tüm dünya milletleri için milliyetçilik konusu her geçen gün farklı değerler yüklenerek anlam bulmaya devam etmektedir. Tıpkı bir bukalemun misali her tarihi dönem ve her toplum için farklı değerler sunan ve her ideoloji ile bütünleşebilme kabiliyeti gösteren milliyetçilik, iyi ve kötü yönleri ile 21. yüzyılda önemli bir değer olarak kendini göstermiştir. Küreselleşme çağı ile yerel değerlerin anlamını yitireceği ve dünyanın tamamen entegre olacağı düşüncesi, günümüz dünyasında milliyetçilik ve din engeline takılmış durumdadır. Eğitim ve gelişme düzeyine bakılmaksızın tüm dünya milletleri için bu iki değer hala önemini korumaktadır. Din ve milliyetçilik olgularının uzun bir süre daha dünyamızı ve insan hayatını terk etmeyeceği yönündeki algı güçlüdür.

³² Anderson, **Hayali Cemaatler**, s. 25.

³³ Margaret Moore, **The Ethics of Nationalism**, Oxford University Press, New York, 2004, s. 1.

4. DEVLETLERİN VE TOPLUMLARIN MİLLİYETÇİLİĞE BAKIŞI

4.1. Kıta Avrupası'nda Milliyetçilik

Milliyetçilik konusunu incelerken ulus devlet yapılarının devamlı bir yeniden yapılanma ve yeniden inşa içinde olduğu realitesini göz önüne almalıyız.³⁴ Milliyetçiliğin her yeni dönemde kendini güncellediği bilinmektedir. Milliyetçilik karşıtı söylem ve ideolojilerin ise milliyetçiliğin daha güçlü bir şekilde kendini var etmesine sebep olduğu bir dönemi yaşamaktayız. Milliyetçiliğin ırkçılık olarak algılandığı ve bunu en üst değer olarak kabul eden toplumlar ve sağ ideolojik partiler, birçok ülkede varlık göstermeye başlamıştır. Milliyetçiliğin birçok türü olduğu gibi birçok algılanış şekli de bulunmaktadır. Anayurtta yaşayan insanların milliyetçilik algısı ile göçmen insanların milliyetçilik algıları arasında ciddi farkların olduğu bilinmektedir. Radikal söylemler geliştiren diasporaların bu noktada dar bir dünya görüşüne sahip olduğunu görmekteyiz. Özellikle Türkiye ve Ermenistan ilişkilerinde Ermeni Diasporası'nın uluslararası arenada ortaya koyduğu radikal milliyetçiliğin etkisi, uzun yıllar iki ülke ilişkilerine ciddi zararlar vermiştir.

Milliyetçiliğin temel anlamından öte, milliyetçiliğe yüklenen anlam ve görevlerin anlaşılması daha önemlidir. Bu noktada Hobsbawn'ın tespiti gayet aydınlatıcıdır:

Benim görüşümce özünde tepeden oluşturulmuş, ama ayrıca aşağıdan bir bakışla yani sıradan insanların mutlaka milli olması gerekmediği gibi milliyetçiliği daha da az olan varsayımları, umutları, ihtiyaçları, özlemleri ve çıkarları temelinde analiz etmedikçe anlayamayan bir olgudur.³⁵

İfade edildiği üzere milliyetçiliğin anlaşılması en temel öncelik olmakla birlikte milliyetçilik için öngörülen görevler de önemli bir diğer husustur. Milliyetçilik kavramına çelişkili bir sıfat kazandıran temel neden aslında bu noktada yatmaktadır. Milliyetçilikten beklentiler ve yüklenen görevler, milliyetçilik kavramının belirsiz bir noktada olmasına yol açmıştır. Yapılan tanımların ve yakıştırmaların tepeden veya tabandan olduğuna bakılmaksızın hepsinin farklı bir bekleyiş ve amaç için yapıldığı aşikardır. Sonunun geleceği, gücünün tükeneceği düşüncelerinin aksine, 21. yüzyılın ilk yarısında gücünü artırarak yoluna devam eden milliyetçilik, en kıymetli değer olma sıfatını neredeyse tüm toplumların gözünde kazanmıştır. Toplumsal gettolaşma, etnik çatışmalar, uluslararası krizler gibi olumsuz

³⁴ Etienne Balibar, **Ulus Biçimi: Tarih ve İdeoloji**, Der. I. Wallerstain, Metis Yayınları, İstanbul, 1991, s. 109.

³⁵ Hobsbawn, **Milletler ve Milliyetçilik**, s. 25.

vakalara neden olabilen milliyetçilik ideolojisinin gücünü ve sınırlarını anlamak, sosyolojik ve psikolojik bir soruna da cevap bulmak adına önemli bir adım olacaktır.

Uluslar ve milliyetçilik olgusunun modern çağa ait bir ideoloji olduğunu ifade edenlerin sayısı bir hayli fazladır. Milliyetçilik ideolojisi için Kıta Avrupası örnek olarak gösterilmektedir. Bu fikrin temelinde yatan en önemli neden ise milletler ve milliyetçiliğin merkezi devletlerin oluşması, şehirleşme, kapitalizm, sanayileşme, laikleşme gibi modern süreçlerle beraber ya da onların bir sonucu olarak ortaya çıktığı algısıdır.³⁶ Bu temelde milliyetçiliğe bakılacak olursa milliyetçilik konusunu vurgulanan faktörlerden bağımsız düşünmek mümkün değildir. O sebeple modern çağa ait olan bu olgular, milliyetçiliği de modern çağın ürünü olarak ortaya çıkarmıştır. Sonuçta Kıta Avrupası'nın yaşamış olduğu tarihi ve siyasal dönüşüm anlaşılmadan milliyetçilik konusunun anlaşılması pek de mümkün değildir.

Diğer taraftan Milliyetçilik denilince neden akla Avrupa gelmeli? sorusuna Smith'in vermiş olduğu cevapta oldukça manidardır:

Ulusların oluşumlarını bu kadar cazip kılan üçlü batı devriminin etkisidir. Yani daha açık bir şekilde ilk Avrupa'da olan gerçi uzun dönemde ve zorunlu olarak aynı yerlerde olması gerekmeyen devrimin üç tipinin etkisi demektir. Bunlar emeğin iş bölümü alanında ki devrim, yönetimin kontrol edilmesindeki devrim ve kültürel düzlemdeki devrimdir.³⁷

Görüleceği üzere Smith, Avrupa toplumlarının yaşamış olduğu siyasal süreçleri bir devrim silsilelisi içerisinde değerlendirmiştir. Bu değerlendirmeyi yaparken milliyetçilik olgusunun nasıl ortaya çıktığını da açıklamaya çalışmıştır. İlk olarak Smith, emeğin özgürleşmesini milliyetçilik ile ilişkilendirmiştir. İkinci olarak yönetimin halk kontrolünde özgürleşmesi ile milliyetçilik ilişkisini vurgulamıştır. Üçüncü olarak kültürel değişim ile insanların kendi kimliğini hür bir şekilde tanınması yönüyle milliyetçilik konusunu açıklamaya çalışmıştır.

Bu söylemin dışında bugün Kıta Avrupası ülkelerinde milliyetçiliğin farklı tasvirlerinin olduğuna şahit olunmaktadır. Birçok ideolojiye kaynaklık etme özelliğine sahip olan Avrupa, milliyetçilik ideolojisinin de ev sahibi konumundadır. Geçen zaman ile birlikte milliyetçilik olgusu Avrupa ülkeleri için farklı anlamlar ifade etmeye başlamıştır Avrupa ülkelerinde milliyetçiliğin anlam ve görevini anlamak için sosyolojik olarak büyük resme

³⁶ Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 98.

³⁷ Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, s. 173.

ihtiyaç duyulmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa ülkelerinde Avrupa Birliği fikrinin daha güçlü bir şekilde belirmesine rağmen katı milliyetçi ve ırkçı uygulamaların olduğu görülmüştür. Bu durumun temel nedenleri arasında 11 Eylül Saldırıları ve 2008 yılında yaşanan ABD merkezli ekonomik kriz gösterilse de bunların haricinde birçok neden tespit edilebilir. Yaşanan her can sıkıcı durumun faturasını göçmenlere ve Müslüman dünyasına kesmek gibi kültürel bir tavır oluşturma konusunda Batı toplumlarının isteği gözden kaçmamaktadır. Carr'ın tespiti bu noktada önemli bir bakış açısı sunmaktadır:

Geçmişte toplumları bir arada tutan kültür değil toplumsal yapıydı. Fakat günümüzde bu artık geçerli değil milliyetçiliğin sırrı işte bu: sanayi toplumunda ve sanayileşmiş toplumda kültürün yeni rolü.³⁸

Örgütlenmiş bir sanayi toplumu olarak Avrupa'yı ele alırsak bu saptama yerinde olacaktır. Milliyetçiliğin yeni bir kültür rolü üstlendiği sonucu karşımıza çıkacaktır. Güçlü kültürel bir değer olarak Avrupa toplumlarında yerini koruyan ve her geçen gün farklı siyasal bakış açıları içerisinde kendine yer bulan bir milliyetçilik algısının Avrupa'yı sardığı bilinmektedir. Göçmenlere karşı yaklaşımlar, İslamofobi, aşırı sağ partilerin güçlenmesi gibi durumlar büyük resim içerisinde öne çıkan objelerdir.

Avrupa'da milliyetçilik deyince akla gelen ilk ülkenin Almanya olduğu görülmektedir. İki büyük dünya savaşının temel nedeni olan Almanya, bugün de milliyetçilik ideolojisini abartan, ırkçılık noktasına varan toplumsal tutum ve devlet uygulamaları ile Avrupa'da öne çıkmaktadır. Almanya'da Nazi ruhunu taşıyan guruplar hala bulunmaktadır. Hatırı sayılır bir üye sayısına sahiptirler. Güçlü ekonomisi ve kültürel gelişimine rağmen Avrupa ülkeleri içerisinde ırkçı uygulamaları ile farklı bir yer tutmaktadır. En fazla göçmeni barındıran ve yarım yüz yıla yakındır kendi topraklarında yaşayan göçmenlere vatandaşlık veren Almanya, bu ırkçı uygulamaları ile Avrupa Birliği içerisinde başat konumdadır.

Almanya, etnik yapıyı kurucu mite dönüştürerek oluşmuş bir ulus devlettir. 19. yüzyılda Alman ulusal devletini kuran şey dağınık olan Alman ulusunun etnik dayanışma ve katılma hissidir.³⁹ Her toplumsal gelişme ve durum karşısında etnisiteyi ön plana alan Almanlar, bu hassasiyetini öne sürme zafiyetinden kurtulamamıştır. Rasyonellikten uzak olan, bu ilkel mitolojik yaklaşım, Almanya'ya acı bir tarihi miras hediye etmiş olmasına rağmen hala taze olan ırkçılık, en ufak bir kıvılcımda gün yüzüne çıkmaktadır.

³⁸ Carr, **Milliyetçilik ve Sonrası**, s. 93.

³⁹ Eli Naathans, **The Politics of Citizenship in Germany: Ethnicity, Utility and Nationalism**, Berg Publishers, New York, 2004, s. 1.

Örneğin ilk olarak Almanya’da ortaya çıkan daha sonra bazı Avrupa Birliği üyesi ülkelerde de varlık gösteren Pegida (Batı’nın İslamlaşmasına Karşı Yurtsever Avrupalılar) hareketi 2014’den beri dünya gündemine oturmaya başlamıştır.⁴⁰ Özünde İslam karşıtlığını kendine konu edinen bu hareket, Avrupa’daki ırkçı söylemleri ve yabancı düşmanlığını körükleyen bir faaliyet yürütmeye başlamıştır. Bu harekete destek veren insanlara bakılacak olursa iyi eğitim almış ve iyi bir iş sahibi olanların sayısı fazladır. Almanya örneğinde duruma bakılacak olursa ırkçılık bugün için Avrupa’da cahil kitlelerce değil aksine farklı gayeleri olan bilinçli kitlelerin siyasal kültürünün argümanı olarak yer bulmaktadır.

Avrupa’da milliyetçilik konusunu anlayabilmek için bir diğer örnek olan Fransız milliyetçiliğini de anlamak gerekmektedir. Milliyetçilik ideolojisinin Fransız Devrimi ürünü olduğunu ve Fransa’yı ulus devlete dönüştürdüğünü belirtmiştik. Esasında Fransa’da milliyetçiliğin, kralın uyruklarının Fransız vatandaşlarına dönüşmesi gerektiği düşüncesini ifade eden revizyonist ve demokratik bir düşünce olduğu görülmektedir.⁴¹ Fransa’daki özgün var oluş şekli ile dünyanın birçok toplumuna örnek olan milliyetçilik, zaman içerisinde farklı anlamlar üstlenmeye başlamıştır. Temelde demokratik ve devrimci bir öğreti olarak Fransa’da var olan milliyetçiliğin, günümüz Fransızları için bir ırkçılık ve öteki tanıma yapma aracı olduğu görülmektedir. Milliyetçiliğin niteliğini daha önceleri liberalizm gibi ilerici hareketlerle nitelendiren Fransa, günümüzde muhafazakarlık gibi daha eski siyasi ideolojiler içerisinde tanımlayarak toplumsal bütünlük, istikrar ve düzen sağlama aracı olmak gibi bir milliyetçilik misyonu belirlemiştir.

Fransız milliyetçiliğini anlamanın önemli bir yolu da Fransız halkının psikolojisini anlayabilmektir. Fransız halkının psikolojisinde güçlü inanç dirençleri vardır. İnançlar öğretilere dönüşmüştür. Bu öğretilerin özünde genelde rasyonel bilim ve psikolojik antropoloji bulunmaktadır.⁴² Kültürel geçmişin etkisi Fransızlar için önemli boyuttadır. Özellikle Helen kültürünün etkisi, Hristiyanlık teolojisi öğretileri, Rönesans mirası ve bu değerler ile yoğrulmuş olan 1789 Devrimi, bir Fransız için en önemli kültürel mirastır. Güçlü tarihsel miras ve devlet geleneği, katı muhafazakar partilere ve aşırı sağcı partilere yaşam alanı sunmaktadır. Çeşitli ekonomik sorunlara uğraşmak zorunda olan Fransa, bunlara ek olarak yükselen ırkçılık ve İslamofobi gibi sorunlarla da karşı karşıyadır. Tarihin büyük bir

⁴⁰ M. Nail Alkan, “Avrupa’da Yükselen Irkçılık: Pegida Örneği”, *Akademik Bakış*, Cilt 8, Sayı 16, Yaz 2015, s. 276.

⁴¹ Heywood, *Küresel Siyaset*, s. 203.

⁴² Athena S. Leoussi, *Nationalism and Classicism: The Classical Body as National Symbol in Nineteenth – Century England and France*, Palgrave Macmillan, London, 1998, s. 103.

bölümünde sömürge ülkesi olarak dünyanın birçok yerine ulaşan Fransa, bugün kendi ülkesinde göçmenlere karşı sert bir tavır takınmaktadır. Avrupa Kıtası'nın haklarını azınlıkta bırakacak insan göçlerinin kesinlikle engellenmesi gerektiğini her uluslararası platformda savunmaktadır.

Öte taraftan Fransız halkının milliyetçi tutumunda sürekli devlete atıf olduğu da görülmektedir. Bu olguyu özgün bir örnek üzerinde inceleyecek olursak, Debray'ın ifadesi yeterli olacaktır: “Evet Fransız olarak doğmam tamamen rastlantıdır, ama nede olsa Fransa'nın kendisi ebedidir.”⁴³

İmparatorluk ardılı bir ulus devlet olan Fransa, milliyetçilik ideolojisini yorumlama yönü ile özgün bir örnektir. Teritoryal algılar ve tarihi mirasın etkisi hala canlıdır. Teolojik özelliklere yer yer rastlanılmaktadır. Tüm bunların ötesinde milliyetçiliğin ve yurtseverliğin ötesinde katı bir ırkçılığın varlığı, Fransız toplumunun ve devletinin temel milliyetçilik özelliği olduğunu söylemek mülkündür. Sonuç olarak, Avrupa'da milliyetçilik deyince milliyetçiliğin üç farklı boyutu karşımıza çıkmaktadır. Birincisi, milliyetçiliğin kökeni olarak Avrupa milliyetçiliği, ikincisi bir modernleşme ideolojisi olarak Avrupa'da milliyetçilik, üçüncüsü ise son dönemlerde ırkçılığa varan uygulamalar yönü ile Avrupa'da milliyetçiliktir.

4.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Milliyetçilik

Dünyanın gelişmiş ve geri kalmış ülkeleri iki ayrı sınıf olarak nitelenecek olursa gelişmekte olan ülkeleri bir orta sınıf olarak kabul etmek mümkündür. Bu ülkelerde milliyetçilik konusu gayet canlı ve tartışmaya açık bir durumdadır. Toplumsal her konuda ciddi ev ödevlerine sahip olan bu ülkeler, milliyetçilik konusunda da önemli sorunlarla karşı karşıyadır. Aşmaları gereken politik sorunlar mevcuttur. Gelişmekte olan ülkelerdeki milliyetçilik sorunlarının en önemlilerinden birisi şüphesiz resmi dil ve anadil konusundaki farklı görüşlerin varlığıdır. Kısa bir süre önce bir devlet ile bütünleşmiş olan bütün milliyetçiliklerin, ister istemez politik bir nitelik kazandığı şartlarla birlikte dil sorununa oldukça derin bir kapsam kazandırdığı görülmektedir.⁴⁴ Bu konuda devletlerin sahip olduğu siyasi sistemlerin rolü önemlidir. Özellikle Türkiye gibi imparatorluk ardılı, üniter yapıya sahip, çok etnikli ülkelerde bu sorunun daha canlı olduğu gözlenmektedir. Genel itibarıyla dış müdahalelere de açık olan bu etnik yapılar, özellikle Orta Doğu ve Asya

⁴³ Anderson, **Hayali Cemaatler**, s. 26.

⁴⁴ Hobsbawn, **Milletler ve Milliyetçilik**, s. 119.

coğrafyasında küresel güçlerin politik çatışma alanına dönüşmüştür. Bu nedenle bölge ülkeleri için etnik ve dinsel terörizm, 21. yüzyılda can yakıcı bir boyuta ulaşmıştır.

Polonya ve İrlanda örneklerinin gösterdiği gibi din ile milliyetçilik arasındaki iletişim ağı çok sıkıdır.⁴⁵ Gelişmekte olan ülkelerdeki temel milliyetçilik sorunlarından birisi de budur. Din ve milliyetçiliğin bütünleşmesi farklı etnik ve dinsel toplulukları içerisinde barındıran ülkeler için çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir. Özünde dinin hiçbir etnisite ile beraber hareket etmesi mümkün olmamalıdır. Fakat özellikle Doğu toplumlarında din olgusunun milliyetçi bir motif ile karşımıza çıktığı görülmüştür. Bu temelde büyük resme bakılacak olursa dini millileştiren bir devletin şiddeti temel araç olarak kullanmaktan başka bir şansı kalmamaktadır. Orta Doğu coğrafyasındaki İsrail Devleti'nin politikaları bu durum için verilebilecek en güzel örnektir.

Milliyetçilik ideolojisinin her çağda ve her toplumda farklı anlamlar içerdiği daha önceki bölümlerde dile getirilmiştir. Fakat özellikle gelişmekte olan ülkelerde milliyetçilik ve rasyonalizm ilişkisi ne boyuttadır? Bu konuyu irdelememizin önemli olduğu kanısındayız. Gellner'in ifade ettiği gibi "Akıl bindiği dalı keser"⁴⁶ ifadesi milliyetçiliği yorumlayan bu ülkeler için geçerli bir ifadedir. Milliyetçilik veya ulus devlet tanımı yapılırken neden daire, geniş tutulmak yerine daha dar tutulur? Farklı değerlere sahip insanların tarihleri ve kültürleri ayrı birer miras olarak kabul edilmek yerine, niçin yarışan değerler mantığı tercih edilir? Bu gibi sorular akla gelmektedir. Bunlar, milliyetçiliğin devletçi boyutu ile öne çıkan sorunlardır. Bunların haricinde, milliyetçiliğin toplumsal yorumlanış şekli ile ortaya çıkan sorunlara da rastlanılmaktadır. Neden yaşadığı ülkenin sorunlarına çözüm bulmak yerine, insanlar şiddet ve terörizm yolunu seçer? Neden hukuk mücadelesi yerine, hukuki olmayan yollar seçilir? Bir İngiliz veya bir Amerikan vatandaşı olmak için can atan insanlar, kendi ülkelerinin pasaportunu taşımaya neden sıcak bakmaz? Bu gibi sorular da akla gelmektedir. 21.yüzyılda gelişmekte olan ülkelerde ve toplumlarda ne yazık ki bu sorulara hala kalıcı bir çözüm bulunmadığı görülmektedir.

Avrupa dışındaki bölgelerde ve Orta Doğu'da milliyetçi temelde ulus oluşum süreci Batı'daki gelişmelere az çok benzemektedir. Farklı etnik topluluklar ve kültürler, politik yönden egemenliğe sahip olan merkez etnisiteye boyun eğmişlerdir.⁴⁷ Belli bir dönem için herhangi bir sorun yaşanmadan ilerlense de bir dönem sonra egemen etnisitenin değerlerine

⁴⁵ Hobsbawn, **Milletler ve Milliyetçilik**, s. 89.

⁴⁶ Gellner, **Milliyetçiliğe Bakmak**, s. 77.

⁴⁷ Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, s. 184.

boyun eğen farklı gruplar, kendi ulusal değerlerin ve kültürlerinin farkına vararak bu konuda birtakım çalışmalar yürütmeye başlamışlardır. Egemen etnisitenin kültürel değerlerini, ulus devletin değeri olarak kabul eden devletler, kuşkusuz ki bu süreçten pek hoşnut olmamıştır. Çünkü bu noktada milliyetçi örgütlenme düşüncesi devreye girmektedir. Bu düşünce devlet ile hakim kültürün birlikteliğini gerekli kılar. Devlet kültürün koruyucusu olur. Kişi tabiiyet, mülkiyet gibi değerlerle değil bu kültüre bürünmesiyle vatandaşlığı elde eder.⁴⁸ Aksi bir tutum egemen devlet için vatandaşlık sorununa dönüşür. Özünde devletin temel gayesi toplumun bu ilkeye sıcak bakması ve sadakat bağı ile bağlı olmasıdır. Fakat tüm beklentilerin aksine her etnik grup bir gün kendi değerlerini tanıma fırsatı bulmuştur. Genel hatları ile Avrupa dışındaki toplumlarda ve özelde ise gelişmekte olan toplumlarda milliyetçilik konusu bu şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölümde gelişmekte olan ülkelerin başında gelen Türkiye için ayrı bir yer açmanın doğru olduğu kanaatindeyiz. Çünkü Türkiye hem tarihi hem kültürel yapısı hem de coğrafi konumu ile milliyetçilik tartışmalarının tam merkezinde olan bir ülkedir. Türk milliyetçiliğini anlamak için öncelikle Türkiye'deki üniter sistemi ve ulus inşa sürecini anlamak gerekmektedir. 1923'te Cumhuriyetin ilanı ile başlayan modernleşme süreci, aslında ulus devlet temellerinin de atıldığı dönemdir. Bu süreçte devlet anayasal, seküler ve ulusal bir yapıda tanımlanmıştır. Tüm mücadelelere rağmen bugün dahi Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve toplumu modernleştirme gayretinin şu anda bile Osmanlılığa, bir mukaddes kitaba dayandığı şeklinde bir izlenim mevcuttur.⁴⁹ Bu algının özünde tarihi geçmişin güçlü etkisi bulunmaktadır. Türkiye örneğinde milliyetçilik, bir ulus devlet mücadelesi şeklinde başlamasının ötesinde aslında bir ulusal kimlik tespiti süreci de var etmiştir. Altı yüzyıl gibi uzun bir süre Osmanlı Devleti'nin uyruğu olan ve çoğunluğunun Müslüman olması nedeniyle de asli vatandaş olarak tanımlanmış olan insanlar, Cumhuriyet dönemi ile devletin ortaya koyduğu ulus kıyafetini giymek durumunda kalmıştır. Bu süreç ciddi tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Türk milliyetçiliğin kökenine bakılacak olursa en baskın olan açıklamanın 1912-13 Balkan Savaşları sonrasında kaynaklandığı ifade edilebilir. Bu tespitin özünde yatan olgu ise Osmanlılık ideolojisinin bu savaşta yok olmasıdır.⁵⁰ Osmanlılık ideolojisinin uzun bir dönem Osmanlı Devleti'ni kurtaracağı düşüncesi vurgulanmıştır. Fakat yoğun bir şekilde

⁴⁸ Gellner, **Milliyetçiliğe Bakmak**, s. 49.

⁴⁹ Gellner, **Milliyetçiliğe Bakmak**, s. 116.

⁵⁰ M.Sükrü Hanioglu, **Turkey Beyond Natioanalism; Towards Post- Identities**, Der.Hans-Lukas Kieser, I.B. Tauris, New York, s. 3.

devam eden savaşlar dönemi göstermiştir ki Osmanlı uyruğu olan birçok etnik yapı kendi ulusal mücadelesi için gayret sarf etmektedir. Yaşanan bu hayal kırıklığı Osmanlının asli kurucu ve egemen etnik özü olan Türkler içinde başka çare bırakmamıştır. Türk milliyetçiliği bir zaruret olarak ortaya çıkarak ulus devlet olma mücadelesini başlatmıştır.

Ulus devlet olma süreci başlarken Cumhuriyet kadroları, Osmanlı Devleti'nden ciddi bir kopuş ve radikal bir uzaklaşma sürecini de beraberinde yaşamışlardır. Bu dönüşüm sürecinin bu kadar radikal olmasının temel nedeni Cumhuriyetin işaret ettiği anlayış ve değerlerin, Fransız Devrimini ve 19. yüzyılı işaret etmesidir.⁵¹ Bu bir tercih değil belki de bir mecburiyetin sonucudur.

Osmanlı Devleti'ndeki halk sistemini, Batıdaki azınlık-çoğunluk anlayışı çerçevesinde algılamamak önemlidir.⁵² Çünkü Osmanlı Devleti'nin millet tanımında teolojik bir yaklaşımın olduğu bilinmektedir. Müslüman ve Müslüman olmayanlardan oluşan toplum, millet sisteminin temel yapısını oluşturmaktadır. Uzun bir dönem bu tanım ile millet sistemini korumayı başaran Osmanlı Devleti, modern dönemlerin getirisi olan yeni fikir akımları nedeniyle millet tanımında önemli bir değişim yaşamıştır. Bu nedenle 18. yüzyıl sonrasında Osmanlı Devleti birçok alanda reformist adımlar attığı gibi millet tanımında da değişiklikler yaşamıştır.

Modern merkezi devletlerde millet inşa sürecinde en çok üzerinde durulan ve faydalanılan argümanların başında okul ve ordunun geldiği görülmektedir.⁵³ Osmanlı Devleti de modernleşme sürecine eğitim kurumları ve askeri kurumlardan başlamıştır. Modern anlamda oluşturulan bu yeni kurumlar sayesinde Osmanlı Devleti içerisinde yeni bir askeri ve siyasi bürokrasi kendini göstermiştir. Bu bürokratik kadrolardan biri olan askeri bürokrasi, Osmanlı'dan Cumhuriyete ilerleyiş sürecinde temel aktör olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosu olan Cumhuriyet kadrosu, ulus devleti kurarken, bir ulus tanımı ortaya koymaya çalışmıştır. Bu tanımın özünde ulus bilincini kanda aramayan, Türk olmayı bir hissiyat, düşünce ve yaşam birliği olarak gören algı mevcuttur. Türk denirken farklı etnik grupları da içine alan bir kimlik tanımı ifade edilmiştir. Bu

⁵¹ E. Fuat Keyman- Ş. Gümüşçü, **Democracy, Identity and Foreign Policy; Hegemony Through Transformation**, Palgrave Macmillan, New York, 2014, s. 12.

⁵²Abdulvahap Akıncı, "Osmanlı-Türk Milli Kimliğinin Oluşmasında Rusya Türkleri, Göçler ve Türkoloji Çalışmalarının Rolü", **Akademik Bakış Dergisi**, sayı 38, 2013, s. 2.

⁵³Abdulvahap Akıncı, "Osmanlı Devleti'nde Milli Kimlik İnşasında Okul", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 19, 2014, s. 2.

insanların çoğunluğu Müslümanlardan oluşmaktadır.⁵⁴ Sosyolojik olarak bu temel gerçekliği içerisinde barındıran Türk milliyetçiliği, özellikle Cumhuriyetin ilk dönemlerinde ciddi iç sorunlar ile karşılaşmıştır.

Türk milliyetçiliği denilince ilk akla gelen isimlerden biri olan Ziya Gökalp'e bu noktada değinmemizin yararlı olacaktır. Gökalp, Türkçülüğün ülkemize gelmeden önce Avrupa'da Türkçülüğe dair iki büyük hareketin meydana geldiğini dile getirmiştir: Bunlardan ilki Fransız dilinde "Turquerie" diye anılan "Türkperestlik" (Türk hayranlığıdır). Avrupa'da ortaya çıkan ikinci harekete ise "Türkiyât" (Türkoloji) adı verilmiştir.⁵⁵ Türk milliyetçiliğinin, Türk toplumu ve Batı toplumları ile olan diyalektik iletişimi adına Gökalp'in bu tespiti oldukça önemlidir.

Tüm tespitlerin sonrasında Anayasamızın 66. Maddesi Türk vatandaşlığını olabildiğince açık bir şekilde ifade etmiştir:

Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür. Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk'tür. Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir. Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz. Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz.⁵⁶

4.3. Üçüncü Dünya Toplumlarında Milliyetçilik

Birinci Dünya Savaşı hanedanlığın altın dönemini sona erdirmiştir. 1922'de artık Habsburglar, Hohenzollernler, Romanovlar ve Osmanlılar tarih sahnesinden silinmiştir.⁵⁷ Bağımsızlığını kazanamamış tüm dünya toplumları için yeni bir ulus devlet olma ihtimali ortaya çıkmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu olgu ciddi bir şekilde kendini göstermiştir.

Siyaset sosyolojisi, tarih boyunca tüm dünya toplumların siyasi bir ideolojiye yakınlık derecesinin temel belirleyicisi olarak işlerlik ve faydacılık boyutunu işaret etmiştir. Bu temelde Üçüncü Dünya toplumlarının da milliyetçilik ideolojisine temel bakış açısında bu

⁵⁴ Soner Çağatay, **Islam, Secularism and Nationalism in Modern Turkey**, Routledge, New York, 2006, s. 2.

⁵⁵ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Haz. Salim Çonoğlu, Ötügen, Ankara-Matbuat ve İstihbarat Matbaası, 1339 [1923], s. 22.

⁵⁶ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, [www.http://tbmm.gov.tr](http://tbmm.gov.tr). (15.11.2020).

⁵⁷ Anderson, **Hayali Cemaatler**, s. 129.

gerekece yatmaktadır. Özellikle milliyetçilik konusuna Marxistlerin getirmiş olduğu bakış açısı, bu toplumlarda önemli bir yer bulmuştur. Bu durumun temel nedeni ise Marxizmin sömürgecilik karşıtı ve özgürlük üzerine olan vurgusunun Üçüncü Dünya toplumlarında yaratmış olduğu heyecandır. 20. yüzyıl boyunca özellikle Orta Doğu coğrafyası için milliyetçilik önemli bir argüman olmuştur. Çünkü milliyetçilik, özgürlük ve sömürge karşıtlığı olarak görülmüştür. Sömürgeci güçlerin bu devletlerden ayrılması tam anlamıyla bağımsızlık anlamını ifade etmiştir.⁵⁸ Mevcut şartlar nedeniyle bağımsız bir devlet olma yarışında geç kalmış olan bu toplumlar için milliyetçilik, önemli bir sömürge karşıtlığı ideolojisine dönüşmüştür.

Üçüncü Dünya toplumlarında ulus oluşumu, Batı toplumlarındaki kurumsal yayılmaya ve tarihi gelişime benzemeyen bir temelde gelişmiştir. Her bir süreç, belli tarihsel belirleyiciler altında oluşmuştur. Bu tarihsel koşulları, öznel ve nesnel iç unsurlar oluşturmuştur.⁵⁹ Uzun bir süre patrimonyal devlet anlayışı içerisinde yönetilen ve daha sonra sömürge kolonilere dönüşen bu toplumlar, milliyetçilik ideolojisi ile bir özgürlük mücadelesi vererek bağımsız devletler olabilmek için mücadele etmişlerdir. Bu temel üzerine kurulan devletler, bugün için dahi birçok sorunu içerisinde barındırmaktadırlar. Milliyetçiliğin yorumu, kapsamı ve anlamı daha uzun bir dönem bu toplumlarda tartışılacak gibi görünmektedir.

20. yüzyıl Üçüncü Dünya toplumları için önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Özellikle Orta Doğu ülkeleri çoğu yönü ile kısıtlanmış olsa da bağımsız devletler olarak tarih sahnesindeki yerlerini almışlardır. Sömürgeci devletlere karşı verilen milliyetçilik temelindeki mücadele sonucunda farklı siyasal sistemler oluşturulmuştur. Bu siyasal sistemlerin özüne bakılacak olursa, Batı'dan ödünç alınmış olan teritoryal (toprağa dayalı) ülke kavramı ve bölgenin kendi etnik ve inançsal cemaat örgütlenme sisteminden gelen bir ulus anlayışı üzerine kurulu olduğunu görebilmemiz mümkündür.⁶⁰ Bölge ülkelerinde bugün hala bir pan-ulusculuk anlayışı mevcut değildir. Bölgesel bir etnik milliyetçilik anlayışı, cemaat toplumu özellikleri ve kabile devleti uygulamaları ile yaşamak zorunda olan halklar, hem diğer insan toplulukları ile hem de kendi tabiiyeti altında buldukları devletler ile ciddi sorunlar içerisindedirler.

⁵⁸ Bessam Tibi, **Arap Milliyetçiliği**, Çev. Taşkın Temiz, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1998, s. 66.

⁵⁹ Tibi, **Arap Milliyetçiliği**, s. 70.

⁶⁰ Kemal H. Karpat, **Osmanlıdan Günümüze Orta Doğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik**, Çev. Recep Boztemur, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 89.

Üçüncü Dünya toplumlarındaki milliyetçilik algısına bir diğer boyutu ile bakılacak olursa gerek Afrika'da gerekse Asya'da bağımsızlığını kazanan halkların çoğunda bolca etnik, kabilesel ya da komünal sorun bulunduğu ortadadır. Gelgelelim, esas sorun onları oluşturan halkların hatta liderlerinin zihinlerinde ayrı bir ülke fikrinin var olup olmadığı sorunudur.⁶¹ Bu sorunun temelinde ciddi nedenler bulunmaktadır. En önemli nedenin ise bağımsız bir devlet olarak var olmak için yeterli alt yapı ve millet bilincine sahip olunamaması gelmektedir.

Uydu devlet olma, ekonomik ve siyasi olarak tek başına hareket edememe gibi sorunlar bu ülkeler için ciddi bir sorundur. Milliyetçilik algısının toplumu bütünleştiren bir argüman olmaktan öte kabilesel ve etnik çatışmaları tırmandırıcı bir boyuta ulaştığı görülmüştür. Yeni dünyaya entegre olmak konusunda başarılı sınavlar verilememektedir. Yaşanan siyasal değişimler, kültürel ve sosyo-ekonomik dinamikler ile beslenememiştir. Rejimden rahatsız kitlelerin sayısı artmakta, çok az bir kesim eğitim alabilmekte ve eğitimli kitleler de beyin göçü sarmalının içerisine düşerek sanayi ülkelerine göç etmek için uğraş vermektedirler. ABD'de yaşamakta olan Afrika kökenli siyahiler bu durumun en açık örneği konumundadır. Pan-ulusçuluğun oluşmaması nedeni ile küçük çaplı bir burjuva milliyetçiliğinin yükselişte olduğu bu ülkelerde iktidarlar, burjuva milliyetçileri arasında paylaşılma durumundadır.

Bu toplumlardaki milliyetçilik sorunlarından birisi de dinin katı bir şekilde ulusallaştırılmasıdır. Libya, İran ve Pakistan gibi devletleri bu duruma örnek verebilmemiz mümkündür.⁶² Bu ifadeden kast edilen dini değerlerin ulusal değerler ile bütünleştirilerek farklılıklara karşı takınılan ötekileştirici tavrıdır. Bu süreci yaşayan ülkelerde radikal dinci terör örgütlerinin sayısı her geçen gün artmaktadır. Kendi toplumlarını ve devletlerini tehdit etmekten de öte artık dünyanın tüm ülkelerini tehdit edebilecek ve zarar verebilecek bir boyuta ulaşmışlardır. Dinin radikal millileştirilmesi uzun bir süredir bu ülkelerde ciddi sorunlara da neden olmuştur. Adaletsiz uygulamalar, kadınlara yönelik ayrımcılık, insanlıkdışı tutumlar varlık göstermektedir. Terörizmin artık bölgesel bir niteliği de kalmamıştır. Teknolojik gelişim düzeyi artık dünyanın herhangi bir yerini rahatsız edebilmek imkanı sağlamıştır. Bu tür örgütlerin bulunmuş olduğu ülkelerde siyasal aktörlerin, ulusal hareket önderlerine dönüştüğüne de rastlamak mümkündür. Bir toplum için belki de en kötü senaryo bu olsa gerektir. Şiddetten beslenen bu örgütler, bölge halkları için milliyetçiliği

⁶¹ Hobsbawn, **Milletler ve Milliyetçilik**, s. 184.

⁶² Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, s. 207.

işleyen temel aktörler olmuşlardır. Bu örgütlerin varlığı ve fikirsel dönüşümün yaşanmaması nedeniyle ulusal eğitim ve rasyonel yapılanma alanlarında ciddi sorunlar görülmektedir.

Milliyetçiliği bir öteki düşmanlığı olarak tanımlamak, entelektüel ve bilimsel gelişmelerin değerlerinden uzak olmak, köktendincilik ile karanlık serüvenlere yolculuk etmek, beyin göçüne maruz kalmak gibi durumlar bu ülkelerdeki milliyetçilik algısının temel sonuçları olarak görülebilmektedir. Özünde Üçüncü Dünya toplumlarında yaşanan milliyetçiliğin temelinde Sanayi Devrimi'nin olağan kıldığı küresel sömürüye karşı bir tepki vardır. Günümüzde ise bu tepkinin kontrol edilmesi ve yönlendirilmesinin çok da kolay olmadığı gözlemlenmektedir.

Bir devlet ve toplum yönünden milliyetçiliğin pozitif bir ideoloji olarak tanımlanması için taşınması gereken bazı özellikler bulunmaktadır. Bu özelliklerden kasıt, milliyetçiliğin sadece ayrılıkçı hareketlere, kitlesel saldırılara yol açan yayılmacı, saldırgan ya da köktenci katı sağcı siyasal ideolojilere bağlanmamasıdır.⁶³ Ne yazık ki Üçüncü Dünya toplumlarındaki genel milliyetçilik algısı, bu şekilde cereyan etmektedir. Deyim yerinde ise milliyetçilik bu ülkelerde yaşayan haklar için can yakıcı boyutlara ulaşmaktadır. Toplumsal gelişmişlik düzeyi ve kitlesel sağduyunun gelişmesi, ilerleyen dönemlerde bu toplumlardaki ideolojik algıların daha pozitif sonuçlar doğurması için önemli argümanlardır.

Afrika toplumlarının yaşamamış olduğu bağımsızlık süreci ve daha sonra toplum içerisinde oluşturulmaya çalışılan milliyetçilik ideolojisi diğer Üçüncü Dünya toplumlarının yaşamış olduğu tecrübeden çok farklı değildir. Batı ile iyi ilişkiler kurarak iktidara gelmiş yöneticilerce, toplumsal dönüşüme uğratılmışlardır. Özellikle bu toplumlarda yaşayan kadınlar ve erkeklerin, dayatılan toplumsal modele uyum sağlamak zorunda olmaları bu insanlara acı vermektedir. Çünkü hem insani kişilikleri hem de yerli kimlikleri tahrip olmaktadır.⁶⁴ Milliyetçiliğin bu toplumlar için pozitif bir sonuç doğurması bu noktada mümkün değildir. Bölge halkları, kendi tarih ve değerlerinden uzak kalmaktadır. Sözde bağımsızlık nidaları atan yöneticiler tarafından dayatılan bir milliyetçilik kalıbı içerisinde dönüşmeye zorlanmaktadırlar. Halk içerisindeki muhalif seslerin, milliyetçilik ve yerel değerler uğruna olan mücadelesi onları, siyasal sistemin dışına itmekte ve terörize olmak ile karşı karşıya bırakmaktadır.

⁶³ Emre Gökalp, "Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 2007, s. 280.

⁶⁴ Giacomo Macola, *Liberal Nationalism in Central Africa: A Biography of Harry Mwaanga Nkumbula*, Palgrave Macmillan, New York, 2010, s. 1.

Afrika toplumlarını geneline bakılacak olursa halk içerisindeki milliyetçi gurupların neden bu kadar terörizme yakın olduğunu anlamamıza yarayacak donelere rastlanılabilir. Bu donelerin en başında Afrika'daki zengin doğal kaynakların kontrolünün Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) kontrolünde olmasıdır. Afrikalılar bu durumdan oldukça kaygılıdır.⁶⁵ Uzun bir dönem sömürge ülkeleri olan bu ülkelerin halkları, şimdi de global ticari sistem nedeni ile sömürüye mahkûm olduklarının farkına varmışlardır. Sahip oldukları kaynakların topluma refah sağlamadığı düşüncesi toplumsal bir hazımsızlığa, bu hazımsızlık da dini ve etnik milliyetçi temelde terörizme dönüşmektedir. Kısacası, Üçüncü Dünya toplumlarında milliyetçilik sorunlu bir ideoloji olarak varlık göstermektedir. Milliyetçi duyguların terörizme dönüşmesi mümkün görünmektedir. Toplumsal gelişmişlik düzeyi nedeni ile ideolojik tartışmalar fikirsel boyutu aşarak şiddet potansiyeline ulaşmaktadır. Milliyetçilik ideolojisi ile sömürgecilikten kurtulan bu halklar, bugün farklı yöntemlerle boyunduruk altına alındıklarını düşünmektedirler. Milliyetçilik duyguları, küresel güçlere karşı olmak temelinde yeniden kurgulanmaktadır.

Bu ülkelerde varlık gösteren terör örgütleri gerek ulusal gerekse uluslararası alanda kendini özgürlük savaşçıları olarak lanse etmeye çalışmaktadırlar. Yürütmüş olduğu faaliyetler ile hem kendi toplumlarına hem de ülkelerinin uluslararası alandaki saygınlıklarına oldukça büyük zarar vermektedirler. Afrika'nın birçok ülkesinde varlık gösteren Boko Haram adlı örgüt, bu durumun en bariz örneği olarak görülebilmektedir.⁶⁶

5. MİLLİYETÇİLİK ÜZERİNE ORTAYA ATILAN TEZLER

5.1. Kurucu Bir Mit Olarak Milliyetçilik

Milliyetçilik ideolojisini her tarihsel dönemde ve her coğrafi bölgede farklı yorumlandığı görülmektedir. Bu durumun temel nedeni toplumların tarihi mirası ve o günkü siyasal konjonktürün getirmiş olduğu iç ve dış şartlardır. Kaynağını Kıta Avrupa'sından, özelde ise Fransız Devrimi'nden alan milliyetçilik, dünyanın farklı bölgelerinde farklı yorumlanmıştır. Hem devletler hem de toplumlar milliyetçilik ideolojisine farklı anlamlar yüklemişlerdir. Tüm yaklaşımların özünde yatan temel olgu ise milliyetçilik olgusunu

⁶⁵ Michael Amoah, **Nationalism, Globalism and Africa**, Palgrave Macmillan, New York, 2011, s. 213.

⁶⁶ Asena Boztaş, Birinci Dünyanın Üçüncü Dünya Ekonomileri Üzerindeki Küresel Savaşı, [http://www.tasam.org.tr.](http://www.tasam.org.tr/), (15.11.2020).

pragmatist bir temelde değerlendirmeleridir. Ülkeler ve etnik topluluklar bu temelde milliyetçiliği yorumlamış ve nihayetinde bir ülkede toplumsal entegrasyona yarayan milliyetçilik anlayışı, farklı bir toplumda etnik bölünmelere neden olmuştur. Bazı toplumlarda bir ulus inşası süreci başlatan milliyetçilik ideolojisi, farklı toplumlarda emperyalizm karşıtı bir özgürlük meşalesine dönüşmüştür.

Milliyetçilik ideolojisinin bazı toplumlar için ulus ve devlet oluşturuocu bir mit olarak görev yaptığı görülmektedir. Özellikle İtalya'nın kurucusu olarak kabul edilen önderlerden biri olan Massimo d'Azeglo'nun ifadesi bu konuda göze çarpan en belirgin örnektir: "İtalya'yı yarattık şimdide İtalyanları yaratmalıyız."⁶⁷

İfadede vurgulandığı üzere milliyetçilik ideolojisi kurucu bir mit olarak devletlerin oluşması için temel bir rol oynamıştır. Bu rolü üstlenirken milliyetçilik ideolojisinin milletlerden önce oluştuğu düşüncesinin de ortaya çıktığına rastlamaktayız. Bu temelde Hobsbawn'ın vurguladığı gibi: "Analitik bir düzlemde milliyetçilik milletlerden önce gelir milletler milliyetçilikleri ve devletleri yaratmaz, doğru olan bunun tam tersidir."⁶⁸

Bu doğrultuda milliyetçilik ideolojisinin hem milletleri hem de devletleri oluşturan bir kurucu mit olma özelliği en çok üzerinde durulan nokta olmuştur. Aynı bakış açısına Smith'te de rastlanmaktadır: "Bugün siyasetin ve devlet oluşturmaının meşruluk zemini milliyetçiliktir."⁶⁹ diyen Smith, önemli bir noktaya işaret etmektedir. Gerek milliyetçiliğin ortaya çıktığı dönemde gerekse de günümüz dünyasında milliyetçiliğin aynı rolü yerine getirdiğini belirtmiştir. Yani milliyetçilik var olduğu günden bugüne millet ve devlet oluşturma işlevi gören bir anlayıştır. 20. yüzyılda iki büyük dünya savaşı sonrasında yaşanan ulus-inşa süreci ve sonucunda ortaya çıkan birçok ulus devlet, milliyetçiliğin bu yönünü vurgulayan en temel örnekler olarak gösterilebilir.

Milliyetçiliğin daha farklı siyasi bir yönüne değinen düşünür Gellner olmuştur: "Genel olarak, etkili bir ulusal hareket için hem bir entelijansiya hem de bir proletarya gereklidir. Kaderleri, ulusal bağımsızlığın kazanılmasından sonra ayrılır."⁷⁰

⁶⁷ E. J. Hobsbawn, **1780' den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik**, Çev. Osman Akinhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 63.

⁶⁸ Hobsbawn, **1780' den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program Mit ve Gerçeklik**, s. 24.

⁶⁹ Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, s. 171.

⁷⁰ Ernest Gellner, **Thought and Change**, University of Chicago Press, Chicago, 1978, s. 169.

Bu ifadesi ile Gellner, milliyetçiliğin gelişim evresinde farklı sınıfların birlikteliği ile güçlendiğini dile getirmiştir. Bu yönü ile milliyetçiliğin, kendi geleceği için farklı sınıfları belli bir dönemde bir araya getirebilen bir siyasi kurgu olduğu görülmektedir.

Milliyetçiliğin kurucu bir mit olarak işlev gördüğü birçok toplumda karşımıza çıkmaktadır. Kurgu, gerçeği çoktan geride bırakmıştır. Kurucu mitler toplumlar için birer efsane olarak değerlendirilebilir. Mühim olan konu ise efsanelerin ne kadar işe yaradığıdır. Bu yönü ile milliyetçilik temelinde ortaya atılan efsanelerin çok ciddi işlere yaradığı ve hatta insanların bu efsaneler uğruna hayatını feda etmekten uzak durmadığına şahit olmaktadır.

Ulus hayal edilmiş bir cemaat olarak kabul eden Anderson, milliyetçiliğin farklı yönlerine dikkat çekmiştir. İki önemli boyut ile ulusal özellikleri dile getirmiştir: “Ulus sınırlı olarak hayal edilir ve ulus egemen olarak hayal edilir.”⁷¹

Bu noktada Anderson’un dile getirmek istediği temel nokta, milliyetçiliğin kurucu bir mite dönüşürken, ulusu özgün bir şekilde tanımlamaya çalışmasıdır. Tıpkı resmi tarih anlayışının anlamlandırıldığı gibi ulus da hayal edilirken birtakım anlam yüklemelerine uğramış ve yüklenen bu anlamalar onu benzerlerinden farklı kılmıştır. Buna ek olarak milliyetçilik kurucu mit olarak tarihin her döneminde kendini güncel tutmuştur. Çünkü milliyetçilik kendini yeniden üretebilen bir değerdir. Her yeni dönemde farklı ideolojik ve kültürel öge karşısında bir şekilde tutunmayı başarmıştır. Hatta bu yeni değişikliklere entegre olabilmıştır. Daha da ötesi yeni değerleri de kendi içerisinde yorumlayarak toplumsal yeni bir yazgı var edebilmiştir. Milliyetçiliğin günümüz dünyasında birçok farklı fonksiyonuna rastlanmaktadır. Fakat en güçlü rolünün ise kurucu bir mit olma özelliği olduğu açıktır. Bu yönü ile dünyanın tüm toplumları hatta tüm etnik yapılar, milliyetçiliğe özel bir önem vermektedirler. Milliyetçilik ideolojisi için verilen mücadele ve bu uğurda dökülen kanın temel nedeni ise milliyetçiliğin bu yönünü öne çıkararak ulusal temelde bir devlet olabilme çabası olmaktadır.

5.2. Siyasi ve Kültürel Bir Dinamo Olarak Milliyetçilik

Milliyetçiliğe yönelik farklı bakış açılarının olduğunu daha önce belirtmiştik. Bu yaklaşımlardan birisi de milliyetçiliği bir kültürel ve siyasi dinamo olarak tanımlayan yaklaşımdır. Bu yaklaşımın önde gelen bilim insanlarından biri olan Breuilley, milliyetçiliği

⁷¹ Anderson, **Hayali Cemaatler**, s. 21.

üç farklı boyutta açıklamaktadır: “Bir düşünce, bir duygu ya da bir siyasi hareket olarak milliyetçilik.”⁷² İfade edildiği üzere milliyetçiliğin duygu ve düşünce kalıpları içerisinde değerlendiren bu yaklaşım, milliyetçiliği kültürel değerlerle açıklamaya çalışır. Kaynağını bu kültürel değerlerden alan milliyetçilik, diğer taraftan bu kültürel değerleri koruyan bir mihvere dönüşür. İhtiyaç duyulan şartlarda kültürel değerlerin koruyucusu olan milliyetçilik, birçok toplumda bu görevi görmektedir. Özellikle küreselleşme çağında toplumların yerel değerleri korumak için göstermiş oldukları savaştan tavrın arkasında yatan temel olgu da budur. Milliyetçilik bir kültür savunması olarak algılanırken aynı zamanda beslenmiş olduğu bir tarihsel miras bulunmaktadır. Bu tarihi miras, muhakkak bir ulusal özellik içerir. Ulusal özellikleri barındıran bu miras ile beslenen milliyetçilik, hem kültürel konulardaki ulusal hazımsızlıkları giderir hem de kültürel dejenerasyona engel olmaya çalışır.

Bir diğer yönü ile milliyetçilik, daldan dala geçebilen bir yapıdır. Modern dünyada çok farklı boyutlarda şekillenebilmektedir.⁷³ Bu farklı yapıların içerisinde en öne çıkanı ise milliyetçiliğin siyasi yorumlanmış şeklidir. Tüm toplumlar için milliyetçilik ideolojisinden beklenen en öncelikli hedef siyasi çıkarılara ulaşmaktır. Tarihin birçok döneminde milliyetçiliğin bu amaç ile kullanıldığı görülmektedir. Özellikle 19. ve 20. yüzyılda milliyetçiliğin ulus devletleri inşa ettiği dönemde milliyetçilikten beklenen tam da budur. Gerek bu dönemler için gerekse Soğuk Savaş sonrası dönemde ve günümüz dünyasında milliyetçilik ideolojisinin öne çıkan yönü budur. Dünyanın birçok yeri çatışma bölgesi olarak tanımlanabilmektedir. Bu bölgelerin genel özelliklerine bakılacak olursa etnik ve dinsel farklılıkların olduğu görülmektedir. Tüm çatışma bölgeleri için milliyetçiliğin siyasi yorumu toplumlar arasındaki mücadeleyi bu boyuta taşıyan temel neden olarak görülebilmektedir.

Milliyetçiliğin siyasi bir dinamo olarak işlev görmesi kimi yönleri ile bir toplum için pozitif sonuçlar doğurur iken kimi yönleri ile de çok kötü sonuçlara neden olabilmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı döneminde Avrupa’da iktidara gelen Faşist ve Nazist iktidarların temel siyaset argümanları da milliyetçiliğin siyasi yönüne yapılan vurgudan ibarettir. Avrupa’nın uzunca bir dönem savaş alanına dönmesine neden olan bu dönemde öne çıkan liderlerin hepsinin siyasi milliyetçi söylemleri, ırkçılık boyutuna varmıştır. Bu nedenle milliyetçilik ideolojisinin, siyasi bir dinamo olarak kullanılması hassas bir denge gerektirir. Çünkü var edilmeye çalışılan milliyetçilik fikri, kısa zaman içerisinde ırkçılığa, hatta

⁷² Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış**, s. 67.

⁷³ Don H. Doyle and Marco Antonia Pamplona, **Nationalism in The New World**, The Universty of Georgia Press, London, 2006, s. 16.

soykırımlara gidebilecek sonuçlar doğurmuştur. Tarih göstermiştir ki milliyetçilik ideolojisi içerisinde var edilen biz ve öteki ayrımında ötekine yaşam hakkı dahi tanımayan siyasal milliyetçi ideolojilerin sayısı oldukça fazladır.

Siyasal bir argüman olarak milliyetçiliğin kullanılması birtakım çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Açıkçası milliyetçi çatışmalar gerçek dünyada sınıfsal anlaşmazlıklara göre daha ciddi ve daha kompleks bir yapıdadır. Toprak, politik kontrol ve insan hayatı ile bu durum desteklenmektedir.⁷⁴ Önemli konular üzerine, argümanlar üreterek politika üretmeye çalışan siyasal milliyetçilik, bir taraftan pozitif sonuçlar üretirken diğer taraftan farklı deformasyonlara neden olmuştur. Bugün için dünya üzerinde milliyetçiliğin uğramadığı kıta ve toplum kalmamıştır. Özellikle siyasal milliyetçilik tüm dünya toplumlarını etkilemiştir. Her geçen gün kendisini yeniden güncelleyerek toplumların düşünce yapısına sızmaya devam etmektedir.

Siyasal milliyetçiliğin özünde birtakım değerleri işleyip geliştirdiği görülmektedir. Bu değerler modern öncesi dönemden gelen ulusal önemi olan konseptleri analiz ederek oluşmuşlardır.⁷⁵ Siyasi milliyetçilik bu yönü ile tarihi geçmiş, ulusal sınırlar dahilinde vurgulayarak geliştirmeye çalışmaktadır. Bu bilinci oluştururken günün koşullarını da dikkate alarak yorum yapar. Siyaset sosyoloji yönü ile milliyetçiliğin siyasi söylemlere konu olduğu dönemler incelenecek olursa, toplumsal buhranların yaşandığı dönemlerde bu söylemin arttığı görülmektedir. Sonunda siyasal milliyetçilik, bir politik argüman olarak konumlanır. Bu argümanın öne sürülmesi gereken dönemler, her toplum için farklıdır. Bu durumun temel tetikleyicisi ise iç ve dış şartların oluşturmuş olduğu faktörlerdir.

5.3. Bir Modernleşme İdeolojisi Olarak Milliyetçilik

Milliyetçilik ideolojisinin modern döneme ait bir olgu olduğu konusunda birçok tezin var olduğu bilinmektedir. Özünde milliyetçiliği modern bir ideoloji olarak tanımlayan olgunun ne olduğu konusunda daha ayrıntılı bir bakış açısına gerek duyulmaktadır. Milletlerin tarihin eski dönemlerine ait olduğu ortadadır. Fakat ulusal benliğin keşfi ile milliyetçiliğin bir ideolojiye, oradan da ulus devlet olmak için verilen mücadeleye geçilmesi, milliyetçiliği modern bir ideoloji olarak karşımıza çıkarmaktadır.

⁷⁴ Joshua Searle- White, **The Psychology of Nationalism**, Palgrave Macmillan, New York, 2001, s. 3.

⁷⁵ John A. Arststrong, **Nations Before Nationalism**, The University of North Caroline Press, Caroline, 1982, s. 7.

“Milletlerin milliyetçiliği değil, milliyetçiliğin milletleri var ettiği” özdeyişi artık genel bir kabul görmüştür. Bu tarihin Fransız Devrimi sonrasında başlaması, ulus devletler için verilen çetin mücadele ve savaşların 19. yüzyılda alevlenmesi, milliyetçiliği modern bir ideoloji olarak karşımıza çıkarmıştır. Bugün açık bir şekilde ifade edilebilir ki milliyetçilik, 18. yüzyılda ortaya çıkan 19. yüzyılda dünyayı bir ateş çemberine çeviren ve 20. yüzyılda iki büyük dünya savaşının sonrasında yeni bir dünya düzeni kurmayı başaran modern bir ideolojidir. Peki milliyetçilik bu kadar önemli bir değişimi nasıl başarmıştır? Esasında milliyetçiliğin gözden kaçırılmaması gereken en önemli yönü budur. Bu yönünü oluşturan temel olgu ise milliyetçiliğin Sosyal Teori ile olan ilişkisidir. Çünkü Sosyal Teori modern teorilerle ilişkilidir. Max Weber ve Emile Durkheim tarafından tahmin edildiği gibi sosyal teori, politik istikrar ve ekonomik kalkınma boyutları ile modern toplumları etkilemiş ve ulus inşası gözlemlenmiştir.⁷⁶ Milliyetçilik bu yönü ile eskimeyen ve daim yeni olarak kalan bir ideolojidir. Modern çağda hatta postmodern dönemde bile yaşamayı başaran, karşısına çıkan farklı ideolojilere eklenen ve kendini güncelleyen bir ideoloji olmuştur.

Milliyetçiliği modern bir ideoloji olarak değerlendirmemize neden olan bir diğer veri ise özellikle 20. yüzyılda baş gösteren sömürgeci devletlere karşı ulusların bağımsızlık mücadelesindeki rolüdür. Küresel tanımlar karşısında ulusların kendi şekillerini tanımlamaları, kimlik tespiti yapmaları ya da milliyetçilik, etnisite ve devlet manifestoları var edebilmeleri milliyetçilik ideolojisi ile mümkün olmuştur.⁷⁷ Milliyetçilik modern dönemde bu toplumlar için hem bir bağımsızlık hem bir kültürel uyanış hem de ulusal bir kimlik edinebilme fırsatı sunmuştur. Milliyetçiliğin bu işlevi bugün için de devam etmekte ve milliyetçi toplumsal uyanışlar dünyanın her yerinde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle farklı etnik yapılara sahip toplumlar için milliyetçilik, modern dönemde bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu noktada devletlerin atmış olduğu birtakım adımlar vardır. Milliyetçilik, siyasi ve kültürel olarak iki farklı bölümde değerlendirilmiştir. Kültürel halklar noktasında insanların taleplerine sıcak yaklaşılarak siyasi taleplerin oluşmasına fırsat vermemek amaçlanmıştır. Milliyetçiliğin toplumlar için getirmiş olduğu bu modern algılar, birçok genel kabulü kırmıştır. Özellikle teolojik genel kabuller sorgulanmıştır. Tarihi birikim gözden geçirilerek, ulusal temelde yeni ve modern çağa uyum sağlayan çalışmalar yapılmıştır.

Devletlerin ortaya koymaya çalıştığı bütünleştirici ulus tanımlarına karşın etnik farklılıkların bu konuda farklı amaçlarla hareket ettiği görülmüştür. Günümüz dünyasının

⁷⁶ Doyle and Pamplona, **Nationalism in The New World**, s. 25.

⁷⁷ Amoah, **Nationalism, Globalizm and Africa**, s. 3.

sunduğu siyasi ve kültürel olanaklar içinde her etnik topluluk milliyetçiliği kendi benliği için yakın görmüştür. Devlet ve toplum arasında yaşanan algı farklılıkları, kimi dönemlerde ciddi çatışmaları da beraberinde getirmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

İMPARATORLUKTAN CUMHURİYETE ÇİN MİLLİYETÇİLİĞİ

“İşimiz çok

Zaman yok

Dünya dönüyor

Hayat zorluyor

On bin yıl çok uzun

Sarı güne, sarı saate.”

Mao Zedung, 9 Ocak 1963.⁷⁸

1. ÇİN TARİHİNE GENEL BAKIŞ

Çin tarihine geçmeden önce Çin’in mevcut demografik yapısına bakacak olursak, Çin’in 56 farklı etnik yapıdan meydana gelen hemen hemen 1,5 milyara yakın bir nüfusu olduğu bilinmektedir. 2000 yılında yapılan en güncel nüfus sayımı verilerine göre toplam Çin nüfusu 1.242.610.000 olup Hanzuların toplam nüfusu 1.137.390.000, diğer etnik guruplar ise 104.990.000 kişiden oluşmaktadır.⁷⁹ Sayı bakımından en büyük topluluk olan Hanzular bir diğer ismi ile Han Çinlileri, Çin’deki en büyük etnik yapıyı oluşturmakta ve Çin’in yerli halkı olarak kabul edilmektedirler.

Tarihi ve kültürel geçmişi ile oldukça özgün bir noktada olan Çin, ulusal dili ile de bu özgün yapısını korumuştur. Şecere olarak Çince, Çin-Tibet ailesine aittir. "Oracle bone script"

⁷⁸ Han Suyin, *Sabah Tufanı II (Kuledeki Rüzgâr) Mao Zedung ve Çin Devrimi*, Çev. Kürşat Bozkurt, Berfin Yayınları, İstanbul, 1999, s. 15.

⁷⁹ Abdurreşit Celil Karluk, “Çin Halk Cumhuriyeti’ndeki Milliyetlerin Dağılımı ve Etno-Demografik Özellikleri”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2009 Güz, Sayı 11, s. 64.

biçimindeki Çince'nin en eski güvenilir kayıtları 3.000 yıldan daha eski bir tarihe sahiptir.⁸⁰ Dünyanın en eski dillerinden biri olan Çince, özgün yapısını korumaktadır. Bilindiği üzere Çince karakterler dünyadaki en eski yazı biçimlerinden birini oluşturur. 1970'lerden beri kazı yapan arkeologlar, bulunan sembollerin muhtemelen kelimenin tam anlamıyla yazı olarak kabul edilemese de karakterlerin Taş Devri'nde zaten kullanıldığını keşfetmişlerdir.⁸¹ Elde edilen tarihi bulgular, Çin kültürünün insanlık adına ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Mevcut bilgiler ışığında, Çin dilinin ve sanatının Çin ulusal benliği için ortaya koyduğu değer açık bir şekilde görülmektedir.

Çince'nin yanı sıra Çin tarihinde oldukça büyük bir öneme sahip olan hat sanatı Çin kültürü için önemli bir değerdir. Bir tür yazı sanatı olan hat sanatı, Çin'de güzel sanatların en soylusu olarak kabul edilmektedir. Tarihin çok erken bir aşamasında soyut ve dışavurumcu bir sanat formu haline gelmiştir. Burada anlam ikincil öneme sahip ve estetik ifade asıl ilgi alanını oluşturmaktadır.⁸² Kültürel derinlik ve estetik adına Çin hat sanatı önemli bir değeri oluşturmakta ve Çin kültürünün ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır.

Ulaşılabilen tarihi belgeler Çin uygarlığının, Sarı Nehir bölgelerinde ortaya çıktığını işaret etmektedir. Shang Hanedanlığı'nın sonlarına doğru Sarı Nehir boyunca bölgede yaşayan 1.800 kadar klan ve kabile olduğu kaydedilmiştir.⁸³ Tüm tarihi kayıtlar Çin toprakları üzerinde büyük bir siyasi ve kültürel geçmişin varlığını ortaya koymaktadır. Mevcut bilgiler ışığında Çin tarihinin büyük bir bölümünü, savaşların ve iktidar mücadelelerinin oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Çin uygarlığı Doğu Asya coğrafyasında en az 2500 yıldan beri varlığı ve ağırlığını devamlı koruyan bir uygarlıktır.⁸⁴ Sahip olduğu değerleri oldukça iyi bir şekilde muhafaza etmeye çalışan Çinliler, bu sayede özgün bir kimliğe sahip olmaya gayret etmişlerdir.

Çin uygarlığını diğer ugarlıklardan farklı ve uzun ömürlü kılan neden öteki uygarlıklardan farklı olarak etrafında kendisi ile boy ölçüşebilecek yüksek düzeyde bir uygarlığın bulunmaması veya var olanlarla da uzun süreli iletişime girmekten kaçınmış

⁸⁰ Ping Chen, **Modern Chinese: History and Sociolinguistics**, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, s.1.

⁸¹ Johan Bjorksten, **Learn to Write Chinese Characters**, Yale University Press, New Haven and London,1994, s. 4.

⁸² Bjorksten, **Learn to Write Chinese Characters**, s. 2.

⁸³ Chen, **Modern Chinese: History and Sociolinguistics**, s. 7.

⁸⁴ Abdürreşit Celil Karluk, **Çinlilik ve Çin'de Ötekiler**, Atlas Yayınları, Ankara, 2019, s. 12.

olmasıdır.⁸⁵ Coğrafi, sosyolojik ve tarihi şartlar Çin kültürünün birlerce yıl boyunca kesintiye uğramadan günümüze ulaşmasındaki temel neden olmuştur.

Arkeolojik verilere göre Çin tarihi, MÖ 2000 yıllarında ilk kez ortaya çıkmıştır. Çin siyasi tarihi kabile mücadelesi ve iç savaşlar ile doludur. Feodal yönetim sisteminin ağırlığı ve 100'e yakın kabilenin birbiriyle mücadelesi ve hakimiyeti, uzun yıllar Çin'i dışarıdan gelen saldırılara açık tutmuştur.⁸⁶ Çin'in yaşamış olduğu iç savaşlar, iktidar mücadeleleri, bunların yanı sıra dış saldırılara maruz kalması bir taraftan Çin'in kültürel zenginliğini artırırken diğer taraftan farklı bir ulusçuluk duygusunun gelişmesine de sebep olmuştur.

Çin'in sahip olduğu kültürel derinlik uzun bir dönem dünya insanlığı için bilinmez bir gerçeklik olmuştur. Fakat eski ekolün sinologları artık Batı'daki Çin hakkındaki tek bilgi kaynağı değildir. Daha yakın zamanlarda Çin ve Asya, antikacı bilim adamlarına bırakılmayacak kadar önemli hale gelmiştir.⁸⁷ Özellikle Batılı ülkeler tarafından Çin kültürü önem ile üzerinde durulan ve dünya insanlığının ilgisini çeken bir alana dönüşmüştür. Geç bir tarihte de olsa dünya insanlığı Çin kültürünün önemini fark etmiştir. Çin tarihi üzerine yapılan çalışmaların artık sadece sanatsal boyutlarda olmadığı, siyasi ve sosyolojik boyutlara da vardığı görülmektedir.

Çin denilince Çince akla gelen en önemli değer durumundadır. Çinli olmayanlar tarafından genellikle zor bir dil olduğu konusunda bir dizi tutum olsa da tek bir yapı olarak kabul edildiği görülmektedir. Ancak bu tek dil, sosyal ve tarihsel olarak konumlanmıştır.⁸⁸ Yani Çin dilini anlayabilmek ve bu dili anlamlandırabilmek için Çin halkının yaşamış olduğu sosyolojik geçmişi ve tarihsel mirası doğru bir şekilde analiz etmemiz gerekmektedir. Teritorya ve dil ilişkisi bağlamında Çince önemli bir dil konumundadır.

⁸⁵ Karluk, *Çinlilik ve Çin'de Ötekiler*, s.16.

⁸⁶ **Yeni Dünya Düzeninde Çin Halk Cumhuriyeti**, SEDAM (Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi), Aralık 2017.

⁸⁷ Author(s): Bob Hodge, **The Politics of Chinese Language and Culture: The Art of Reading Dragons (Culture and Communication in Asia)**, Routledge, London and New York, 1998, s. 17.

⁸⁸ Hodge, **The Politics of Chinese Language and Culture: The Art of Reading Dragons (Culture and Communication in Asia)**, s. 32.

Harita- 2 Çin Siyasi Haritası⁸⁹

Çin uygarlığı, yaklaşık 5.000 yıl önce birkaç bölgesel Neolitik kültürün birleşiminden doğmuştur. Yao ve Shun gibi mitolojik Bilge İmparatorları Çağı'ndan ortaya çıkan Çin'in tarihi M.Ö. 1500 civarında Shang Hanedanı'yla başlamıştır.⁹⁰ Tarihi itibari ile oldukça eski dönemlere uzanan Çin kültürü, var olduğu coğrafyanın imkanları dahilinde çeşitli evrelerden geçerek günümüze ulaşmayı başarmıştır. Sahip olduğu özgün tarihi mirasıyla Çin kültürü, tarihin her döneminde Çin halkı için ayrı bir ulusal bilinç oluşturmayı başarmıştır.

İlk dönem Çin tarihi köy yerleşkeleri şeklinde oluşmaya başlamıştır. Neolitik köy kültürleri, yaklaşık 7.000 ila 5.000 yıl önceki dönem boyunca daha büyük coğrafi ve politik birimler halinde birleşmeye başlamıştır. 4.000 yıl önce (M.Ö.2000), tarihi Çin uygarlığının doğrudan atası olarak görülebilen Bronz Çağı kültürlerinden ilki günümüzde Henan, Hebei ve Shanxi eyaletlerindeki Sarı Nehir boyunca şekillenmiştir.⁹¹ Tarımsal faaliyetler ile yakın bir

⁸⁹ Çin Siyasi Haritası, <https://tr.maps-china-cn.com>, (12.09.2019).

⁹⁰ Kenneth J. Hammond, *From Yao to Mao: 5000 Years of Chinese History Part I*, The Teaching Company Limited Partnership, Mexico City, 2004, s. 1.

⁹¹ Hammond, *From Yao to Mao: 5000 Years of Chinese History Part I*, s. 5.

ilişki içinde bulunan Çinliler, ilk dönemlerde de bu özelliklerini koruyarak sulak bölgelere yerleşmişlerdir. Üretmeyi temel bir felsefe kabul eden Çinliler, bu bilinç temelinde sosyal yaşam alanları kurmaya başlamışlardır.

Çin tarihinin büyük bir bölümünü savaşlar oluşturmuştur. Bu olguya eski dönem Çin tarihinde de rastlamak mümkündür. Qing Hanedanı MÖ 207’de devrilmiştir. Bir iç savaştan sonra, kişisel deha ve aşırı iyilik yoluyla iktidara gelen düşük rütbeli bir yetkili olan Liu Bang tarafından Han adında yeni bir hanedan kurulmuştur. Kurduğu hanedan 400 yıldan fazla sürmüş ve adı Çin halkına atıfta bulunmak için kullanılan standart terimlerden biri haline gelmiştir.⁹² Bugün için Çin’de bulunan en büyük etnik grup olarak anılan Han Çinlilerinin isminin buradan geldiği bilinmektedir.

Çin tarihinde geleneklerin ve mitolojinin önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Eski dönem Çin tarihinde de bu duruma rastlamak mümkündür. Çin hanedanlarının gücü, bir hanedanın önderlik hakkı, ilahi bir şekilde verildiğine inanılmıştır. Bu yetki cennetten bir yetkidir. Bir hanedan iktidardan düştüğünde ve yerine bir başkası geçtiğinde halk bunun cennetsel görevden kaynaklandığına inanmıştır.⁹³ Maddi ve manevi değerleri bir bütün içerisinde harmanlamaya çalışan Çin halkı, bu bilinci her alanda yoğun bir şekilde vurgulamıştır. Gerek politik alanda gerek sosyal alanda gerekse kültürel alanda maddi ve manevi değerlerin bir bütün olduğu görülmüştür. Çin tarihinin uzun bir dönemini farklı hanedanlıklar mücadelesi olarak görmemiz mümkündür. Farklı hanedanların belirli özellikleri, en çok doğdukları bölge ve kültürden etkilenmeleri olmuştur. İlk hanedanlar, şu anda Çin’in güney merkezindeki tarım bölgeleri ve kültürlerinden doğmuştur.⁹⁴ Birçok farklı hanedanın etkisi altında kalmasına rağmen Çin halkı bütüncül benliğini korumaya çalışmıştır. İktidara gelen hanedanların ise Çin kültürü içerisinde kendine bir yer buldukları görülmüştür. İktidarlar değişmesine rağmen Çin kültürü kesintisiz bir çizgide ilerlemeye gayret etmiştir.

Genel olarak Çin tarihinde hukuksal yapının tıpkı diğer imparatorluklarda olduğu gibi otoriter bir yapıda inşa edildiği göze çarpmaktadır. Çin’de hukuk, geleneksel olarak yöneticilerin iradesini yerine getirmek için bir araç olarak görülmüştür. İktidar üzerinde yurttaş kontrolünün kullanılması için bir araç olarak görülmemiştir. Bu görüş Çin Halk

⁹² Hammond, **From Yao to Mao: 5000 Years of Chinese History Part I**, s. 15.

⁹³ Cindy Jenson-Elliott, **Ancient Chinese Dynasties**, Reference Point Press, San Diego, 2014, s. 11.

⁹⁴ Elliott, **Ancient Chinese Dynasties**, s. 12.

Cumhuriyeti'nin ilk otuz yılında baskın kalmıştır.⁹⁵ Otoriter bir siyasi geçmişe sahip olan Çin'de hukukun farklı toplumsal öbekleri kontrol etmek adına bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. İktidarı sınırlamaktan ziyade toplumsal bir kontrol mekanizması olarak görev yaptığı bilinmektedir.

Çin tarihinde sosyal sorumluluk duygusunun oldukça önemli bir yeri vardır. Sahipsiz çocukları evlat edinmek noktasında Çin toplumunun oldukça duyarlı olduğu görülmektedir. Çin'deki geleneksel evlat edinme biçimine "lisi" denilmektedir. Kelimenin tam anlamıyla "bir varis bulmak", genellikle bir çocuğun, büyük olasılıkla bir erkek çocuğun, biyolojik çocukları olmayan çiftlerin soyundan geldiği isimlendirilmesini içermektedir.⁹⁶ Toplumsal bütünleşme ve dayanışma adına oldukça önemli olan evlat edinme geleneği, Çin tarihinde uzun bir dönem boyunca varlık göstermiştir. Devam eden bir gelenek olarak günümüze kadar ulaşmaktadır.

Çin toplumunun geleneksel sosyal yaşamına önemli bir örnekte kırsal bölgelerde inşa edilen yaşam alanlarıdır. Özellikle atalara ait salonlar, genellikle bir Çin köyündeki en büyük ve en ayrıntılı yapılarıdır. 1980'lerin başlarında ekonomik liberalleşmenin başlamasıyla ata salonları, topluluk merkezleri, ritüel siteleri ve soy otoritesinin odak noktaları olarak devrim öncesi önemlerini geri kazanmaya başlamıştır.⁹⁷ Yaşam alanları içerisinde soyluluk ve bir gelenek özelliği gösteren bu salonlar, Çin halkının atalar kültürüne ve soy bilincine ne kadar önem verdiği bir işarettir. Bir toplumu diğer toplumlardan ayıran en önemli olan unsurun kültür olması nedeniyle Çin halkının ulusal kültürünü korumak adına ciddi bir mücadele verdiği görülmektedir.

Çin toplumunu ve Çinliyi yakından tanıyabilmek için bir Çinliyi tek bir birey yerine ailesinin ve grubunun bir parçası olarak düşünmeniz genellikle daha doğru olur. Aile, uzun zamandır devletin temel yapı taşı ve bir bireyin ilgisinin doğal merkezidir.⁹⁸ Tarihin her döneminde Çin halkı için aile en önemli değer olmuştur. Bu nedenle bireyi anlamak için aile kavramı ile beraber düşünmemiz gerekmektedir. Toplumun her alanında ailenin etkin bir konumda olduğu bilinmektedir. Gerek yönetim konusunda gerek üretim konusunda gerekse de sosyal ilişkiler bağlamında ailenin en önemli aktör olduğu görülmektedir.

⁹⁵ Edited by Edward L. Davis, **Encyclopedia of Contemporary Chinese Culture**, Routledge, New York, 2005, s. 5.

⁹⁶ Davis, **Encyclopedia of Contemporary Chinese Culture**, s. 6

⁹⁷ Davis, **Encyclopedia of Contemporary Chinese Culture**, s. 16.

⁹⁸ Kevin Barry Bucknall, **Chinese Business Etiquette and Culture**, Boson Books, Raleigh, 1999, s. 12.

Ulaşılan tarihi kaynaklar Çin toplumunun oldukça geleneksel bir yapıda olduğunu gün yüzüne çıkarmıştır. Çin toplumu son derece hiyerarşiktir. Bir kişinin sıralaması çok önemlidir. Her birey, üstün ve ikincil varlıklardan oluşan karmaşık bir sisteme yerleştirilmiştir. Kişinin yeri sabit değildir. Rütbelere içinde yükselir veya düşer, ancak rütbelere kendileri değişmeden devam eder.⁹⁹ Bireyin toplum içerisindeki statüsü elde ettiği başarılar ve kazandığı saygınlık ile değişim göstermektedir. Fakat toplum içerisindeki hiyerarşik yapı varlığını korumakta ve toplumsal her konuda varlığını göstermektedir. Demokratik bir anlayışla bağdaşmayan bu anlayış, uzun yıllar boyunca Çin toplumundaki etkisini korumuş ve otoriter bir toplum yapısına kavuşmasındaki en önemli neden olmuştur.

Dışarıdan bakılan bir insan için Çin toplumu batıl inançlı görülebilir. Esasında Çoğu Çinli batıl inançlıdır ve hatta iyi eğitilidir. Bu inanışlar Çin halkını derinden etkilemekte ve her konuda eksisi görülmektedir. Çin halkı alacağı tüm önemli kararları, en uygun zaman görülene kadar erteleyebilir.¹⁰⁰ Farklı bir inanç sistemine sahip olsalar da inançları konusunda göstermiş oldukları sadakat, Çin kültürünün özgün yapısını korumaya yardımcı olan en önemli unsur konumundadır.

Eski Çin’de diğer toplumlarda olduğu gibi öteki dünya fikirleri sosyokültürel gelişme ile birlikte değişmiştir. Bu nedenle bu tür fikirlerin, maddi ve metinsel ifadelerin de buna göre değişmesini bekleyebiliriz.¹⁰¹ Yeni felsefi düşünce ve sosyal değişimlerle paralel olarak Çin insanının sosyo- kültürel bilinci de değişmiştir. Çin toplumu manevi hislere önem veren bir toplum olduğu için bu tür değişimlerin etkisi hızlı bir gelişim göstermiştir. Özellikle Konfüçyanizm, Budizm, Taoizm gibi akımların Çin toplumunda etki göstermesi ile birlikte ciddi değişimlerin yaşandığı gözlenmiştir. Çin halkının sahip olduğu özgün yaşayış şekli doğumdan ölüme kadar olan insan yaşamında oldukça belirgin özellikleri ortaya çıkarmıştır. Ölüm törenlerinde ve mezar şekillerinde bu durumun etkisi mevcuttur. Çin’in erken dönemlerinde en azından Shang Hanedanlığı’ndan bu yana, en yaygın gömü stili, yere kazılmış dikey bir çukur şeklindeki bir mezar odasına atıfta bulunan, dikey çukurlu, ahşap tabutlu mezarlardır.¹⁰² Sahip olduğu kültürel bilinç ile hayatını sürdüren Çin halkı, ölüm ve daha sonraki evre için farklı bir bilinç ile hareket etmiştir.

⁹⁹ Bucknall, **Chinese Business Etiquette and Culture**, s. 13.

¹⁰⁰ Bucknall, **Chinese Business Etiquette and Culture**, s. 15.

¹⁰¹ Edited by Amy Olberding and Philip J. Ivanhoe, **Mortality in Traditional Chinese Thought**, State University of New York Press, Albany, 2011, s. 13.

¹⁰² Edited by Olberding and Ivanhoe, **Mortality in Traditional Chinese Thought**, s. 4.

Çin’de ölüm ve ölümden sonraki yaşamla ilgili tarihsel araştırmalar, Budizm’in M.S. 25-220 yılları sonunda Doğu Hanlığı’na girişi ile Çin’deki öbür dünya resmini önemli ölçüde değiştirdiği konusunda hemfikirdirler.¹⁰³ Görüleceği üzere Çin toplumunun yaşamış olduğu felsefi ve teolojik değişim, Çin halkının yaşam ve ölüm konusundaki fikirlerinin de yeniden şekillenmesine neden olmuştur.

Geleneksel Çin’de maddi ilişkiler ideolojilere tabi tutulmuştur. Bu durum, maddi ilişkilerin önemli olmadığı anlamına gelmez. Yeterli bir materyal temeli olmadan Çin kültürü hayatta kalamazdı.¹⁰⁴ Bu nedenle Çin halkı maddi değerlerini korumak için ideolojilerden istifade etmiştir. Gerek felsefi görüşler gerek teolojik görüşler gerekse de siyasal görüşler bu noktada Çin halkının sahip olduğu değerleri korumak adına önemli görevler yürütmüşlerdir.

Tüm dünya toplumlarında olduğu gibi geleneksel Çin kültürünün en temel özelliklerinden biri de güçlü aile sistemine olan vurgudur. Ancak bu vurgu modernleşme, sanayileşme ve kentleşme sürecinden etkilenmiştir.¹⁰⁵ Küreselleşme çağı ile beraber Çin toplumunun sahip olduğu aile bilincinde birtakım değişimler olmasına rağmen diğer dünya toplumlarına kıyasla Çinliler için ailenin önemi halen tartışılmaz bir konumdadır. Özellikle eski Çin tarihinde hiçbir sosyal olgunun aileden ayrı bir noktada tasavvur edilmediği görülmektedir.

Milattan önce 1600’lü yıllara dayanan bilgilerde Çin’in dünyanın en büyük ve en karmaşık imparatorluğa sahip olduğu bilinmektedir. Çin’in toprak dominyonu Rusya sınırından Hindistan sınırına kadar uzanmaktadır. Aynı zamanda bir imparatorluk olarak etkisi İspanya, Peru ve Meksika’ya kadar ulaşmaktadır. Bu dönemde Çin’in nüfusunun 120 milyon olduğu bilinmektedir. Bu rakam o dönemde tüm Avrupa ülkelerinin nüfusundan daha fazladır.¹⁰⁶

Eski Çin tarihi uzunca bir dönem hanedanlıklar dönemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çin verilerine göre ilk hanedanlık Xia Hanedanı’dır. Bu dönem içerisinde feodal savaş beyleri nedeniyle merkezi devlet otoritesi oldukça zayıflatılmıştır. Çin’in bu parçalanmışlık dönemi çok fazla sürmemiştir. Kısa bir dönem sonra uzun bir imparatorluk dönemi ile tarih sahnesindeki yerini almıştır.

¹⁰³ Edited by Olberding and Ivanhoe, **Mortality in Traditional Chinese Thought**, s. 85.

¹⁰⁴ Edited by Wen-Shing Tseng- David Y. H. Wu, **Chinese Culture and Mental Health**, Academic Press, INC., Florida, 1985, s. 18.

¹⁰⁵ Edited by Tseng- Wu, **Chinese Culture and Mental Health**, s. 83.

¹⁰⁶ Jonathan D. Spence, **The Search For Modern China**, W.W. Norton & Company, New York, 1990, s. 7.

Çin, 1279'da Moğolların saldırısı sonucu işgal edilmiştir. Sonrasında ise Çin'de Yuan Hanedanlığı kurulmuştur. Yabancı bir hanedanlığın egemenliğinde kalma düşüncesi Çin'de oldukça katı milliyetçi duygular var etmiştir. Daha sonrasında Yuan Hanedanlığı yıkılmıştır. Mançular, Qing olarak da tanınan ve 1644'ten 1911'e kadar Çin'i yöneten son imparatorluk hanı olarak tarihe geçmiştir.¹⁰⁷ Tarihin her döneminde özgün bir uygarlık olmaya çalışan Çin, uzun süren iç savaşlar, hanedanlık mücadeleleri ve istilalar ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Tarihi mirası ile önemli bir birikime sahiptir. Dünyanın uygarlık kümeleri için uzak bir coğrafyada bulunmasına rağmen özgün bir kültür olmaya çabalamıştır. Ayrıca dünya kültürleri için önemli değerler sunmuştur. Özellikle kağıdın bulunması, matbaanın icadı, porselen, ipek ve pusula gibi önemli icatlar Çin uygarlığının dünya insanlığına katkılarıdır.

Çin, 18. yüzyılın sonuna kadar dünyadaki birçok devlete göre oldukça gelişmiş bir durumda olmasına rağmen Avrupa'da yaşanan Sanayi Devrimi'nin ivmesini yakalayamamış ve hızlı bir çöküş içine girmiştir. Özellikle 1839-1860 yıllarındaki Afyon Savaşları ve ardından 1894-1895 tarihlerindeki Japon Savaşları sonrasında önemli kayıplar vermiştir. Sonrasında Çin'in maruz kaldığı emperyalist ve sömürgeci politikalar, toplumsal bir hoşnutsuzluk yaratmış ve imparatorluk yıkılmıştır. Çin'in yaşamış olduğu dış etkili bu dönüşüm, Çin halkının ulusal kimliğini oldukça geliştirmiştir. Bir Çinli için ulusal olmak, yabancı karşıtı olmak anlamında yorumlanmıştır.

Nihayetinde Ekim 1911 Devrimi, Çin'deki 2000 yıllık imparatorluk yönetim sürecini sonra erdirmiştir. Daha sonrasında ise cumhuriyete giden yolun önünü açmıştır.¹⁰⁸ 12 Şubat 1912'de Mançular, Çin tahtından vazgeçip cumhuriyeti resmi devlet şekli olarak kabul ettiğini bildiren bir ferman yayınlamıştır. Bununla Mançu egemenliği artık Çin'de sona ermiştir. Hanedanın devrilmesi üzerine Nankin'de Sun Yat Sen ayrılarak, Yüan Shih-k'ai'in devlet başkanı olmasını dile getirmiştir.¹⁰⁹ Çin'in yaşamış olduğu bu keskin dönüşümün temel nedeni ise milliyetçi Çin kimliğinin hak ettiği değeri arayışı olmuştur. Gerek imparatorluğun sorunlu dönemlerinde gerek iç ve dış savaşlarda gerekse de cumhuriyetin kuruluş aşamasında, Çin toplumunu bir araya getiren şey, Çin ulusal kimliğinin hak ettiği yeri bulma arayışıdır. Bu nedenle Çin milliyetçiliği özünde bir mikro hareket olmamıştır. Tarihin her döneminde makro kitlesel bir hareket olarak karşımıza çıkmıştır.

¹⁰⁷ Michael G. Roskin, **Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür**, Çev. Bahattin Seçilmişoğlu, Liberte Yayınları, Ankara, 2016, s. 508.

¹⁰⁸ Rana Mittler, **Modern Çin**, Çev. İnci Öztürk, Dost Kitap Evi Yayınları, Ankara, 2008, s. 8.

¹⁰⁹ Hasan Bilgin, **Stratejik Açından Çin'in Dünü ve Bugünü**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 2008, s. 8.

Çin milliyetçiliğın bir diğerk gayesi Çin'i modernize etmek olmuştur. 1900'lü yılların başında Avrupa'dan gelen yeni fikirler, Çinli önde gelen fikir insanlarının dikkatini çekmiştir. Sonrasında modern fikirleri olan ve Batı'da yetişmiş bir doktor olan Sun Yat-Sen yönetiminde hoşnutsuz il yöneticileri ve üst rütbeli askerler, Mançuları mağlup etmiştir. Bu son hanedanın devrilmesi ve istikrarsızlığın başlangıcı olmuştur. Yerel diktatörler denen şahıslar, 1916'dan 1927'ye kadar Çin'i parçalamaya başlamışlardır.¹¹⁰ Çin'in bu parçalanmışlığından Japonya istifade etmiştir. Her Japon yayılmacılığı Çin'de radikal bir milliyetçilik anlayışına dönüşmüştür.

Hanedanlığa son verildikten sonra Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar geçen dönem adeta Çin'de iki farklı milliyetçilik algısının ideolojik mücadele dönemi olmuştur. 1920'lerin sonunda Cahng Kai Shek'in liderliğinde Çin'i birleştiren Milliyetçiler (Guomintang-KMT) ve Mao Zedung liderliğindeki Komünistler (CCP) arasında yaşanan mücadele, adeta milliyetçiliğın iki farklı yönü üzere olmuştur. Bu noktada temel farklılık Çin milliyetçiliğınınin komünist yorumu ile gelenekçi yorumu arasındaki farklılıktır.

Çin tarihi kesinlikle birçok bölgecilik örneği sunmaktadır. Bunlar zaman zaman bölgecilik ve ayrılıkçılığa da neden olmuştur. Özellikle 1917 ile 1927 yılları arasındaki Savaş Lortları Dönemi buna en son örnektir.¹¹¹ Savaş Lortları olarak adlandırılan bu şahıslar, bir diğerk tabir ile yerel diktatörlerdir. Buldukları ili yöneten yerel askeri liderler konumundaydılar. Bu iç karışıklık ve zayıflık Japon yayılmacılığına meydan vermiştir. Sonrasında ise devam eden Japon yayılmacılığı, Çin'de şiddetli bir milliyetçilik arzusunu alevlendirmiştir.

1934'te KMT güçlerinin Jiangxi tabyasını kuşatması ile hemen hemen 80.000 Komünist, Şaanxiili'nden kuzeye uzak, daha güvenli Yenana doğru 5000 millik Uzun Yürüyüş'lerine koyulmuşlardır. Yürüyüş yalnız 1 yıl sürmüştür. Yürüyüş sonunda 6 bin Komünist kurtulmuştur. Uzun Yürüyüş, Çin Komünist tarihinin ulusal bir destanı olmuştur. 1947'de KMT ile CCP arasındaki savaş tüm vahameti ile yeniden baş göstermiştir. Daha sonrasında ise 1949'da Komünistler zafere ulaşmıştır.¹¹² Komünistlerin kazanmış olduğu bu zaferde Japon işgalcilere karşı mücadele eden KMT güçlerinin zayıflamasının önemli bir

¹¹⁰ Roskin, **Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür**, s. 513.

¹¹¹ David S. G. Goodman and Gerald Segal, **China Deconstruct: Politics, Trade and Regionalism**, Routledge, London, 1994, s. 3.

¹¹² Roskin, **Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür**, s. 516.

etkisi olmuştur. Her iki cephede mücadele ederek kan kaybeden Milliyetçiler, Komünistlere karşı daha fazla direnememişlerdir.

Daha önceki bölümlerde Çin İmparatorluğu'nun çöküşünü hızlandıran birçok iç etmenin yanı sıra dış etmenlerin de bulunduğu bahsetmiştik. Özeldde bu etmenlerin en başında Çin'in korumacı ulusal bir iktisadi hareket planı belirlemesinin Batı tarafından hoş karşılanmaması, gelmektedir. Bu temelde çöküşü hızlandıran en önemli dış faktör, ticari taleplerine Çin'in uygun olmasını isteyen Batılı emperyalist aktörlerin artan ticari talepleri olmuştur.¹¹³ Özellikle dönemin deniz aşırı ticaretinin öncüsü olan İngiltere'nin, Çin'i açık bir pazar olarak kullanma isteğine karşı Çin İmparatorluğu'nun ve halkının vermiş olduğu tepki önemlidir. Esasında 1840 tarihinde başlayan savaşlar döneminin temel nedeni bu olgudur. Bu olgu aynı zamanda Çin milliyetçiliğini tetikleyen temel unsur olarak Çin Devrimi'ne giden sürecin önünü de açmıştır.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile Mao liderliğinde bir modernleşme süreci başlamıştır. Esasında bu süreç milliyetçi bir modernleşme, tabiri caiz ise Sovyet menşeli komünizm ile donanmış bir modernleşmedir. Bu sürecin temel aktörü milliyetçilik ise temel argümanı da çatışma psikolojisidir. Özünde çatışma, tarihsel değişimin temel kaynaklarından biri ve harekete geçirici unsurdur. Modern Çin'in, çatışma ve değişim konusunda kesinlikle kendi payına düşeni aldığı görülmektedir. Sınırları içerisinde etnik ve siyasi büyük iktidar mücadeleleri yaşadığı gibi dış aktörler ile de bütün bir Doğu Asya bölgesinin güçler denklemini değiştiren fiili çatışmalarda bulunduğu bilinmektedir.¹¹⁴ Bu mücadelenin özünde de Çin'in ulusal kimliği ile hem kendi bölgesinde hem de dünya ekseninde hak ettiği yeri alma gayesi yatmaktadır.

Mao liderliğinde sonuca ulaşan 1 Ekim 1949 Devrimi gerek toplumsal hedefler noktasında gerekse de Mao'nun ifadelerinde devrimin milliyetçi bir hedefin sonucu olduğunu göstermektedir. Devrimin hemen sonrasında Mao'nun halka sesleniş konuşmasında kararlılık ile duyurduğu ilk cümle, bu olgunun en açık ispatıdır: “İnsanlığın dörtte birini oluşturan Çin halkı ayağı kalkmıştır... Bundan böyle hiç kimse bizi aşağılayamaz.”¹¹⁵

Mao'nun ifadesinden de anlaşılacağı üzere Çin Devrimi'nin esas itici gücü Çin milliyetçiliği olmuştur. Çin halkının hak ettiği yeri alma isteği, yabancı istilalardan kurtulma,

¹¹³ Mittler, **Modern Çin**, s. 32.

¹¹⁴ Michael Dillon, **Modernleşen Çin'in Tarihi**, Çev. Eylem Ümit Atılğan, Aydın Atılğan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 12.

¹¹⁵ Han Suyin, **Sabah Tufanı II (Kuledeki Rüzgâr): Mao Zedung ve Çin Devrimi 1949-1975**, s. 17.

tekrar eski ihtişamlı dönemlere ulaşma gayesi hem toplumsal hem entelektüel hem de siyasi kadroların temel hedefi olmuştur. Çin Devrimi'nin ana tetikleyicisi olan Çin milliyetçiliği, Sovyet ideolojisini uzun bir dönem benimsemiştir. Bu durumun birçok nedeni sıralanabilir ama en önemli neden, kısa bir süre önce SSCB'nin aynı süreci yaşamayı ve ortak düşman tasavvuru olmuştur.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra başlayan yeni süreçte SSCB ile yaşanan farklılıklar kendini hemen belli etmiştir. Zamanla Mao ve Khrushchev arasındaki ideolojik ve fikirsiz farklılıklar oldukça derinleşmiştir.¹¹⁶ Mao, Khrushchev'i komünist ilkelere sadık kalmamakla suçlamıştır. Çin'in kurtuluşu için atılacak adımın, Çin'in öz yetenek ve imkanları ile mümkün olacağını ileri sürmüştür. Devrim sırasında SSCB'den destek gören Mao, devrim sonrasında SSCB'nin uydusu olma planlarına sıcak bakmamıştır. İdeolojik ekseninde Sovyetler ile yolunu ayırmıştır.

Mao'nun iktidarının ilk dönemleri bir savaş dönemi olarak adlandırılabilir. Kore Savaşı, Tayvan Savaşı, Hindistan ile savaş, buna örnektir. Yaşanan savaşların yanı sıra Mao, iç politikada önemli adımlar atmış ve bu adımlar, Çin'de iç çatışmalara neden olmuştur. Büyük İleri Atılım Projesi (1958-1965) ve Kültür Devrimi (1964-1969) Mao liderliğinde atılmış en önemli adımlar olarak karşımıza çıkmıştır. Büyük İleri Atılım Projesi ile ağır sanayi temelinde ekonomik kalkınma hedefleyen Mao'nun, bugün Çin'in sahip olduğu sanayi kapasitesinin temelini attığı düşünülmektedir. Kültür Devrimi'nde ise Mao'nun amaçladığı temel olgu, komünizmi tüm hayata hakim kılmak olmuştur. Her iki politik adım sürecinde ciddi iç sorunlar ve kanlı süreçler yaşanmıştır.

1958 ve 1965 yılları arasında ortaya konan Büyük İleri Atılım Projesi, tam anlamıyla sağ karşıtı bir kampanya olarak kırsalda tam bir kolektivizm hedeflemiştir. Bu temelde Mao, özel mülk ve teşebbüsler üzerinde devlet mülkiyeti kurmuştur. Nihai hedef olarak sosyalist ekonomik modeli işaret etmiştir.¹¹⁷ Sosyalist ekonomik model ile Çin'in tam olarak toplumsal değişiminin gerçekleşeceğine inanan Mao, bu süreçte baş gösteren muhalif sesler ile sıkı bir mücadele içerisine girmiştir.

1964'te ortaya çıkan Kültür Devrimi ise doğal seyrini izlemiştir. Çin Kültür Devrimi'nin kaotik süreci 1969'a kadar sürmüştür. Çin, 1970'lerin başından itibaren dış

¹¹⁶ Bilgin, *Stratejik Açından Çin'in Dünü ve Bugünü*, s. 24.

¹¹⁷ Rebecca E. Karl, *Mao Zedong and China in The Twentieth-Century World: A Concise History*, Duke University Press, Durham and London, 2010, s. 99.

ilişkilerdeki keskin tutumundan uzaklaşmıştır.¹¹⁸ Bu dönemde Çin'in dış ilişkilerinde yaşanan en önemli dönüşüm ABD ile başlayan yakınlaşma olmuştur. Kültür Devrimi, Çin için birçok şeyi de değiştirmiştir. İdeolojik olarak komünizmi tam olarak benimseme süreci oluşturulmaya çalışılırken toplum içi ve toplum dışı farklılıklara karşı aşırı yaklaşım olgusu yükselmiştir.

Kültür Devrimi, 1976'ya kadar yani Mao'nun ölümüne kadar etkisini sürdürmüştür. Çin siyasi tarihinde gayri resmi olarak 10 yıllık buhran dönemi olarak anılmıştır. Hedefler sonuçlardan uzak olsa da Çin halkı için önemli sonuçları beraberinde getirmiştir.

9 Eylül 1976'da Mao'nun ölümünden sonra Çin'de 1978'e kadar süren siyasi bir karmaşa dönemi ortaya çıkmıştır. Bu siyasi karmaşadan galip çıkan Deng Xiaping olmuştur. Deng yönetimiyle beraber Çin ekonomisi: Kapalı ve merkezîyetçi kimliğinden sıyrılıp dışa açık, kapitalist ekonomiye doğru ilerlemeye başlamıştır.¹¹⁹ İç münakaşalar yerini toplumsal mutabakatlar ve liberal politikalara bırakmıştır. Bugün gelinen noktada Çin ekonomisinin gelmiş olduğu yeri analiz edebilmek için Çin'in yakın tarihini ve Çin'in ulusal iktisat politikasını anlamak gerekmektedir.

Çin, 1978 yılına kadar Mao önderliğinde dış dünyaya kapalı izolasyonist ve merkezi odaklı bir ekonomi politikası benimsemiştir. Bu durum Çin'in modernleşme beklentisini engellemiştir.¹²⁰ Bu tarih sonrasında ise Çin için daha farklı siyasi, ekonomik ve kültürel bir modernleşme dönemi başlamıştır.

Bugün için Çin, izole bir konuma sahiptir. Ülke sınırları kuzeyde Sibiryaya güneyde Himalayalar ve büyük ormanlar tarafından çizilmiştir. Nüfusun büyük bir bölümü doğu kıyısında bulunmaktadır.¹²¹ Çeşitli siyasi ve toplumsal sorunlara sahip olan Çin hem iç politikada hem de dış politikada önemli sorunlarla mücadele etmek durumundadır.

¹¹⁸ Çağdaş Üngör, "Çin ve Üçüncü Dünya", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 41, 2009, s. 28.

¹¹⁹ Ümit Çalık, "Çin Ekonomisi (Mao ve Mao Sonrası Dönem)", *Liberal Düşünce*, Yıl 16, Sayı 64, Güz 2011, s. 186.

¹²⁰ Ed. Murat Yorulmaz- Serdar Yılmaz, *Avrasya Denkleminde Rusya-Çin Rekabeti*, Astana Yayınları, Ankara, 2021, s. 18.

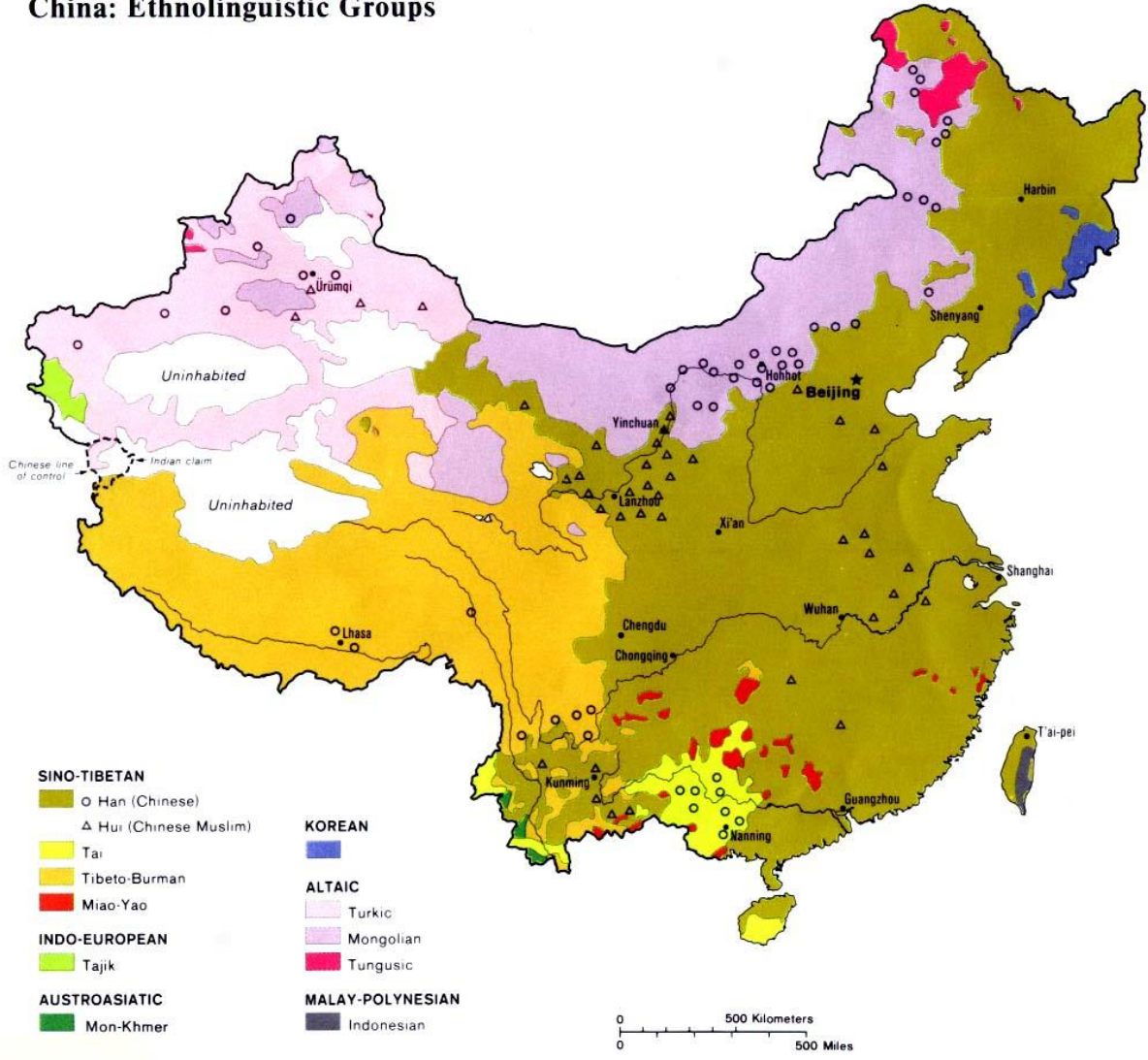
¹²¹ Ed. Yorulmaz- Yılmaz, *Avrasya Denkleminde Rusya-Çin Rekabeti*, s. 35.

Harita-3 Çin Eyaletler Haritası¹²²

¹²² Çin Eyaletler Haritası, <http://cinde.blogcu.com/cin-deki-eyaletler/7104255>, (29.01.2020).

China: Ethnolinguistic Groups

Tablo-1 Çin'in Demografik Yapısı¹²³

¹²³ Çin'in Demografik Yapısı, <https://www.wikiwand.com..>, (12.09.2019).

1.1. Siyasal ve Kültürel Geçmişin Etkisi ile Oluşan Çin Ulusal Kimliği

Tüm toplumlar için söylenebilecek genel geçer bir ifade olarak, tarihi mirasın toplumları şekillendirdiği söylemi bugün için Çin toplumuna yönelik altı çizilerek ifade edilmesi gereken bir olgudur. Güçlü kültürel geçmişi, siyasi tarihi ve felsefi arka planı ile Çin toplumunun ulusal kimliği harmanlanmış ve bugüne ulaşmıştır.

Bilindiği üzere Çin siyasal hayatında feodal sistem ve mutlakiyetçi yönetim anlayışı 1912 yılında cumhuriyetin ilanına kadar devam etmiştir.¹²⁴ Bu tarihten sonra resmi olarak ciddi bir siyasi dönüşüm yaşanmış olsa da eski siyasi sistemin kalıntıları uzun bir süre varlığını korumuştur. Bu kalıntılarla mücadele Komünistler için önemli bir konu olmuştur.

Temelleri tarımsal üretim ve yerleşik hayatın başladığı MÖ. 3000'li yıllara kadar ulaşan Çin uygarlığı, MÖ. 11. yüzyılda Zhou Hanedanı döneminde büyük oranda siyasi bir birlik sağlamış ve kültürel gelişim yaşamıştır.¹²⁵ Parçalanmış bir siyasi ve toplumsal yapıdan birleşik bir yapıya doğru yaşanan geçiş, Çin uygarlığı için yeni bir sayfa açmıştır. Bu durum Çin tarihi ve kültürü üzerinde önemli değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur.

Batılıların hayal dünyasında Çin'in tarihi, imparatorluk kavramı ile ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Fakat aslında bin yıldan uzun bir süre Çin'de imparatorluğa benzeyen bir süreç yaşanmamıştır.¹²⁶ Bu durumun temel nedeni ise yüzyıllar boyunca farklı devletlerin askeri üstünlük için mücadele etmesidir. Milattan önce 200'lü yıllara kadar bu egemenlik mücadeleleri devam etmiştir. Sahip olmuş olduğu coğrafi konum nedeni ile Batı'dan uzakta kalması nedeni ile Çin tarihi ve toplumu her daim diğer toplumlar için gizemli olmuştur. Tasavvur edilenden farklı bir gerçeklik yaşanagelmıştır. Bu temelde Çin devletinin ve toplumunun yaşamış olduğu değişim ve gelişimler, Batı toplumları tarafından analiz edilememiştir. Mevcut değerler ile oluşan Çin ulusal kimliği ve Çin benliği, bugün şüphesiz ki Batı için bir öteki konumundadır.

Çin'in siyasi, maddi ve manevi kendine özgünlüğü, çok erken dönemlerden beri mistisizm, fikir yapısı ve evrensel bir dünya görüşünü temel kabul eden özgün devlet kimliğinin karışımı tarafından şekillenmiştir.¹²⁷ Çin İmparatorluğu, özgün devlet geleneği

¹²⁴ Alimcan Ablet, **Çin'in Dış Politikalarına Farklı Alanlardan Bakış**, Astana Yayınları, Ankara, 2021, s.18.

¹²⁵ Ablet, **Çin'in Dış Politikalarına Farklı Alanlardan Bakış**, s.13.

¹²⁶ Mark Edward Lewis, **The Early Chinese Empires Qin and Han**, Harvard University Press, London, 2007, s. 1.

¹²⁷ Harald Weghaupt, Jeopolitik Aynada "Orta İmparatorluk", Çev. A. Altay Ünaltay, **Uzak ve Eski Komşumuz Çin**, Der. Yılmaz Tezkan, Ülke Kitapları, Ankara, 2002, s. 26.

sayesinde özgün bir toplumsal bilinç var edebilmeyi de başarmıştır. Aynı zamanda halkın birçok konuya olan yaklaşımı bu özgün devlet geleneğinin mirasıdır. Özellikle yabancılara karşı takınılan tavır ve ulusal hissiyatlar, bu durumun en açık ispatıdır.

Tüm Çin tarihi gibi ilk imparatorlukların coğrafyası da bir masaldır. Qing Hanedanı tarafından oluşturulan haritaların modern Çin'in alışılmış haritaları ile çok fazla bir benzerliği bulunmamaktadır.¹²⁸ Mitolojinin, Çin'de büyük bir yer kapladığı tartışmasız bir gerçektir. Fakat bu masalsı ve mitolojik arka plana rağmen kabul edilmesi gereken en önemli gerçeklik, Çin tarihi ve kültürünün kesintiye uğramaksızın binlerce yıldır devam ettiğidir. Bu temelde özgün bir kültür ve toplumun ortaya çıktığıdır.

Bugün Çin uygarlığı denince aklımıza binlerce yıllık bir arka plan, bu arka plan ile yoğrulmuş büyük bir insan kitlesi ve koca bir uygarlık gelmektedir. Aslında Çinliyi ve Çin uygarlığını anlamak için büyük ve saf bir anlayış gücüne sahip olmak gerekir. Zira “Çin karakterinin ve Çin uygarlığının üç kilit özelliği: derinlik, genişlik ve sadeliktir”.¹²⁹ Derinlik vardır çünkü büyük bir coğrafya ve uzun bir tarihe sahiptir; genişlik vardır çünkü birçok kültür ile iletişim içerisinde bulunmuştur; sadelik vardır çünkü Çin haklı bugün bile bu sadeliği ile övünüp temel yaşam prensibi olarak kabul etmiştir.

Çin tarihinin önemli bir parçasını üretim tecrübesi oluşturmaktadır. Avrupa'da Sanayi Devrimi'nden ve 1800'lerden önce Çin'de imparatorluk denetimli fabrikalarda lüks bir el sanatları üretimi yapılmıştır. Çin'in muazzam porselen endüstrisi buna en güzel örnektir.¹³⁰ Fakat Sanayi Devrimi sonrasında yaşanan teknolojik değişimi yakalayamayan Çin toplumu, üretim kapasitesi ve kalitesiyle Avrupa'nın gerisinde kalmıştır. Dönem dönem sanayi toplumlarının pazar alanı olarak Çin'i görmesi hatta yayılmacı politikalar ile Çin'e yönelmeleri, Çinlinin ulusal duygularını kışkırtmıştır. Sömürge bir pazar olmaları nedeniyle Çinliler, tarihin eski ihtişamlı dönemlerine dönmek için özlem duymaya başlamışlardır. Özellikle Japonya'nın Çin topraklarında askeri ve ticari yayılmacılığı bu temelde Çinliler için ayrı bir ulusal duyarlılığa dönüşmüştür.

Günümüzde dünya toplumları için Çin'in kültürel katkısı gölgede kalmaktadır. Buna neden olan unsur ise Çin'in küresel ekonomik sistem içindeki başarısıdır.¹³¹ Özgün kültür

¹²⁸ Lewis, **The Early Chinese Empires Qin and Han**, s. 5.

¹²⁹ Ku Hung Ming, **Çin Halkının Zihniyeti**, Çev. Hanife Güven, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2003, s. 18.

¹³⁰ Benjamin A. Elman, **A Cultural History of Modern Science in China**, Harvard University Press, London, 2008, s. 68.

¹³¹ Kathleen Kuiper, **The Culture of China**, Britannica Educational Publishing, New York, 2011, s. 13.

mirası ile dünya sahnesinde daha farklı bir noktada olması ve kıymet verilmesi gerekirken Çin, bugün için sahip olmuş olduğu ekonomik şartlar ve üretim kapasitesi ile kendinden daha çok söz ettirmektedir. Üretim ve iş disiplini kabiliyeti ile örnek bir toplum olmaya çalışan Çinliler, bu kabiliyeti özünde kültürel değerlerine borçludurlar. Bu nedenle Çin'in sahip olduğu ekonomik kapasiteyi anlamak için sosyolojik bir gerçeklik olan kültürel ve tarihi mirası, yeterli düzeyde analiz etmemiz gerekmektedir.

Ulaşılabilen resmi veriler, Çin tarihinin binlerce yıl öncesine dayandığını ifade etmektedir. Çin uygarlığının özgün geçmişi, hemen hemen üç bin yıl öncesine geri gitmektedir. O dönemde Üç Hükümdar ve Beş Kral (MÖ 2852- 2070 yılları arasında hakimiyet sürdüklerine inanılan mitolojik Çin hükümdarları) Sarı Nehir boyunca yaşayan kitlelere hükmetmiştir.¹³² Çin'in sahip olmuş olduğu bu uzun tarihi geçmiş tek başına Çin toplumu için önem arz eden bir olgu olmasının ötesinde dikkatimizi çekmesi gereken esas olgu, bu uzun tarihi ve kültürel geçmişin özgün bir şekilde Çinli dürtüler ile korunması, manevi ve maddi değerlerin kaybolmadan günümüze gelmesidir. Özelde Çin toplumu için ifade edilmesi gereken olgu, hiçbir dışsal girişimin, hiçbir inanç sisteminin, Çin toplumunun gidişatında bir değişikliğe yol açmaması ve gelişimini durduramamasıdır. Çin'in en farklı özelliği bu olup varlığını uzunca süre bozulmadan devam ettirmesinin temel nedeni büyük ihtimalle de burada bulunmaktadır.¹³³ Hiçbir deformasyona uğramadan günümüze ulaşan bu miras, bugün için bir Çinlinin ulusal kimliğini belirleyen temel olgu olmuştur.

Çin'in sahip olmuş olduğu tarihi mirasın her yönü ile farklı ve özgün olduğunu belirtmekte fayda vardır. Bu özgün miras içerisinde öne çıkan bir diğer olgu ise Çin mitolojisi olmuştur. Mit sözcüğünün Batı kültüründe kabul edilen manası olan “kutsal anlatı” Çince 'de mit sözcüğünün eşi olan “Shen-Hua” sözcüğünün manasını ifade etmektedir: Shen “İlahi, tanrısal, kutsal”; Hua ise “söylev, masal ve sözlü anlatı” manasına gelmektedir.¹³⁴ Çin mitolojisinde iyi insan, kahramanlık ve toprak başlıca işlenen konulardır. Vurgulanan ifadelerin, bir Çinlinin nasıl yaşadığı ve nasıl yaşaması gerektiği konuları üzerine temellendiği göze çarpmaktadır.

Çin mitolojisi, teritorya ve insan yaşamı yönü ile de özgündür. Çin'in kadim mitolojisi, Çin topraklarını üç eko-coğrafik parçaya bölmüştür: Birincisi Sarı Irmak ile beslenen Kuzey Çin Kuşağı, ikincisi Yangtze Irmağı ile beslenen Güney Çin Kuşağı, üçüncüsü ise tropikal bir

¹³² Daisetz Teitaro Suzuki, **Çin Felsefesi Tarihi**, Çev. Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, Ankara, 2012, s. 27.

¹³³ Eugene Simon, **Çin Uygarlığı**, Çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015, s. 16

¹³⁴ Anne Birrell, **Çin Mitleri**, Çev. Melisa Pancar, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2016, s. 7.

doğal sisteme sahip olan Derin Güney Çin Kuşağıdır.¹³⁵ Bu eko-coğrafik sistemler tarihin her döneminde Çinliler için farklı anlamlar ifade etmiştir. Tarih sahnesine çıkılan dönemden beri aynı kara parçası üzerinde yaşama ve dış dünya ile kısıtlı olan iletişim nedeni ile bozulmayan değerlere sahip olan Çin halkı, özellikle toprak ile olan ilişkisine sürekli bir kutsallık atfetmiştir. Bu kutsallık öyle bir noktaya ulaşmıştır ki vatandaş olmak, iyi insan olmak hatta ben bir Çinliyim diyebilmenin temel koşulu, sahip olduğu toprağa sadık olarak çalışmak olmuştur. Bu mitolojik arka plan, bugün bir Çinli için çok şey ifade etmektedir.

Çin kültürünün en önemli parçalarından birisi şüphesiz ki özgün Çin felsefesi olmuştur. Çin felsefesi denince birçok filozof akla gelmektedir, öncelikli olarak karşımıza Lao-tzu ve Konfüçyüs çıkmaktadır. Bu iki düşünürün başını çektiği Çin felsefecileri ve ahlaki düşünürler kümesi, milattan önce yedinci yüzyıldan başlayarak uzun bir dönem süresince Çin felsefesinin başlangıç döneminin berraklığını var etmişlerdir.¹³⁶ Özellikle Çin halkının bugün sahip olmuş olduğu özgün kimlikte Çin felsefesinin ve Konfüçyüs'ün yeri oldukça önemlidir. Günümüze gelindiğinde ise postmodern çağda Çinlilerin Neo-Konfüçyanizm düşüncesini canlandırmaya çalıştıkları görülmektedir.

Çin felsefesini anlayabilmek adına Çinli düşünür Y.L Chin'in tespiti önemlidir:

Çin felsefecilerinin hepsi Sokrates'in farklı dereceleridir. Bu, ahlak, siyaset, düşünce ve bilgi felsefecide birleştiği için böyledir: onda bilgi ve erdem tek ve ayrılmaz bir şeydir.¹³⁷

Çin felsefesinin temelini erdem, bilgi, rasyonel düşünce ve doğaya saygı oluşturmaktadır. İşin özünü söylemek gerekirse Çinliler, Grekler veya Hindular gibi spekülatif bir halk değillerdir. Yönelimleri daima insanın davranış özellikleri veya pratik ahlak üzerinde yoğunlaşmıştır.¹³⁸ İnsan yaşamı, insan yaşamını kolaylaştırmak için atılacak adımlar, doğa ile ilişki konusunda farklı bir yol tutan Çin felsefesi, insanı doğanın ayrılmaz bir parçası kılarak ikisi arasındaki bağı kutsamıştır. Öte dünya tasvirinden ziyade bu dünya içerisindeki süre giden hayatta insanın iyi olması ve iyi işler görmesi sonucu tekrar iyi bir hayat ile buluşacağı ve ata ruhlar ile bütün olarak hayat çizgisinin devam edeceği işlenmiştir. Mevcut arka plan nedeni ile bir Çinli için doğaya, dünyaya ve insana saygı yaşamın temel amacı olmuştur. Bu amaç üzere yaşayan insan, sürekli çalışmalı, üretmeli ve emsallerinden asla geride kalmamalıdır. Bu özgün hayat felsefesi Çin toplumunu her yönü ile etkilemiştir.

¹³⁵ Birrell, **Çin Mitleri**, s. 8.

¹³⁶ Suziki, **Çin Felsefesi Tarihi**, s. 28.

¹³⁷ Fung Yu-Lan, **Çin Felsefesi Tarihi**, Çev. Fuat Aydın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 2.

¹³⁸ Suziki, **Çin Felsefesi Tarihi**, s. 32.

Özellikle bir Çinli için toplum, devlet, sosyal düzen ve ulusal kimlik konularında temel referans olmuştur.

Çin felsefesinde Konfüçyüs ve Konfüçyanizme ayrı bir yer açılması gerektiği kanaatindeyiz. Konfüçyanizm, Çin'in ezeli eserlerine dayanan ve Çin'in büyük bilgin ve fikir insanlarından olan Konfüçyüs'ün namına mal edilen inançsal, ahlaki, kültürel, politik ve ekonomik konularla ilgili temel özellikler ve uygulamalar bütününe verilen addır. Çin'in ulusal dinlerinden birisi konumundadır.¹³⁹ Özünde Konfüçyanizm bir din değil, bir yaşam ve yönetim felsefesidir. Toplumsal ve insani değerleri içererek, tanrıbilimsel temelin ötesinde bir yaşam biçimi sunmaya çalışır. Düzen, sadakat, ahlak ve sosyal fayda başlıca vurgulanan değerlerdir.

Konfüçyanizm, MÖ. 551 ve 479 tarihleri arasında yaşamış olan fikir insanı Konfüçyüs'ün görüşlerinden ortaya çıkmıştır. Konfüçyanizm insanlara bir toplum felsefesi sunmaya çalışmıştır. Çocuklar babaların, kadınlar kocaların, kardeşler abilerin ve uyruklar yöneticilerin hizmetkarıdır. Yöneten ise manevi özellikleri olan bir rol modelidir.¹⁴⁰ Ortaya konan tüm değerler muhafazakar bir siyasi kültür oluşturmuştur. Bu siyasi kültür, aynı zamanda ulusal bir kültürdür. Bu duygular Çinliler için hala canlıdır. Neo-Konfüçyanizm akımının ortaya çıkması bu durumun en önemli ispatıdır.

Konfüçyüs hayatı boyunca üç büyük soruya cevap aramıştır. Birincisi mutlak iktidarın kaynağı sorusudur. Konfüçyüs'ün bu soruya bulduğu cevap, otoritenin kaynağının göğün emrinde olduğudur. İkinci soru, meşruiyet ve kanuniliktir, bu soruya cevap olarak Konfüçyüs iktidarın otoritesini daha önceki gücüne getirilmesi gerekir, demiştir. Üçüncü soru, sosyal düzende çoğalan karışıklıktır, Konfüçyüs bu soruya cevap olarak yönetenlerin eğitim almasını savunmuştur.¹⁴¹ Gündelik hayatta karşılaşılan sorunlara pratik cevaplar vererek bir ahlak ve toplum felsefesi oluşturan Konfüçyüs, bugün için Çin toplumunun en önemli değerlerinden biri olmuştur. Bir Çinli için ulusal olmak, ulusal kimlik ile yaşamak eğer önemli bir değer olarak görülüyorsa bu noktada Konfüçyüs'ün önemli bir etkisi bulunmaktadır.

Budizmin de Çin'de önemli bir gücü vardır. Budizm, Çin'de ulusal bir din anlayışına dönüşmüştür. Buda'nın öğütlerini temel almaktadır. Buda, MÖ 567'de Nepal'de dünyaya

¹³⁹ Ahmet Güç, "Konfüçyüs ve Konfüçyüzcülük", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, 2001, s. 44.

¹⁴⁰ Roskin, *Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür*, s. 509.

¹⁴¹ Levis Hodous, *Konfüçyüz Dini*, Çev. Günay Tümer, *The Great Religions of The Modern World*, Der. Edward J. Jurji, Princeton, New Jersey, 1947, s. 1.

gelmiştir. Buda'nın ortaya koymuş olduğu dünya görüşü, rasyonel bir inanç, işe yarar bir ahlak ve basit hayati prensiplere dayanmaktadır.¹⁴² Buda'nın felsefesinde ahlaki normlar, kötümserlik ve iyimserlik, realizm ve pragmatizm önemli bir yer tutmaktadır. Öne sürdüğü din felsefesi tanrısız bir dini topluma işlemeye çalışmıştır. Budizm, bir din olarak Çin'de dinsel bir bağlılığı olmasa da toplum felsefesi olarak önemli etkiye sahiptir. Çin ulusal kimliği için özgün bir değeri temsil etmektedir.

Etki alanı oldukça geniştir. Budizm, Hindistan'dan Orta ve Güney Doğu Asya'ya, Çin, Japonya ve Kore'ye yayılmıştır. Bu bölgelerde Budizm merkezi bir rol oynamıştır. Asya'nın sahip olmuş olduğu maddi, kültürel ve sosyal değerler 20. yüzyıl boyunca Batı'ya yayılmıştır.¹⁴³ Çin'in sınırlarının ötesinde etki gösteren değerler içinde şüphesiz en önemli etkiye sahip olanlardan biri de Budizm olmuştur. Günümüzde Budizm, Çin kültürünü, tarihini ve Çin insanının yaşama ve düşünce şeklini yansıtan temel bir aktöre dönüşmüştür.

Budizmin, Çin kültürü için önemli bir diğer yönü de sanat boyutudur. Özellikle Budist sanat Tang Hanedanı döneminde (MÖ 907-618) etkili olmuştur. Bu dönem Çin uygarlığının altın çağı olarak anılır. O tarihten günümüze kalan en popüler Çin Budist sanatı örneği 492 mağara kompleksine sahip Mogaoku kentidir.¹⁴⁴ Gerek sanat yönü gerek tanrıbilim yönü gerekse de felsefi yönü ile Budizm, Çin toplumu için çok şey ifade etmektedir. Sahip olmuş olduğu kültürel, dini, felsefi değerlere özgün anlamlar yüklemek ve bir hayat rehberi oluşturma noktasında Çin halkının özgün başarısı, onu tüm dünya insanlığından daha farklı bir noktada dokunulmamış özgün değerlere sahip olma sonucuna ulaştırmıştır.

Budizmin yanı sıra Çin tarihinin bizlere sunduğu bir diğer önemli karakter Lao-Tzu ve Taoizm'dir. Hakkında derinlemesine bir bilgiye ulaşamamasına rağmen Lao-Tzu, Taoculuğun kurucusu olarak görülmektedir. Taoculuk, milattan önce 6. yüzyılda yaşadığı düşünülen ama yaşamı üzerine tam bir bilgi elde edilmeyen Lao-Tzu tarafından oluşturulmuştur. Doğurgan ile erkek, olumlu ile olumsuz, doğru ile yanlış, zıtlık ilkelerini ifade eden Yi ve Yang, Taoculuğa göre Tao'da (Yüce İlke, Düzen, Us vb.) gerçekliğe kavuşup, karşıtlığını bir köşeye bırakmaktadır.¹⁴⁵ Taoculuk da tıpkı Konfüçyanizm gibi din olmaktan öte bir toplum felsefesidir. Karşıtların birlikteliğinin Tao'da yani düzende olduğunu

¹⁴² A. Ranjan Mohapatra, **Budizm**, Philosophy of Religion an Approach to World Religions, India, 1990, s. 170, Çev. Hidayet Işık, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 16, Sayı 16, May. 2003.

¹⁴³ Kuiper, **The Culture of China**, s. 111.

¹⁴⁴ Ning Qiang, **Art, Religion and Politics in Medieval China**, University of Hawai 'i Press, Canada, 2004, s. 1.

¹⁴⁵ Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi (6. Cilt)**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1985, s. 232.

ve böylece toplumsal uyum sağlandığını ifade eder. Özünde karşıtlıkların diyalektik birlikteliği bulunmaktadır.

Taocuların öne sürdüğü birçok düşünce Çinliler için önem arz etmektedir. Bunların başında ise Taocuların siyaset kuramı anlayışı gelmektedir. Taocular olması gereken devletin lider olarak bir bilene sahip olan devlet olduğu konusunda Konfüçyüsçülerle uzlaşırlar. Yönetebilen ve yönetmesi elzem olan yalnızca bilen şahıstır.¹⁴⁶ Bilgeye her toplumda ihtiyaç duyulur. Bilgesi olmayan bir toplumda başarı ve uyum elde edilmesi kolay olmayan durumlardır. Ata kültürüne saygı, toplumsal düzen, genel ahlak ayrıca Taocu toplum felsefesinin genel özellikleri arasındadır. Dünyevi yaşayış şeklinin dünyevi sınırlar içerisinde bir düzene ve ahenge ulaşması için ortaya atılan bu felsefi yaklaşımlar, Çin toplumunun hayata bakış şeklini oluşturan temel değerler olmuştur.

1.2. Sömürgecilik ve Çin Ulusal Kimliği İlişkisi

Sömürgecilik denince dünya tarihi içinde uzunca bir dönem yaşanmış acı tarihi geçmiş aklımızda şekillenmektedir. Sömürgecilik hem öznesi hem de nesnesi olan toplumlar için birçok değişimi beraberinde getirmiştir. Çin haklı için de sömürgeciliğin önemi bir hayli fazladır. Uzunca bir dönem sömürü bir halk olarak yaşamaları, sahip olmuş oldukları birçok ulusal duyguya kaynaklık etmiştir. Çin toplumunun sahip olduğu milliyetçi çizgide sömürgeci tarihin önemini bu bölümde anlamaya çalışacağız. Fakat bu konuya geçmeden önce sömürgecilik kavramının köken ve tarihi üzerine değinmek faydalı olacaktır.

Sömürgecilik, her ne kadar Fenikeliler gibi Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde etkili olan ve farklı bölgelerde sömürü noktaları kuran ülkelerin dönemine kadar giden yaklaşık üç bin senelik bir tarihe sahipse de aslında bugün bizim düşündüğümüz manada Avrupalılar tarafından 16. ve 20. yüzyıllar arasında temelde Afrika önde olmak üzere Asya ve Amerika Kıtası'nda varlık göstermiştir.¹⁴⁷ Genellikle öznesi Avrupalı devletler olan sömürgecilik kavramı, Çin toplumu için de Avrupalı devletler ve ardından Japonya'yı çağrıştıran bir kavram olmuştur. Özellikle 19. yüzyıl Çin tarihi için sömürü ve emperyalizm çağı olarak adlandırılabilir.

¹⁴⁶ Yu-Lan, **Çin Felsefesi Tarihi**, s. 137.

¹⁴⁷ Ahmet Kavas, **Afrika'da Sömürgeciliğin XIX.YY İkinci Yarısına Kadar Kurulamamasında Osmanlı Devleti'nin Rolü**, <http://www.tasamafrika.org>, (10.04.2019).

Özünde sömürgecilik, bir ulusun ve devletin başka bir ulus veya devleti kendi çıkarları için kullanması, tekeline veya egemenliğine almasıdır. Sömürgecilikte maddi amaçlar ile beraber manevi amaçların da söz konusu olduğu bilinmektedir.¹⁴⁸ Sömürgecilik, bir toplum için acı bir tarih olmanın yanı sıra, ulusal hissiyatlar ve ön yargıların oluşmasına kaynaklık eden bir olgudur. Özellikle sömürülen toplumlar, bugün bile mevcut tarihi bilinci taşıyarak uluslararası arenada hareket etmektedir.

Sömürgecilik ifadesi ve emperyalizm kelimesi arasında açık bir bağ bulunmaktadır. Emperyalizm kelimesi özü Latince İmperium: İmparatorluktan kaynaklanan Fransızca bir kelimedir.¹⁴⁹ Modern dünyada artık sömürgecilik kavramı yerine emperyalizm kavramı kullanılmaktadır. Her ne kadar kavramlar, aktörler ve araçlar değişmiş olsa da temel amaç aynı şekilde devam etmektedir.

Sömürgecilik ve kölecilik kavramlarından bahsedilirken Avrupa tarihi doğal olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun temel nedeni, Avrupalı devletlerin uzun bir dönem köleci ve sömürgeci tarihin öznesi olmalarıdır. Mevcut durumun birçok nedeni bulunabilir. Fakat en önemli nedenin, Avrupa insanının sahip olduğu bilinçten kaynaklandığı kanaatindeyiz. Bu olguya David Hume'un düşüncelerini örnek verebiliriz:

İnsanların karakterleri hava ve iklime bağlıysa, doğal olarak sıcak ve soğuk derecelerinin güçlü bir etkisi olması beklenmelidir; çünkü hiçbir şey tüm bitkiler ve irrasyonel hayvanlar üzerinde daha büyük bir etkiye sahip değildir. Gerçekten de kutup çemberlerinin ötesinde ya da tropikler arasında yaşayan tüm ulusların türlerin geri kalanından daha aşağı olduğunu ve insan aklının tüm yüksek kazanımlarından aciz olduklarını düşünmek için bazı nedenler var. Dünyanın kuzey sakinlerinin yoksulluğu ve sefaleti ve güneyin tembelliği, belki de bu dikkate değer farklılığı, fiziksel nedenlere başvurmadan, onların az sayıdaki gereksinimlerinden dolayı açıklayabilir. Bununla birlikte, ılıman iklimlerde ulusların karakterlerinin çok rastgele olduğu ve bu iklimlerde daha güneyli veya daha kuzeyli insanlar hakkında oluşturulan hemen hemen tüm genel gözlemlerin belirsiz ve yanlış olduğu kesindir.¹⁵⁰

Mevcut ifadeye vurgulandığı üzere sömürgecilik bir toplum için aslında zihniyet meselesidir. Bazı toplumların kimi toplumları kendilerine muhtaç görmesi ve kendilerini her şeye muktedir kabul etmelerinin bir sonucudur. Bu zihniyet kusurlu bir zihniyettir. Fakat

¹⁴⁸ Ahmet Gündüz, “Sömürgecilik Kavramı ve Sömürgeci Devletlerin Uyguladığı Taktikler “Ortadoğu Örneği”, **Tarih Okulu Dergisi**, Mart 2016, Yıl 9, Sayı XXV, s. 764.

¹⁴⁹ Gündüz, “Sömürgecilik Kavramı ve Sömürgeci Devletlerin Uyguladığı Taktikler “Ortadoğu Örneği”, s. 764.

¹⁵⁰ David Hume, Eugene F. Miller (editor), **Essays: Moral, Political, and Literary**, Liberty Fund, Indiana, 1985, s. 208.

dünya tarihi uzun bir dönem bu zihniyete sahip olan toplumların egemen olduğu bir geçmiş barındırmaktadır.

Bu tarihi geçmiş, Çin'i ve Çinli'yi etkilemiş ve neden Çin milliyetçiliği alevlendi? Sorusuna verilecek cevabı içinde barındırmaktadır. 19. yüzyıl Qing Hanedanlığı'nın bir dizi iç ve dış krizle parçalandığı bir dönemdir. Çöküşü tetikleyen en önemli sebep ise ticari taleplerine Çin'in açık olmasını hedef edinen Batılı sömürgeci güçlerin etkileri olmuştur.¹⁵¹ Çinlinin sahip olduğu toprakların, maddi ve manevi değerlerin sömürülmek amacı ile istila edilmesi, Çin haklı için tutkulu bir ulusal bilinci beraberinde getirmiştir.

Özellikle İngiltere'nin, Çin'e karşı yürüttüğü sömürgeci tavır, Çin halkı için daha farklı bir ulusal bilinç oluşturmuştur. Bu durumun en açık örneği Afyon Savaşları ile kendini göstermiştir. İngiltere sömürsü altında bulunan Hindistan'dan aldığı afyonu Çin'e satmaktadır. Büyük bir gelir elde etmektedir. Fakat Çinliler bu durumdan rahatsız olmuşlardır. Afyon kullanımının Çin'in manevi ulusal kimliği ve toplum yapısına uygun olmadığını düşünmüşlerdir. 1838 yılında Çin Hükümeti afyon satışını engellemiştir. Bu durum üzerine İngilizler Güneydoğu Çin sahillerine saldırmaya başlamışlardır.¹⁵² Bu savaş ilk defa Çin'in Batı ile giriştiği fiili bir savaştır. Çin, silahsız ve savunmasız bir konumdadır. Ayrıca teknolojik olarak iki ülke silahları arasında büyük bir uçurum vardır. Maddi ve manevi olarak ciddi bir mağlubiyete uğrayan Çin haklı, bu düşmanca tavır karşısında yapması gerekenleri gözden geçirmeye karar vermiştir. İlk olarak akla gelen şey ise Çin topraklarının kutsallığı ve Çinli değerlerin yeniden canlanması için gerekenin yapılması olduğudur.

Sömürge olmanın ötesinde Çin halkının İngilizler tarafından bir uyuşturucu pazarı olarak görülmesi, Çinliler için önemli bir sorundur. Çünkü Çin halkının sahip olduğu manevi değerler insan bedenine ve tabiat ile olan ilişkisine büyük önem vermiştir. Ayrıca uzun bir dönem Çin toplumu uyuşturucu maddelerle mücadele etmiştir. Çin toplumunda uyuşturucu madde kullanımının tarihi oldukça eski dönemlere uzanmaktadır. MÖ 2737 tarihinde Çin İmparatorluğu'nun "Şifalı Bitkiler" kitabında esrarın ismi geçmektedir.¹⁵³ Bu kadar önemli bir toplumsal düşmana karşı uzun bir dönem mücadele veren Çin halkı, tekrar aynı düşman aracılığı ile İngilizler tarafından sömürülmeyi kabul etmemiştir. Böylece ulusal bir direnişin temeli atılmıştır.

¹⁵¹ Mitter, **Modern Çin**, s. 32.

¹⁵² Hamiyet Sezer Feyzioğlu, "Batı- Çin Savaşları ve Osmanlı Devleti", **TAD**, C. 36/ S.62, 2017, s. 89.

¹⁵³ Nevzat Tarhan- Serdar Nurmedov, **Bağımlılık**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2018, s. 18.

Afyon Savaşları nedeni ile Batılı güçler özellikle İngilizler tarafından hırpalanan Çinliler, daha sonraki dönemde 1851'den 1864'e kadar Taiping Savaşı ile uğraşmak durumunda kalmıştır. On üç yıla yakın bir zaman Çin toplumu bu ayaklanmadan önemli derecede zarar görmüştür. Baskıcı feodal yönetimden sıkılan Çin halkı, eşitlikçi bir toplum arayışı için bu isyana ilgi göstermiştir. Fakat kaybeden taraf yine Çin halkı olmuştur. Taiping İsyanı'nın Çin toplumu için en önemli sosyolojik sonucu ise 1911'de yıkılacak olan Qing Hanedanlığı'na ağır bir darbe vurması olmuştur.

Sadece Batılı güçlerin sömürgeci yaklaşımı ile karşı karşıya kalmayan Çinliler, 20. yüzyılda aynı zamanda Japonlar tarafından da sömürgeci bir mantık ile istilaya uğramak durumunda kalmışlardır. Bu savaşta Japonya'nın temel amacının Çin'in sanayileşmesini ve modernleşmesini önlemek ve onu yok etmek için Asya'da "yeni bir hastalık" başlatarak siyasi birliği bozmak olduğu anlaşılmıştır.¹⁵⁴ 1930'lu yılların başında ortaya çıkan ekonomik kriz Japonya'da militarizmi daha da alevlendirmiştir. Japonya'nın içinde bulunduğu ekonomik krizi aşmak için askeri bürokrasinin etkisi ile Mançurya ve Çin'i işgal etme hesapları yapmaya başladığı görülmüştür.¹⁵⁵ Eylül 1931'de Japonya, Çin kuvvetlerinin iki ülke arasındaki demir yolunu sabote ettiğini ileri sürerek Çin toprakları içinde kalan Güney Mançurya Demir Yolu'nu kontrolü altına almıştır.¹⁵⁶ Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki döneme denk gelen bu olay, Milletler Cemiyeti'nin dünya sahnesinde aktif olmaya çalıştığı bir dönemdir. MC, bu olay karşısında gerekli müdahaleyi yapamamıştır. Fakat bu işgal sonucunda hem uluslararası kamuoyu hem MC, Japonya'nın bir hak mücadelesi vermediğine aksine bir işgal mantığı ile hareket ettiğine kanaat getirmiştir.

Çin Komünist Partisi ve diğer çeşitli kaynaklar, Japon terörünün Çin'deki köylü direnişini birleştirmeye veya halkı bu direnişi desteklemeye ikna etmedeki rolüne dikkat çekmişlerdir.¹⁵⁷ Çin'de Batı karşıtı yükselen milliyetçilik bu olayla beraber yanı başındaki toplumlara karşıda oluşmaya başlamıştır. Sonrasında yalnızlaşan ve gittikçe daha da keskinleşen bir Çin milliyetçiliği oluşmaya başlamıştır.

1937 yılına gelindiğinde Japon tehlikesi hala devam etmiştir. Yeni bir savaş daha patlak vermiştir. İkinci Çin-Japon Savaşı, 1945 yılına kadar sürmüştür. Çinli Milliyetçilerin

¹⁵⁴ Freda Utley, **China at War**, Faber and Faber Ltd, London, 1939, s. 281.

¹⁵⁵ Emine Akçadağ, "Yumuşak Güç Japonya'nın Sert Güç Arayışları", **Bilge Strateji**, Cilt 2, Sayı 3, Güz 2010, s. 2.

¹⁵⁶ Abdullah Kıran, "Milletler Cemiyeti ve Önlenemeyen Savaş", **Girne Amerikan Üniversitesi Journal of Social and Applied Sciences**, 3(6) (2008), s. 20.

¹⁵⁷ Dagfinn Gatu, **Village China at War The Impact of Resistance to Japan, 1937-1945**, Nias Press, Copenhagen, Denmark, 2008, s. 50.

ve Komünistlerin ortak düşmana karşı bir araya gelmesi sonucu patlak veren savaşta Çin halkı ağır bir bedel ödemiştir. Bilinenin aksine İkinci Dünya Savaşı yıllarında ağır bedel ödeyen haklardan birisi de Çin halkı olmuştur. Yaşanan uzun iç çatışmalar, sömürgeci müdahalelere karşı verilen özgürlük savaşları ve yaşanan acı tarih, Çin halkı için önemli bir ulusal bilinç oluşturmuştur. 1949 yılına gelindiğinde Çin halkı, ulusal bilinci ve Çinli değerleri benimsediğine inandığı bir lider ile cumhuriyeti kurmuştur.

2. UZUN YÜRÜYÜŞ, ÇİN ULUSAL KİMLİĞİ VE TEMEL DEĞERLERİ

“Sorunlar yalnız talimatlar ile çözülmez...
İnsanların bilinçlerini değiştirmek
zorundayız.”

Mao Zedung, 1957.¹⁵⁸

2.1. Uzun Yürüyüş ve Çin Milliyetçiliği İlişkisi

Tarihin her döneminde yüzyıllara damga vuran bir devrime şahit olunmuştur. Şüphesiz 20. yüzyıla damga vuran devrimlerden birisi de Mao önderliğindeki Çin Devrimi'dir. Devrimler farklı yollarda ilerlemeye çalışan liderler için birer kıvılcık elmadır. Çin Devrimi de Komünistler ve Milliyetçiler arasında yöntem farkını koruyan bir yarışa dönüşmüştür. Her iki ideolojinin özünde aynı amaç olmasına rağmen, yöntem farklılıkları nedeni ile iki ideolojik kamp arasında çetin bir mücadele yaşanmıştır.

1934 yılında Chiang Kai-Shek liderliğindeki Milliyetçiler (Guomintang), Mao liderliğindeki Komünistleri Orta Çin'in uzak bölgesi olan Jiangxi Eyaleti'nden çıkararak Uzun Yürüyüşe sürüklemiştir.¹⁵⁹ Bu süreç Komünist güçlere yaramış, adeta Uzun Yürüyüş Komünist güçler için bir eğitim ve doktrin sürecine dönüşmüştür. Mao, Uzun Yürüyüş sürecinde halkla bütünleşme ve ideolojisini tabana yayma fırsatı bulmuştur. Deyim yerinde ise Uzun Yürüyüş, Mao için iyi bir hazırlık ve güçlü bir geri dönüş süreci olmuştur.

Yürüyüş sadece 1 yıl sürmüştür. 80.000 kişi ile başlayan bu yürüyüşte sadece 6000 kişi hayatta kalmayı başarmıştır. Çin Komünist Partisi için Uzun Yürüyüş, bir ulusal destan olmuştur.¹⁶⁰ Mao liderliğindeki Komünist hareket bu tarihi anlamlandırmaya çalışmıştır.

¹⁵⁸ Suyin, *Sabah Tufanı II (Kuledeki Rüzgâr) Mao Zedung ve Çin Devrimi*, s. 93.

¹⁵⁹ Mitter, *Modern Çin*, s. 60.

¹⁶⁰ Roskin, *Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür*, s. 515.

Yoksul halka kendini tanıtarak iktidara yürüyebilmek adına önemli bir kazanım sağlamıştır. Bu süreçte Çin köylüsü ile kaynaşan Mao, devrime yürümek için önemli bir sınıfın desteğini kazanmıştır.

Uzun Yürüyüş dönemi sadece Mao için değil, Chiang Kai-Shek için de önemli bir ideolojik dönemdir. Tıpkı Komünistler gibi Milliyetçiler de Çin ve Çinli için yeni ve özgün bir meşale yakabilmenin gayesini taşımışlardır. Milliyetçilerin bu olaydaki temel gayesi bireysel farkındalığa ve siyasal bilince sahip, kendini ulusuna adanmış bir yurttaş yarata bilmek olmuştur. Bu politika Konfüçyüsçülük, Hristiyanlık ve Sosyal Darvinizmin etkisi altında oluşmuştur.¹⁶¹ Tıpkı Komünistler gibi Milliyetçiler de halka inmeyi, halkı bilinçlendirmeyi ve Çinli değerler ile Çin Devleti'ni ve halkını hak ettiği yere taşıma amacı ile hareket etmişlerdir. Fakat tarihi seyir ve Japonya ile yaşanan çatışmalar, Milliyetçileri zayıflatmıştır. Böylece bu fırsat, Milliyetçilerin değil Komünistlerin eline geçmiştir.

Uzun Yürüyüş'ün ardından Mao, Komünistlerin en önemli önderi olmuştur. Açlık ve yoksulluk çeken Çin halkı, bu zorlukların hiçbirine kulak asmadan özgürlük ve Çin ulusal kimliği için mücadele etmek taraftarı olmuştur. Uzun Yürüyüş, tam da lider Mao'nun istediği gibi sonuçlanmıştır. Halk ile kucaklaşmış ve Çinli gençlerin duyguları komünist ideoloji ile bütünleşmiştir. İlerleyen süreçte bu bütünleşme yeni bir hamle ile tekrar Milliyetçileri, ardından istilacı Japonya'yı hedef alarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşuna giden süreci başlatmıştır.

Mao'nun ortaya koyduğu hedefin Çin halkı tarafından benimsenmesinin birçok nedeni vardır. Fakat en temelde ise Çin halkının tekrar eski ihtişamlı dönemlere Mao ile erişebileceğine inanması ve Mao'nun katı bir şekilde Çin'in sömürge edilmesine karşı olan düşünceleridir.

Çin halkı, hangi dönemlere ve niçin özlem duymaktadır? Sorusu akıllara gelebilir. Bu sorunun cevabı gayet açıktır. 19. yüzyılın başlarına kadar gelişmiş bir imparatorluk olan Çin, Batı'daki Sanayi Devrimi sonrasında yaşanan teknolojik gelişim ve ticaret karşısında dayanamamıştır.¹⁶² Üretim kapasitesinin artışı, Avrupa ülkelerini hammadde ve pazar arayışına itmiştir. Bir dönemlerde dünyanın önemli güçlerinden biri olan Çin İmparatorluğu Batı'nın sömürgesi olma durumu ile karşılaşmıştır. Her ne kadar yoksulluk, kuraklık, açlık gibi sorunlarla mücadele etmek zorunda kalsa da Çin halkı ihtişamlı bir imparatorluğa ve

¹⁶¹ Mitter, **Modern Çin**, s. 61.

¹⁶² Atilla Sandıklı, "Geleceğin Süper Gücü Çin", **Bilge Strateji**, Cilt 1, Sayı 1, Güz 2009, s. 41.

muazzam bir tarihe sahip olduğunun bilincindedir. Sömürge bir ülke olmayı asla kabul etmemektedir.

Dünyanın her yerinde devrimleri tetikleyen birtakım değerler vardır. Bu nedenle tüm devrimci liderler bu değerleri bulmaya ve halkı bu değerler etrafında bir araya getirmeye çalışırlar. Mao da Çin Devrimi'ni yapmak için Çin'in ulusal ve tarihi değerlerinden yola çıkmıştır. En önemli değer olarak da Çin halkının özgürlüğü ve kutsal olan Çin topraklarının sömürge olmaması için mücadele etmek gerektiğini kabul edilmiştir. Devrimin liderliğini üstlenme noktasında Chiang Kai-Shek ile çetin bir mücadele içerisine giren Mao, Uzun Yürüyüş'e başlayarak bir adım öne geçmiştir. İdeolojik olarak hazırlık dönemini andıran Uzun Yürüyüş, Mao'nun daha güçlü bir şekilde tarih sahnesine çıkmasını sağlamıştır. Çin halkı için Mao ulusal bir kahramana, Uzun Yürüyüş ise ulusal bir destana dönüşmüştür.

Esasında Çin Devrimi uzun bir emeğin ürünüdür. 1911 yılına kadar imparatorluk ile yoluna devam eden Çin, 1911-1949 yılları arasında siyasi iktidar mücadelesi yaşamıştır. Bu dönemde vuku bulan Çin Komünist Partisi'nin oluşturulması ve sonrasında SSCB desteği ile Çin'de sosyalist devlet sistemin temelleri atılmıştır.¹⁶³ Genel hatları ile duruma bakılacak olursa Mao için sosyalist düzeni çekici kılan ve komünist ideolojiyi benimsemesine sebep olan birçok neden vardır. Şüphesiz bu nedenler içerisinde en önde geleni ise sosyalist düzenin öngördüğü sınıfsız toplum anlayışı ve emperyalizm karşıtlığıdır. Mao, tam anlamıyla bir toplumcudur. Komünist ideolojiyi tam olarak benimseyen ve uygulamaya çalışan bir liderdir. Tarihi seyir içerisinde Mao, komünizme sadık olma açısından SSCB liderlerini bile eleştirmiştir.

Çin halkının Marxizm ile iletişimi ise Uzun Yürüyüş öncesi bir döneme rastlar. Rusya'da 1917 Ekim Devrimi'nin başarısından sonra Marxizm, Çin'e varmıştır. Bu bilinç ile 1919 yılında 4 Mayıs Hareketi başlamıştır. Emperyalizm ve feodalizm karşıtı bir proletarya hareketi olarak tarihe geçmiştir. Çin halkı bu hareket ile istediği zaman gücünü gösterebileceğini anlamıştır. Daha sonraki dönemde Marxizm ve Leninizm toplum içinde yayılmaya devam etmiştir. Yaşanan toplumsal tepkiler, Mao için önemli kilometre taşları olmuştur. Çin halkını ve Çin halkının tepkilerini daha yakından tanıma fırsatı bulan Mao, kendince devrim için yeni yollar oluşturmaya başlamıştır.

¹⁶³ Taşkın Deniz, "Yükselen Güç Çin Halk Cumhuriyeti'nin Stratejik Hamleleri", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Yaz-2004, Cilt:13, Sayı 50, s. 189.

Uzun Yürüyüş sürecinde Mao, toplumcu düşüncelerini halka özellikle Çinli genç devrimcilere aşılabilirliği fırsatı bulmuştur. Komünist ideolojinin temel amacı, Çin halkına benimsetilmiş Çinli yönleri ile sosyalist temelde komünist bir devrim için gerekli destek oluşturmaktır. Uzun Yürüyüş'ün sonlanması ile mücadele daha farklı bir boyut almıştır. İç çatışmalar devam etmiştir. Fakat bu yürüyüş, Mao ve Komünistlerin ne kadar dirençli ve istekli olduğunu herkese ispat etmiştir.

Ulusal olmak, yerli olmak ve milliyetçilik için mücadele etmek düşüncesi tıpkı Kıta Avrupası ülkelerinde olduğu gibi Çin toplumunda da son anda, bir kurtuluş umuduyla oluşmuştur. Çin halkı neden milliyetçi oldu? Neden birçok ideoloji geride bırakılarak ulusal olmak için mücadele edildi? gibi sorular akıllara gelebilir. Gerek Mao'nun gerekse Çin halkının özgürlük ve bağımsızlık meşalesini tutuşturan milliyetçiliğin Çinli tanımını kavramak, bu noktada işimize yarayacaktır. Çinli için milliyetçiliğin anlamı nedir? Bir Çinli için milliyetçi olmak alışılmış bölgesini, ailesini ya da işyerini terk etmemek anlamına gelmektedir.¹⁶⁴ Toprak, gelenek, üretmek, atalar kültürü ve tarihi mirasa saygı Çin halkı için önemli değerlerdir. Çin halkı bu değerlerini hassasiyet ile korumak için milliyetçilik ideolojisine önem vermiştir. Milliyetçilik tüm dünya toplumları için olduğu gibi Çin halkı içinde yeni bir ideolojidir. Fakat anlamı ve kapsamı oldukça eskidir. Çin halkı yaşamış olduğu iç savaşta ve devrim için geçen mücadele yıllarında daima milliyetçilik ile Çin kültürü ve tarihi arasında dayanıklı bir bağ kurmaya çalışmıştır.

Cumhuriyetin ilanından bu yana Çin milliyetçiliği birçok şekilde tanımlanabilir. Esasında Çin'in milliyetçi kimliği, kimlikler arasında akışkan ilişkiler üzerine kurulmuştur. Bu ilişkiler hem birbirine benzemekte hem de mevcut kimlikler birbiri yerine kullanılabilirler.¹⁶⁵ Konfüçyüsçülük, atalar kültürü, ihtişamlı bir imparatorluk tarihi, çalışan, üreten, tasarruf eden halk kimliği ve özgürlük dürtüsü temel kimliksel özellikler olarak öne çıkmaktadır. Bu temel milliyetçilik özellikleri gerek Çin Devrimi'nin gerek Uzun Yürüyüş'ün gerekse de Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağlayan en önemli nedendir.

¹⁶⁴ Rana Mitter, **The Manchurian Myth-Nationalism, Resistance and Collaboration in Modern China**, University of California Press, California, 2000, s. 7.

¹⁶⁵ Mitter, **The Manchurian Myth-Nationalism, Resistance and Collaboration in Modern China**, s. 8.

2.2. Çin Komünist Partisi ve Milliyetçilik

Çağdaş Çin'in uluslararası toplumdaki en önemli sorunlardan biri, Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) geliyeceği yön ve tarzıdır. 100 milyona yaklaşan üyesiyle ÇKP, dünyanın en büyük iktidar partisidir.¹⁶⁶ Çin toplumunun sahip olduğu değerleri benimseyen ve komünizm ile harmanlayarak bu değeri Çin halkı için ulusal bir kalıba dönüştüren ÇKP'nin önemli sorunlarından birisi partinin önümüzdeki dönemlerde nasıl bir gelişim göstereceğidir. Bugün için ÇHC ve ÇKP adına öngörülebilecek en önemli sorunun demokratikleşme olduğu söylenilebilir.

ÇKP'nin geliyeceği yönü ve tarzı daha iyi kavramak için, ilk etapta partinin neler yaptığına bakmak gerekir. ÇKP sosyo-ekonomik değişikliklere oldukça sert tepki vermektedir. Be sert tepkilerin iki temel nedeni vardır. Birincisi, ÇKP kendi varlığı için meydana gelen muazzam sosyo-ekonomik değişiklikleri bünyesinde barındırmaya çalışmaktadır. Çünkü parti bunu yapmazsa, önemsiz hale gelecektir. Bir meşruiyet krizine doğru sürüklenecektir. İkincisi, ÇKP kendini proaktif olarak konumlandırmaktadır. Bunu yaparken parti, yeni yüzyılda ülkenin kalkınmasına liderlik edecek komuta konumunu sürdürmek için örgütsel mekanizmasını güçlendirmeyi amaçlamaktadır.¹⁶⁷ Tüm ideolojik alt yapısı ve programı ile ÇKP, Çin halkı için ayrılmaz bir noktada kendisini konumlandırma gayretindedir. Çin halkının siyasal hayatının ayrılmaz bir parçası olmak adına, siyasal ve sosyolojik adımlar atma noktasında oldukça gayret göstermektedir.

Organizasyonel uyum ve içsel yenilenme yönünde çabalar sarf edilirken parti, Çin toplumuna ulaşmaya ve ilişkilerini yeniden yapılandırmaya çalışmaktadır.¹⁶⁸ Özellikle küreselleşme çağında diğer dünya toplumları ile kurulan ilişkiler neticesinde parti kendisini güncelleme gereği hissetmektedir. Bu nedenle üretilen tüm politikalarda halka ulaşma gayesi yatmaktadır. ÇKP eli ile yürütülen bu sürecin temel gayesi, ÇKP'nin kendisini Çin halkına mal olmuş ulusal bir değer olarak kabul ettirmektir.

Kurulduğu günden beri birçok kongre yapan ÇKP, en önemli kongrelerini 1980'li yıllardan itibaren yapmaya başlamıştır. Bu kongrelerden en önemlilerinden birisi Pekin'de 12. Çin Komünist Partisi Ulusal Kongresi'dir. 1-11 Eylül 1982 tarihleri arasında yapılmıştır. Kongreye Çin Komünist Partisi'nin 39 milyondan fazla üyeliğini temsil eden yaklaşık 1.600

¹⁶⁶ Edited by Kjeld Erik Brodsgaard and Zheng Yongnian, **The Chinese Communist Party in Reform**, Routledge, New York, 2006, s. 1.

¹⁶⁷ Edited by Brodsgaard and Yongnian, **The Chinese Communist Party in Reform**, s. 3.

¹⁶⁸ Edited by Brodsgaard and Yongnian, **The Chinese Communist Party in Reform**, s. 9.

delege katılmıştır. 12. Parti Kongresinin ana işi, Hu Yaobang (ÇKP Eski Genel Sekreteri) tarafından sunulan Merkez Komitesi'nin Programatik Raporu'nun incelenmesi, yeni bir parti anayasasının geçirilmesi ve 12. Merkez Komitesi'nin seçilmesidir.¹⁶⁹ Mao'nun ölümüyle beraber küresel sistemle daha farklı bir iletişim içerisine giren ÇKP, parti içi oluşumları yeniden gözden geçirmeye çalışmıştır. Liberal fikirler karşısında eleştirilere uğrayacağını düşünen ÇKP, bu noktada önemli reformlara imza atmıştır.

1980 sonrasında devam eden ekonomik ve toplumsal sorunlar parti kongrelerinin gecikmesine neden olmuştur. Özellikle süren ekonomik zorluklar ve ekonomik kalkınma stratejisindeki farklılıklar, 12. Parti Kongresi'ndeki gecikmeye başka bir neden olmuştur.¹⁷⁰ Kurulduğu günden beri önemli sorunlarla uğraşmak zorunda kalan ÇKP gerek Mao'nun iktidarı döneminde gerekse Mao'nun ölümünden sonra da bu sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. En önemli sorun ise yaşanan ekonomik zorluklar ve bu zorluklar nedeni ile ÇKP'ye yöneltilen ağır eleştiriler olmuştur. Son olarak, birçok parti ve ordu gazisinin, Çin Komünist Partisi içindeki liderlik görevlerinden istifa etmeleri yönündeki herhangi bir öneriye sürekli direnişi, 12. Parti Kongresi'nin toplanmasındaki gecikmenin diğer bir nedeni olmuştur.¹⁷¹ Siyasi, ekonomik ve toplumsal konularda oldukça zorlu sınavlar veren ÇKP, birçok sorunla mücadele etmek durumunda kalmıştır. Atmış olduğu her adımda Çin halkına daha çok ulaşmaya çalışan parti, her dönem ayrı bir engel ile karşılaşmıştır.

Onuncu Parti Kongresi tarafından kabul edilen Çin Komünist Partisi Anayasası, “Çin Komünist Partisi proletaryanın öncüsü, proletaryanın siyasi partisidir”¹⁷² şeklinde vurgulamıştır. Kuruluş felsefesi olarak proletaryanın haklarını savunacağını ve Çin toplumunu feodal düzenden kurtaracağını ifade eden ÇKP, bu amacını anayasasında da belirtmiştir. Çin halkı için sınıfsız bir toplum amaçladığını dile getiren parti, Çin halkının özlem duyduğu bir düzen tasavvur etmiştir. Bu yönü sayesinde Çin halkına ulaşabilmeye çalışan ÇKP, yer yer birtakım tartışmalara konu olsa da Çin halkı için artık önemli bir ulusal değere dönüşmüştür.

Çin Komünist Partisi, emekçi sınıfın siyasi partisidir. Devrimci teoriye göre ve Marxizm-Leninizm-Mao Zedung düşüncesinin devrimci tarzında kurulmuş proletaryanın

¹⁶⁹ Wolfgang Bartke- Peter Schier, **China's New Party Leadership: Biographies and Analysis of the Twelfth Central Committee of the Chinese Communist Party**, Palgrave Macmillan, London, 1985, s. 11.

¹⁷⁰ Bartke- Schier, **China's New Party Leadership: Biographies and Analysis of the Twelfth Central Committee of the Chinese Communist Party**, s. 22.

¹⁷¹ Bartke- Schier, **China's New Party Leadership: Biographies and Analysis of the Twelfth Central Committee of the Chinese Communist Party**, s. 26.

¹⁷² Pierre M. Perrolle, **Fundamentals of the Chinese Communist Party**, Routledge, New York, 2018, s. 2.

öncüsüdür.¹⁷³ Bu yönünü her daim vurgulayan parti, gerek iç politikada gerek dış politikada önemli adımlar atmaya çalışmıştır. Özellikle devrim sürecinde Sovyetlerle kurduğu yakın ilişkinin arka bahçesinde ÇKP'nin sahip olduğu bu siyasi bilinç rol oynamıştır. Batılı değerleri öteki olarak gören parti, özellikle emperyalizm karşıtı olduğunu dile getirmiştir. Emperyalizme karşı verdiği mücadele ve Çin halkının geleneksel değerlerine verdiği kıymet ile Çin halkını etkileyebilmiştir. Sahip olduğu siyasi ve sosyolojik değerler ile Çin halkı ile aynı noktada buluşmaya çalışan parti, devrimci amaçlarını böylece Çin halkına kabul ettirmeye gayret etmiştir.

Çin Komünist Partisi, sürekli işçi sınıfının partisi olduğunu vurgulamıştır. Çünkü parti proletaryanın temel çıkarlarını ve sınıf iradesini özetlediğini dile getirmiştir. Bu amaçla Çin halkının ve dünya halklarının çoğunluğunun çıkarlarını güçlendirmeye çalıştığını açıklamıştır.¹⁷⁴ Özellikle Üçüncü Dünya toplumları ile kurduğu ilişkilerde bu yönünü ortaya koyan parti, sahip olduğu eşitlikçi değerleri sadece kendi halkı için değil, emperyalizm kısıncında olan diğer dünya halkları içinde istediğini vurgulamıştır.

ÇKP'nin kurulduğu tarihten devrime kadar olan süreçte Milliyetçiler ve Komünistler arasında ciddi bir siyasi mücadele var olmuştur. Ağustos 1945'te Japonya'ya karşı savaşın sona ermesiyle, siyasi gerilimler tekrar hafiflemiş ve Amerikalılar, rakipleriyle uzlaşmaya varması için Jiang'a baskı yapmıştır. Jiang Jieshi (Chiang Kai-shek) bu nedenle anayasal yapıya geçişi tartışmak üzere Ocak 1946'da PCC'yi (Halklar Siyasi Konseyi) yeni bir oturuma çağırmıştır. Tüm siyasi partileri yasallaştırmış, hepsini eşit ilan etmiş, siyasi tutukluları serbest bırakmış, siyasi özgürlükleri garanti altına almış ve genel seçim çağrısında bulunmuştur.¹⁷⁵ Devrime ilerlenen süreçte Mao'nun yükselen başarı grafiği Guomintang üzerinde ciddi bir etki yaratmıştır. Bu nedenle Milliyetçiler birtakım değişikliklere giderek, Mao'nun Çin halkının gözündeki yerine zarar vermeye çalışmışlardır.

Japonya'ya karşı savaş sona erdikten sonra ÇKP, MPG'leri (Küçük Siyasi Partiler ve Guruplar), özellikle de Demokratik Lig'i kazanmak için birleşik cephe çalışmalarını genişletmeye devam etmiştir. Amaç, Çin'in proleter olmayan sınıflarının ÇKP yönetimine razı edip, desteklerini kazanmaktır.¹⁷⁶ Milliyetçilerin başlatmış olduğu siyasi adımlar

¹⁷³ Perrolle, **Fundamentals of the Chinese Communist Party**, s. 3.

¹⁷⁴ Perrolle, **Fundamentals of the Chinese Communist Party**, s. 5.

¹⁷⁵ Gerry Groot, **Managing Transitions: The Chinese Communist Party, United Front Work, Corporatism and Hegemony**, Routledge, New York, 2003, s. 21.

¹⁷⁶ Groot, **Managing Transitions: The Chinese Communist Party, United Front Work, Corporatism and Hegemony**, s. 24.

karşısında Komünistler de boş durmamıştır. Mao, devrime az bir süre kala Çin halkının tüm kesimlerinin desteğini almaya çalışmıştır. İlk dönemlerde Sovyet desteğini arkasına alan Milliyetçiler, devrime az bir süre kala bu desteği Komünistlere kaptırmak zorunda kalmışlardır.

ÇKP'nin 1948'de MPG'leri kazanmadaki başarısı, Milliyetçiler tarafından tamamen tartışmasız gitmemiştir. Demokratik Lig'i yasadışı ilan etme kararına hem MPG'nin daha liberal fraksiyonları hem de Amerikalılar direnmiştir. GMD (Guomintang) ekonomik çöküşe, gayri meşruiyete ve askeri yenilgiye bakarken, daha liberal unsurlar ile Jiang Jieshi (Chiang Kai-shek) 21 Ocak 1949'da istifa ettiği süreçte MPG'nin desteğini geri kazanmaya çalışmıştır.¹⁷⁷ Fakat işler Milliyetçilerin planladığı gibi gitmemiştir. Siyasi alanda Mao'nun etkisi ve Komünistlerin başarısı oldukça yükselmiştir. Özellikle farklı siyasi gurupları yanına çekmeye çalışan Mao, politik alanda Milliyetçilerin manevra kabiliyetini oldukça sınırlamıştır.

ÇKP, devrimden bugüne Çin halkının siyasal düşüncesindeki ana kurum olmuştur. Gerek ülke içi konularda gerekse uluslararası konularda temel bir aktör olduğunu göstererek ulusal bir değere dönüşmüştür. Özellikle Hong Kong konusuna ÇKP her dönem büyük bir ilgi göstermiştir. Bu tutum burada yaşayan insanlar için önemli bir sorun olarak görülmüştür. Günümüze gelindiğinde ise yaşanan sorunların devam ettiği görülmektedir. Hong Kong'un mücadele etmek zorunda olduğu Çin Komünist Partisi'nin temel rejim değeri, partinin üstünlüğüdür. Bir dizi ekonomik teori olarak Marxizm, Hong Kong'da hiçbir zaman fazla ilgi ve destek görmemiştir. Her durumda bu konu ifade edilmiştir. Hong Kong, 1984'te Çin'in ekonomik reformlarını kendilerinden ayırmak istemiştir.¹⁷⁸ Bu noktada oldukça hassas olan ÇKP, her dönem olduğu gibi yine bu bölgeyi kısıpaca almaya çalışmıştır. Hong Kong konusu ÇKP için ulusal bir siyasi konuya dönüşmüştür. Bu hassasiyetini Çin halkına aşlamaya da çalışan ÇKP, uluslararası toplumun da gündemine oturan bir sorunun temelini atmıştır.

Çin'de ÇKP'nin tarihini, Mao Zedong'un kişiliğinin başlangıcından 1976'daki ölümüne kadar olan dönemden ayırmak mümkün değildir. Mao, oldukça karizmatik bir liderdir. Mao Zedong Düşüncesi, ezici bir kırsal toplumda komünist bir devrime nasıl

¹⁷⁷ Groot, *Managing Transitions: The Chinese Communist Party, United Front Work, Corporatism and Hegemony*, s. 52.

¹⁷⁸ Christine Loh, *Underground Front: The Chinese Communist Party in Hong Kong*, Hong Kong University Press, Hong Kong, 2010, s. 15.

başlanacağı sorununu çözmeye çalışan Marxizm-Leninizm'in bir çeşididir.¹⁷⁹ Sahip olduğu siyasi bilinci ulusal değerlerle iyi bir şekilde harmanlamaya çalışan Mao, ÇKP eli ile Çin halkına ulaşmaya çalışmıştır.

Çin Komünist Partisi'nin en önemli araçlarından biri "Birleşik Cephe"dir. Başlangıçta partinin olduğu ilk günlerde geliştirilen bu düşünce, ortak bir düşmanla savaşmak için ÇKP ile birleşecek tüm güçlerle birleşme stratejisidir.¹⁸⁰ Gerek devrime gidilen süreçte gerekse de devrim sonrası süreçte Mao, bu düşünceye oldukça fazla atıfta bulunmuştur. Temel gayesi ortak hareket edebilme kabiliyetini canlı tutarak muhalif gördüğü yapıları sindirebilmektir. Bu siyasi bilinci daima önemli bir araç olarak kullanan Mao, Çin halkına bu konuda önemli bir ulusal değer kazandırmıştır. İlerlenen süreçte "Birleşik Cephe" düşüncesi sadece ÇKP için değil Çin halkı içinde devamlı atıf yapılan bir değer olmuştur. Bir iletişim ustası olan Mao, bu kabiliyeti sayesinde hem ÇKP'ne hem de Çin halkına önemli gördüğü değerleri kabul ettirmeye çalışmıştır.

ÇKP'nin Çin tarihine yönelik tutumunun önemi ve bu konudaki rolü, hem Çin Halk Cumhuriyeti'nin mevcut devlet anayasasında hem de partinin anayasasında bu konularla ilgili büyük ifadelerin yer aldığı ayrıcalıklı vurgulanmıştır.¹⁸¹ ÇHC'nin geleceği ve devlet sistemi için partinin ulaşmaya çalıştığı gayeler devamlı vurgulanmaktadır. Ayrıca Çin halkı için partinin ortaya koyduğu devrimci değerlerin de altı çizilmiştir. Bu konuda partinin temel amacı, gerek devletin gerekse de halkın gözünde partinin yerini sağlamlaştırma gayesidir.

Birçok konuda eleştirilmesine rağmen Çin toplumunda Mao ile iletişim kurma hissiyatı her daim var olmuştur. Kendisiyle ilgili pek çok olumsuzluğa rağmen Mao ile ilişki kurma ihtiyacının daha basit nedeni, onun şimdi bile kaçınılmaz bir kişilik olarak kalması ve onu gömmek için var olan tüm girişimlere rağmen bu kişiliğin direnmesidir.¹⁸² Mao'nun ortaya koymuş olduğu liderlik anlayışı parti, devlet ve halk üçlüsü arasında önemli bir ilişki ağı kurmaktadır. Farklı siyasal anlayışlar tarafından ağır bir şekilde eleştirilmesine rağmen bu ilişki ağı nedeniyle Mao'nun devrimci fikirleri bugün de Çin siyaseti için önemli bir konumdadır.

¹⁷⁹ Loh, **Underground Front: The Chinese Communist Party in Hong Kong**, s. 21.

¹⁸⁰ Loh, **Underground Front: The Chinese Communist Party in Hong Kong**, s. 27.

¹⁸¹ Kerry Brown, **China's Dream: The Culture of Chinese Communism and the Secret Sources of Its Power**, Polity Press, Cambridge, 2018, s. 24.

¹⁸² Brown, **China's Dream: The Culture of Chinese Communism and the Secret Sources of Its Power**, s. 42.

1978'den sonraki reform döneminde Mao'nun ortaya koyduğu ahlaki savaş dramatik bir hissiyat uyandırmamaya başlamıştır. Mao'nun desteklediği sınıf mücadelesi, toplumdaki düşmanların temizlenmesi ve yok edilmesi fikri, gereksiz gelmeye başlamıştır.¹⁸³ Mao'nun ölümü sonrasında dış dünyaya açılmaya başlayan Çin, liberal ülkelerle iletişim içerisine girmiştir. Yaşanan bu politik değişim, birtakım değerlerin sorgulanmasına neden olmuştur. Toplum içerisinde çatışma psikolojisinin etkisi yer yer azalmaya başlamıştır. Mao sonrası başlayan reform dönemi, kısmi olarak bir rahatlama sürecini beraberinde getirmiştir. İlerleyen süreç içerisinde yaşanan toplumsal olaylar karşısında tekrar Mao'nun devrimci fikirlerinin etkisi görülmüştür. Neticede ortaya çıkan olgu, Mao ölse de Maoizm'in Çin toplumu için devamlı atıf yapılan bir ulusal ideolojiye dönüştüğü gerçeğidir.

1989 baharında dünya, Çin'in büyük şehirlerinde büyük hükümet karşıtı gösterilere tanık olmuştur. Ardından Halk Kurtuluş Ordusu tarafından askeri baskı yapılmıştır. O zamandan beri bilim çevrelerinde tekrar tekrar gündeme gelen bir soru şu olmuştur, Deng Şiaoping rejimi altında Halk Cumhuriyeti en büyük refahını yaşarken, ÇHC tarihindeki en büyük halk protestosu nasıl olabilirdi?¹⁸⁴ Deng Şiaoping'in iktidarı ile köklü bir reform dönemine giren Çin'de toplumsal ve siyasal alanda liberal fikirlerin etkisi görülmüştür. Birçok konuda iyileşme yaşansa da toplumun farklı kesimlerinden radikal tepkiler gelmeye devam etmiştir. Bu olgunun varlık nedeni ise devrimin tam olarak hazmedilememesidir. Ayrıca Mao sonrası dönemde ciddi bir siyasal anlayış değişimi yaşanmıştır. Özellikle Çinli gençlerin Maoizm'e karşı olan bağlılıkları, yaşanan tepkilerin temel aktörü olmuştur.

Mao, iktidarı yıllarında çeşitli siyasi aktörlere fırsatlar vermeyi de ihmal etmemiştir. 1974'ün sonlarında Çin'in Başbakanı Zhou Enlai tedavi edilemez bir kanser nedeniyle hastaneye kaldırıldığında Kültür Devrimi'nin ilk kurbanı olan Deng Şiaoping, Parti Başkanı Mao Zedong tarafından Devlet İşlerinin Günlük İdaresinde Başbakan Yardımcılığı'na atanmıştır.¹⁸⁵ Mao, parti içerisindeki farklılıkları çevresinde toplamaya çalışmıştır. Parti içi diyalog yollarını açarak farklı siyasi düşüncelerin tartışılmasını sağlamıştır. Mao, yapmış olduğu bu siyasal hamlelerle Çin halkının gözünde siyaset üstü bir aktör, adeta bir ulusal değer olma gayesi gütmüştür. Parti içerisindeki etkin gücü bu konuda Mao'ya oldukça büyük bir fayda sağlamıştır.

¹⁸³ Brown, **China's Dream: The Culture of Chinese Communism and the Secret Sources of Its Power**, s. 49.

¹⁸⁴ X. L. Ding, **The Decline of Communism in China: Legitimacy Crisis, 1977-1989**, Cambridge University Press, New York, 1994, s. 1

¹⁸⁵ Ding, **The Decline of Communism in China: Legitimacy Crisis, 1977-1989**, s. 83.

Genel hatları ile her dönemde Çin Komünist rejiminin, ahlaki ve siyasi otoritesine karşı eğitimli nüfus, özellikle de gençlik içinden ciddi bir meydan okumayla karşı karşıya olduğu dönemler de yaşanmıştır.¹⁸⁶ Mao'nun fikirlerine karşı ve partinin kurmuş olduğu düzene karşı daima var olan bu muhalif yapılar, Maoizmin etkisini yok etmeyi başaramamıştır. Gerek iktidarı sürecinde gerek ölümünden sonra gerekse de 2000'li yıllar sonrasında bu muhalif düşüncelerin etkisi görülmüştür. Fakat devrimden bugüne Maoizmin Çin halkı üzerindeki etkisi tam olarak engellenememiştir. Bu noktada ÇKP ve devrimci unsurların Maoizme karşı olan sadakati, başat rol oynamıştır.

1911'de Çin'de Mançu Hanedanlığı yıkılmış ve Cumhuriyet kurulmuştur. Cumhuriyetin kurulması ile oluşan anti-sömürgeci, anti-işgalci tutum ve ulusal bilinç, 1917'de başarıya ulaşan Sovyet Devrimi ile SSCB ve Çin'i hiç görülmedik bir şekilde birbirine ısındırmıştır.¹⁸⁷ Artık tarih sahnesinde emperyalizm karşıtı sosyalist bir ülke vardır. Çin, aramış olduğu ideolojinin sosyalizm olduğunu düşünmüştür. Bu noktada Rus halkının kısa süre önce yaşadığı devrim önemli bir nedendir. İlk dönemler Sovyetler ile Milliyetçi Guomintang Hareketi lideri Sun Yat-Sen arasında iyi ilişkiler kurulmasına karşın ilerleyen dönemde Mao'nun göstermiş olduğu yükselen başarı grafiği, Sovyetlerin ilgisini Mao'nun Komünist Hareketi'ne yöneltmiştir.

1921'de kurulan ÇKP, 1921 ve 1949 yılları arasında Çin halkına liderlik ederek çetin mücadeleler ile emperyalizm, derebeylik ve bürokratik kapitalizmi yıkmaya çalışmıştır. Kurulduğu günden, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulacağı döneme kadar adeta bir iç savaş ve anti-sömürgecilik sınavı veren ÇKP, nihayet hedefine ulaşmıştır. Batı emperyalizmi, Japon yayılcılığı ve Guomintang ile yaşadığı mücadele ÇKP için önemli bir tarih olmuştur. ÇKP, kuruluş aşamasında Batı karşıtlığı ve toplumcu yönleri nedeni ile sosyalizmi benimsemiştir.

Esasında ÇKP'nin, Çin'e özgü olan farklı bir sosyalizm davası geliştirdiği görülebilmektedir. Bu temelde toplumculuk adına önemli adımlar atılarak mücadele edilmiştir. Hatta dönemin Rus siyasileri bile ideolojiye sadık olmamak konusunda eleştirilmiştir.

1949'dan bu yana iktidara sahip olan ÇKP, dünyanın iktidardaki en büyük siyasi partisidir. Birçok ayırt edici formu bünyesinde barındırmaktadır. Bu özelliklerin başında ise

¹⁸⁶ Ding, **The Decline of Communism in China: Legitimacy Crisis, 1977-1989**, s. 123.

¹⁸⁷ Umur Bekcan Gönülsüz, "Muhabbetten Dostluğa :1949 Çin Devrimi ile Birlikte Sovyetler Birliği – Çin Komünist Partisi/ Çin Halk Cumhuriyeti'nin Değişen Yüzü", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 26, Ocak 2017, s. 372.

merkez komitesinin kolektif liderliği ile ulusal ve sosyalist hükümetler düzeyinde dünyanın en büyük hükümeti¹⁸⁸ olması gelmektedir. ÇKP, birçok yönü ile Çin halkının temel özelliklerini yansıtır. Özellikle kolektif liderlik konusu, tam olarak Çin halkının ulusal siyasi bilincini taşımaktadır.

Kolektif liderlik kavramı, dünyada bilinen başkanlık sistemlerinde uygulananın aksine bir ekip liderliği ile iktidara yürüme temeline dayanır. Yani iktidar bir kolektif yapı ile elde edilir ve yönetilir. Bu yapı halka karşı sorumludur. Liderlik içinde istişare ve iş birliği kanalları daima aktiftir. Geleneksel başkanlık sisteminde olduğu gibi başkan tek başına değil, iktidara yürüdüğu kolektif yapı ile beraber halka karşı sorumludur.

1957 yılında Moskova'da düzenlenen Komünist Parti ve İşçi Partisi Temsilcileri Konferansı'nda Mao kolektif liderlik kavramının önemine şöyle değinmiştir:

Herkes diğerlerinin yardımına ihtiyaç duyar. Çin'deki şu söylemdeki gibi; 'Bahçenin çiti üç direğe yaslanır, yetenekli bir insan üç dostunun desteği ile başarılı olur.'¹⁸⁹

Mao, bu ifadesinde kolektif liderliğin özündeki üç yapıyı işaret etmektedir. Bu üç yapıdan kastı: Öncelikle Çin halkı, ÇKP ve lider üçlüsüdür. Daha sonraki üçlüden kastı ise parti içerisindeki üç karar alma organının kolektif liderlikteki önemini vurgulamaktır. Her yönü ile özgün ve ulusal olma özelliklerini taşıyan ÇKP, özgün yönetim anlayışı ile uzun bir dönemdir nüfusu bir buçuk miyarı aşan Çin Halk Cumhuriyeti'ni yönetmektedir.

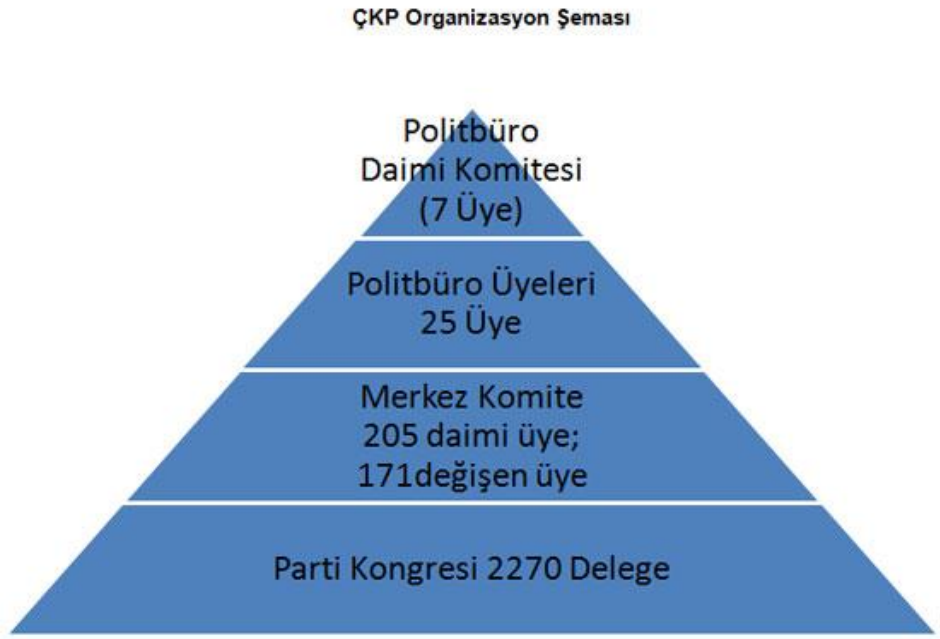
Tüm bu özelliklerin ötesinde ÇKP organları, organlarının görevleri ve organizasyon şeması ile de özgün bir noktadadır. Partinin yönetim şemasının en başında Politbüro Daimi Komitesi gelmektedir ve yedi üyeden oluşmaktadır. Onun altında 25 üyeden oluşan Politbüro Üyeleri gelmektedir. Daha sonra 205 daimi üye ile 171 değişen üyeden oluşan Merkez Komite gelir. En sonda ise 2270 delegeli Parti Kongresi gelmektedir.¹⁹⁰ Dört ayrı organa sahip olan ÇKP'nin tüm organları arasında diyalektik bir ilişki bulunmakta ve tüm organlar ayrı ayrı kolektif liderlik için katkı sunmaktadır. Ayrıca parti liderliği için aday olacak isimler en alt organdan başlamak üzere parti içerisinde görev almakta, tüm parti organlarında hizmet etmekte, başarılarla dolu bir tecrübe ile parti liderliğine yürümektedirler. Parti liderlerinin tam anlamıyla ÇKP'nin doktrin ve tecrübe safhalarından geçmiş olmaları, Çin gelenekleri ve ulusal kimliğini taşımaları gerekmektedir.

¹⁸⁸ Hu Angang, **Çin Komünist Partisi Nasıl Yönetiliyor**, Çev. Daniyar Kassymov, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 14.

¹⁸⁹ Angang, **Çin Komünist Partisi Nasıl Yönetiliyor**, s. 18.

¹⁹⁰ **Çin'in Siyasi Kurumları**, <http://www.cinh.com>, (12.07.2019).

Devlet yönetiminde en etkili kurum, ÇKP Merkez Komitesi'ne bağlı olan Politbüro Daimi Komitesi'dir. Daimi Komite, hükümetinde üzerinde bir kurumdur. Devleti ve toplumu ilgilendiren tüm konularda yetki sahibidir. Daimi Komite'nin başkanı aynı anda devlet başkanıdır. Başbakan ise hükümetin başındaki şahıstır. Komitenin üyeleri arasında bulunmaktadır.¹⁹¹ Organları ve liderleri ile bir bütün oluşturan ÇKP, Çin halkının ulusal kimliğini ve özgün yönetim şeklini iyi yansıtan kurumdur.

Tablo-2 ÇKP Organizasyon Şeması ¹⁹²

Mao Zedung önderliğinde, Zhou Enlai, Chen Duxiu, Li Dazhao eliyle Şanghay'da 1921 tarihinde kurulan ÇKP, Çin'in kurucusu ve iktidar partisi olmuştur. 2016 yılı itibarıyla üye sayısı 86 milyonu aşmıştır. ÇKP'nin Genel Sekreteri aynı anda Devlet Başkanıdır. Başlıca siyasi ideolojileri ise komünizm, Çinli değerleri ile sosyalizm, Marxizm-Leninizm'den oluşmaktadır.¹⁹³ Kurulduğu günden bugüne Çin halkı için büyük anlamlar ifade eden ÇKP, adeta Çin Ulusu'nun dünyaya tanıtıldığı bir vitrin olmuştur. Dünyanın en büyük

¹⁹¹ **Çin Halk Cumhuriyeti'nin Siyasi Görünümü**, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>, (12.07.2019).

¹⁹² <https://www.cinhh.com/cinin-siyasi-kurumlari-2-cin-komunist-partisi/>.

¹⁹³ **Çin Halk Cumhuriyeti'nin Siyasi Görünümü**, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>, (12.09.2019).

partisi olması yanı sıra, ulusal kimliği ve Çinli değerleri ön plana koyması ile de özgün bir partidir.

Tarihinin ilk dönemlerinde ÇKP, sosyal ve siyasi bir devrim başarmayı amaçlamıştır. Çünkü tabanını oluşturan kesim fakir köylülerden ve özgürlük mücadelesi veren işçilerden oluşmuştur.¹⁹⁴ Halkın içerisinde ve halk ile el ele vererek bir devrim başarmayı amaçlayan ÇKP hem dış siyasette hem de iç siyasette bunu başarmaya çalışmıştır. Dışarda emperyalist güçlere karşı mücadele verilirken, içerde de feodalizme ve savaş ağalarına karşı mücadele verilerek eşitlikçi toplumsal yapı inşa edilmeye çalışılmıştır. Tarihin her döneminde Çin'in değerlerini, Çin halkı için yeniden yorumlayarak ulusal bilinci canlı tutmak, ÇKP'nin temel amacı olmuştur.

Ulusal olarak, ulusal duyguları canlandırarak Çin'i tekrar o ihtişamlı günlerine döndürebilmek adına ÇKP, öncelikle tabana inmiş ve toplum ile kaynaşmaya çalışmıştır. Tüm devrimci iktidarların yaptığı gibi önce iktidar mağlup edilmiştir. Daha sonra ise halk ile bütünleşme aşamasına geçilmiştir. Bu noktada atılan önemli adımlardan birisi ise sosyalizmin Çinli yorumu ile halkın karşısına çıkmak olmuştur.

1949 yılında ÇKP iktidara geldiğinde üyeleri genellikle genç generaller, az eğitimliler ve köylülerden oluşmuştur. Bu insanların savaş tecrübeleri olmalarına karşın yönetim tecrübeleri yoktur. Dolayısı ile ÇKP, o dönem için iki temel misyon geliştirmiştir: Bunlardan birincisi parti üyeliğini genişletmek, ikincisi hükümet bürokrasisini tüm ülkeye yaymak olmuştur.¹⁹⁵ Bu noktada ÇKP'nin amacı, daha önceki iktidarlar gibi elitist olmadığını göstermek ve halk ile bütünleşerek sosyalist politikalara hız vermektir.

20. yüzyıl genel bir bakış açısı ile Çin'de komünizmin özünde ise ÇKP'nin yüzyılı olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu yüzyıl Çin'in ulusal birlik ve hükümranlılığının arandığı yüzyıldır. Bu dönemde Japonlar mağlup edilmiş, harp lortları dağıtılmış, yabancı sömürgeci güçler kovulmuş ve Tibet'in özerkliği baskı ve kontrol altına alınmıştır.¹⁹⁶ Çin devleti ve halkı için hayati öneme sahip bu konular, bu yüzyılda ÇKP eli ile çözüme kavuşmuştur. Anlaşılacağı üzere ÇKP, kurulduğu günden bugüne Çin halkının tüm ulusal meseleleri ile

¹⁹⁴ Yanjie Bian, Xiaoling Shu, John R. Logan, "Communist Party Membership and Regime Dynamic in China", **Social Forces**, 79: 3, March 2011, s. 805.

¹⁹⁵ Bruce J. Dickson- Maria Rost Rublee, "Membership has its Privileges- The Socioeconomic Characteristics of Communist Party Mambers in Urban China", **Comparative Political Studies**, Vol.33, No:1, February 2000, s. 87.

¹⁹⁶ Nikolas Berry, Çin Emperyalist Bir Devlet Değildir, **Uzak ve Eski Komşumuz Çin**, Der. Yılmaz Tezkan, Ülke Kitapları, İstanbul, 2002, s. 170.

ilgilenmiştir. ÇKP her ne kadar komünist ideolojiyi benimsediğini vurgulasa da özünde milliyetçi bir partidir. Toplumsal tutumu, iç ve dış politikadaki tavrı bu yönünü gün yüzüne çıkarmıştır. ÇKP, Çin milliyetçiliğinin komünist bir versiyonunu oluşturmuş ve uygulamıştır. Özgün ve ulusal olması bu tür özelliklerinde gizlidir.

ÇKP kurulduğu günden bugüne hiçbir zaman monolitik (katkısız, duru) bir yapı olmamıştır. 1921 ile 1949 arasında zıt ideolojik kavramlar temelinde çetin tartışmalar yaşanmıştır. Parti birliği esas olarak 1945'te sağlanmıştır. Mao'nun otoritesi tamamen kabul edilmiştir.¹⁹⁷ Mao, parti içerisindeki her buluşmada ideolojik bütünleşmenin öneminden bahsetmiştir. Hatta Çin Devrimi'nin uzun ömürlü olabilmesi için silahları başarıya götüren şeyin ideoloji olduğunu yinelemiştir. Bu noktada komünizme dikkat çeken Mao, her ne kadar eleştirilse de düşüncelerini kabul ettirmeye gayret etmiştir.

Ayrıca demokratik merkeziyetçilik kavramı da ÇKP içerisinde uzun bir dönem tartışılmıştır. Buradaki temel gaye toplum içerisindeki zıt düşüncelerin parti içerisine yansması olmuştur. Böylece parti içerisinde bir kutuplaşma veya bölünme değil, aksine zıtların birlikteliğine dayanan diyalektik yasa oluşturulmak istenmiştir. Mao, zıtların birlikteliği kavramına çok önem vermiştir. Hem toplum hem de parti içerisinde bu bilincin oluşması için çaba sarf etmiştir. Özgür düşüncelerin çatışmasını toplumun ilerlemesi için önemli bir olgu olarak görmüştür. Bu nedenle de partiyi bu temel üzere oturtuğunu ifade etmiştir.

Son noktada hepimizin aklını kurcalayan soru ÇKP'nin, Çin halkına kendini nasıl kabul ettirdiğidir? Özünde bu sorunun yanıtı, Çin'in son 150 yıllık tarihinde gizlidir. ÇKP, Çin siyasi tarihinde Afyon Savaşı ile başlayan karamsar süreci sonlandırma sözü vermiştir.¹⁹⁸ Yani ÇKP'nin halka kendini kabul ettirebilmesi, Çin halkının ulusal duygularına seslenmesi, halkın ulusal değerlerini kurtarıp koruyacağını dile getirmesi ve buna halkı ikna edebilmesi ile mümkün olmuştur. Bu nedenle ÇKP, ideolojisinden öte varoluş nedeni ile tam olarak Çin halkının partisi olacağını ifade etmiştir. Halkın ortak gayelerine hizmet edeceğini vurgulamıştır.

ÇKP'nin devrimden beklentisi ise Çin ulusunun yeniden doğuşunu sağlamak, yüzyıl süren kısa ama felaketle dolu dönemi kapatmak ve diğer uluslar ile eşitlik bazında gelişme

¹⁹⁷ Suyin, *Sabah Tufanı II (Kuledeki Rüzgâr): Mao Zedung ve Çin Devrimi 1949-1975*, s. 25.

¹⁹⁸ Domenico Losurda, *Tarihten Kaçış: Günümüzde Rus ve Çin Devrimleri*, Çev. Coşkun Erdemir, Yordam Kitap, İstanbul, 2017, s. 130.

sürecine tekrar geri dönmektir.¹⁹⁹ Nihayetinde devrim başarılı olmuştur. Fakat ÇKP için her şey yeniden başlamıştır. Büyük bir sorumluluğun altına giren parti, en kısa sürede verdiği sözleri yerine getirmek için mücadele etmiştir. Bu bilinç, tüm parti üyeleri özellikle de Mao için temel gaye olmuştur. Çin halkının kurtuluşu, devletin bağımsızlığı ve Çin'in küresel bir güç olmasının temellerinin bu dönemlerde ÇKP öncülüğünde atıldığı düşünülmektedir.

Parti içerisinde uzunca bir dönem kolektif liderlik, demokratik merkeziyetçilik gibi kavramların yanında bir de merkezi liderlik kavramı işlenmeye çalışılmıştır. Merkezi liderliğin temel amacı, halkın gereksinim ve taleplerini anlamak olmuştur. Bu noktada Mao'nun "doğru bilgi pratikten gelir, gerçeğe dayanan bilgi pratiğe döner" söylemi²⁰⁰ toplumsal konuları anlamada ve çözüm üretmede temel belirleyici ölçüt olmuştur. Mao'nun parti içinde ve dışında ki epistemolojik yaklaşımlarında Marx'ın izlerine rastlamak mümkündür.

Kurulduğu günden bugüne Çin halkı için önemli hedefler koyan ve en önemli hedefi Çin Devrimi'ni gerçekleştirmek olan ÇKP, önemli adımlar atmıştır. Komünist temelde Mao'nun liderlik özellikleri ile bütünleşen, Çin'in ulusal kimliğini yeniden yorumlayan ve Çinli için değerleri tarihe uzanan yeni bir yaşam felsefesi oluşturmaya çalışan ÇKP, Çin'i yöneten en önemli organdır.

Çin halkının ulusal değerlerini benimsemiş ve bu temelde farklı düşünceleri topluma kabul ettirmeye çalışan ÇKP, Çin halkı için hem bir kurtarıcı olmuş hem de saygı duyulan siyasi bir aktöre dönüşmüştür. Böylesine güçlü kültürel bağlara sahip olan bir topluma kendini kabul ettirmesi çok da kolay olmasa da ÇKP, Çin halkına Çinli olduğunu ve Çin halkının değerleri için mücadele ettiğini kabul ettirmeye çalışmıştır. Dönem dönem Mao ve ÇKP'ne yönelik eleştiriler devam etmiştir. Tıpkı devrim sürecinde olduğu gibi bugün de hem parti hem de Maoizm, belli kitleler tarafından eleştirilmektedir.

¹⁹⁹ Losurda, **Tarihten Kaçış: Günümüzde Rus ve Çin Devrimleri**, s. 133.

²⁰⁰ Angang, **Çin Komünist Partisi Nasıl Yönetiliyor**, s. 32.

2.3. Sovyet Benzeri Bir Dönüşüm

1949'dan önce bile ÇKP önderliği, bilindik ve çekici emperyalist güçlere ideolojik bir alternatif olarak bilinçli bir şekilde Sovyetler Birliği'ni yerel halklar sunmaya çalışmıştır. Ancak 1950'de ittifakın şeklini oluşturan Çin-Sovyet antlaşmalarının imzalanmasından sonra, bu süreç hızlanmıştır.²⁰¹ Batılı değerler karşısında Sovyet benzeri bir dönüşümü hedefleyen Mao, yeni kuracağı sistem için bunu gerekli görmüştür. Devrime ilerlenen süreçte düşünsel temelde ilerleyen Sovyetler ve Mao arasındaki iletişim devrim sonunda bir dizi antlaşmayla devam etmiştir. Sovyet deneyiminden yararlanabilmek için yapılan bu antlaşmalar hem Mao için hem de Sovyetler için önemli sonuçlar barındırmıştır. Sovyetler, komünist değerlerle inşa edilmiş bir Çin'in Asya'da önemli bir ortak olacağını düşünmüştür.

Mao bu dönüşüm için çeşitli yöntemler kullanmıştır. Bu yöntemlerin başında ise propaganda gelmiştir. Geniş bir izleyici kitlesine odaklanan, yönlendirilen ve amaçlanan devlet dili, propaganda denilen şeyin bir parçasıdır. 1950'lerde Sovyetler Birliği hakkında Çin yerel propagandasının dili, Sovyetler Birliği'ni tanımlayan bütün bir ilişkiler ağına işaret etmiştir.²⁰² Devrimin değerlerini Çin halkına kabul ettirmek için kullanılan propaganda yöntemlerinde komünist ideolojinin büyük bir etkisi olmuştur. Gerek görsel basında gerekse yazılı basında bu ideolojik arka planın etkisi görülmüştür. Aynı düşmana sahip olmak bilinci nedeniyle Çin halkı, Mao'nun ortaya koyduğu komünist ideoloji ve Sovyet modelinin etkisi altında kalmıştır.

Çin Komünist Partisi, yeni bilinç biçimleri telkin ederek kitlelerle ilişkisini pekiştirebileceğine inanmıştır. Bu inanç, sadece devrim ve iç savaştaki başarılarından değil, aynı zamanda halka olan aşinalıktan da kaynaklanmıştır.²⁰³ Uzun bir süre halk ile yakın ilişkiler kuran ÇKP, bu tarihi geçmişin işine yarayacağını düşünmüştür. Mao, Çin tarihinin ezor dönemlerinde Çin halkı için mücadele ettiğini ve Çin halkının bu nedenle ÇKP'nin ortaya koyduğu değerleri benimsemekte direnmeyeceğini düşünmüştür. Yer yer muhalif sesler olsa da Mao'nun ortaya koyduğu irade Çin halkında kısmen karşılık bulmuştur. İstekli olmayan kitleler için her türlü baskı aracı kullanılmıştır. Muhalifler için karşı devrimci yaftası kullanılarak sindirilmeye çalışılmıştır.

²⁰¹ Julian Po-keng Chang, **Propaganda and Perceptions: The Selling of the Soviet Union in the People's Republic of China, 1950-1965**, Harvard University The Department of Government in Partial Fulfillment of The Requirements for The Degree of Doctor of Philosophy, UMI Company, 1995, s. 2

²⁰² Chang, **Propaganda and Perceptions: The Selling of the Soviet Union in the People's Republic of China, 1950-1965**, s. 29

²⁰³ Chang, **Propaganda and Perceptions: The Selling of the Soviet Union in the People's Republic of China, 1950-1965**, s. 59.

Sürekli bir yenilgi ve aşağılama yüzyılı boyunca bile modern dünyada Çin'in "merkezliği" kavramını korumanın birkaç yolu vardır. Bu yol ulusal ve uluslararası mit ve ideoloji alanında yatıyordu.²⁰⁴ En başından beri bu olgunun farkında olan ÇKP, Çin halkı için kurduğu ideali bu mitlerle donatmıştır. Atılan her adımın Çin halkı ve Çin halkının sahip olduğu ulusal değerler için yapıldığı vurgulanmıştır. Oluşturulan politikaların halkta karşılık bulmasının nedeni ise Çin halkının uzun bir dönem yaşamış olduğu esarettir. Çin halkının ızdırap ve heveslerini analiz eden ÇKP, oluşturduğu politikaları bu değerler ile donatmıştır. Böylece Sovyet tecrübesinin gerekliliğini vurgulamıştır.

Çin'in resmi ideolojisi olan Marxizm-Leninizm-Mao Zedong'un düşünceleri hiçbir şekilde sabit veya durağan değildir. ÇKP liderliği tarafından mevcut ihtiyaçlara uyacak şekilde sürekli olarak yeniden şekillendirilmekte ve yeniden yorumlanmaktadır.²⁰⁵ Dönemin şartları içerisinde ideolojik kalıplar esnetilmiştir. ÇKP'nin temel amacı devrimin değerlerini Çin halkına benimsetmektir. Bunun için her türlü siyasal etki aracı kullanılmıştır. Yapılan kongrelerde halkın sesine kulak verildiği vurgulanmıştır. Tüm iletişim süreçlerinin sonunda Mao, Çin halkı ile beraber kurduğu hayalin gerçekleşebilmesi için Sovyet tecrübesinden istifade edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Farklı kesimlerden eleştiriler gelse de genel anlamda bu bilinç, Çin halkına işlenmeye çalışılmıştır.

ÇKP'nin 1949 öncesi dış politika deneyimi ilgi çekicidir. Çünkü parti daha sonra olduğundan çok daha küçük ve örgütsel olarak daha az karmaşıktır. Devlet dışı bir aktör olarak, devletin kontrolünü üstlendiğinde elde ettiği hem menfaatler yelpazesinden hem de iktidarın birçok özelliğinden yoksundur.²⁰⁶ Bu nedenle ÇKP'ni devrim öncesi ve devrim sonrasında farklı şekillerde değerlendirmek gerekir. Devrim öncesinde sadece devrimin başarıya ulaşmasını hedefleyen ÇKP'nin, devrim sonrasında toplumsal, siyasal ve ekonomik alanda birçok yeni hedef güttüğü görülmektedir. Ortaya koyduğu hedeflere ulaşabilmek için ihtiyaç duyduğu rol model konusunda daima Sovyetlere atıf yapıldığı ise açık bir şekilde görülmektedir.

1980'lerden bu yana Çin'in dünyadaki rolü, siyasal ve ekonomik açıdan önemlidir. Ancak bu rol gelişmekte olan bir ulustan çok büyük bir güce dönüşmüştür.²⁰⁷ Bu dönüşümün

²⁰⁴ Edited by Thomas W. Robinson and David Shambaugh, **Chinese Foreign Policy: Theory and Practice**, Clarendon Press, New York, 1994, s. 15.

²⁰⁵ Edited by Robinson and Shambaugh, **Chinese Foreign Policy: Theory and Practice**, s. 32.

²⁰⁶ Edited by Robinson and Shambaugh, **Chinese Foreign Policy: Theory and Practice**, s. 35.

²⁰⁷ Niall Duggan, **Competition and Compromise among Chinese Actors in Africa: A Bureaucratic Politics Study of Chinese Foreign Policy Actors**, Springer Singapore; Palgrave Macmillan, Singapore, 2020, s. 1.

çeşitli nedenleri sıralanabilir. Devrimden sonraki süreçte Mao'nun iktidarı yıllarında kalkınma adına yapılan hamlelerinin ve Sovyet tecrübesinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Mao sonrası dönemde ise dış dünyaya açılarak gerekli ekonomik adımların atılması ile mevcut ekonomik durum ortaya çıkmıştır. Devrimden sonraki dönemde ciddi bir hazırlık sürecinin yaşandığı görülmüştür. Bu dönem, Çin'in sadece ideolojik olarak hazırlandığı bir dönem değil, ayrıca ekonomik olarak da bir yapılanma dönemine girdiği bir dönem olarak görülmektedir. Dünyanın mevcut ekonomik sistemi ile iletişime geçtiği dönemlerde yani 1980 sonrasında Çin'in sahip olduğu bu imkanların önemli faydaları olmuştur. Nihayetinde Çin'in, devrimden başlayarak 1980'li yıllarda dış dünyaya açılmasına kadar olan dönemde Sovyet tecrübesinin hem siyasi hem de ekonomik alanda önemli etkilerinin olduğu görülmektedir. Batılı ülkelerle kurulan siyasi ve ekonomik iletişimin yanı sıra Çin, kendi arka bahçesi olan Afrika'da da çeşitli ilişkiler içerisinde olmuştur. Afrika ülkeleriyle kurulan ticari ve siyasi ilişkiler açısından Çin, bölge ülkeleri için önemli bir konumdadır.

Gerçekçi anlatıyı sürdürenler, Çin'in Afrika'daki eylemlerinin güç politikaları, ekonomik çıkarlar ve Batı ile jeostratejik rekabet tarafından motive edildiğine inanmaktadırlar.²⁰⁸ Çin'in Afrika ülkeleriyle olan iletişiminde tabii ki realpolitik çıkarların önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bölge ülkeleri için en önemli aktör olduğunu vurgulayan Çin, bu noktada Batılı ülkeleri emperyalist olarak, Rusya'yı ise komünist değerlerden uzak emperyalistler gibi davranan bir güç olarak eleştirmektedir. Komünist değerlere Ruslardan daha fazla sadık olduğunu dile getiren Çin, bu açıklaması ile gerekli siyasal dönüşümü yakaladığını ifade etmiştir. Mevcut arka plan dahilinde Afrika ülkeleri ile iletişim kurmaya çalışan Çin, bölge ülkeleri için taşıdığı önemin emperyalist ülkelere daha fazla olduğunu vurgulamıştır. Dış politikada ortaya konulan bu tavır, Çin'in artık Sovyet tecrübesinden de öte bir komünist bilince sahip olduğunu vurgulama girişimidir.

Liberal bakış açısına göre Afrika'daki Çin yatırımı bir yan etki yaratarak Afrika devletlerinin iç pazarlarını iyileştirmelidir: Çinli şirketler, yerel Afrika şirketleri için iş yaratır ve ekonominin genel altyapısını iyileştirir bir konumda olmalıdır.²⁰⁹ Bu temelde Çin'in, Afrika ülkeleri için ortaya koyduğu politika önemlidir. Hem bölge ülkelerinin ekonomik yapılanması için hem de siyasal istikrarı için Çin'e, büyük bir rol düşmektedir. Lakin Çin'in bölge ülkeleriyle olan ilişkisinin arka planında reelpolitik değerlerin var olduğu

²⁰⁸ Duggan, *Competition and Compromise among Chinese Actors in Africa: A Bureaucratic Politics Study of Chinese Foreign Policy Actors*, s. 10.

²⁰⁹ Duggan, *Competition and Compromise among Chinese Actors in Africa: A Bureaucratic Politics Study of Chinese Foreign Policy Actors*, s. 16.

görülmektedir. Küresel güçler ile bir rekabet içerisinde olan Çin'in, bölge ülkelerinin gelişimi için ne kadar fedakarlık yapacağı ise ayrı bir tartışma konusudur.

Çin'in uluslararası ilişkilerinin evriminde iç politikanın rolünü anlamaya çalışırken, geleneksel uluslararası ilişkiler teorileri de dahil olmak üzere Çin'de ve başka yerlerde hangi teori ve fikirlerin kullanıldığına bakmak ve milliyetçiliğin artan rolünü de anlamak gereklidir.²¹⁰ İç ve dış politika arasında var olan ayrılmaz birliktelik, Çin dış politikasını olabildiğince fazla şekillendirmektedir. Bu noktada Sovyet deneyiminin ve komünist değerlerle yoğrulmuş Çin ulusçuluğunun önemli bir rolünün olduğu görülmektedir.

Çin, uluslararası sistemdeki yerini daha da artırırken, dış politikaya dahil olan, etkileyen veya bu konuda bilgili olan bireyler ve gruplar da dahil olmak üzere hükümet dışı aktörlerin sayısı, reform döneminin başından beri artmaya devam etmektedir.²¹¹ Mao döneminde oluşturulmaya çalışılan, yarışan fikirler anlayışı bu noktada ÇKP'si için etkinliğini korumaktadır. Toplumun farklı kesimlerinden gelen düşüncelerin parti içerisinde ele alınması ile oluşan bu anlayış, Çin'in iç ve dış politikasını şekillendirmektedir. Bu noktada da yine komünist değerlerin sunmuş olduğu eşitlikçi düşüncelerin etkisi görülmektedir.

Çin dış politikası çalışmasındaki bir başka joker karakter milliyetçilik konusudur. Maoizm ve Maoist çağı tanımlayan geleneksel Marxizm-Leninizm fikirlerinin giderek eskimeye başlamasıyla ÇKP'nin hem yerel hem de uluslararası kimliğini artırmanın bir yolu olarak milliyetçiliğe yöneldiği iddia edilmiştir.²¹² Ulusal değerlere önem verildiğini her daim vurgulayan ÇKP, bunu eylemleri ile göstermektedir. Mevcut arka plan dahilinde Çin halkının özgün ulusal değerlerini komünist ideoloji ile harmanlamaya çalışan ÇKP, önemli bir mesafe kat ettiğini göstermiştir. Ulusçu fikirlerin ÇKP için eskimeyen bir değer olduğu, bugün dahi gözlenebilmektedir.

Devrim sonrası süreçte her alanda olduğu gibi havacılık faaliyetleri alanında da önemli değişimler yaşanmıştır. Bu noktada da oldukça fazla bir şekilde Sovyet tecrübesinden istifade edilerek araç gereç konusunda destek alınmıştır. Çin'in sivil havacılık endüstrisinde meydana gelen temel değişikliklerin örgütsel ve operasyonel etkisini analiz etmeye ve ölçmeye yönelik herhangi bir girişim, öncelikle ülkenin komünist devriminden bu yana, tutarlı siyasi ve

²¹⁰ Marc Lanteigne, **Chinese Foreign Policy: An Introduction**, Routledge, Abingdon, 2009, s. 19.

²¹¹ Lanteigne, **Chinese Foreign Policy: An Introduction**, s. 28.

²¹² Lanteigne, **Chinese Foreign Policy: An Introduction**, s. 34.

ekonomik reform dönemlerinden geçtiği gerçeğini dikkate almalıdır.²¹³ Yaşanan devrim süreci ve sonrasında devam eden Sovyetler ile ilişkiler, toplumsal ve siyasal her alanda etki göstermeye başlamıştır. ÇKP'nin ortaya koyduğu iradenin en önemli özelliği tutarlı bir şekilde ilerlemesidir. Alınan kararların toplumsal ve siyasal her alanda tutarlı bir şekilde işlenmesi, yaşanan değişimin temel belirleyicisi olmuştur. Oluşturulan politikaların başarı derecesi eleştirilse de ideolojik istikrar konusunda herhangi bir sapma yaşanmamıştır.

1978'de başlayan dönüşüm süreci ile Çin Halk Cumhuriyeti, bir anlamda devrimci geçmişiyle ideolojik bir kopuş ve aynı zamanda geçmişin yapısal modifikasyonuna biraz benzersiz bir yaklaşımla damgalanan yeni bir piyasa liberalizasyonu ve yapısal reform süreci başlatmıştır. Geleneksel bir komuta ekonomisi modeline geçilmiştir.²¹⁴ Mao sonrası dönemde başlayan bu dönüşüm, kapitalist ülkelerle kurulan iletişimin bir getirisi olmuştur. Yaşanan bu dönüşüm, Çin'in iç politikasından çok dış politikasını şekillendirmiştir. İç politikada sosyalist toplum bilincinden taviz verilmezken dış politikada kapitalist kurallara göre bir ilişki ağı oluşturulmuştur. Günün siyasal koşulları temelinde realpolitik bir bilinç ile oluşturulan bu politikalar, Çin'in dünya ülkelerinden geride kalmaması amacını taşımıştır. Yaşanan tüm siyasi gelişmelere rağmen komünist ideolojinin Çin toplumu üzerindeki etkisi devam etmiştir.

Devrime ilerlenen süreçte Guomintang'ın yenilgisinden ve Chiang Kai-shek'in Tayvan'a gitmesinden sonra, 1949'da ÇKP'nin mutlak güç kazanmadaki rolü, reformist anlamda birçok tarihçinin de onaylayacağı gibi çok eski bir uygarlığın tarihindeki başka bir açılış bölümü olmuştur.²¹⁵ Dünyanın kadim uygarlıklarından biri olan Çin uygarlığı önemli bir siyasal dönüşüm yaşamıştır. Çin İmparatorluğu tarihten silinerek cumhuriyet rejimine geçilmiştir. Tüm dünya toplumlarında olduğu gibi bu süreç, Çin'de de oldukça radikal bir şekilde ilerlemiştir. Çin halkı ağır bedeller ödemiştir. Milyonlarca insan devrim sırasında ve sonrasında hayatını kaybetmiştir. Devrim sonrasında Çin halkı için yeni bir sayfa açılmıştır. İdeolojik olarak ve toplumsal yaşayış adına, önemli değişimler yaşanmıştır. Yaşanan tüm değişimlerin özünde Sovyet bilgi ve birikiminin etkisi görülmüştür. İlerlenen süreç içerisinde halktan gelen çeşitli eleştirilere rağmen bu siyasal dönüşümün etkisi, toplumsal her alanda kendini göstermeye devam etmiştir.

²¹³ Alan Williams, **Contemporary Issues Shaping China's Civil Aviation Policy**, Ashgate Publishing Company, Farnham, 2009, s. 1.

²¹⁴ Williams, **Contemporary Issues Shaping China's Civil Aviation Policy**, s. 3.

²¹⁵ Williams, **Contemporary Issues Shaping China's Civil Aviation Policy**, s. 4.

Çin, tarihsel olarak sadece parlak bir kültüre ve görkemli bir tarihe sahip değil, aynı zamanda güçlü bir ekonomiye sahip bir ulustur. Bununla birlikte modern zamanlarda Çin, çok yavaş gelişmiştir. Uzun süreli savaşlar, sel ve kuraklık gibi doğal afetler, 1840 Afyon Savaşı'ndan sonra gelişmemiş ekonomiye eşi görülmemiş bir yıkım getirmiştir.²¹⁶ Devrimle ilerlenen süreçte bu tarihi geçmişin oldukça önemli bir etkisi vardır. Sahip olunan mirasın korunması ve geliştirilmesi adına, Sovyet modelinin faydalı olacağı düşünülmüştür.

1949 yılından itibaren yeni siyasi iktidar kurulduktan sonra devlet, bankalara ve bürokratik sermayeye derhal el koyma, sanayiye kamulaştırma vb. yoluyla ulusal ekonominin önemli alanını kademeli olarak kontrol etmesine rağmen, siyasi değişimin yarattığı ekonomik kaosu, etkin bir şekilde kontrol altına alamamıştır.²¹⁷ Toplumsal ve ekonomik birçok sorunla ilgilenmek zorunda olan ÇKP, ekonomi politikaları konusunda oldukça büyük sorunlar ile karşılaşmıştır. Stratejik olarak önemli kurumları kamulaştırarak Sovyet modeli takip edilmiştir. Yaşanan sorunların temelinde devrim öncesi dönemden kaynaklanan sorunların varlığı görülmektedir. Eski Çin feodalizmi toprak sahipliği sisteminde toprakların çoğunluğu toprak ağaları ve zengin çiftçilerden oluşan azınlığa aittir. Çiftçilerin çoğunun toprağı yoktur. Çiftçiler birer kiracı konumundadır.²¹⁸ Devrim sonrasında yaşanan dönüşümlerin Çin halkı tarafından kolay bir şekilde hazmedilmesi mümkün olmamıştır. Özellikle feodal sistemin kalıntıları, uzun bir dönem ÇKP'nin uğraştığı konuların başında gelmiştir.

Devrimden sonraki süreçte Sovyet modeli örnek alınarak birçok konuda önemli değişimler yaşanmıştır. Çin'in yürütmüş olduğu ekonomik ve toplumsal dönüşüm, 1980 sonrasında ise çok daha farklı bir boyuta bürünmüştür. Son yirmi yılda Çin, küresel ticaret ve imalat faaliyetlerinin önemli bir merkezi olduğunu iddia etmektedir. Çin ekonomisi, Maoist izolasyonculuk ve Kültür Devrimi'nden kaynaklanan kargaşanın ardından ulusal reform politikası ve dış dünyaya açılma yoluyla önemli bir büyüme göstermiştir.²¹⁹ Elde ettiği ekonomik büyüme sayesinde küresel sistem içerisindeki yerini sağlamlaştıran Çin, devrimden sonraki dönemde yaşadığı toplumsal sorunlar ile yer yer uğraşmaya devam etmektedir.

Çin üzerine çalışma yapan bilim insanları, Çin'in ekonomik büyümesinden çok Çin'in iç politikası üzerine eğilmektedirler. Bugün için Çin üzerine yapılan mevcut çalışmalar,

²¹⁶ Shi Cheng, **China's Rural Industrialization Policy: Growing under Orders since 1949**, Palgrave Macmillan, New York, 2006, s. 11.

²¹⁷ Cheng, **China's Rural Industrialization Policy: Growing under Orders since 1949**, s. 14.

²¹⁸ Cheng, **China's Rural Industrialization Policy: Growing under Orders since 1949**, s. 15.

²¹⁹ Edited by Ka Zeng, **China's Foreign Trade Policy: The New Constituencies**, Routledge, Madison, 2007, s. 1.

açıkça Çin'in dış ticaret politikasına odaklanmamıştır. Çin dış politikası çalışmaları ticarete, özellikle de ticaret müzakerelerinin gündeminin ve ticaret antlaşmalarının uygulanmasının temelini oluşturan iç politikaya marjinal bir önem verme eğilimindedirler.²²⁰ Yani Çin üzerine yapılan çalışmalar, her ne kadar Çin'in ticari kapasitesini analiz etmeye çalışsa da Çin ile ilgili olan her konuda Çin iç politikasının araştırıldığı görülmektedir.

Bölgesel çıkarların Çin'in ticaret politikası üzerindeki artan etkisine dikkat çeken yazarlar, bürokratik kurumların Çin'in ticaret müzakerelerini ve ticaret antlaşmalarının uygulanmasını nasıl etkileyebileceğine de dikkat çekmektedirler.²²¹ Bürokratik kurumlar denilince muhakkak akla ilk gelen kurum ÇKP olmaktadır. ÇKP ve komünist değerler ile oluşturulmuş devlet kurumlarının bu noktada önemli rolleri olduğu görülmektedir. Siyasi ve konjonktürel olarak ciddi dönüşümler yaşayan ÇHC'nin mevcut yapısına bakılacak olursa Sovyet tecrübesinin etkileri hala görülebilmektedir.

Mao'nun 1949 tarihinde siyasi iktidarı ele geçirdikten sonra oluşturduğu ilk resmi komünist kurumlar Stalin'in Sovyet sistemini örnek alarak oluşturulmuştur.²²² Mao'nun Sovyet benzeri bir toplumsal değişim ve modernizasyon amaçladığı açıktır. Bu durumun birçok sebebi olabilir. Lakin Çin'in yaşadığı süreç bunun en temel nedeni olmuştur. Ortak düşmana sahip olmak ve kısa süre önce Sovyetlerin, Ekim 1917 Devrimi'ni yaşaması Çin halkına ilham vermiştir. Ayrıca ideolojik olarak da Sovyetlere o dönem hakim olan sosyalist-komünist ideoloji, Çin haklı ve devrimin vurucu gücü olan Maocular için cazip gelmiştir.

“Çin ve sosyalizm”, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra 30 yıl süresince, bu iki anlamlı sözcük, sonsuza dek esin veren bir birliktelik sunacak gibi durmuştur.²²³ Bu düşüncenin temel nedeni ise Çin'in, Afyon Savaşları'ndan bu yana gelen kötü talihinin sosyalizmin Çin'e gelmesi ile çözüleceğine olan inançtır. Çin halkı bu ideolojik dönüşümü sadece bağımsızlık için değil aynı zamanda toplumsal egemenliğin tesisi için de gerekli görmüştür. Çünkü Çin halkı feodal toplumsal sistemin ağırlığı altında ezilmeye ve sömürülmeye mahkûm edilmiştir. Sosyalizmin sunduğu eşitlikçi toplum anlayışı bu nedenle bir kurtarıcı olarak görülmüştür.

²²⁰ Zeng, **China's Foreign Trade Policy: The New Constituencies**, s. 2.

²²¹ Zeng, **China's Foreign Trade Policy: The New Constituencies**, s. 13.

²²² Roskin, **Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür**, s. 521.

²²³ Martin Hard- Landsberg, Paul Burkett, **Küresel Çatışmanın Yeni Aktörü Çin ve Sosyalizm**, Çev. Emre Balıkcı, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 17.

Çin halkını tedirgin eden konulardan biri de kapitalizmin Çin'i etkisi altına almasıdır. O günün şartlarında dünyadaki ideolojik savaşta kapitalizmin karşısındaki safi sosyalizm oluşturmuştur. Dolayısı ile Çin, sosyalizmi tercih etmek durumunda kalmıştır.

SSCB ve Çin arasındaki etkileşim yalnız ideolojik çizgide kalmamıştır. Uluslararası antlaşmalarla bu etkileşim daha güçlü bir boyuta taşınmıştır. 14 Şubat 1950 tarihinde “Dostluk İttifak ve Karşılıklı Yardım Antlaşması” imzalanarak tarihe geçmiştir.²²⁴ ÇKP, kurulduğu günden başlayarak Sovyetlerin tecrübe ve bilgi birikimini Çin'e aktarmıştır. Sovyetler ise yanı başında sosyalist bir Çin oluşması için her konuda bir model olmaya çalışmıştır.

İlişkiler karşılıklı talepler üzerine önemli boyutlar ile devam etmiştir. Sovyet modeli Büyük İtiş Stratejisi ve Kumanda Ekonomisi, Çin'e getirilmiştir. Kısa bir zaman içerisinde 6000 Sovyet iş bilgini Çin'i ziyaret etmiştir. Maddi ve manevi birçok destek vermişlerdir.²²⁵ Devletin ve toplumun sosyalist bir düzeye ulaşması için adımlar atılmıştır.

Tüm uygulamalar Sovyet uzmanları tarafından takip edilmiştir. Çin'in sosyalist düzene geçişi Çinliler kadar Sovyetleri de heyecanlandırmıştır. Çinli liderler bu ideolojik dönüşümde farklı amaçlar gütsede Sovyetler ile kesişen birçok ortak politikaları vardır. Sovyetlerin, Çin'e ideoloji transferine bu kadar önem vermesinin özünde ise Soğuk Savaş döneminin getirdiği bloklaşma yarışından geri kalmamak vardır. Çin hem maddi hem de manevi değerleri ile Sovyet Bloku için çok şey ifade etmiştir. Bu nedenle Çin'in sosyalist dönüşümü ileriki dönemlerde çok katkı sağlayabilir, diye düşünülmüştür.

SSCB için Çin Devrimi ile birlikte sosyalist- komünist ideolojinin Çin'e inmesi demek, Avrasya coğrafyasının geniş alanında dünya nüfusunun hemen hemen yarısının yaşadığı bölgeye tesir etmek, demektir.²²⁶ Böylece ABD öncülüğündeki kapitalizm karşısında sadece bir müttefik kazanılmayacak, aynı zamanda Sovyetler kendi arka bahçesi olan bölümde de söz sahibi olacaktır.

Sosyalizm, Çin devletini ve halkını her yönü ile değiştiren bir ideoloji olmuştur. Yoksul ve toprak ile uğraşan halk, yaşam şeklinin bir ideolojik yansımını bulmuştur.

²²⁴ Umut Bekcan, “Sovyet- Çin Uyuşmazlığını Anlamak: 20. Kongreden 1963 Parti Mektuplarına”, **The Turkish Yearbook of International Relations**, Volume 49, 2018, s. 90.

²²⁵ Mehmet Emin Timurtaş, “Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Siyasi Geçmişinin Bugünkü Gelişim Sürecindeki Rolü”, **Sakarya İktisat Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, 2018, s. 53.

²²⁶ Erel Tellal, “Sovyet Dış Politikası ve Gromiko”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 62. 03, s. 350.

Özellikle devrimin vurucu gücü olan fakir köylü kesim, sosyalizme çok anlam yüklemiştir. Böylece toplumsal dönüşümün önü açılmıştır.

Toplumsal dönüşümün yanı sıra Çin ve Sovyet iletişimi Çin'in ekonomik, endüstriyel ve teknik alt yapısının gelişip büyümesine katkı sunmuştur. Sonrasında SSCB, Çin'in nükleer silah sahibi olması için teknolojik bilgi yardımında bulunmuştur.²²⁷ Karşılıklı çıkar ilişkisine dayanan bu iletişim, uzun bir dönem devam etmiştir. Çin hem iç politikada hem dış politikada ciddi bir değişim ivmesi yakalamıştır. Dostane bir şekilde başlayan Çin-Sovyet ilişkileri, Kore Savaşı ve ideolojik ayrışmalar nedeni ile farklı boyutlara taşınmıştır.

Cumhuriyetin ilk dönemleri Mao yönetiminde Çin, sosyalizme ulaşmak için ağır sanayiye oldukça önem veren, ekonomiyi merkezileştiren, üretim araçlarının mülkiyetini devlet eline alan, siyasi ve kültürel hayat üzerinde parti kontrolünü temel alan bir yol takip etmiştir.²²⁸ Mao'nun temel amacı tam bir planlı piyasa ekonomisine geçerek, sosyalizmi toplumsal her alanda inşa etmektir. Her ne kadar Mao sonrası dönemde bu politikalar aşırı merkezileşmiş oldukları gerekçesi ile eleştirilseler de Mao döneminde Çin'in sosyalist dönüşümü için gerekli görülmüştür.

Esasında Çin'deki dönüşüm diğer sosyalist toplumlardaki dönüşümlerden oldukça farklı bir formdadır. Bu dönüşümün temelinde ekonomide liberalleşmeyi kucaklayan ama siyasal alanda liberalleşmeyi benimsemeyen bir öz kimlik bulunmaktadır.²²⁹ Siyasal alanda tamamen sosyalizmin getirdiği eşitlikçi toplum modelini ve devleti başat aktör olarak görme anlayışı hakimken, ekonomide üstü kapalı bir liberalleşme havası sezilmiştir. Bu nedenle Mao, uzun bir dönem bazı yoldaşlarını kapitalist olmakla suçlamaktan geri durmamıştır.

Çin, hemen hemen Mao döneminden bu yana bir yenilenme dönemi içerisinde. Fakat bu yenilenme dönemi, belli bir çizgi üzerinde gitmemektedir.²³⁰ Bu durumun birçok nedeni olabilir. Fakat en önemli neden, Çin'in iç ve dış politikasında önem verilen konuların dönem dönem değişimine uğramasıdır. Devrimden hemen sonra sosyalist temelde planlı piyasa ekonomisini hayata geçirmeye çalışan Çin, ilerleyen dönemde üstü kapalı olarak kapitalist ekonomik bir sisteme doğru kaymıştır. Büyük bir coğrafyayı yönetmesi, çok etnikli bir halk

²²⁷ Ergin Güneş, “Çin-Rusya İlişkilerinde Asimetrik Denge ve Amerika Birleşik Devletleri”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 70, No :14, 2015, s. 840.

²²⁸ Landsberg- Burkett, **Küresel Çatışmanın Yeni Aktörü Çin ve Sosyalizm**, s. 46.

²²⁹ Serije Sezen, “Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sosyalist Piyasa Ekonomisine Dönüşüm”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 40, Sayı 1, Cilt 1, Mart 2007, s. 28.

²³⁰ Michael Szonyi, **Çin: Önemimizdeki Yıllar**, Uzak ve Eski Komşumuz Çin, Der. Yılmaz Tezkan, Ülke Kitapları, İstanbul, 2002, s. 178.

kitlesine sahip olması, iç ve dış politikasında yer alan konuların önem derecesinin zamanla değişim göstermesi, bu durumun temel nedenleri arasındadır.

Çin Halk Cumhuriyeti, kurulduğu günden beri bir dönüşümü amaçlamıştır. Bu dönüşümün temel amacı, Çin halkının ulusal bilincine ve devletin ise bağımsızlığına hizmet etmektir. Bugüne geldiğimizde Çin'in ne kadar sosyalist bir ülke olduğu tartışılabilir bir konudur. Fakat esas gerçeklik ise Çin'in ciddi bir dönüşüm yaşadığı ve bu dönüşüm sayesinde artık küresel ekonomik ve siyasi yapının önemli bir aktörü olduğudur.

Çin'deki Sosyalist dönüşüm temelde sosyalist eğitimle başlamıştır, denebilir. Kötü niyetli kadrolara karşı bir kampanya olarak "Sosyalist Eğitim" 1963'te Büyük İleri Atılım projesi ile başlamış ve 1965'te Kültür Devrimi'nin sona erdiği zamana kadar sürmüştür.²³¹ Amaç sosyalist bilinci en temelden topluma benimsete bilmektir. Kolektif bir eğitim bilinci ile hareket edilerek toplumun her kesimine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu kolektif dönem boyunca, Çin'in kırsal bölgelerindeki tugay ve takım kadroları yukarıdan ve aşağıdan sabit baskı altına alınmıştır. Tekrar tekrar hatalarını üst düzey liderlere itiraf etmeleri, meslektaşların ve köylü temsilcilerinin ardışık politik kampanyalar sırasında açık eleştirilerle yüzleşmeleri, istenmiştir.²³² Sosyalist bilinci topluma işlemeye çalışan siyasi kadro, devlet görevlilerinin de en temelden bu bilince sahip olmasını istemiştir. Bu nedenle hem devlet görevlilerine hem de toplumsal aktörlere birtakım fırsatlar ve roller verilmiştir.

Esasında bu sosyalist bilincin özünde Çin'i modernleştirme bilinci yatmıştır. Bu yüzden Modern Çin hakkında konuşmak istiyorsak bu, sadece maddi değerlerle ilgili olmamalıdır. Kültür Devrimi sırasında birey için değil, sadece hükümet için var olan, şimdi ise herkes için var olan manevi değerler sahnesini görmemiz gerekir.²³³ Her ne kadar başlangıç aşamasında sosyalist bilinç maddi boyutlar ile oluşturulmaya çalışılsa da ilerleyen dönemde Çin halkı için sosyalizm bir manevi değerler bütününe dönüşmüştür.

Devrimden bugüne Çin'in sosyalist bir ülke olarak kaldığını ifade etmemiz mümkün değildir. Geleneksel yaklaşımların aksine neoliberal yönetimin optimizasyon hedeflerini gerçekleştirmeye yardımcı olan bir dizi faaliyete rastlayabilmekteyiz. Yeni liberalizmle ilgili

²³¹ Huaiyin Li, **Village China under Socialism and Reform a Micro-History 1948–2008**, Stanford University Press, California, 2009, s. 108.

²³² Li, **Village China under Socialism and Reform a Micro-History 1948–2008**, s.135.

²³³ Li Zhang and Aihwa Ong, **Privatizing China Socialism from Afar**, Cornell University Press, Ithaca and London, 2008, s. 1.

uygulamalar arasında sadece pazara yönelik eylemler değil, aynı zamanda bütçe tasarrufları, şeffaflık, hesap verebilirlik ve kendi kendine gelişen girişimci davranışlar gibi çok çeşitli teknikler sayılabilir.²³⁴ Çin'in sosyalist bilinçten uzaklaştığı kapitalist ve neoliberal bir ülkeye dönüştüğü yönündeki söylemlerin haklılık payı bulunmaktadır. Fakat bu noktada dikkat edilmesi gereken en önemli unsur, Çin halkının bir gereklilik olarak mı liberalizmi gördüğü, yoksa sosyalist bilinci tamamen terk ederek liberalizmi tercih mi ettiği, sorusudur.

3. İMPARATORLUKTAN CUMHURİYETE

“Olumsuz bir özü olan liberalizmin üstesinden gelmek için olumlu bir özü olan marxizmi kullanmalıyız.”

7 Eylül 1937, Mao Zedong.²³⁵

3.1. Komünist Zafer

Çin'de ve Batı ülkelerinde Uzun Yürüyüş, genellikle Komünist Parti'nin gelişmesindeki ve Mao Zedong'un yükselişindeki en önemli olay olarak tanımlanır.²³⁶ Yürüyüş başladığı ilk dönemlerde kimi kesimler tarafından bir geri çekilme olarak görülmüştür. Mao'nun bu süreçte ortaya koyduğu siyasal tavır, kırsala yüzünü dönerek kırsaldaki Çin halkının desteğini alıp daha sonra kente dönmek olmuştur. Mao, kırsal insanın kararlı duruşunu arkasına alarak kentlere döndüğünde devrime ulaşacağına inanmıştır. Bir ideolojik iletişim süreci olarak ilerleyen Uzun Yürüyüş, Mao'nun kendisini halka anlatmasını sağlamıştır. Yürüyüş sonrasında kırsaldan gelen Çin halkının desteğini alan Mao, hedeflerine ulaşmayı çalışmıştır. Bu süreç içerisinde Mao'nun göstermiş olduğu liderlik, onun devrimin vurucu gücü olarak köylü ve işçi kesimleri görmesi olarak nitelendirilebilir.

Devrime ilerlenen süreçte Mao gerek parti dışında gerekse de parti içerisinde birçok siyasi yarış içerisinde olmuştur. Özellikle parti içerisinde var olan liderlik yarışı Mao'nun uğraştığı konuların başında gelmiştir. Uzun Yürüyüş sırasında ÇKP önderliği içindeki iktidar mücadelelerinin analizi, Ocak 1935'teki Zunyi Konferansı'nda darbe olmadığını göstermektedir. Fakat Mao, Parti'nin liderliğini birdenbire devralmamıştır.²³⁷ Parti içerisinde

²³⁴ Zhang and Ong, *Privatizing China Socialism from Afar*, s. 5.

²³⁵ Mao Zedong, *Felsefi Yazılar*, Çev. Yankı Deniz Tan-Sinan Jabban, Patika Kitap, İstanbul, 2013, s. 102

²³⁶ Thomas Kampen, *Mao Zedong, Zhou Enlai and The Evolution of The Chinese Communist Leadership*, NIAS Publishing Nordic Institute of Asian Studies, Copenhagen, 2000, s. 66.

²³⁷ Kampen, *Mao Zedong, Zhou Enlai and The Evolution of The Chinese Communist Leadership*, s. 76.

ilerleyen siyasal mücadeleler uzun bir zaman almıştır. Mao'nun parti liderliğini devralması ve bunun Komünistler tarafından tam olarak benimsenmesi Uzun Yürüyüş sonrasında olmuştur. Partinin halk ile kurduğu ilişkiler ve Mao'nun Çin halkı ile bütünleşmesi, parti içerisinde Mao'nun tartışmasız bir lider konumuna yükselmesini getirmiştir.

1934 sonbaharında ÇKP ve Moskova'daki Komintern yapılar arasında telsiz bağlantısının kesilmesinden sonra, Moskova'daki Komintern yapılar, iletişimi yeniden kurmak için birkaç girişimde bulunmuştur. “Yeni birleşik cephe” politikasının yayılması ve Yedinci Kongre'nin açılmasıyla Komintern yapılarla iletişim konusu daha da önemli bir hale gelmiştir. Çünkü Çinli Komünistlerin, Moskova'nın stratejisi hakkında bilgilendirilmeleri gerekmektedir.²³⁸ Devrime ilerlenen süreçte Sovyet deneyimine verilen önem sürekli vurgulanmıştır. Moskova'daki Komünistler tarafından sağlanan bilgi ve deneyim, Mao'nun rol haritasını belirlemiştir. Dönem dönem iletişimsel sorunlar yaşansa da ÇKP'nin attığı tüm siyasal adımlarda Sovyet tecrübesinin etkisi görülmüştür. Kurulan siyasal ilişkiler devrime ilerlenen süreçte Mao'nun elindeki önemli kozlardan biri olmuştur.

Mao'nun iktidar yıllarında Sovyet deneyiminin Çin siyasi hayatında önemli bir rolü olmuştur. Mao'nun 1976'daki ölümünden sonra ülke, bağımsızlık ve refaha giden daha sürdürülebilir bir yol yaratmak amacıyla siyasi ve ekonomik sistemini modernize etmek için bir dizi sancılı reform gerçekleştirmiştir.²³⁹ Mao sonrası yaşanan reform sürecinde her ne kadar Çin siyasi hayatı için yeni bir sayfa açıldığı vurgulansa da Mao döneminin siyasi ikliminin varlığı görülebilmektedir. Devrimin getirdiği değerlerin etkisi bugün bile etkisini korumaktadır. Devrimin ve devrimci değerlerin Çin halkı için bir ulusal değere dönüştüğü söylenebilir.

ÇKP'nin asıl üyelerinden biri ve 1949'da ÇHC'nin kurucu babası olarak Mao, parti tarihinde ve ulusal birikiminde rakipsiz bir konuma sahiptir.²⁴⁰ Partinin ve Çin halkının zihninde edindiği yer, Mao'yu gerek yaşadığı dönemde gerekse ölümünden sonra önemli bir noktada konumlandırmıştır. Tarihi bilincin güçlü olması ve Mao'nun Çin halkı için ortaya koyduğu değerlerin bu noktada önemli bir katkısı bulunmaktadır. Günün siyasal şartları içerisinde ÇKP'nin ortaya koyduğu siyasal hedefleri, Çin halkının büyük bir kesimi benimsemiştir. Bu değerlerle devrime yürüyen ve başarılı olan Çin halkı, devrim sonrasında

²³⁸ Kampen, **Mao Zedong, Zhou Enlai and The Evolution of The Chinese Communist Leadership**, s. 82.

²³⁹ Jude Blanchette, **China's New Red Guards: The Return of Radicalism and the Rebirth of Mao Zedong**, Oxford University Press, New York, 2019, s. 3.

²⁴⁰ Blanchette, **China's New Red Guards: The Return of Radicalism and the Rebirth of Mao Zedong**, s. 6.

da bu değerleri hafızasından silmemiştir. Devrimci değerleri, Çin halkına sunan ve kabul ettirmeye çalışan bir lider olarak Mao'nun Çin halkı için önemi de burada yatmaktadır. Devrimci durum, devrimci sonuç ve devrimci güçler arasındaki ilişkiyi analiz eden Mao, devrimin ana karakteri olmaya çalışmıştır.

Tüm ülkelerdeki ulusal hafıza ve tarihsel gerçek üzerindeki fikir kavgalarının, bir ülkenin siyasi yörüngesi üzerinde önemli etkisi vardır. Ancak Çin ile bu gidişatın tüm dünya üzerindeki etkisi daha önemli olacaktır.²⁴¹ Çin halkının sahip olduğu toplumsal bilinç ve tarihi gerçeklere yapılan atıf, tüm dünya toplumları için dikkat çekicidir. Özellikle emperyalizmin kıskacında olan toplumlar için Çin Devrimi, önemli bir referanstır. ÇKP, bu tarihi mirası sürekli işlemektedir. İletişim içerisinde olduğu toplumlara bu bilinci aşlamaya çalışan ÇKP, çevre ülkeler ile bu temelde siyasal ilişkiler kurmaktadır. ÇKP, için komünist zafer gerçekleşmiştir. Fakat komünist hedefler varlığını korumakta ve kendini güncellemektedir. Komünist hedeflerin kendini güncellemesi konusunda Mao'nun fikirleri referans alınmaktadır.

Çin halkının kadim değerlerinden biri siyasi liderlere ve dini önderlere sadakattir. Çin'de dini veya laik liderlere sunulan sadakat yirminci yüzyılla sınırlı kalmamıştır. İmparatora "Cennetin Oğlu" olarak tapılmıştır. Ancak imparatorluk sarayında yapılan ritüel ve törenlerle sıradan halk kitlesi çok az temas kurmuştur.²⁴² Siyasi ve dini olarak imparatorluğun sahip olduğu değerlerden gittikçe uzaklaştığını düşünen Çin halkı, yeni siyasal düşüncelere ve tanrıbilimsel yorumlara ilgi göstermiştir. Özellikle Komünistlerin ortaya koyduğu siyasi fikirler ve Yeni Konfüçyanizm düşüncesi, oldukça ilgi çekmiştir. Devrime ilerlenen süreçte Komünistler, ortaya koyduğu değerler ile Çin halkının tüm kesimlerini kapsadıklarını dile getirmişlerdir. İmparatorluk yönetimi altında kendini yabancı gibi gören alt kesimden gelen Çin halkı, Komünistlerin oluşturduğu yapıları kendisine daha yakın görmeye başlamıştır. Böylece devrime ilerlenen süreçte Komünistler, Çin halkı ile daha yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır.

25 Kasım 1956'da bir dizi ardışık Politbüro toplantıları yapılmıştır. ÇKP Politbürosu komünist hareket içindeki son eğilimleri tartışmıştır. Toplantıların çoğu, Mao'nun

²⁴¹ Blanchette, **China's New Red Guards: The Return of Radicalism and the Rebirth of Mao Zedong**, s. 17.

²⁴² Daniel Leese, **Mao Cult: Rhetoric and Ritual in China's Cultural Revolution**, Cambridge University Press, New York, 2013, s. 4.

Zhongnanhai'deki Fengzeyuan yerleşkesinde bulunan özel odasında yapılmıştır.²⁴³ Devrimin uzun bir süreçten oluştuğunu vurgulayan Mao, 1949 sonrasında da devrimci hedefler üzerindeki ısrarını dile getirmiştir. Devrimin değerlerinin tam olarak Çin halkı tarafından benimsenmesi için alınması gereken çok yolun olduğu vurgulanmıştır. Parti içerisinde yapılan toplantılar ve kongrelerle devrimin hedefleri anlatılmaya çalışılmıştır. 1949 Devrimi ile beraber askeri hedeflerine ulaşan Mao, siyasi hedeflerin çok daha önemli olduğunu ve katı bir mücadele gerektirdiğini dile getirmiştir. Mao'nun Çin halkı için ortaya koyduğu hedefler, oldukça kapsamlı olmuştur. Bu nedenle parti içi iletişim kanalları açık tutularak komünist bilinç, Çin halkına aşılanmaya çalışılmıştır. Parti içerisindeki toplantılarda farklı görüşlerin dile getirilmesi ile Komünistlerin tavrı daha da kesinleşmiştir. Muhafız yapılar “karşı devrimci” olarak yaftalanmıştır. İlerleyen süreç içerisinde komünist hedefler için tehlike olarak nitelendirilen karşıt yığınlar, sindirilmeye çalışılmıştır.

Mao'nun, insanları belirli bir hareketin sembolleri olarak tarif eden “metaların ikili doğası” fikri, gerçekte bir bilimsel düşünce değildir. Marxist kuramdan türetilen bir kavramdır.²⁴⁴ Marxizmin sunduğu değerlerden çokça yararlanan Mao, adeta Marxist düşüncenin Çin halkı için yeni bir yorumunu Çin halkına sunmuştur. Temel esin kaynağını Marxizmden alan Mao, yeni birtakım değerler ile Çin halkının karşısına çıkmıştır. Ortaya koyduğu değerlerin geçerliliği kimi dönemlerde tartışılabilir olsa da Çin halkının büyük bir kesimi tarafından benimsenmiştir. Bu süreçte Mao, devrimin hedeflerine ulaşabilmek için bir dizi mit oluşturmuştur. Bu fikirlerin özünde Marxist düşüncenin etkisi bulunsa da en önemli özelliği, Çin ulusal değerleri ve hedefleri üzerine temellenmesidir. Ortaya çıkan siyasi hava, komünizmin bir Çinli yorumu olarak anlaşılmıştır.

Kurtuluş Savaşı sürecinde (1946-1949) Kızıl Ordular ve Guomintang Orduları arasındaki son kapsamlı mücadele, Kızıl Ordu'nun galibiyeti ile sonuçlanmıştır.²⁴⁵ Komünist Zafer'in oluşumunda Mao ve Komünistlerin donanımlı duruşu, önemli rol oynamıştır. Bu dönemde Japon istilası ile uğraşmak zorunda kalan Guomintang Orduları, ciddi bir yıpranma yaşamıştır. Hem içerdeki hem dışardaki düşmanla mücadele etmek zorunda kalan Chiang Kai-Shek, daha fazla dayanamamış ve Komünist Zafer gelmiştir.

²⁴³ Leese, **Mao Cult: Rhetoric and Ritual in China's Cultural Revolution**, s. 51.

²⁴⁴ Leese, **Mao Cult: Rhetoric and Ritual in China's Cultural Revolution**, s. 59.

²⁴⁵ Suyin, **Sabah Tufanı II (Kuledeki Rüzgâr): Mao Zedung ve Çin Devrimi 1949-1975**, s. 17

Devrimin oluşum sürecinde kırsaldaki köylüyü eğiten Komünistler yeni bir “cennet vekaleti” (İktidarın tanrısal kaynaklı olduğu inancı) elde bulmuşlardır. 1949’da bölünen Milliyetçiler ise Tayvan adasına sürülmüştür. Komünistler, Pekin’i tekrar başkent yapmışlardır.²⁴⁶ Böylece o dönemden beri süre gelen Tayvan sorununun temeli de atılmıştır. Teknolojik eksikliklere rağmen halkın desteği ve kararlılığı ile tekrar geri gelen Mao, zafere ulaşmıştır. Etkisi uzun yıllar sürecek, belki de dünyanın en kapsamlı devrimi gerçekleşmiştir. Komünist temelde halkların eşitliğine atıf yapan ve yeni bir Çin ulusal kimliği hedefleyen Kızıl Devrim, gerçekleşmiştir.

1 Ekim 1949’da Çin Halk Cumhuriyeti’nin kuruluşu ilan edilmiştir. Devrimin önderi olan Mao Zedung, zafer sonrası yaptığı ilk konuşmada Çin ulusuna şöyle seslenmiştir: “İnsanlığın dörtte birini oluşturan Çin halkı ayağı kalkmıştır... Bundan böyle hiç kimse bizi aşağılayamaz.”²⁴⁷

Mao’nun ısrarla üstünde durduğu ve Çin halkının bu uğurda mücadele ettiği temel hedefe ulaşılmıştır. Mao’nun dediği gibi bu hedef, Çin halkının tekrar eski ihtişamlı dönemlerine dönmesi ve esaret altında yaşamaya zorlanan Çin halkının böylesi bir kötü kaderi değiştirme girişimidir. Çin Halk Cumhuriyeti, kurulur kurulmaz Marxizmin temel ilkelerinden ayrılmamakla beraber üst derece bilinçli bir siyaset yürütülerek, Mao’nun egemenliği Çin’in her tarafına yayılmıştır. Çin toprakları tarihinde ilk defa tek bir devlet halini almıştır.²⁴⁸ Devrimin hazırlık döneminde Sovyetlerin desteğini alabilmek için her alanda Marksizmin önemi vurgulansa da devrim sonrasında Mao, kendi fikirleri ile Çin’in ulusal değerlerini harmanlayarak yeni bir yol oluşturmaya çalışmıştır.

Mao, komünizmi kesinlikle benimsemiş bir liderdir. Fakat Mao’nun Çin halkına getirmek istediği komünizm anlayışı Sovyetlerin komünizm anlayışından daha farklıdır. Eşitlikçi bir toplum amaçlamıştır. Fakat Çin’in ulusal değerlerini bir köşeye atmak istememiştir. Halkın içinden bir insan olarak halkın beklentilerini iyi bilmiştir. Gerekli dönemlerde doğru hamleleri yapmıştır. Bu nedenle devrim öncesinde ve devrim sonrasında Mao’nun siyasal tutumunda birtakım farklılıklar görülmüştür.

²⁴⁶ Roskin, *Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür*, s. 516.

²⁴⁷ Suyin, *Sabah Tufanı II (Kuledeki Rüzgâr): Mao Zedung ve Çin Devrimi 1949-1975*, s. 17.

²⁴⁸ Ahmet Mumcu, “Çin Meselesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1961, s. 260.

Her ne kadar Komünist Zafer'in ideolojik yapısında farklı bir gelişim trendi izlense de esasında bu devrim, Çin halkı için bir kurtuluş savaşı olmuştur. Devrimin en önemli ideolojik aktörü ise Çin milliyetçiliği olmuştur. Mao'nun fikirlerinin toplumda karşılık bulmasının temel nedeni de bu milliyetçi yaklaşımın halkın beklentileri ile örtüşmesi olmuştur.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu, Çin halkı için büyük bir zaferdir. Fakat bu tarihten sonra uzun bir dönem, Çinliler için pek de beklenildiği gibi geçmemiştir. Cumhuriyetin ilk 37 yılı Komünistler tarafından kötü ve yerine getirilmeyen vaatler dönemi olarak kabul edilmemiştir.²⁴⁹ Devrim, silahlı rakibi mağlup etmeyi başarmıştır. Fakat ekonomik ve toplumsal sorunlara karşı aynı başarıyı gösterememiştir. Bu durumun birçok nedeni olabilir. Bunun en temel nedeni olarak, Çin halkının uzun yıllar süren kıtlık ve yoksulluk dönemleri ile halkın birçok bilgi ve değerden uzak kalması gösterilmiştir. Devrimci kadrolar bu dönemde açlık ve kuraklıkla mücadele etmenin yanı sıra, yetişmiş insan gücü oluşturmaya da çalışmışlardır. Bunlara ek olarak devrimin ideolojik yönünün halk tarafından tam olarak anlaşılabilmesi, uzun yıllar boyunca Komünistler ve halk arasındaki iletişimsizliğin temel nedeni olmuştur.

Mao, devrim sonrasında ideolojik muhalefet ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Bu noktada hem devrimci kadroların hem de halkın dikkatini karşı devrimci kadrolar üzerine çekmeye çalışmıştır:

Şu an var olan karşı devrimcilerin tamamını yok etmeyi başarsak dahi daima yenileri belirecektir. İşte bu yüzden daima teyakkuzda olmalıyız, aksi takdirde ciddi şekilde zarar görebiliriz.²⁵⁰

Mevcut ifadeden anlaşıldığı üzere Mao, devrimin 1949'da son bulduğuna inanmamıştır. Ona göre devrim süreci bu tarihten çok önce başlamıştır. Devrimin başarı ile sonuçlanacağı dönem ise 1949'dan çok sonraki bir dönem olacaktır. Özünde kast edilen şey ise Çin toplumunun sosyalist dönüşümünün tamamlanması için gerekli olan süredir.

İktidarı boyunca ideolojik mücadeleye dikkat çeken Mao, silahlı mücadelenin ideolojik mücadele ile perçinlenmesinin önemini her daim vurgulamıştır. Her ne kadar zıtların birlikteliğine dikkat çekerek, farklılıkların birbirini beslediğini vurgulamaya çalışsa da komünizmin tüm Çin halkına yayılması için mücadele etmiştir.

²⁴⁹ Mitter, **Modern Çin**, s. 43.

²⁵⁰ Zedong, **Felsefi Yazılar**, s. 149.

İdeolojik ve sınıfsal mücadele konusuna oldukça önem veren Mao, devrim sırasında ve sonrasında Marxizmin sadece mücadele yoluyla yayılabileceğini kitlelere ifade etmiştir.²⁵¹ Fiili ve fikri mücadelenin önemini benimseyen Mao, devrimin ömrünün bu mücadelede yattığına her daim inanmıştır. Devrim sonrası, Mao'nun ilk işi, kontrolden çıkan parasal enflasyonu kontrol altına almak olmuştur. Daha sonra Chiang Kai-Shek rejimine olan desteği yok etmiştir. Arkasından Sovyet modelinde çelik, makine aletleri, kamyon gibi ağır sanayi üretimine ağırlık vermiştir. Sonrasında ise daha fazla ekonomik gelişme için temel teşkil edebileceğini vurgulayarak, İlk Beş Yıllık Plan'a başlamıştır.²⁵² Mao'nun bu planda hedeflediği temel gaye, devrimin toplumsal kabulünü sağlayarak, ideolojik zaferin ekonomik ödüllendirmelerini halka sunmaktır. Fakat işi kolay olmamıştır. Tarım öncelikli bir toplum vardır ve ülke sanayisi kötü durumdadır.

Devrimin sonrasında Mao, iki sosyo-kültürel alanda önemli bir etki yapmıştır. Bunlardan ilki aile ilişkilerinde olmuştur. Mayıs 1950'de hükümet, kadınlara verilen Evlilik Yasası'nı açıklamıştır. Erkeklerle eşitlik, izin verilen düzenlenmiş evliliklerle birlikte kadınların boşanma hakkı tanınmıştır. Kadınların mülk edinmelerine ve çocuklarına devretmelerine izin verilmiştir. Mao tarafından değiştirilen ikinci sosyo-kültürel yön ise Çin halkının dünyada kendini gördüğü yerdir.²⁵³ Her iki adımda da Mao, toplumsal bir dönüşümü amaçlamıştır. Kadın-erkek eşitliğinden yola çıkarak, kadının özgürleşmesi fikrini topluma benimsetmiştir. Daha sonra ise Çin halkının dünyada kendini hak ettiği yerde görmesi için mücadele etmiştir.

Komünist Zafer'in mimarı olan Mao'nun, "halkın savaşı" ya da "toprak istilasına karşı savaşıyan halk" gibi düşünceleri, Japonya ve Sovyetler gibi yabancı ülkeler tarafından büyük ölçüde modası geçmiş olarak görülebilmektedir. Oysa Çin'in kurtuluşunun özünde bu fikirler vardır.²⁵⁴ Hem devrim sürecinde hem devrim sonrasında Mao'nun fikirleri içerde ve dışarda küçümsenmesine rağmen Çin halkı, bu fikirleri büyük ölçüde benimsemiştir. Kısa süre önce büyük bir imparatorluğun uyruğu olan insanların, bu eşitlikçi fikirleri kabul etmesi kolay olmamıştır. Fakat ilerleyen süreçte devrim meyvelerini vermiştir.

Devrimden sonraki yıllarda Çin'de özellikle 1960'larda neredeyse herkese Pekin ya da Şanghay sokaklarında devrim konusundaki fikirleri sorulmuştur. Marxizm-Leninizm-Mao

²⁵¹ Zedong, **Felsefi Yazılar**, s. 163.

²⁵² R. Keith Schoppa, **Twentieth Century China -A History in Documents**, Oxford University Press, Oxford, 2004, s. 135.

²⁵³ Schoppa, **Twentieth Century China -A History in Documents**, s. 136.

²⁵⁴ David Curtis Wright, **The History of China**, Greenwood, Santa Barbara, 1960, s. 238.

Zedong'a kişisel inancı hakkında, insanlar düşüncelerini coşkuyla ve tereddüt etmeden ifade etmiş ve Mao'yu doğrulamışlardır.²⁵⁵ Buradaki temel amaç, devrimin halk gözündeki değerini ölçebilmektir. Geri dönüşler gayet olumlu olmuştur. Fakat Mao, her defasında karşı devrimci güçlerin varlığından bahsetmiştir. Hatta kimi yoldaşlarını kapitalist olmakla da suçlamıştır. Temel amacı, toplumsal bilinci ve devrimin psikolojik bilincini canlı tutmaktır.

Devrim süreci boyunca ideolojik doyuma olan ihtiyacın yanı sıra, Çin halkı açlık da yaşamıştır. 1955'te Kore Savaşı'ndan kurtulmuş ve hala Sovyetlerle iyi olan Mao, tarım devriminin temposunda acil bir hızlanma çağrısı yaparak bu sorunu bizzat çözmeye çalışmıştır.²⁵⁶ Tarımsal üretim konusunda toprak reformu da dahil önemli adımlar atılmıştır. İklim şartlarının el vermesi ile hasat Çin halkının yüzünü güldürmüştür. Fakat halen istenilen yere gelmek için çok zamana ihtiyaç vardır. Tarımda teknolojik bir devrim şarttır. Çünkü insan gücüne odaklı olan tarım kırılığandır. Bir an önce bu değişim yaşanmalıdır. Ama tarımsal devrim kısa süre içerisinde başarılamamıştır. Özellikle 1958-61 yılları en ciddi kıtlık yılları olmuştur. Bu dönemde kaç Çinlinin açlıktan öldüğü bile bilinmemiştir. Tarih boyunca büyük kıtlıklar ile mücadele eden Çin halkı, kesinlikle yirminci yüzyılın en kötüsünü bu dönemde yaşamıştır.²⁵⁷ Yaşanan her sorunda olduğu gibi tarımsal sorunlarda da devrim ve devrimciler eleştirilmiştir. Tarım üzerine ciddi politikalar geliştirilmiştir. Sovyetlerin tecrübe ve yardımlarından yararlanılmıştır. Bu sayede kesin çözüme ulaşılmasa da önemli ilerlemeler olmuştur.

Devrim ile birlikte Kızıl Çin'in ülke ve toplum yapısına Mao'nun fikirleri yayılmıştır. Bu nedenle Çin Halk Cumhuriyeti'nin siyasi yapısını anlamak için Mao'nun politik düşüncelerine bakmak gereklidir.²⁵⁸ Kızıl bir zafer yaşanmıştır. Fakat bu zaferi perçinlemek için "kızıl darı tarlalarının" verimli olması gerekmiştir. Devrimin ilk yılları bu hedefe odaklanmıştır. Mao, fikirlerini halka kabul ettirmeye çalışmıştır. Halkçıdır, halktandır ve hepsinin ötesinde mücadelesi ve beklentisi, Çin halkının beklentisidir. Bu tür özellikleri Mao'yu Çin halkının lideri yapmıştır.

Devrimin kilit siyasal ideolojisi olan Çin komünizminin üstün düşünsel özelliklerinden olan "longue duree", Mao tarafından şöyle özetlenmiştir: 'Marxizm'in evrensel gerçeklerinin çeşitli ülkelerin somut gerçekleriyle tamamlanması gereklidir ve

²⁵⁵ Wright, **The History of China**, s. 214.

²⁵⁶ John Keay, **China a History**, Persuesbooks, New York, 2009, s. 521.

²⁵⁷ Keay, **China a History**, s. 524.

²⁵⁸ Ahmet Mumcu, "Çin Meselesi", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1961, s. 259.

enternasyonalizmle yurtseverlik arasında bir bütünsellik vardır.”²⁵⁹ Vurguladığı üzere Mao, komünizmin Çinli bir modelini inşa etmiştir. Bu modelin özünde ise Çin’in değerlerini benimsemek, Çin yurdunu sevmek ve Çin halkının ulusal kimliğinin dünya sahnesinde hak ettiği yeri almasını sağlamak vardır.

Komünistler, uzun bir hazırlık dönemi sonucunda zafere ulaşmıştır. Zaferi getiren birçok neden sayılabilir. Fakat en öne çıkanı ise komünizmin Çinli yorumunu yapan Mao’nun yorumunun Çin halkı tarafından büyük oranda kabul görmesidir. Sahip olduğu özellikleri itibarıyla dünyada eşine zor rastlanabilen bir devrim olarak tarihe geçen Çin Devrimi, Çin halkı için yeni bir süreci beraberinde getirmiştir. Devrimin mutlu günleri fazla sürmemiştir. Ciddi sorunlar ile mücadele edilmiştir. İç ve dış muhalefet devrimci kadroyu epey uğraştırmıştır. Mao, yaşadığı süre zarfında devrimin meyvelerinin olgunlaştığını pek de fazla görememiştir. Durum böyle olsa da bugün Çin’in dünya sisteminde edindiği konumda devrimin büyük bir payı vardır. Nihayetinde “kızıl darı tarlaları” Çin halkını hem doyurmuş hem de yarınları için umut olmaya çalışmıştır.

3.2. Devrimin İlk Yılları

Tüm toplumsal ve siyasi değişim süreçlerinde olduğu gibi Çin’deki siyasi ve toplumsal değişim de çok sancılı başlamıştır. Özellikle devrimin ilk yıllarında bu sancılı süreç, kendini oldukça fazla belli etmiştir. 1949 Ekim ayından sonra dikkat çeken en önemli konu: Çin hükümeti ve Komünist Parti politikalarındaki dalgalanmalar olmuştur. Bu politik dalgalanmalar, zaman zaman hızlı bazen de kaprisli olmuştur. Yapılan hamleler çoğu zaman tahmin edilebilirdir. Kimi zamanlarda dönüşümler ise ani ve anlaşılması zor olmuştur.²⁶⁰ Devrimin ilk yılları devrimci kadronun neyi, nasıl, niçin ve kiminle yapacağı sorularına cevap araması ile geçmiştir. Halkla beraber mi, halka rağmen mi? gibi sorular, ÇKP’nin cevap aradığı önemli sorular olmuştur. Devrimin başarısı için sosyalist dönüşüm şarttır. Atılan her adımın temelinde bu amaç yatmıştır. Fakat imparatorluk ardılı bir halk kitlesinin böylesine uzun soluklu bir dönüşümü kısa sürede başarması olası değildir.

Komünistler, 1949’un sonlarında iktidara geldiklerinde politikalarının kaprisli gelişiminden ziyade kendi politikaları ile yüzleşmek konusunda daha büyük problemler

²⁵⁹ Losurda, *Tarihten Kaçış: Günümüzde Rus ve Çin Devrimleri*, s. 135.

²⁶⁰ Morris Rossabi, *A History of China*, Blackwell Publishing, Oxford, 2014, s. 369.

yaşamıştır.²⁶¹ Devrimin mimarı olan kadronun bile ne yazık ki devrimin değerlerini tam olarak benimseyemediği ortaya çıkmıştır. Devrime inanmaktan ziyade devrimin getireceklerine inanmak, konusunda başarılı bir sınav verilmemiştir. Devrim, halk ve Komünistler arasındaki kopuk iletişim, uzun yıllar sürmüştür.

ÇKP bir taraftan iktidarını sağlamlaştırmaya ve sınır bölgelerinde etki oluşturmaya çalışırken, diğer taraftan dış ilişkilerde göz korkutucu sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.²⁶² Özellikle Japonya ile ilişkiler, Tayvan Sorunu ve Sovyetler ile ilişkiler devrimin ilk yıllarının en temel dış politika meseleleri olmuştur.

Bir yandan bitmek bilmeyen sorunlarla mücadele eden Mao, diğer yandan Çin halkının gözündeki yerini sağlamlaştıracak hamleler yapmıştır. 31 Ocak 1950'de devleti resmi olarak ÇKP'nin devralması için büyük bir zafer alayı yapılmıştır. Mao, üstü açık bir cipde Pekin'e giriş yapmış, miras aldığı büyük şehre bakmış ve 1976'daki ölümüne kadar bu ülkenin lideri olarak kalmıştır.²⁶³ Devrim sonrasında Mao ve devrimin getirdikleri tartışılabilir da devrimin üstesinden geldiği şeyler, Çin halkı için sürekli bir övünç kaynağı olmuştur.

Birçok sorunla aynı anda uğraşmak zorunda kalan Mao, dönem dönem ÇKP'si içerisinde ağır eleştirilerin merkezinde olmuştur. Özellikle 1960'lı yıllara kadar Mao'nun ideolojik hedefleri tartışılmıştır. İçten ve dıştan gelen tüm muhalefete rağmen Mao, devrimin ideolojik hedeflerini gerçekleştirmek için mücadele etmiştir. Mao'ya göre Çin halkı toplumsal bir dönüşüm yaşamalıdır. Bu dönüşüm sosyalist bir modele doğru olmalıdır. Bu nedenle halk ve iktidar arasındaki diyalektik sürece, özel bir anlam yüklenmiştir.

Komünistlerin, 1949'da Milliyetçileri devirmeleri büyük bir askeri başarıdır. Fakat bu başarı aynı zamanda politika, propaganda ve halkla ilişkiler açısından da bir başarıdır.²⁶⁴ Hatta devrimin askeri başarısından ziyade bu başarısı daha önemlidir. Mao bir diyalektik ustasıdır. Toplumların askeri yöntemlerle değil, iletişim yöntemleri ile değişeceğine inanmıştır. İnandığı gibi olmuştur. Mao'nun iletişim yeteneği sayesinde, yeni bir toplumsal inşa süreci başlamıştır.

Devrim sonrası ilerleyen süreçte Mao'nun içeride kazandığı zaferin yanı sıra, dışarıda da Sovyetler Birliği'ne karşı bir zafer kazandığı anlaşılmıştır. 1920'lerden sonra Stalin, Çin

²⁶¹ Rossabi, **A History of China**, s. 371.

²⁶² Rossabi, **A History of China**, s. 374.

²⁶³ Michael Lynch, **China 1839-1997**, Hodder Education, London, 2016, s. 124.

²⁶⁴ Lynch, **China 1839-1997**, s. 125.

Komünistlerinin gerçek bir devrim yaratabileceğine inanmamıştır. Önemli olamayacak kadar az olduklarını ve onlar için en iyi şeyin Milliyetçiler ile birleşmek olduğunu söylemiştir.²⁶⁵ Bu sebeple Mao'nun Komünist Zaferi, sadece iç muhalefeti değil, dış muhalefeti de susturmuştur. Kısa süre içinde Mao'nun komünist ideoloji ile olan birlikteliği Sovyet modelini geride bırakmıştır. Bir dönemler Sovyetler tarafından hayalperest olarak nitelenen Çinli lider Mao, devrimin ilk yıllarında Sovyet liderlerini komünist ideolojiye sadık kalmamakla suçlamıştır.

Devrimin ilk yılları Mao'nun Çin halkı için yeni bir rejim aradığı yıllar olmuştur. 1911 Devrimi sonrasında Çin'de birçok farklı yönetim sistemi denenmiştir. Başarı boyutu düşük olan bu sistemler sırasıyla terk edilmiştir. 1949 Devriminin ilk dönemlerinde yeni bir yönetim arayışına başlanmıştır. Deneme-yanılma anlayışı, sade bir şekilde uygulanmıştır.²⁶⁶ Uzun bir dönem bu arayış ile geçmiştir. Daha sonrasında ÇKP içerisinde “Kolektif Liderlik” anlayışı oluşmuştur. Bu yönetim anlayışının temel özellikleri, liderliği bireyden ziyade kolektif bir yapı içerisinde değerlendirmesi, sorumluluğu paylaşırması, ortak karar alma mekanizması, kolektif öğrenme ve kolektif görev devri gibi özelliklere sahip olmasıdır. Bu özellikler nedeni ile dünyada bir eşi daha olmayan “Kolektif Liderlik” sistemi, Çin'in özgün devlet yapısının gelişmesine katkı sağlamıştır. Bugün halen ÇKP, Çin Halk Cumhuriyeti'ni “Kolektif Liderlik” anlayışı ile yönetmektedir. Devrimin ilk dönemlerinde Mao tarafından oluşturulmuş bu yönetim sistemi, ÇKP'ye ve ÇHC'ye çok şey katmıştır.

İlerleyen süreçte ÇKP, askeri unsurlar ile sınır bölgeleri ve kilit bölgeleri kontrol altına alınmaya çalışırken, parti öncüleri siyasi otoritelerini sağlamak için milliyetçileri hiç desteklememiş olan politik, dini ve fikri önderler ile ortak bir amaçta buluşmaya gayret etmiştir.²⁶⁷ Bu yaklaşımın özünde ise “Birleşik Cephe Politikası” bulunmaktadır. Devrim sona ermiştir. Artık devrimci kadronun halk ile bütünleşmesi önemlidir. Bu amaçla kapsayıcı siyasi politikalar oluşturulmaya başlanmıştır. Bunların başında da Çin Halkının Siyasi İstişare Konferansları (ÇHSİK) ilk sırada gelmiştir. İlk konferans bu amaçla 21 Eylül 1949'da toplanmıştır.²⁶⁸ Konferansa birçok farklı grup katılmıştır.

Konferansta “Ortak Program”ın oluşturulmasında karar kılınmıştır. ÇKP kendi eliyle, “Ortak Programın”ın ilk taslağını oluşturmuştur. Birçok devletin anayasalarını inceleyen ÇKP, programı ÇHSİK Hazırlık Komitesi'ne sunmuştur. Komite kendi taslağını

²⁶⁵ Lynch, *China 1839-1997*, s. 126.

²⁶⁶ Angang, *Çin Komünist Partisi Nasıl Yönetiliyor*, s. 156.

²⁶⁷ Dillon, *Modernleşen Çin'in Tarihi*, s. 287.

²⁶⁸ Dillon, *Modernleşen Çin'in Tarihi*, s. 288.

delegelere vermiştir. Ortak Program 60 maddeli bir ön bölümden oluşmuştur. Uygulamada Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilk anayasası olarak görülmüştür.²⁶⁹ 1950'li yıllar boyunca Çin halkının hayatına bu konferanslar hakim olmuştur. Çin halkının siyasi ve toplumsal bütünlüğü için anayasal zeminde birtakım yollar aranmaya çalışılmıştır. Komünistler toplum içerisindeki çatışma potansiyelinin, fikri boyuta taşınmasına çok önem vermiştir. Bu amaçla oluşturulan konferanslar, toplum içi siyasi diyaloga katkı sağlamıştır.

Devrim sonrası konuşulan konuların başında yine yolsuzluk ve israf ile mücadele konusu ilk sırada gelmiştir. 1956 Kasım'ında ÇKP Merkez Komitesi'nin, ikinci genel kurulunda öncekilerden daha ciddi kararlaştırılan tutumluluk ve israfla mücadele politikası, pozitif sonuçlar vermiştir.²⁷⁰ Sosyalist bir toplum modeline ulaşabilmek için yolsuzluğun ve israfın önü kesilmelidir. Bu konuda yüzde yüz olmasa da büyük bir mesafe alınmıştır.

Yolsuzluk ve savurganlık mücadelesine ek olarak, bürokrasi ile de mücadele etmek gerektiğine karar verilmiştir. Eşitlikçi bir toplumsal sistemde bürokratik takoizmin devlet ve toplum arasına girebileceği düşünülerek olabildiğince devlet içerisindeki bürokratik tabaka azaltılmaya çalışılmıştır. Devrimci kadro, bu zafere halk ile ulaşmıştır. Halkın büyük çoğunluğu ise alt tabakalardan gelen köylüler ve yoksul insanlardır. ÇKP, destekçisi olan bu halk ile iletişimini güçlendirme taraftarıdır. Aracılarдан ziyade bizzat halkın içine girebilmeyi amaç edinmiştir. Kısa bir süre içerisinde kırsalda yaşayan halkın büyük bir kısmında siyasi okur-yazarlık ve iktidar ile diyalektik iletişim kurabilme yeteneği gelişmiştir. Devrimin temel aktörü olan yoksul Çin halkı, artık devrimci kadroyu takip edebilmiş, eleştirebilmiş ve iş birliği yapabilmıştır.

Çin Devrimi, var oluş özellikleri ile özgün olmasının yanında devrim sonrası oluşturduğu toplumsal düzen ile de kendine özgüdür. 1960'lar ve 1970'lerde Çin'in liderleri ulusal devrimi ve işçi dayanışmasını vurgulayan, uluslararası bir düzen sistemini geliştirmişlerdir.²⁷¹ Çin'in ulusal kimliği yeniden yorumlanmaya çalışılırken, ideolojik temel üzerine toplumun yeniden düzenlenmesi yolunda birtakım adımlar atılmıştır. Devrimin hedeflerine tam olarak ulaşamamıştır. Fakat hedefe götürecek yol üzerinde akıl ile ilerleyen bir halk ve devrimci bir iktidar var olmuştur.

²⁶⁹ Dillon, **Modernleşen Çin'in Tarihi**, s. 289.

²⁷⁰ Zedong, **Felsefi Yazılar**, s. 175.

²⁷¹ Evan A. Feigenbaum, Çin'in "Amerikan Barışını" Tehdidi, **Uzak ve Eski Komşumuz Çin**, Der. Yılmaz Tezkan, Ülke Kitapları, 2002, s. 84.

Devrim sonrası yıllarda iç politikanın yanı sıra dış politikada da birtakım gelişmeler yaşanmıştır. 1950'li yıllar dünyanın Soğuk Savaş'ı yaşadığı, dünya ülkelerinin ise ideolojik bir kamplaşmanın içinde olduğu yıllardır. Fakat kısa süre önce komşuları ve Batılı güçler ile yaşadığı sorunlar, ÇKP'yi, bu ittifaklara yaklaşımdan uzak tutmuştur. Çinli analizciler her daim artan bir şekilde ittifak yapılarını, barışa karşı bir tehdit olan saldırgan kimlikte yapılar olarak görmüşlerdir.²⁷² Dış siyasi konulardan çok, Çin'in içerde başarması gereken hedefleri vardır. Onlar ile ilgilenmesi daha önemlidir. Ayrıca yakın tarihten çıkarılan ders, Çin halkının hiçbir devlete güvenmemesi ve kendine yetebilen bir devlet olarak hedeflerine ulaşması gerektiğini söylemiştir.

1949 öncesinde Çin'de halk arasında ciddi bir güvensizlik algısı var olmuştur. Savaşlar, yoksulluk, düzenleyici sistemlerin aşınması, yaşanan göçler, suç ve istikrarsızlık bu olgunun temel nedenleri arasında görülebilir.²⁷³ Devrim öncesinde Mao, bu sorunları tespit etmiştir. Devrim sonrasında ilk olarak bu sorunların üzerine gidilmiştir. Mao, sosyalist dönüşüm ile toplumsal sorunların çözüme kavuşacağını her daim dile getirirse de kimi sorunlar için farklı çözüm yolları da aranmıştır. Mao'nun bu mücadelesi, kısa süre içerisinde ilgi görmüştür. Sorunların hepsi çözülememiştir. Fakat halk, Mao'nun bu konudaki iradesini bilmiştir.

Toplumsal sorunların en fazla yaşandığı dönem 1950'ler olmuştur. Nüfus neredeyse tamamen tabakalı işçi ordusuna dönüşmüştür. İşçiler, öğretmenler ve memurlar birleşmiştir. Kırsal nüfus hızlı bir dönüşüme uğramıştır. Yeni bir çalışma sistemi oluşmuştur. Çin halkı, ücretli-emekçi bir topluma doğru ilerlemeye başlamıştır.²⁷⁴ Sosyalist topluma dönüşme hedefi, toplum üzerindeki etkisini ciddi bir şekilde göstermeye başlamıştır. Uzun soluklu tartışmalar ve eleştiriler ile sosyalist toplum inşa edilmeye çalışılmıştır. Sosyalizmin temel değerleri, Çin ulusal değerleri ile harmanlanarak adeta Çinli bir sosyalist toplumsal model oluşturulmuştur.

Toplum nazarında uzun bir süre Mao dönemi, bir yıkım dönemi olarak görülmüştür. Esasında bu doğru bir tespittir. Değişen derecelerde kimi bölgelerde dinler, dini yapılar, aileler, sosyal gruplar ve bireyler ciddi zararlar görmüştür.²⁷⁵ Önemli bir değişim yaşanmıştır. Yeni bir şeyler yapabilmek için, eski yapıları yıkmak gerekmiştir. Tüm devrim süreçlerinde

²⁷² Feigenbaum, Çin'in "Amerikan Barışını" Tehdidi, s. 88.

²⁷³ Jean-Louis Rocca, **A Sociology of Modern China**, Oxford University Press, Oxford, 2015, s. 13.

²⁷⁴ Rocca, **A Sociology of Modern China**, s. 16.

²⁷⁵ Rocca, **A Sociology of Modern China**, s. 24.

olduğu gibi, Çin Devrimi de halkın bir takım kadim değerlerini yıkmıştır. Geçiş süreci sancılı olmuştur. Tepkiler dönem dönem sertleşse de devrimin aktörü olan halk, devrimin getirdiklerini belli bir dönem sonra benimsemeye başlamıştır.

Toplumsal dönüşüm süresince, Mao'nun konuşmaları ve denemeleri başlangıçta olduğu gibi en etkili Çinli tercümanlar aracılığı ile Marxizm temelinde halka sunulmuştur.²⁷⁶ Kamuoyu oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu süreçte halkın değerleri iyi bir şekilde analiz edilmiştir. Çin ulusal kimliğinin Marxizm temelinde yeni bir formu oluşturulmuştur. ÇKP, bu olgunun gerçekleşmesinde temel aktör olmuştur. Parti, adeta bir toplum mühendisi gibi Çin halkını ve tarihini inceleyerek, sosyalist bir toplum var etmeye çalışmıştır.

Devrim sonrası Mao liderliğinde başlayan ideolojik seferberlik kısa süre içerisinde meyvelerini vermiştir. Komünist Parti ve liderlerinin yanılmaz olduğunu düşünen, hatta Mao'yu Tanrı gibi gören yığınlar oluşmaya başlamıştır.²⁷⁷ Devrimin lideri Mao, artık Çin halkının büyük bir kesimi için tartışılmaz bir noktaya ulaşmıştır. Lakin sevenlerinin sayısının artması ile beraber içeride ve dışarda ciddi muhalif hareketler ile de karşılaşmıştır. Beklenenin aksine özellikle Sovyetler ile ilişkiler kısa süre içerisinde çıkmaza girmiştir. Devrimin rol modeli olan ülke ile yaşanan sorunları, Çin halkına izah etmek kolay olmamıştır. Fakat bu konuda da Mao, liderlik özelliklerini kullanarak yeni bir metaforla hem komünist dünyanın hem de Çin halkının karşısına çıkmıştır. Sovyetleri komünizme sadık olmamakla suçlayarak, boynuzun kulağı geçtiğini ilan etmiştir.

Zaman geçtikçe toplumsal sorunların sayısı da artmıştır. Önemli sorunlardan birisi de nesiller arasında oluşan kültürel boşluk olmuştur. Buna dünyanın her yerinde rastlanabilir. Çin tarihinde de dönem dönem bu durum yaşanmıştır. Fakat geçmişte yaşanan kültürel boşlukların aksine Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması ile toplum içinde alışılmadık boyutta bir kültürel boşluk, hatta kültürel bir uçurum oluşmuştur.²⁷⁸ Kısa süre önce büyük bir imparatorluğun yurttışı olup yüzyıllardır bir hanedan tarafından yönetilen halk, artık cumhuriyet rejimi ile tanışmıştır. Çin toplumu ilk defa tek bir devlet çatısı altında toplanmıştır. Bu durum hem yönetici kadro için hem de Çin halkı için birtakım yenilikler getirmiştir. Devrimin getirdiklerini hazmetmek kolay değildir. Devrimden sonraki ilk yıllar, bu şekilde geçmiştir.

²⁷⁶ Jeffrey N. Wasserstrom, **China in The 21st Century What Everyone Needs to Know**, Oxford University Press, Oxford, 2010, s. 55.

²⁷⁷ Wasserstrom, **China in The 21st Century What Everyone Needs to Know**, s. 62.

²⁷⁸ Wasserstrom, **China in The 21st Century What Everyone Needs to Know**, s. 107.

İlk dönemler toplum içerisinde ideolojik farklılıklar yaşansa da Mao, kapsayıcı liderlik özelliklerini kullanarak farklı grupları ÇKP bünyesinde toplamaya çalışmıştır. Toplumsal iletişime önem verilerek, danışma konferansları düzenlenmiş ve birtakım projeler oluşturulmuştur. Oluşturulan projeler ile halkın her kesimine hitap edilmiştir. Herkese birtakım görevler ve roller verilmiştir. Kendini sistemin bir parçası ve aktörü olarak gören insanların, yabancılaşma psikolojisinden kısa sürede kurtulması amaçlanmıştır. Mao'nun sosyalist toplum bilinci, halka inmeye çalışmıştır. Hatta bu uğurda halkta Mao'ya destek olmaya başlamıştır. Çin halkı, bir yandan Marxizmin ilkeleri ile tanışıp bu ilkeleri benimsemeye çalışırken, diğer yandan Çin'in kaybolmaya yüz tutmuş ulusal değerlerini de yeniden hatırlamaya başlamıştır. Devrim süreci boyunca Modern Çin'in oluşmasında en önemli görevi üstlenen Çin milliyetçiliği, devrim sonrasında Çin halkının dönüşümü için de önemli bir aktör olmuştur. Silahlı mücadelenin, Komünist Zafer ile son bulması sonrasında yeni bir siyasi mücadele başlamıştır. Devrim sonrası ilk yıllar, bu siyasi mücadelenin en çetin olduğu yıllar olmuştur.

Devrim sürecinde ve devrim sonrasında birçok ağır eleştirinin merkezinde kalan Mao, her fırsatta devrimin gerekliliğini ve mücadele araçlarını Çin halkına anlatmaya çalışmıştır. Bu süreç içerisinde yapmış olduğu bir açıklamada yapılan eleştirilere verdiği yanıtı görebiliriz:

Devrim karakterli bir savaşta, gerilla operasyonları gerekli bir parçadır. Bu, özellikle geniş bir ulusta yaşayan bir halkın kurtuluşu için yürütülen savaşta doğrudur. Çin böyle bir millettir, teknikleri gelişmemiş ve iletişimi zayıf olan bir millettir. Kendisini güçlü ve muzaffer bir Japon emperyalizmi ile karşı karşıya bulmuştur. Bu koşullar altında kitle niteliği ile karakterize edilen gerilla savaşı türünün geliştirilmesi hem gerekli hem de doğaldır. Bu savaş, benzeri görülmemiş bir dereceye kadar geliştirilmeli ve düzenli ordularımızın operasyonları ile koordine edilmelidir. Eğer biz bunu yapmazsak, düşmanı yenmekte zorlanacağız.²⁷⁹

Görüleceği üzere gerilla savaşının devrim sürecinde neden gerekli olduğunun üzerinde duran Mao, Çin halkının teknik ve teknolojik olarak eksik olması nedeniyle Japonlar ile mücadele edemeyeceğini vurgulamıştır. Bu nedenle Çin Devrimi için gerilla savaşı tekniğinin önemi üzerinde durmuştur. Bir başka ifadesinde de yapılan eleştirilere cevap veren Mao, önemli noktalara dikkat çekmiştir:

²⁷⁹ Mao Zedong, **On Guerilla Warfare**, Selected Works of Mao Tse-tung: Vol. IX, 1937, Maoist Documentation Project (2000); Mao Tse-tung Reference Archive (marxists.org) 2000, pp.1-51, s. 1.

Ortodoks düşmanlıkların genel özellikleri, yani mevzi savaşı ve hareket savaşı, temelde gerilla savaşıyla farklıdır. Örgütlenme, silahlanma, teçhizat tedariki, taktikler, komuta alanlarında olduğu gibi kolayca görünen başka farklılıklar vardır; içinde ‘ön’ ve ‘arka’ terimlerinin kavranışı; askeri sorumluluklar konusunda da farklılıklar bulunmaktadır.²⁸⁰

Görüleceği üzere mevzi savaşı ve gerilla savaşı arasındaki farklılıkları açıklamaya çalışan Mao, bir taraftan eleştirilere cevap verirken diğer taraftan kullanılan metotların gerekliliğini açıklamıştır. Aynı dönem içerisinde yaptığı bir diğer açıklamada da paralel konulara değinmiştir:

Gerilla savaşı ne Çin’in bir ürünü ne de günümüze özgüdür. En eski tarihlerden beri, her sınıfın işgalcilere ve zalimlere karşı verdiği savaşların bir özelliği olmuştur. Uygun şartlar altında büyük imkanlara sahiptir. Tarihteki birçok gerilla savaşların farklı noktaları, kendine özgü özellikleri, değişen süreçleri ve sonuçları vardır ve içlerinden kan dökülenlerin deneyimlerine saygı duymalı ve bunlardan yararlanmalıyız. Ne yazık ki, Çin köylülerinin yürüttüğü birkaç yüzyıl süren savaşlar sırasında kazanılan paha biçilmez deneyim bugün bize rehberlik etmek için sıralanmamaktadır. Gerilla çatışmalarındaki tek deneyimimiz, yabancı emperyalistlerin bize karşı yürüttüğü çeşitli çatışmalardan kazandığımız oldu. Ancak bu deneyim, savaşan Çinlilerin gerilla savaşının gerekliliğini fark etmelerine yardımcı olmalı ve onları nihai zaferin güveniyle doğrulamalıdır.²⁸¹

Bu noktada devrimin ilerleyişine yönelik yapılan eleştirilere yanıt veren Mao, yaşanan sürecin getirdiği zorlukları dile getirmiştir. Çin halkının sahip olduğu mirastan yeterince istifade edememesi nedeniyle sorunlar yaşadığını dile getirmiştir. Nihai noktada vurgulanan ana tema, gerilla savaşının neden gerekli olduğu konusundaki eleştirilere cevap vermektir.

Devrime ilerlenen süreçte Mao’ya yöneltilen eleştirilerden biri de Sovyetler ile kurulan ilişkiler noktasında olmuştur. Bu konuya da oldukça farklı bir açıklama getiren Mao, günün şartları içerisinde eleştirilere şöyle cevap vermiştir:

Japon karşıtı bir yabancı politikayı benimseyin. Japon emperyalistleriyle anlaşmanın hiçbir avantajı ya da imkânı yok, aksine mülklerimize el koyuyor, kredilerimizi reddediyor, zavallıları ayıklıyor ve casuslarını sürüyorlar. Derhal Sovyetler Birliği ile askeri ve siyasi bir ittifak kurun ve Çin’in Japonya’ya direnmesine en fazla yardım edebilecek en güçlü ve en yetenekli ülke olan Sovyetler Birliği ile yakın bir şekilde birleşin. İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa’nın Japonya’ya direnişimizden duyduğu sempatiyi erteleyin ve topraklarımızı veya egemen haklarımızı kaybetmemek koşuluyla yardımlarını güvence

²⁸⁰ Zedong, **On Guerilla Warfare**, s. 8.

²⁸¹ Zedong, **On Guerilla Warfare**, s. 12.

altına alın. Japonları yenmek için esas olarak kendi gücümüze güvenmeliyiz; ancak dış yardımdan vazgeçilemez ve izolasyonist bir politika yalnızca düşmanın eline yarayacaktır.

July 23, 1937, From Selected Works of Mao Zedong, Vol. II.²⁸²

1938 yılında Çin'i ziyarete gelen öğrenci gruplarına ithafen yaptığı bir konuşmada Mao'nun daha farklı konulara dikkat çektiği görülmüştür. Çin'in direnişinin ve devriminin gerekliliği konusunda önemli noktalara değinen Mao, diplomatik bir üslupla şu noktalara vurgulamayı ihmal etmemiştir:

Çin'i ziyarete gelen kapsamlı uluslararası öğrenci organlarını temsil ediyorsunuz ve bizde geniş bir sempati uyandırdınız. Tüm Çinliler size minnettar. Çin Komünist Partisi ve Çin halkı adına size saygılarımı sunuyorum. Döndükten sonra, Çin'in Japonya'ya karşı Büyük Direniş Savaşı'nın gerçek resmini dünyanın öğrencilerine ve halkına sunacağımızı umuyoruz. Çin'in özgürlüğü ve eşitliği, dünyada sonsuz barış ve mutluluk için savaşmak adına, her zaman sizinle birleşeceğiz.

July 2, 1938, From Selected Writings of Mao Zedong, Vol. II.²⁸³

²⁸² Mao Zedong, **Mao Zedong on Diplomacy**, Foreign Languages Press, Beijing, 1998, s. 1.

²⁸³ Zedong, **Mao Zedong on Diplomacy**, s. 10.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAO DÖNEMİ ÇİN MİLLİYETÇİLİĞİ

1. 1970'LERE KADAR ÇİN MİLLİYETÇİLİĞİNDE MAO VE RUS ETKİSİ

“Yüreklerimize büyük ve geniş proleter özlemleri doldurmamız; daha önce kimsenin geçmediği yolları aşmalı ve hiç tirmanılmamış zirveleri fethetmeliyiz”

Mao Zedung, 1962.²⁸⁴

Önemli otoriteler tarafından Çin'in modern bir devlete dönüşmeye başladığı tarih olarak gösterilen 1840'lı yıllar, Çin ve Sovyet ilişkilerinde ciddi bir yakınlaşma dönemini de beraberinde getirmiştir. Afyon Savaşları ile başlayan Batılı ülkeler ve Çin İmparatorluğu arasındaki mücadele, ilerleyen dönemlerde de devam etmiştir. Emperyalist politikalar ile Çin'i sömürmeye uğraşan İngilizlere karşı koymaya çalışan Çin halkı, ortak düşmana karşı bir araya gelebilmek adına Sovyetler ile birçok alanda ilişki kurmuştur.

Afyon Savaşları, Çin'de hem modernleşme sürecini başlatan hem de yüzyıllardır var olan fakat daha önce görülmemiş bir şekilde gelişen bir Çin milliyetçiliğini tetiklemiştir. Temelinde bu savaş yılları olan Çin milliyetçiliğinin, esasında üç temel amacının olduğu görülmektedir: Birincisi, yüzyıllardır etnik ve kültürel olarak Çin halkına yabancı olan bir hanedan tarafından yönetiliyor olmanın kısıracından kurtularak, modern bir Çin inşa etmektir. İkincisi Batılı güçler tarafından uygulanan sömürgeci politikaları ve Japon yayılcılığını durdurarak, bağımsız ve egemen bir Çin inşa etmektir. Üçüncüsü Çin halkının sosyalist temelde dönüşümünü sağlamaktır.

Çin halkının sosyalist dönüşümünün önemli bir hedef olarak benimsenmesinin temel nedeni, Mao'nun gençlik ve liderlik dönemlerinde Marxizmi yakından tanıyıp benimsemesi olmuştur. Ortak bir düşmana sahip olmak ile beraber sosyalizmin sahip olduğu toplumsal değerler, Mao'nun sosyalizme olan ilgisinin kaynağıdır. Ayrıca kısa süre önce Sovyetler'in de bir devrimi başararak toplumsal dönüşüm yaşaması, Mao'nun ilgisini daha da artırmıştır.

²⁸⁴ Suyin, *Sabah Tufanı II (Kuledeki Rüzgâr) Mao Zedung ve Çin Devrimi*, s. 325.

Devrim sırasında ve sonrasında Çin ile Sovyetler arasında yakın ilişkiler kurulmuştur. ÇHC ile Sovyetler arasında bir dizi antlaşma imzalanarak Sovyet deneyiminden yararlanılmıştır.

İlerleyen dönemde Çin ve Sovyet ilişkilerinde bazı kırılmalar yaşanmıştır. Yaşanan sorunların temel nedeni, komünizmin her iki toplumda da farklı yorumlanması ve dış politikada çatışan çıkarların varlık göstermesidir. Yaşanan tüm sorunlara rağmen hem Mao'nun liderlik özelliklerinde hem de ÇHC üzerinde Sovyet etkisi uzun dönem sürmüştür.

1.1. Geleneksel ve Milliyetçi Yönleri ile Maoizm

Mao Zedong, 26 Aralık 1893 tarihinde Çin'in Hunan Eyaleti'nde varlıklı köylü bir ailenin ferdi olarak doğmuştur. Öğretmen olmak için evinden ayrılmıştır. Tasarruf ve sıkı çalışmaları sayesinde kendisini önemli bir noktaya getirmiştir.²⁸⁵ Sorgulayan ve mücadeleci yapısı nedeni ile eğitim hayatında öğretmenleri ile sorunlar yaşamıştır. Sık sık eğitim hayatı kesintiye uğrasa da en büyük hayali olan okumayı ve sorgulamayı bırakmamıştır. Kısacası 20. yüzyılın devrimci lideri Mao'nun öğrencilik ve gençlik yılları, eleştirel-uzlaşmaz bir çizgide geçmiştir. Eğitim hayatında karşılaştığı sorunlar bu uzlaşmaz kişiliğini daha da belirginleştirmiştir.

Mao Zedong, 1893'ün sonlarında Çin'in uzun tarihinin en kasvetli ve en aşağılayıcı yıllarından birine girdiği bir zamanda doğmuştur. Çin'i yaklaşık dört yüz yıldır yöneten Mançu Hanedanı, artık ne kendi gücünü nasıl kullanacağını ne de ülkenin geleceğine yönelik rotasını nasıl çizeceğini hesap edememektedir. Otuz yılı aşkın bir süredir, Mançu hükümdarları kara ve deniz kuvvetlerini yeniden düzenlemeye çalışmışlardır. Çin Ordusu'nu modern Batı silahlarıyla donatmaya çalışmışlardır. Ancak 1894'te gururlu yeni donanmaları, Japonlar tarafından kısa, kanlı bir savaşta yok edilmiştir. Bu durum Çin Silahlı Kuvvetleri'ne ağır kayıplar verdirmiştir.²⁸⁶ Mao'nun çocukluk süreci, Çin'in siyasi, ekonomik ve askeri olarak sancılı bir dönem içerisinde olduğu günlere denk gelmiştir. Mevcut sorunlar nedeniyle düzenden hoşnutsuz bir gençlik dönemi yaşayan Mao'nun devrimci fikirleri, bu dönemde şekillenmeye başlamıştır.

On üç yaşına geldiğinde Mao, Çin'deki diğer sağlıklı ergenler gibi, şahsi sözleriyle “bir erkeğin tüm işini yaparak”, öğrencilik statüsünden yetişkinliğe geçmiş bir birey olarak

²⁸⁵Alan Lawrance, **Mao Zedong: A Bibliography (Bibliographies of World Leaders)**, Greenwood Press, London, 1991, s. 3.

²⁸⁶Jonathan Spence, **Mao**, Weidenfeld & Nicolson, London, 1999, s. 1.

kendini tanımlamıştır. Daha sonrasında 1907 yılında Mao'nun babası, Mao'yu komşu Luo Klanı'ndan Luo Yixiu ile evlendirmiştir. Luo Klanı toprak ağası bir ailedir. Luo oğullarından bazıları akademisyendir. İki ailenin yakın bağlantıları vardır. Mao'nun eşi yirmi bir yaşına geldiğinde 1910 yılında hayatını kaybetmiştir. Mao'nun bu evlilikten çocuğu olmamıştır.²⁸⁷ Aile hayatı kısa süre içerisinde son bulan Mao, devrimci fikirlerin içerisinde daha çok girmiştir. Düzenli bir aile hayatının olmaması sonucunda çeşitli dostluklar kurarak devrimci fikirlerini yol arkadaşları ile paylaşmıştır.

Daha sonraki süreçte Çinli bir akademisyen olan Profesör Yang Changji ile tanışmıştır. Profesör Yang, Mao'yu Pekin Üniversitesi Kütüphanesi'nde büro işçisi olarak işe sokmuştur. Mao'nun görevlerinin büyük bir kısmı, dergileri ve gazeteleri okumak için kütüphaneye gelen insanların isimlerini kaydetmek olmuştur. Kısa süre sonra Mao, kendisini kütüphane müdürü Li Dazhao ve yetenekli bilim adamlarından oluşan bir arkadaş grubu içerisinde bulmuştur. Li ve Pekin Üniversitesi'nde beş Profesör New Youth Dergisi'ni (Yeni Gençlik) yönetmek için ortak bir yayın kurulu oluşturmuştur. Akademik becerileri, edebi çalışmaları, felsefe, tarih ve müzik konusundaki birikimleri Mao'yu etkilemiştir. Profesörlerden Bazıları Japonya'da okumuştur. Bir kısmı ise Amerika Birleşik Devletleri veya Avrupa'daki üniversitelerden yüksek dereceler kazanmıştır.²⁸⁸ Şansı yaver giden Mao, kütüphane memuru olarak çalıştığı dönemde bu Çinli aydınlarla görüşme fırsatı elde etmiştir. Daha sonraki süreçte Mao'nun *New Youth* isimli dergide kurduğu arkadaşlık bağları, etrafındaki siyasi kadroyu şekillendirmiştir.

Dünya üzerinde var olan tüm siyasi ideolojilerin kültürel ve tarihsel şartlardan beslendiği gibi siyasi liderlerde yaşadığı coğrafyanın birikiminden etkilenmişlerdir. Özellikle Mao, yaşadığı şartlar itibarıyla Çin'in toplumsal ve kültürel değerlerinden ciddi biçimde etkilenmiştir. Çin İmparatorluğu'nun son dönemlerinde düşünsel dünyası şekillenmeye başlayan Mao, Mançu Hanedanlığı'nın başarısız yönetimi ve Batılı emperyalist güçlerin kısılcacında olan bir Çin toplumuna tanıklık etmiştir. Ailevi şartların yetersiz oluşu, feodal toplumsal sistem, devletin ürettiği politikaların başarısızlığı nedeni ile Mao, kurulu düzenden hoşnutsuz bir birey olarak yetişmiştir. Devrimci fikirlerinin temeli, gençlik yıllarındaki toplumsal ve politik sorunlara dayanmaktadır. Marxizme olan ilgisinin temelinde de yine Batı karşıtlığı ve Mançu yönetiminden duyduğu hoşnutsuzluklar yatmaktadır.

²⁸⁷ Spence, **Mao**, s. 5.

²⁸⁸ Spence, **Mao**, s. 33.

Mao, dünyadaki en büyük köylü isyanının lideridir. Bir devrimci stratejinin mimarı olarak asi şehirleri ele geçirmiştir. Büyüyerek ilerleyen Çin Devrimi ise 1930'larda ve 1940'larda Çin'in engin kırsal bölgelerinde yirmi yılı aşkın bir süredir devam eden geleneksel bir köylü direnişi değildir. Aksine paradoksal olarak Çin Komünist Devrimi, köylülere modern tarihin yapımında ilerici roller veren bir doktrin olan Marxist öğretisi altında gerçekleştirilmiştir.²⁸⁹ Nihayetinde Çin Devrimi'nin temel aktörü olan kırsaldan gelen Çinli köylüler, modern bir Çin kurmayı amaçlamışlardır. Bu nedenle devrim onların yaşayışlarına şekil vermek için planlanmamıştır. Tam tersine Çin'in modern bir devlet olması için, kırsaldan gelen Çinliler tarafından Marxizm temelinde Çin Devrimi planlanmıştır.

Mao Zedung, gençlik dönemlerinde ve liderlik dönemlerinin ilk yıllarında radikal fikirleri ile ün salan bir lider olmuştur. Mao'nun radikalleşmesindeki en önemli dönem, birçok genç öğrenci ve entelektüel için olduğu gibi 1915-1919 yılları arasındaki "Yeni Kültür Hareketi" olarak bilinen "Entelektüel Batılılaşma ve Kültürel İkona Kırıcılık" dönemleridir. Bu dönemlerin temel özelliği Çin kültürünün saldırı altında olmasıdır. Bu Yeni Kültür Hareketi, 1911 Devrimi'nin ardından devam etmiştir.²⁹⁰ Cumhuriyet rejiminin kabulü ile yönetim artık hanedanın tekelinden kurtulmuş olsa da toplum üzerindeki kültürel-toplumsal baskı devam etmiştir. Çin'in ulusal değerleri yok olmaya mahkûm edilmiştir. Mao, kısa süre içerisinde cumhuriyet rejiminin toplumsal sorunları çözemeyeceğini anlamıştır. Sonrasında ise devrimin hazırlık sürecini başlatmaya karar vermiştir.

Mao'nun eğitim hayatı Çin'de geçmiştir. Tüm felsefi düşünceler ile burada tanışmıştır. Eğitim hayatının her dönemi ona farklı şeyler öğretmiştir. Özellikle Çangşa'da, Normal Okuldaki (Öğretmen-Eğitim Kolejleri) son yılında yani 1917-1918'de Mao Zedung, Batı entelektüel geleneğine her zamankinden daha yoğun bir şekilde maruz kalmıştır. Asla yabancı bir dilde uzmanlaşmamasına rağmen, 1917'de Çin'de Batılı filozofların eserlerinin çevirileri hazırdır. Mao, Batı felsefesi ve sosyal teori alanında önemli filozofları okuma fırsatı bulmuştur. Platon, Aristoteles, Kant, Hobbes, Spinoza, Nietzsche ve Spencer bunların en başında gelmiştir.²⁹¹ Batı felsefesini yakından tanımasına karşın, Marxizmi kendisine daha yakın bulmuştur. Bu durumun temel nedeni ise Batı ile yaşanan siyasi sorunlar ile Mao'nun sahip olduğu sosyolojik ve psikolojik arka plandır.

²⁸⁹ Maurice Meisner, **Mao Zedong- A Political and Intellectual Portrait**, Polity Press, Cambridge, 2007, s. 1.

²⁹⁰ Meisner, **Mao Zedong- A Political and Intellectual Portrait**, s. 5.

²⁹¹ Meisner, **Mao Zedong- A Political and Intellectual Portrait**, s. 11.

Mao'nun fikirleri, Komünistler arasında oldukça ilgi görmüştür. Öyle ki Komünistlerin, Çin'in kontrolünü ele geçirmesinden sonra bile Mao'nun modern isyan konusundaki öğretileri, birçok bilimci ve uygulayıcı arasında yaygın bir şekilde benimsenmiştir. Mao'nun her düşüncesi bir mit olarak kabul edilmiştir. En saf haliyle bu mit, kabaca şöyledir: Mao, daha önce kullanılan herhangi bir yöntemden daha karmaşık ve etkili olan yeni bir isyancı savaş biçimi yaratmıştır.²⁹² Topluma sunduğu eylemci fikirlerin işe yaraması ve komünist hareketin başarı ile sonuçlanması, Mao'nun halk üzerindeki etkisini artırmıştır. Devrimin ilk getirisi, Mao'nun, Çin halkına karşı eylem ve fikir olarak kendini sunmasıdır.

Mao Zedong'un, Çin halkı ile diyalektik paylaşımı hep devam etmiştir. Çalkantılı dönemlerde bile Mao, yazmaktan vazgeçmemiştir. Liderliğinin ilk döneminde İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna gelinmiştir. Daha sonrasında ise uzun süren Soğuk Savaş başlamıştır. Dünyanın yaşadığı siyasi değişim ve Çin'in yaşadığı sancılı değişim, Mao'nun hem yazılarına hem de eylemlerine yansımıştır.²⁹³ Revizyonist bir lider olmanın yanı sıra bir fikir adamı olan Mao, kendi bölgesinde ve dünyada yaşanan gelişmeleri analiz etmiştir. Daha sonra Çin halkı ile paylaşmıştır. Dönem dönem katı eleştirilerin merkezinde olsa da genel anlamda Çin halkının lideri ve rehberi olmaya çalışmıştır.

Mao'nun toplumu etkileyen fikirlerine, ilk olarak 1920'lerin sonlarındaki Hunan Köylü İsyanları sırasında isyanın askeri yönleri hakkında yaptığı konuşması ile rastlanmıştır. Devrimin arkasındaki köylü gruplarını ziyaret ederken kağıda kalem vuran Mao, isyanın uzun süre boyunca sürmesini değil, çabuk bitmesi gerektiğini savunmuştur. En çarpıcı biçimde Çin'deki bir devrimin ancak köylü kitlelerin emperyalistleri, savaş ağalarını, yozlaşmış yetkilileri, yerel zorbaları ve kötülükleri mezara süpürmek için kuvvetli bir fırtına gibi yükseldiğinde kazanılacağını söylemiştir.²⁹⁴ Revizyonist ve kulağa hoş gelen bu söylemler, kısa süre içerisinde köylü kitleler arasında karşılık bulmuştur. Halk bir arayış içerisindeydi. Mao'nun fikirleri halkı etkilemeye başlamıştır. Devrimci fikirlerine, eylemci liderlik özelliklerini de ekleyen Mao, gün geçtikçe kırsal bölgelerdeki etkisini artırmıştır.

Mao'nun fikir dünyasında bilgi, pratik, diyalektik iletişim ve rasyonel tavır önemli bir yer tutmuştur. Özellikle bilginin işlevi konusunda farklı yorumlar da bulunmuştur. Bilginin en

²⁹² Francis Grice, *The Myth of Mao Zedong and Modern Insurgency*, Palgrave Macmillan, Westminster, 2019, s. 1.

²⁹³ Grice, *The Myth of Mao Zedong and Modern Insurgency*, s. 14.

²⁹⁴ Grice, *The Myth of Mao Zedong and Modern Insurgency*, s. 17.

önemli görevinin, sadece düşünsel bilgiden rasyonel bilgiye doğru olan etkin sıçrama değil aynı zamanda akılcı bilgiden devrimci uygulamaya doğru sıçraması olduğunu²⁹⁵ belirtmiştir. Elde edilen her bilginin, rasyonel karşılığının olmasına dikkat çeken Mao, bilginin rasyonel karşılığına ek olarak devrimci pratiğe katkı sunması gerektiğini de savunmuştur.

Mao, devrim arayışını hayalperest bir zemine değil, tam olarak rasyonel bir bilinç üzerine inşa etmeye çalışmıştır. Rasyonalizme olan inancı, onu insana ve toplumsal yaşama yöneltmiştir. İnsan ve insan ilişkilerine olan yakınlığında Marxizmin önemini daha iyi kavrayarak ideolojik safını belirlemek istemiştir.

Mao, rasyonel bilgiye ulaşma konusunda, merak ve sorgulamanın önemine dikkat çekmiştir. Farklı toplumsal gruplarla olan mektuplaşmalarında, sorgulamanın önemini şöyle vurgulamıştır: “Sorgulama uzun gebelik aylarına, sorunu çözmek ise doğumun gerçekleştiği güne benzetilebilir. Bir sorunu sorgulamak aslında onu çözmektir.”²⁹⁶

İfade edildiği üzere sorgulayarak toplumsal sorunların çözüleceğine dikkat çeken Mao, toplum içinde anlamaya çalışan, gerektiğinde sorgulayarak eyleme geçen, kolay kabullenmeyen insan tipinin oluşması gerektiğine dikkat çekmiştir. Aydınlik yarınlar ulaşabilmek için aydın insanların yetişmesi gerektiğini vurgulamıştır. Aydın insan üretiminin yolu ise sorgulayan ve pratik bilgiye ulaşmayı görev edinen bireyler yetiştirebilmek olduğunu ifade etmiştir.

İdeolojik hazırlık döneminde Mao, karşıt fikirlerle çatışmıştır. Özellikle idealizmin Çin toplumu üzerindeki etkisini söküp atmanın gerekliliğine dikkat çekmiştir. Farklı bir mektubunda idealizme yönelik düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

Kitleleri kazanabilmek ve düşmanı yenmek için önce idealizmin kökü kazınmalı ve bütün oportünist ve darbeci yanlışlıklardan korunmalıyız. İdealizmin kökünü kazınmanın tek yolu çaba göstermek ve fiili durumu sorgulamaktır.²⁹⁷

Mao'nun düşünce dünyasına bakılacak olursa, idealizme karşı bu kadar katı olmasının birçok nedeni sayılabilir. Fakat en öne çıkan nedenin, idealizmin insanları eylemsizleştirdiğini ve pasif insan var etmeye çalıştığını düşünmesidir. Olandan çok, olması gereken üzerine kafa yoran değil, olması gereken için eyleme geçen insan profili onun için daha önemlidir. Ayrıca

²⁹⁵ Mao Zedong, **Felsefi Yazılar**, s. 12.

²⁹⁶ Mao Zedong, **Pratik ve Çelişki Üzerine**, Çev. Ahmet Kırmızıgül, Sun. Slovoj Zizek, Epos Yayınları, Ankara, 2008, s. 58.

²⁹⁷ Mao Zedong, **Pratik ve Çelişki Üzerine**, s. 60.

oportünist yaklaşımların hepsini reddeden Mao, fırsatçı yaklaşımlarla günü kurtarmak yerine savaşı mantıkla, yarınları ve gelecek kuşakları kurtarmanın önemine dikkat çekmiştir.

Mao'nun eylem ve düşüncelerini analiz ederek, Maoizm için şunu ifade edebiliriz: Maoizm, Mao'nun gerilla savaşı hakkındaki düşüncelerinden türemiştir. Maoizm, bütünüyle güncel ve devrimci olduğunu ifade etse de hem muhafazakar hem de ulusal değerlerden türemiştir. Temel belirleyicileri yığınlar halinde çalışmak, kendine inanmak ve engelleri aşmak için teknolojiden daha çok zihin gücünü kullanmak olarak ifade edilebilir.²⁹⁸ Çin'de doğup bir Çinli gibi yetişen Mao'nun ürettiği felsefe, Çinli özellikleri içerisinde barındırmaktadır. Her ne kadar Marxizmden ve devrimci fikirlerden beslendiğini iddia etse de Mao bir Çinlidir. Çin'in ulusal değerlerini benimsediğini de ifade etmiştir.

Özünde onun fikir dünyasının temeli, Çin milliyetçiliğinin yorumlandığı sol fikirler ile doludur. Bu neden ile Mao'nun getirdiği yeni ve revizyonist fikirler, halk tarafından ilgi görmüştür. Çünkü Mao, Çinli bir gelenekçi ve Çin milliyetçisi bir şahsiyet olarak bilinmiştir.

Mao'nun fikirlilerinin gelişmesinde Çin'de yaşanan toplumsal olayların etkisinin olduğuna daha önce değinmiştik. Lakin 1910 yılının bahar aylarında Çangşa'da ortaya çıkan Kıtık İsyanı'nın, daha farklı bir yönü vardır. Daha sonraları Mao, bu sürecin bütün benliğini etkilediğini söylemiştir.²⁹⁹ Mao'nun toplumcu bir lider olduğunu, Çin toplumunun yaşadığı sorunlara karşı verdiği tepkiden anlamamız mümkündür. Halkın yaşadığı sorunlara sert bir tepki vermenin yanı sıra, Mançu Hanedanı'nı da suçlamaktan geri kalmamıştır. Yüzyıllardır Çin halkının yaşadığı sorunların faili olarak Mançu Hanedanı'nı görmüştür. Hatta Çinli değerlerin ve Çin ulusal kimliğinin gelişimi için devrimin şart olduğunu savunmuştur.

Mao'nun Çin halkının zaafı olarak algıladığı şeylere çare bulmak adına ilk girişimi gayet pratik olmuştur. 1917 başlarında o sıralarda ülkenin önde gelen radikal bilimcisi Çen Duşiu eliyle çıkarılan "Yeni Gençliğe" (Sin Kingnian) adlı dergiye bir metin göndermiştir. Metinde Çin ulusunun bedensel olarak gerektiğince güçlü olmadığını ve bedenlen zayıf olan kitlelerin askeri ve fikirselsel olarak da güçsüz kalacağını yazmıştır.³⁰⁰ Mao, Çin halkının bir bütünlük içerisinde güçlü ve hazır olması gerektiğine inanmıştır. Devrim yapacak bir ulusun, fiziksel ve düşünsel olarak hazır olması onun için önemlidir.

²⁹⁸ Roskin, **Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür**, s. 543.

²⁹⁹ Philip Short, **Mao- Bir Yaşam**, Çev. Yavuz Alogan, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007, s. 47.

³⁰⁰ Short, **Mao- Bir Yaşam**, s. 70.

1913'te Mao, Dördüncü Bölge Normal Okulu'na (Öğretmen-Eğitim Kolejleri) girmiş ve 1918'de mezun olmuştur. Bu okul Mao'nun izleyen entelektüel ve politik oluşumunda derin bir etkiye sahiptir. Gerçekten de Mao'nun önderlik ettiği bir öğrenci kuruluşu olan Yeni Halk Topluluğu (New People's Study Society)'nin temelleri bu okula dayanmaktadır. Çin Komünist Partisi'nin gelecekteki birçok üyesi bu kuruluşta ideolojik eğitim almıştır. Burada kurulan dostluklar, kişisel ve politik öneme sahiptir.³⁰¹ Gerek eğitim hayatında gerek eğitim hayatının sonrasında kurduğu dostluk bağları ve ikili ilişkiler ile Mao, arkadaşları arasında önemli bir yere sahip olmuştur. Özellikle eğitim yıllarında kurduğu arkadaşlık bağları ve yürüttüğü organizasyonlar sayesinde ilerleyen dönemde ÇKP'nin gövdesini oluşturmuştur.

Daha sonraki sürece bakılacak olursa 1920'lerin başında Çin'deki entelektüel bütünlüğün parçalanmaya başladığı görmüştür. Zira, Yeni Kültür ve Dört Mayıs Hareketi'nin etkisi büyük olmuştur. Tüm ilericilerin emperyalizme karşıtlık, milliyetçilik, demokrasiye destek, geleneksel değerleri özümseme, Batılı fikirlerin reddedilmesi ve feminizmin teşviki konusunda hemfikir olduğu çok sayıda sorun tespit edilse de bu konuda entelektüel kitleler arasında bir antlaşma yapılmamıştır.³⁰² Tıpkı tabandaki halkın devrim bilinci ile bir araya gelmeye ihtiyacı olduğu gibi entelektüel kitlelerinde sosyalizm temelinde bir araya gelmeleri gerekmiştir. Devrimin hazırlık süreci boyunca, köylü kesimlerden ziyade entelektüel kesimleri bir araya getirmek Mao'yu daha çok uğraştırmıştır. Devrimin başarıya ulaşması için Çinli aydınlara önemli görevler düşmüştür. Mao, aydınların bu görev ve sorumluluk ile hareket etmeleri için gerekli ideolojik kanalları ve ikili iletişim kanallarını açık tutmuştur.

1920'lerde Çin, iç bölgedeki farklı alanlara hükmeden militarist savaş ağaları arasında bölünmüştür. Kıyı kentleri, Batı ve Japon güçlerinin etkisi altındadır. Merkezi veya birleşmiş bir Çin devletinden söz etmek mümkün değildir. Hangi sosyal güçlere karşı yerli ve ulusal bir Komünist Devrim başlatılacaktır?³⁰³ sorusu uzun bir dönem hem Mao'nun hem de Komünistlerin kafasını karıştırmıştır. Düşman safının geniş ve kalabalık olması yer yer Komünistler arasında telaşa neden olsa da Mao, devrimin başarısına olan inancını Komünistler ile paylaşmıştır. Devrimin başarısından ziyade 1920'li yıllarda devrime hangi yoldan ulaşacağı konusu tartışılmıştır. Komünistler içerisinde önemli fikir ayrılıkları oluşmuştur. Mao'nun eylemleri sonucu yaşanan Uzun Yürüyüş, önemli bir yol haritası sunmuştur.

³⁰¹ Rebecca E. Karl, **Mao Zedong and China in The Twentieth-Century World**, Duke University Press, Durham and London, 2010, s. 10.

³⁰² Karl, **Mao Zedong and China in The Twentieth-Century World**, s. 17.

³⁰³ Karl, **Mao Zedong and China in The Twentieth-Century World**, s. 21.

Mao Zedong'un düşünce dünyasını anlamamız için yazılarının ve yaşamının tarihsel bağlamını kavramamız gerekir. Ancak bu metinleri kaynak eleştirisi ile değerlendirmek de tarihçilerin görevidir.³⁰⁴ Çünkü Mao, bir eylem ve fikir adamıdır. Kişiliğinin oluşumunda yaşadığı şartların önemli etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle Mao'nun düşünce yapısını anlamak için yeterince Çin ile ilgili kültürel bilgiye ihtiyaç duymaktayız.

Mao'nun yaşadığı dönemler, Çin'de eğitimin sınırlı olduğu dönemlerdir. Özellikle köylüler istedikleri eğitim imkanlarına erişememişlerdir. Sadece toprak sahipleri bunu başarabilmişlerdir. Çünkü dönemin Çinli feodal beylerinin tek kaynağı, köylülerden yağmaladıkları ter ve kanları olmuştur. Dönemin koşulları gereği, yurttaşların yüzde 90'ından fazlasının kültüre erişimi mümkün olmamıştır. Bunların büyük çoğunluğu köylüler olmuştur.³⁰⁵ Eşitsiz bir toplum ve emeğin sömürüldüğü bir düzen içerisinde yaşayan Mao'nun devrimci kişiliğinin özünde bu eşitsiz toplum düzeni bulunmaktadır. Özellikle, toplumsal bütünlüğün sınıf çatışması ile bölünüp, birbirine düşman kitleler oluşturulması, Mao'nun rahatsızlık duyduğu en önemli konu olmuştur. Bu nedenle Mao'nun devrimci fikirlerinin özünde sınıfsız bir toplum arayışı yatmaktadır.

Uzun yıllar boyunca Komünistler sadece politik bir devrim için değil, aynı zamanda ekonomik ve kültürel bir devrim için de savaşmışlardır. Tüm bu savaşların amacı, Çin halkı için yeni bir toplum ve yeni bir devlet inşa etmektir. Yeni toplum ve yeni devlet, sadece yeni bir politika ve yeni bir ekonomiye değil, yeni bir kültüre de sahip olacaktır.³⁰⁶ Bu yeni düşüncelerin özünde modern bir Çin devleti kurmak vardır. Tüm modernleşme hareketlerinin özünde ise Çin milliyetçiliğinin başat rolü tartışılmazdır.

Mao'nun fikir dünyasında ve eylemci kişiliğinin oluşmasında Çin toplumunun ve kültürel mirasının önemli bir etkisi olduğunu görmekteyiz. Çin toplumunu dönüştürmek, beraberinde modern bir Çin devleti kurabilmek adına, giriştiği devrimin temel ideolojisi komünizm olarak görülse de Mao, Çinli değerleri benimsemiş bir Çin milliyetçisidir. Devrimimin temel dinamosu hep bu milliyetçilik anlayışı olmuştur.

Mao'nun kişiliğinde var olan Çinli değerler ile komünizmin nasıl bir araya geldiği önemli bir tartışma konusu oluşturmaktadır. Esasında Marx'ın iddiası, on dokuzuncu yüzyılın ortalarında bir abartı olarak görülmüştür. Yirminci yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise

³⁰⁴ Timothy Cheek, *Mao Zedong and China's Revolutions- A Brief History with Documents*, Palgrave, New York, 2002, s. 37.

³⁰⁵ Cheek, *Mao Zedong and China's Revolutions- A Brief History with Documents*, s. 73.

³⁰⁶ Cheek, *Mao Zedong and China's Revolutions- A Brief History with Documents*, s. 79.

neredeyse yetersiz kalmıştır. Pek çok ülkede egemen olan komünizmin, Marx'ın tasavvur ettiği şeye çok da benzediği görülmemiştir.³⁰⁷ Dünyanın farklı toplumları komünizmi günün siyasi şartları içerisinde değerlendirmiştir. Çin'de de komünizmin yorumlanması bu mantık ile ilerlemiştir. Milliyetçilik ve komünizm farklı değerleri benimsese de Mao önderliğinde Çin milliyetçiliği ve komünizm arasında bir bağ inşa edilmiştir.

20. yüzyılın büyük bölümünde komünizm, dünyanın baskın uluslararası siyasi hareketlerinden biri olmuştur. İnsanlar buna farklı şekillerde tepki göstermiştir. Tepkileri iki ana eksenle değerlendirmek mümkündür. Parlak bir gelecek için bir umut kaynağı olarak ya da yeryüzündeki en büyük tehdit olarak değerlendirilenleri görebilmek mümkündür.³⁰⁸ Mao'nun önderliğinde hareket eden siyasi grubun da komünizmden beklentisi umut dolu yarınları inşa edebilmektir. Çin'in yerel değerlerini komünizmin evrensel değerleri ile bütünleştirebilmek için önemli bir mücadele verilmiştir.

Bilindiği üzere Marx ve daha sonra Lenin, ezici bir çoğunlukla en önemli komünist teorisyenler olarak görülmüştür. Lenin, aynı zamanda komünizmin kilit bir uygulayıcısı konumunda olmuştur. Aslında komünizm fikri Karl Marx'tan kaynaklanmamıştır. Pek çok farklı ve idealist komünizm nosyonu yüzyıllar önce ortaya çıkmıştır.³⁰⁹ Bu perspektif dahilinde Mao'nun aradığı siyasi ideolojinin genel özelliklerinin komünizmde ortaya çıktığı görülmüştür. Özellikle sınıfsız toplum ve emperyalizm karşıtlığı, Mao'yu komünizme yaklaştıran en önemli neden olmuştur. Yerel bir değer olan milliyetçilik ile evrensel değerleri benimseyen komünizm arasında ara bir formül bulmaya çalışan Maoizmin siyasal önemi, bu noktada yatmaktadır. Bu sebeplerden ötürü Maoizmi, günün siyasal koşulları ve Mao'nun sosyo-psikolojik değerleri ile analiz etmek daha doğru görünür.

Devrime giden süreçte Mao'nun vizyonu bir gerilla devrimi olmuştur. Devrimci bir yıpratma savaşı hedeflemiştir. Mao için insan iradesi ve bireyin kararlı azmi devrimin motorudur.³¹⁰ Bu devrimci süreçte Komünistler ve Milliyetçiler arasında yaşanan çatışmalar Mao için önemli sonuçlar doğurmuştur. 1928'de Komünistler ve Guomintang arasındaki bölünme, daha sonraki yıllarda işgalci Japon Orduları'na karşı savaşta geçici ateşkesler ve

³⁰⁷ Archie Brown, **The Rise and Fall of Communism**, HarperCollins e-books, 2009, s. 9.

³⁰⁸ Brown, **The Rise and Fall of Communism**, s. 10.

³⁰⁹ Brown, **The Rise and Fall of Communism**, s. 11.

³¹⁰ Frederic Tuten, **The Adventures of Mao on the Long March**, A New Directions Publishing, 2005, s. 32.

koalisyonlar olsa bile uzlaşmaz bir hale gelmiştir.³¹¹ Bu uzlaşmazlık Mao'nun işine yaramıştır. Biz ve öteki bilinci oluşturmasına katkı sunmuştur.

1.2. Yüz Çiçek Kampanyası ve Büyük İleri Atılım Projesi

1953-1957 yılları arasındaki İlk Beş Yıllık Plan oldukça dikkat çekicidir. Ekonominin sosyalleşmesi hem şehirlerde hem de kırsal alanlarda ivme kazanmıştır. Sanayi sektörü ve tarımın büyümesiyle birlikte kitlesel kampanyalar bu dönemde aralıklarla devam etmiştir. Atılan adımların hepsinde temel amaç, ekonomik ve toplumsal sorunlara çabucak çare bulmaktır.

Yüz Çiçek Hareketi olarak da anılan Yüz Çiçek Kampanyası, Mao Zedong önderliğinde 1956 tarihinde ÇKP'nin halkın komünist sistem hakkındaki görüşlerini dile getirmeye çalıştığı bir harekettir. “Yüz Çiçek Açsın Yüz Fikir Yarışsın” söylemiyle başlayan bu kampanya ile sanatsal ve bilimsel alanda başlamak üzere yeni fikirler oluşturarak toplumsal ilerleme amaçlanmıştır.

1956 tarihinin başlarında Çin Komünist liderleri, endüstrileşmeye başlamadan önce, fikir insanların işbirliğini sağlamak istemişlerdir. Bu amaç ile Yüz Çiçek Hareketi ortaya çıkmıştır.³¹² Kuramsal olarak önemli olan bu hareket, uygulama yönü ile aynı başarıya ulaşmamıştır. Çünkü 1950'li yıllar ÇKP ve halk arasında ideolojik sorunların yaşandığı bir dönemdir. Mao'nun halk nazarındaki itibarından öte, ÇKP kadrosu halka kendini kabul ettirmede sorunlar yaşamıştır.

Eylül 1954'te Ulusal Halk Kongresi, ÇHC'nin resmi olarak ilk anayasasını kabul etmiştir. Ardından Eylül 1956'da Sekizinci UHK yapılmıştır. Mao'nun etkisi ile ÇKP'nin ideolojisini resmen belirleyen Sekizinci Kongre; Marxizm-Leninizm-Mao Zedong düşüncesinden ziyade 1956 Nisan ayında ÇKP içinde kendisini eleştirmek için çağrı yapma yetkisinden yeterince emin bir şekilde Yüz Çiçek Açsın Kampanyası'nı hayata geçirmiştir.³¹³ Temel amaç parti içerisinde farklı düşüncelerin var olmasını sağlayarak, fikirsel çatışmalar sonucu oluşacak pozitif getirinin önemini kavramaktır. Fakat beklenildiği gibi sonuçlanmamıştır. Yüz Çiçek Kampanyası ile Komünist Parti içerisindeki moralsizler, iyice

³¹¹ Tuten, *The Adventures of Mao on the Long March*, s. 28.

³¹² Oral Sander, “Çin Halk Cumhuriyeti'nde Büyük Proleter Kültürel İhtilal”, *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1966, Sayı 4, Cilt 21, s. 276.

³¹³ Colin Mackerras with Donald H. McMillen and Andrew Watson, *Dictionary of the Politics of the People's Republic of China*, Routledge, London and New York, 1998, s. 2.

kendini belli etmeye başlamıştır. Kısa süreli bu liberalleşme dönemi sonrasında Mao'nun muhaliflerine karşı, daha katı bir tavır takındığı görülmüştür.

Yüz Çiçek Kampanyası önderlere şu iki önemli hususu açıkça göstermiştir: Birincisi ÇKP'nin politik kalıplaştırma mücadeleleri başarısız olmuştur. İkincisi Çinli fikir insanları arasında ÇKP'ye karşı bir direnme var olduğu ortaya çıkmıştır.³¹⁴ Yabancı güçlere karşı verilen mücadelede kısmen başarı sağlanmıştır. Fakat halk içerisinde ideolojik bir bütünleşme henüz yaşanmamıştır. ÇKP'nin kendi içerisindeki ideolojik bütünlüğü sağlamadan bu bütünlüğü halktan beklemesi de olası değildir.

“Yüz çiçek açsın, yüz düşünce akımı yarışsın” özdeyişi, Çin'de binlerce yıl önce bir “Kültür Rönesansı” ya da “Kültür Devrimi” var etmek amacıyla kullanılmıştır.³¹⁵ Mao tarafından bu hareket her ne kadar komünist düzene ulaşmak amacıyla kullanılmaya çalışsa da fikir bayağı eskilere gidiyordu. Çin'deki bilgiler çağından esinlenen Mao, bu kültürel Rönesans'ı kendi döneminde de yaşatmaya çalışmıştır. Nihayetinde görülen şey, Mao'nun attığı her adımda komünist bir hedefin olduğu kadar her uygulamanın özünde Çinli değerlerin bulunduğu gerçeğidir. Bu nedenle Mao'nun, milliyetçi-komünist bir Çinli olduğunu söylemek mümkündür.

Hedeflenen başarı elde edilemeyince Mao tarafından parti içerisinde önemli bir tasfiye hareketi başlamıştır. İlerleyen süreçte 1958'de Büyük İleri Atılım (Great Leap Forward) Hareketi ortaya çıkmıştır. Bu hareket ile Çin, daha tam anlamı ile sanayileşmeden önce 500 milyon köylü, 26.000 halk komünü içine alınacak ve bu sayede kısa bir süre sonra komünizme ulaşmak amaçlanmıştır.³¹⁶ Mao, komünist düzene geçmek konusunda hem inançlı hem de oldukça acelecidir. Bu noktada atması gereken her ne kadar adım varsa atmıştır. Sosyalist düzenin inşası için Mao, kendi yol arkadaşlarını feda etmekten uzak durmamıştır. Devrim yine ilk önce kendi adamlarını yemiştir.

Birçok araştırmacı tarafından yıllarca farklı değerlendirilmiş olsa da Çin'in önemli kalkınmasını Büyük İleri Atılım Dönemi'nin büyük yığınları kucaklayan değerlerinde bulanların oranı oldukça fazladır.³¹⁷ Uygulandığı dönemler birçok soruna ve kıtlığa neden olan bu proje, günümüze gelindiğinde Çin'in ekonomik yükselişinin temelini oluşturduğu

³¹⁴ Sander, “Çin Halk Cumhuriyeti'nde Büyük Proleter Kültürel İhtilal”, s. 277.

³¹⁵ Suyin, **Sabah Tufanı II (Kuledeki Rüzgâr): Mao Zedung ve Çin Devrimi 1949-1975**, s. 156.

³¹⁶ Sander, “Çin Halk Cumhuriyeti'nde Büyük Proleter Kültürel İhtilal”, s. 277.

³¹⁷ Suyin, **Sabah Tufanı II (Kuledeki Rüzgâr): Mao Zedung ve Çin Devrimi 1949-1975**, s. 196.

ifade edilir. Özellikle kapsayıcı değerleri ve ileriye yönelik hedefleri ile Çinliler için önemli bir değer olduğu vurgulanır.

Hareket hem doğaya karşı hem de insanların ön yargıları, batıl inançları, yeteneksizlikleri ile bürokratik engellere karşı bir mücadeledir.³¹⁸ Çin'in doğal yapısını değiştirmek ve Çin insanını yeniden bir kalıp içerisine dökerek sosyalist düzenin kurulması amaçlanmıştır. Özgür düşünce ve kapsayıcılık ilkeleri sayesinde toplum içerisinde herkesin yer edinebileceği vurgulanmıştır. Sonuçları istenildiği gibi olmasa da bu projede teorik olarak Çin halkı için birçok yeni şey getirmek amaçlanmıştır. Her iki projenin de o dönem için politik başarıları söz konusu değilse de günümüze geldiğimizde Çin ve Çin siyaset felsefesi için katkısı önemlidir. ÇKP'nin bugün sahip olduğu imkanların temelini, bu siyasi ve felsefi dönemlerin oluşturduğu düşünülmektedir.

1958-1961 tarihleri arasında ÇKP eliyle ekonomik, sosyokültürel ve politik bir kampanya misali ortaya çıkan, Büyük İleri Atılım Projesi'nin bir diğer gayesi, hem Sovyet desteği ile uygulanan Birinci Beş Yıllık Plan (1953-1957) döneminde oluşan pürüzleri çözmek hem de Çin'in en önemli kendi kaynağı olan nüfusunu, daha hızlı bir ekonomik büyüme için değerlendirebilmektir.³¹⁹ Fakat bu kampanya da başarısızlık ile sonuçlanmıştır. Ciddi bir kıtlık dönemi yaşanmıştır. Milyonlarca insan bu kıtlık nedeni ile hayatını kaybetmiştir. Beklenenin aksine Büyük İleri Atılım Projesi'nin sonucu kıtlık ve insani felaket olmuştur.

Esasında, projeyi hayata geçirmeden hemen önce 1958'de Mao Zedong, sosyalizmi hızlandırmaya karar vermiştir. Büyük İleri Atılım Projesi ile özel mülkiyete sahip olan, tarım arazilerini ortadan kaldırmak ve tarım alanlarında kolektif sahiplik bilincini oluşturmaya çalışmıştır.³²⁰ Kolektif sahiplik bilinci ile tarım alanlarının daha verimli kullanılacağını ve Çin halkının sosyalist dönüşümü için gerekli olan ekonomik temelin hemen edinileceğini düşünmüştür. Fakat işler beklediği gibi gitmemiştir. Kolektif sahiplik sonucu tarımsal verimde düşüş yaşanmıştır. Beraberinde gelen kuraklık ise bu dönemi Çin'de kıtlık ve açlık dönemi olarak tarihe yazdırmıştır.

Büyük İleri Atılım, Mao'nun, oluşturduğu sosyalist bir kampanyadır. Çin'de komünist ütopya: Harika, güçlü, başarılı ve erdemli sosyalist bir devlet, nihayetinde komünist bir

³¹⁸ Suyin, *Sabah Tufanı II (Kuledeki Rüzgâr): Mao Zedong ve Çin Devrimi 1949-1975*, s. 197.

³¹⁹ Umut Bekcan, "Sovyet -Çin Uyuşmazlığını Anlamak: 20. Kongreden 1963 Parti Mektuplarına", *The Turkish Yearbook of International Relations*, Volume 49, 2009, s. 90.

³²⁰ Mackerras with McMillen and Watson, *Dictionary of the Politics of the People's Republic of China*, s. 3.

toplum amaçlamıştır. Kampanyanın özünde sosyalist bir tarım sistemi inancı vardır. Arazi verimliliğini büyük ölçüde artıracak, kırsal pazarları teşvik edecek, sanayi ürünleri ve yeterli sayıda çalışanı yönlendirerek, Çin'in artan sanayileşmesine fon sağlanacaktır.³²¹ Fakat beklenen sonuca ulaşamamıştır. Hem Çin hem de dünya için bu proje, ekonomik başarısızlık ve felaket dönemi olmuştur.

Mao'nun görüşüne göre devrimci uğraş ve ortaklaşa çaba, tüm engellerin üstesinden gelebilirdi. Böylece Çin manzarası üretken bir cennete dönüştürebilirdi.³²² Büyük İleri Atılım'ın, özünde de bu bilinç vardır. Teorik olarak önemli bir hesap yapılmıştır. Fakat sosyalist bilinci benimsememiş bir toplumun, kolektif anlayış çerçevesinde çalışamayacağı öngörülememiştir. Zamansal bir yanlışlık yapılarak, en son atılması gereken adımlar, en başta atılmıştır. Böylelikle devrim sonrası yaşanan siyasi ve ekonomik sorunlara bir yenisi daha eklenmiştir.

Özünde her iki projeyi de hayata geçirmek için ilk olarak tabanda bazı değişiklikler yapılmıştır. 1955–1956'da kolektifleştirmenin ilk aşamasında yoksul köylülere, orta ve zengin köylülere karşı mücadele etmeleri söylenmiştir. Sonra 1958 Mart'ında Radikal Kolektifleştirme Süreci başlatılmıştır. Şiddet ve baskı düşman çemberinin ötesine geçip, Çin köylüleri tarafından doğrudan Çin halkının aleyhinde kullanılmıştır.³²³ Üzerinde derinlemesine çalışılmamış bu projeler başarıya ulaşamamıştır. Özellikle toplumsal dönüşüm için baskının bir araç olarak kullanılması ve toplumsal çatışma potansiyelini artırarak sosyalist dönüşüme ulaşma planı, başlı başına bir hata olmuştur.

1950-1960 yılları arası dönem, Çin için devlet kimliği oluşturmada önemli bir dönem olmuştur. Çin'in dünya siyasetindeki kimliği ile ilgili belirsizlikler, Soğuk Savaş'ın başlamasıyla büyük ölçüde çözülmüştür. Özellikle birkaç öğrenci grubunun Çin'in dışındaki dünyayı inceleyerek elde ettiği bulgular, Çin'in politik kimliğini belirlemede önemli rol oynamıştır.³²⁴ Her iki proje de uygulandığı dönemde pozitif sonuç doğurmasa da uzun dönemde Çin devleti ve toplumu için birtakım kazanımlar meydana getirmiştir.

1950-60'lı yılların bir diğer özelliği Çin kültürünün belirgin bir şekilde Batılı düşüncelere ilgisizliğidir. Bu ilerici yanıtın özünde 4 Mayıs Hareketi'nin aydınları vardır. Bu

³²¹ Zhou Xun, *The Great Famine in China, 1958–1962- A Documentary History*, Yale University Press, New Haven & London, 2012, s. 1.

³²² Xun, *The Great Famine in China, 1958–1962- A Documentary History*, s. 1.

³²³ Xun, *The Great Famine in China, 1958–1962- A Documentary History*, s. 17.

³²⁴ Chih-yu Shih, *Navigating Sovereignty World Politics Lost in China*, Palgrave Macmillan, New York, 2003, s. 25.

dönemde liberalizm, ampirizm, hümanizm gibi Batılı düşünceler reddedilmiştir.³²⁵ Batı kökenli fikirlere karşı olan bu reddedici tutum sonucunda Çin'in iç ve dış siyasetteki politik tavrı oluşmuştur. Dönemin şartları içerisinde oluşturulan tüm politikalar sosyalist topluma geçmeyi amaçlarken, diğer yandan Batılı olan her düşünce reddedilmiştir.

Çin'in iç siyasetinde dönem dönem liberalizmin araçsallaştırıldığı da görülmüştür. 1950 ve 1990 arasında Komünist Parti yönetiminde tüm ideolojik sınıflar iç içe geçmiştir. Daha sonrasında ise Liberallerin Çin'de 1990'lı yıllarda yeniden birleştiği görülmüştür. 20. yüzyılda Çin'de liberalizmi, kendisini emperyalizmden korumak için Çin'in ihtiyacından ziyade Batılı bir ideoloji olarak incelememiz mümkündür.³²⁶ Aradan uzun bir dönem geçmesine rağmen uygulama olarak ÇKP'nin bakış açısında önemli değişiklikler olsa da ideolojik olarak önemli bir değişim yaşanmamıştır.

Mao Zedong'un söylediği gibi: "Politika, komutan ve ruh ekonomik kalkınmanın yaşam çizgisidir."³²⁷ Bu sebeple Mao, liderlik döneminde zamanının büyük çoğunluğunu politika yapmaya ayırmıştır. Tüm toplumsal sorunların aşılabilmesi ve Çin'in hedeflediği devlet yapısına ulaşmak için sağlam bir politik yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Zamanla oluşan bu politik bilinç, şu an için Çin devleti ve toplumunun önemli bir değeridir.

Aynı zamanda bu politik bilinç, Çin'de yeni dönemde sosyal bilimlerin gelişimini teşvik etmede önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca Çin ulusunun bilgi bankasını zenginleştirmek ve sosyo-politik gerçekliğin gelişimi de yine bu politik bilinç sayesinde olmaktadır.³²⁸ Devrim sonrası süreçte politik öncelikli bir toplum yaratmayı amaçlayan Mao, uzun dönemde bu hedefine yaklaşmıştır. Her ne kadar iktidarı döneminde bu noktada başarılı sonuçlara ulaşmasa da sonraki dönemde Çin devleti ve halkı için önemli bir politik bilinç ortaya çıkmıştır.

Politik bilincin yanı sıra, sivil toplum da yirminci yüzyılın başlarında Çin'de çok hareketli bir konu olmuştur. Çin hükümeti ve akademik topluluklar reform döneminde yeni bir olgu olarak yeniden sivil toplum bilincini ortaya çıkarmıştır. Fakat Çin'de sivil toplum hala biçimlendirilmemiş, olgunlaşmamış bir aşamadadır. Sonuç olarak da özellikleri ve

³²⁵ Shih, *Navigating Sovereignty World Politics Lost in China*, s. 30.

³²⁶ Shih, *Navigating Sovereignty World Politics Lost in China*, s. 31.

³²⁷ Yu Keping, *Democracy is a Good Thing- Essays on Politics, Society and Culture in Contemporary China*, Brookings Institution Press, Washington, D.C, 2009, s. 6.

³²⁸ Keping, *Democracy is a Good Thing- Essays on Politics, Society and Culture in Contemporary China*, s. 21.

işlevleri henüz netleşmemiştir.³²⁹ Sivil toplumun oluşumu ve çizgileri konusunda yaşanan belirsizliğin temel nedeni, Çin devletinin sivil toplum konusuna temkinli yaklaşmasıdır. Toplum üzerindeki özdenetim gücünü kaybedeceği düşüncesi ile sivil toplum fikri, Çin’de her dönem törpülenmiştir.

Devrim sonrası süreçte Mao liderliğinde oluşturulan politikalar, toplumun farklı kesimlerinden ciddi eleştiriler almıştır. Bu eleştirilerin başında İlk Beş Yıllık Plan, Yüz Çiçek Kampanyası ve Büyük İleri Atılım Projesi gelmiştir. Beş Yıllık Plan, Çin toplumunu büyük bir baskı altına almıştır. Şehir nüfusu yaklaşık 40 milyon artarak aşırı bir kalabalığa yol açmıştır. Yiyecek kıtlığı ve barınma sorunları ortaya çıkmıştır. Birçok Çin köylüsü eleştirecek çok şey bulmuştur. Bunların başında yeni üst düzey kooperatifler gelmiştir. Komünist Parti erken dönemdeki popüleritesinin bir kısmını kaybetmiştir. Birçok Çinlinin liderleri hakkında söyleyecek sert sözleri vardır.³³⁰ Çin halkı ve Komünist kadro arasındaki iletişim, bu şekilde uzun bir dönem sürmüştür.

Yapılan eleştirilere kayıtsız kalmayan Mao ve Komünistler, Haziran 1957’de eleştirenlere saldırmaya başlamıştır. Muhafif seslerin birçoğu tutuklanmış ve “düşünce reformu” için kırsal kesimdeki kamplara yollanmıştır. Bir kısmı ise işlerinden kovulmuştur. Özgürce konuşmak yasaklanmış ve basın sansürlenmiştir. “Yüz Çiçek Kampanyası” ile açan çiçekler çabucak solmuştur.³³¹ Muhafif seslere karşı bu kadar katı bir tavır takınılmasına rağmen halkın farklı kesimlerinden gelen eleştiriler, uzun bir süre devam etmiştir.

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başı, Çin toplumu için önemli siyasi değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Reformcular ve devrimciler, bu dönemin temel aktörü konumundadırlar. Yeni dönem için oluşacak politik bilinci belirleme görevini devrimciler üstlenmiştir. Önemli olan husus her iki aktörün de ilham kaynağının Çin milliyetçiliği olmasıdır. Devrimci kanadın öncüsü olan Mao ve Komünistler, her ne kadar sosyalist ideolojiyi benimseyerek hareket etseler de onların da düşünsel temellerini Çin milliyetçiliği oluşturmuştur. Devrim öncesinde devrim sırasında ve devrim sonrasında bu ulusal bilincin, Komünistler tarafından benimsendiği göze çarpmaktadır. Özellikle devrim sonrası atılan tüm politik adımlar, şeklen komünist bilinçte olsa da özünde milliyetçi bir bilinç ile oluşturulmuştur.

³²⁹ Keping, **Democracy is a Good Thing- Essays on Politics, Society and Culture in Contemporary China**, s. 37.

³³⁰ Josh Brooman, **China Since 1900**, Longman Twentieth Century History Series, Addison, Wesley Pub (Sd), 1990, s. 33.

³³¹ Brooman, **China Since 1900**, s. 33.

Çin milliyetçiliğinin oluşumunda özellikle 20. yüzyılın başında gelişen iç ve dış olaylar, temel oluşturmuştur. Dış olayların başında Rus Devrimi, emperyalizm ve Japon yayılcılığı gelirken, iç olayların başında ise Çin toplumunun emperyalizme karşı tavrı ve Konfüçyüs felsefesinin yeniden yorumlanması gelmektedir. Özü itibarıyla tüm iç ve dış olaylar, Çin toplumu için tutkulu bir ulusal bilinç oluşturmuştur. Cumhuriyetin ve devrimin meşalesini tutuşturan temel unsur, bu ihtiraslı milliyetçiliktir.

1.3. Kültür Devrimi ve Mao

Kültür Devrimi, 1965'te bazı köktencilerin bir Shanghai oyununda Mao'nun kinayeli biçimde eleştirildiğini iddia etmelerinin oluşturduğu bir heyecan dalgası ile oluşmuştur.³³² Çin Devrim süreci devam ederken, Mao'nun toplum içerisinde kinayeli bir şekilde tartışılıyor olma düşüncesi, Komünistlerde ciddi bir rahatsızlık yaratmıştır. Devrim süreci kültürel olarak başarılı bir şekilde sonuçlanmalıdır. Bu başarı siyasi kültürün Maoizmi, Çin halkına sorgusuz bir şekilde benimsetmesiyle mümkün olacaktır. Bu amaçla adına Kültür Devrimi denilen, özünde ise Maoizm karşıtı tüm düşüncelerin tasfiyesi demek olan hareket başlatılmıştır.

Kültür Devrimi, 12 ile 14 yaş arasındaki çocukların kendilerine “Kızıl Muhafız” dedikleri ve Mao'nun askerleri olarak caddelerde her türlü yıkıcı eyleme başladıkları bir dönemdir.³³³ Mao liderliğindeki Komünistlerin, Kültür Devrimi'nden beklentisi ise komünizmi toplumun her alanına yayarak kabul görmesini sağlamaktır. Bu sayede hem muhalif sesler yok edilecek hem de siyasi kültürel boşluk doldurulacaktır. Mao, Kültür Devrimi'nin özgün bir süreç olduğunu dile getirmiştir. SSCB'de kabul gören anlayışın aksine komünizm, bürokratik kadroların değil, halkın ideolojisi olmalıdır. Bu amaçla Kültür Devrimi'ni başlattığını dile getirmiştir. Artık boynuzun kulağı geçtiği, iddia edilmeye başlanmıştır. Çinli Komünistler, Rus Komünistlerden daha fazla Komünist olduklarını ileri sürmüşlerdir.

İlk başlarda Mao, Kültürel Devrimi'ni iki bölümlü olarak düşünmüştür: Öncelikle muhalif düşünceleri siyasal hayattan atmak, daha sonra ise yapıcı bir program ile kendi felsefesini toplumun her katına sunmaktır.³³⁴ Planlanın aksine Kültür Devrimi, kısa bir sürede

³³² Roskin, **Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür**, s. 557.

³³³ Hasan Gönder, “1956-66 Kültür Devrimi Öncesi Dönem ve Mao'nun Özeleştiri Eksikliği”, **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, Yıl 8, Cilt 8, Sayı 15, s. 1736.

³³⁴ Sander, “Çin Halk Cumhuriyeti'nde Büyük Proleter Kültürel İhtilal”, s. 279.

sonuca ulaşmamıştır. Yeni aşamalar ile Kültür Devrimi, Çin toplumunda oldukça derinleşmiştir. Bu derinleşme ile beraber muhalif sesler yeni alanlar edinmeye başlamıştır. Zaman geçtikçe Kültür Devrimi'nin aktörleri de artmaya başlamıştır. Parti, ordu ve elitler artık Kültür Devrimi'nin bir parçası olmuştur. Başarı yönü tartışılırken dahi Kültür Devrimi'nin kapsamı oldukça genişlemiştir.

Kültür Devrimi ile beraber sosyalist terbiye hareketi sayesinde köylü-işçi örgütleri güçlenmiş ve sesleri daha sert olmaya başlamıştır.³³⁵ Ülkenin her yerinde adeta Mao'nun düşünceleri tekrar incelenmeye başlanmıştır. Tıpkı devrimin hazırlık sürecinde olduğu gibi Halk Kurtuluş Ordusu'nun eylemleri bir seferberlik misali kendini göstermeye başlamıştır. Bu süreçte gözden kaçırılan önemli noktalar da kendini belli etmiştir. Kültürel ve tüm bilimsel alanda Mao Zedong fikirlerinin can bulduğu iddia edilmiştir. Fakat bu ifade tam anlamıyla bir abartma salgınıdır. Gün geçtikçe toplumun her alanında bu salgına rastlanmıştır.

İlerleyen süreçte düşünsel olarak parti üyeleri ve halk kitleleri arasında Mao Zedong'un düşünceleri ve nasıl bir Çin tasarladığı, daha anlaşılır bir şekilde ortaya çıkmıştır. Kültür Devrimi ile Mao, kendini topluma daha iyi anlatabilmeye çalışmıştır. Fakat düşüncelerinin halk nazarında ne kadar benimsendiği ise ilerleyen dönemde ortaya çıkacaktır.

Mao'nun katı liderliği, Kültür Devrimi ile daha da ön safa çıkmıştır. Bu süreçte de hep son sözü söyleyen de karar alma merkezi olan da yine Mao'nun bizzat kendisidir.³³⁶ Parti üzerindeki etkisi tartışmasız bir boyuta ulaşan Mao, Kültür Devrimi ile toplum üzerindeki etkisini de artırmaya çalışmıştır. Muhalif sesler her geçen gün daha fazla tasfiye edilmiştir. Mao, Kültür Devrimi sürecinde ve sonrasında yürüttüğü iç politika sürecinde olabildiğine otoriter bir anlayış benimsemiştir. Atılan her adımın mimarı ve haberdarı olarak Mao'nun parti ve toplum üzerindeki etkisi artarken, muhalif düşünceler yer altına inerek, derinleşmeye devam etmiştir.

Gerek Büyük İleri Atılım gerek Kültür Devrimi boyunca Mao'nun gözden kaçırdığı önemli bir ayrıntı bulunmaktadır: Devrimci özdeyişlerin yığınların gözündeki mukaddes anlamlarını yitirebileceği olasılığı, gözden kaçmıştır.³³⁷ Her geçen gün yeni bir devrim fikri ve sloganıyla halkın karşısına çıkmak, toplumu yormuştur. Her toplum övünç dolu tarihsel bir geçmişe önem verir. Fakat bir toplum için devrimin başarısı, süresinin kısalığı ve ardından

³³⁵ Suyin, *Sabah Tufanı II (Kuledeki Rüzgâr): Mao Zedong ve Çin Devrimi 1949-1975*, s. 396.

³³⁶ Angang, *Çin Komünist Partisi Nasıl Yönetiliyor*, s. 38.

³³⁷ Losurdo, *Tarihten Kaçış: Günümüzde Rus ve Çin Devrimleri*, s. 61.

getirdiği huzur döneminin başarısıyla ölçülür. Mao, hayatı boyunca devrim sürecini sonlandıramamıştır. Devrimin meyveleri de Mao'nun yaşamı sürecinde olgunlaşmamıştır. Bu nedenle gerek halk gerekse kendi yol arkadaşları tarafından çetin eleştirilerin merkezinde yer almıştır. Özellikle Kültür Devrimi sürecinde bu huzursuz dönem, kendini göstermiştir.

Devrim sürecinin bu kadar uzun sürmesinin nedenini sadece Mao'nun şahsında aramak haksızlık olur. Esasında devrimin gün geçtikçe dallanıp budaklanmasının sebebi, Çin'in siyasi ve demografik kültürüdür. Sadece yüz ölçümü ve nüfusu ile değil, Çin sahip olduğu kültürel ve siyasi mirası ile de birçok sorunu içerisinde barındırmaktadır. Mao, ilerleyen süreçte devrimin başarısı için bu sorunların hepsinin üzerine gitmek gerektiği düşünmüştür. Bu nedenle eleştiri oklarının merkezinde kalsa da kararlı duruşu devrimin toplum üzerindeki etkisini zamanla daha derinleştirmiştir. Aslında Kültür Devrimi ile Mao'nun aşılılmaya çalıştığı düşünce, oldukça yüzeyseldir. Kendisi ile ters düştüğü düşünülen modernliğin belli bir modeli için son bir tip oluşturmaktır. Temel amacı, köylü iş gücüne değer veren, şehrin burjuva etkisinden uzak, kalkınmış bir devlet ve halk oluşturabilmektir.³³⁸ İşler pek de tasarlandığı gibi gitmemiştir. Mao'nun düşünceleri toplumun her kesimine ulaşmıştır. Fakat toplumun bu düşünceleri benimsemesi ve bu gayede hareket etmesi, uzun bir zaman alacağına benzemiştir.

Sosyalist bir toplum ile komünist ideoloji ışığında ulusal değerleri benimseyerek, modern bir devlet inşa etme girişimi, Kültür Devrimi'nin temel kimliğidir. Bu kimlik, öncelikle karşıt sesleri kısarak işe başlamıştır. Bu sesler kısılırken, Mao, bu defa parti içerisinde anlaşılmanmaya ve yalnızlaşmaya başlamıştır. En sadık dostları bile artık Mao'yu eleştirmiştir. Gerek parti içerisinde gerekse de toplumda Mao'nun düşüncelerinin anlam bulması, bir hayli zorlaşmıştır. Kısacası coşku dolu fikirlerden ve olaylı günlerden sıkılan bir Çin halkı vardır. Pek tabii ki bu durumun oluşumunda devrimin süresi temel belirleyici olmuştur. Uzun süren iç ve dış savaş dönemi ve ardından yaşanan devrim süreci, Çin halkını sadece bedenen değil, fikren de yormuştur. Yeni devrimci fikirlere karşı takınılan umursamaz tavrın önemli bir nedeni de budur. Tıpkı SSCB'de olduğu gibi Kültür Devrimi, Çin toplumunu yenilemek, geçmişin kara günlerinden halkı kurtararak kendilik bilinciyle donatmak adına, yapılmıştır. Her ne kadar istenilen başarıya ulaşılamasa da Kültür Devrimi'nin mimarı olan Mao'nun temel amacı budur.

³³⁸ Mitter, **Modern Çin Tarihi**, s. 79.

Kültür Devrimi (1966-1976), resmi adıyla Büyük Proleter Kültür Devrimi olarak bilinmiştir. Mao Zedong tarafından başlatılan bu hareket, Çin Komünist Partisi'ni gerici etkiden korumak ve devrimci ideoloji karşıtlarından temizlemek için başlatılmıştır.³³⁹ Parti içinde ve dışında oluşan muhalif seslerin devrimin doğasına zarar vereceği fikri, Mao tarafından kabul görmüştür. Muhalif seslere karşı yürütülen mücadele sadece siyasi boyutta kalmamıştır. Kızıl Muhafızlar isimli Mao'nun devrimci silahlı güçleri de Kültür Devrimi'nin bir aktörü olarak sahaya inmiştir.

20 Nisan 1966'da Kızıl Muhafızlar parti içerisinde Mao'ya muhalif olan yöneticileri eleştirmeye başlamıştır. Eleştirilerin özünde feodal kalıntıların temizlenmesi vardır. Kızıl Muhafızlar, Mao'nun emirlerini yerine getirmiştir. Konfüçyüsçü düşünce çerçevesinde kapitalizm ve feodalizme karşı her türlü mücadele başlatılmıştır. Devrimci ideologların gerici yazarların eleştirilerine karşı yazdığı yazılar, halkın görebileceği yerlere asılmıştır.³⁴⁰ Muhalif sesleri kısmak ile kalmayarak muhalif ideolojilerin de Çin'i en kısa sürede terk etmeleri için çetin bir mücadeleye girişilmiştir.

Kültür Devrimi, siyasi ve kültürel boyutunun yanı sıra bir psikolojik hareket olarak da topluma nüfus etmeye başlamıştır. Mao, devrimci düşüncenin halka inmesinden yana olmuştur. Bunun için Kültür Devrimi süresince adeta bir toplum mühendisliği yapmaya çalışmıştır.

Mao'nun ÇKP'deki radikal fraksiyonu, birçok partiliye saldırmıştır. Devlet Başkanı Liu Shaoqi da dahil olmak üzere revizyonist tüm yetkililer, Mao'nun halefi olarak sıralanmaya çalışılmıştır.³⁴¹ Gerek siyasi olarak gerekse Kızıl Muhafızlar aracılığı ile parti içerisindeki yöneticilere cüppe altından sopa gösterilmiştir. Kısacası muhalif sesleri parti içinde ve dışında susturmak için her yol geçerli görülmüştür. Her tür etki aracı kullanılmıştır.

Kültür Devrimi, genellikle fiziksel olarak yaşlanan Mao'nun fikirsel olarak çocuksu beyninin ürünü olarak görülmüştür.³⁴² Esasında Mao da böyle anlaşılacak istenmiştir. Çünkü Mao, devrimin genç zihinlerin marifeti olduğunu ve devrimi başarıya ulaştıracak şeyin ise gençlik heyecanları olduğuna inanmıştır. İlerleyen dönemde Mao'yu Kültür Devrimi'ni başlatmaya iten sebebin parti ve toplum içinde oluşmaya başlayan durağan yapıyı, dinamik bir

³³⁹ Dorothy Perkins, **Encyclopedia of China-The Essential Reference to China, Its History and Culture**, A Roundtable Press Book, New York, 2013, s. 108.

³⁴⁰ Perkins, **Encyclopedia of China-The Essential Reference to China, Its History and Culture**, s. 109.

³⁴¹ Perkins, **Encyclopedia of China-The Essential Reference to China, Its History and Culture**, s. 109.

³⁴² Jeffrey N. Wasserstrom, **The Oxford Illustrated History of Modern China**, Oxford University Press, Oxford, 2016, s. 203.

yapıya dönüştürme uğraşı olduğu görülmüştür. Bu nedenle dönemsel olarak devrimci disiplin, yeni politik atılımlarla hedef kitleye aktarılmaya çalışılmıştır.

Mao, birçok konuşmasında partinin devrimci köklerini unuttuğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca Çin Devrimi'nin eksik yönlerini dile getirmiştir. Kapitalist sınıfların ideolojik etkilerini koruduklarına dikkat çekmiştir.³⁴³ Kültür Devrimi ile bu eksikleri tamamlamak amaçlanmıştır. Mao, her ne kadar hedefine yüzde yüz ulaşamasa da halkın dikkatini devrimin eksik yönlerine çekmeye başlamıştır.

Kültür Devrimi sürecinde Mao'nun rakipleri, Pekin'i ve ulusal medyayı kontrol etmeye çalışmıştır. Mao'nun ise ilk siyasi üssü Şangay olmuştur. Buradaki birçok aydın ve yerel siyasetçi Mao'yu desteklemiştir.³⁴⁴ Köylü kitlelerin yanı sıra kentli aydın ve siyasetçilerin desteğini alması, Mao'nun toplum üzerindeki psikolojik etkisini artırmıştır. Nihayetinde Kültür Devrimi, beklenen sonuca ulaşmaktan uzaklaşmıştır. Fakat daha farklı noktalarda Mao'nun devrimci düşüncelerinin halka ulaşmasını sağlamıştır.

Kültür Devrimi sürecinde atılan önemli adımlardan birisi de anayasanın gözden geçirilmesi ve sadeleştirilmesi olmuştur. Nitekim 1975'te yayınlanan revize edilmiş anayasada büyük miktarda Maoist söylem olduğu görülmüştür.³⁴⁵ Bu tür siyasi hamleler ile Mao, ideolojik düşüncelerini hukuksal zemine oturtarak daha da sağlamlaştırılmayı amaçlamıştır. Böylelikle devrim sonrası birçok yönü ile tartışılan Çin Anayasası, Kültür Devrimi sürecinden sonra daha farklı bir tartışmanın içerisine çekilmiştir.

Kültür Devrimi öncesinde ve devrim sürecinde Çin'de yasal bir muhalefet partisi yoktur. Bu nedenle muhaliflerin ve alternatif bir siyasi ses ifade etmek isteyenlerin, kendilerini örgütlemesi neredeyse imkansızdır. Fakat muhalif seslerin Kültür Devrimi günlerinde karşıt partiler oluşturma girişimleri olmuştur. Bu durumun farkına varan Mao, isyan çağrısına yanıt olarak ortaya çıkan Kızıl Muhafız gruplarının bir kısmına, muhalif siyasi partileri önleme görevi vermiştir. Böylelikle muhalif parti girişimleri tespit edilip, tasfiye edilmeye çalışılmıştır. Bu noktada ÇKP, Kızıl Muhafızlar'a destek olmuştur.

Kültür Devrimi, Mao'nun sürekli devrim düşüncesiyle bağlantılı ana kampanyaların sonuncusu olarak görülebilir. Bu kampanyanın temel amacını, burjuva sanatını, Kızıl Muhafız

³⁴³ Wasserstrom, *The Oxford Illustrated History of Modern China*, s. 204.

³⁴⁴ Wasserstrom, *The Oxford Illustrated History of Modern China*, s. 208.

³⁴⁵ Michael Dillon, *Contemporary China – An Introduction*, Routledge, New York, 2009, s. 138.

grupları aracılığı ile siyasi ve kültürel düzende çökertmek olarak görebiliriz.³⁴⁶ Siyasi bir aktör olarak ilk ortaya çıktığı günden beri burjuva karşıtı söylem ve eylemleri ile bilinen Mao, son siyasi hamlesini de burjuva karşıtı bir eylem olarak, Kültür Devrimi ile göstermeye çalışmıştır.

Ocak 1965’de Mao, “pozisyonundaki insanlar” uyarısında bulunmuştur. Bu uyarı ile kastı parti içerisindeki kapitalistlerdir. Partideki kapitalist otoritenin, Çin’in devrimci mirasına ihanet ettiğini ve “kapitalist yolu” açtığını ileri sürmüştür.³⁴⁷ Mao ve Komünistler için Çin Devrimi sadece askeri bir mücadele değildir. Aynı zamanda ideolojik bir mücadeledir. Bu ideolojik mücadeleyi kazanmak ise Mao için askeri mücadeleden daha önemlidir. Bu nedenle Kültür Devrimi öncesi parti içerisindeki kapitalist kadrolardan rahatsızlık duyan Mao, bir ideolojik mücadele temelinde Kültür Devrimi’ni başlatmaya çalışmıştır.

İlk başta, Mao’nun kapitalist olmak ile suçladığı, Jiang Qing ve Lin Piao suçlamaları reddetmiştir.³⁴⁸ Onlar da kısa süre içerisinde Kültür Devrimi’nin başarıya ulaşarak, kapitalist oluşumların üstesinden gelmesini beklediklerini ifade etmişlerdir. Fakat beklenildiği gibi olmamıştır. Kültür Devrimi kesin bir ideolojik zafer kazanamamıştır.

Daha sonrasında kapitalist olmak ile suçlanan parti içerisindeki kadrolar, varlığını korumaya devam etmiştir. Bu nedenle bugüne gelindiğinde birçok Çin uzmanının kapitalizme doğru evrilen Çin’in kapitalist köklerini, bu dönemlerde aradığı görülmektedir.

Sonuç olarak, Kültür Devrimi istenilen başarıya ulaşmamıştır. Çok kötü sonuçlara neden olmuştur. Özellikle sanayi alanında eskiye kıyasla daha ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Eğitimdeki standart anlayış, yerini ideolojik kayırmacılığa bırakmıştır. Kızıl Muhafızlar’ın yok etmeye çalıştığı karşıt sesler ise daha ılımlı bir pozisyona geçerek, Kültür Devrimi’ni destekliyor gibi görünmüştür. Fakat muhalif çalışmalarına devam etmişlerdir. Devrim sonrasında ise Deng Xiaoping’in görev başına gelmesi ile tekrar gün yüzüne çıkmışlardır.

³⁴⁶ Michael Dillon, *Contemporary China – An Introduction*, s. 153.

³⁴⁷ Louise Chipley Slavicek, *The Chinese Cultural Revolution*, Infobase Publishing, New York, 2010, s. 41.

³⁴⁸ Slavicek, *The Chinese Cultural Revolution*, s. 42.

1.4. Mao Dönemi Dış Politika ve Milliyetçilik

İç politik eğilimlerin dış politikadaki temel parametreleri belirlediği gerçeği, tarihin her döneminde tüm devletler için geçerli olan bir olgudur. Mao dönemi, Çin'in dış politikasını da esasında bu iç politik parametreler belirlemiştir. Dönemin şartlarına bakılacak olursa Çin toplumunda iki büyük politik eksen olduğu görülebilir: Birincisi Çin'in yüz yıla yakın bir süre karşı karşıya olduğu emperyalist politikalar, ikincisi ise devrim sonrası Çin halkının sosyalist dönüşümünü gerçekleştirme gayesidir. Bu temel politik eksen dahilinde Mao döneminde Çin'in dış politik öncelikleri belirlenmiştir. Yabancı düşmanlığı ve Sovyetler ile kurulan iyi ilişkiler, bu temel politik eksen bakımından değerlendirilebilir.

Marxizm, Mao dönemi Çin toplumu için hem iç politikada hem de dış politikada önemli bir eksen belirleyici ideoloji olmuştur. Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) ilk yıllarında Marxist entelektüeller teorik olarak, Marxizmin sosyal teorisi ile materyalist tarih anlayışı konusu üzerine meşgul olmuşlardır. Bu sebeple Marxist teorinin, toplumun ekonomik temeli ile üst yapı arasındaki nedensel ilişkinin tartışmalı temsiline özellikle dikkat edilmiştir. Görünüştaki çelişkili temalar, anlaşılmaya çalışılmıştır.³⁴⁹ Anlaşılacağı üzere ÇKP'nin ilk yıllarında Marxist teori tam olarak kendini inşa etmiş bir ideoloji değildir. Marxist entelektüeller dahi geçen zaman içerisinde ideolojinin gelişimi için yeni fikirler üretmişlerdir. Fakat en belirgin yönü emperyalizm karşıtı olması, eşitlikçi bir toplum önermesi ve sınıfsız bir toplum amaçlamasıdır. Bu tür özellikler, Mao'nun Marxizmi Çin halkına yakın görmesine sebep olmuştur.

Marxizmin yaşadığı çalkantılı dönemden ötürü ÇKP teorisyenleri, partinin varlığının ilk birkaç yılında felsefeye önem vermişlerdir. Qu Qiubai'nin, Marxist felsefeyi öğretme ve yazma konusundaki öncü çabalarıyla, 1923'te Marxizmin kelime bilgisi ve teorik kaygılarının ÇKP ve destekçilerine tanıtılması planlanmıştır.³⁵⁰ ÇKP, bir ideoloji ihraç ettiğinin bilincinde olarak, Marxizmin tamamlanmamış bir ideoloji olduğunun da farkına varmıştır. Bu nedenle uzun bir dönem Marxist felsefe üzerine ortaya atılan fikirler, Çin'de tartışılmıştır.

Esasında Çin'deki Marxist felsefenin etkisi, 1921'de Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) kurulmasıyla başlamaz. Çünkü partinin ilk yıllarında teorik kaygılar başka yerlerdeydi. 1921'den hemen önceki ve sonraki yıllarda Marxizmin felsefi boyutundan ziyade materyalist

³⁴⁹ Nick Knight, *Marxist Philosophy in China: From Qu Qiubai to Mao Zedong, 1923—1945*, Springer, Dordrecht, 2005, s. 1.

³⁵⁰ Knight, *Marxist Philosophy in China: From Qu Qiubai to Mao Zedong, 1923—1945*, s. 6.

tarih anlayışına dikkat edilmiştir.³⁵¹ Marxizmin, Çin'deki felsefik tarihini Rus Devrim dönemlerinden, hatta daha öncesinden başlatmak daha gerçekçi bir yaklaşım olabilir. Çünkü Ekim 1917 Devrimi'ni Rusların yaşadığı dönem, Çin toplumunun da bir devrim arayışında olduğu dönemdir. Ortak düşmana sahip olmaları ve imparatorluk geçmişinden sıyrılarak modern bir devlet kurma çabaları, her iki toplumun ortak yönleri olarak Ruslar ve Çinlileri yakınlaştıran unsurlar olmuştur.

İlerleyen dönem içerisinde her iki toplumun benzer kimlik özelliklerine sahip olduğu da gözlenmiştir. Bu durumu temel nedeni olarak, kimlik inşası olarak adlandırılan dönemin hem Rus toplumunda hem de Çin toplumunda aynı bileşenler ekseninde oluştuğu gösterilebilir.

Esasında kimlik, Çin düşüncesinde ikinci bir temel kavramdır. Batı'nın düşünce tarzındaki gibi bir “varlık yaklaşımından” değil, Çin düşünce tarzında bir “süreç yaklaşımından” esinlenmektedir. Çinliler için ilişkiler (relations) konusu sosyal hayatın ve tüm sosyal faaliyetlerin merkezi olan en önemli unsurdur.³⁵² Bu nedenle Çin toplumu için kimlik denilen ana unsur, sosyal ilişkiler temelinde önemli bir süreç dahilinde oluşan, değişmez özellikler anlamına gelmektedir. Çin toplumunda varoluşsal değil, süreçsel bir kimlik inancı hakimdir. Bu kimlik anlayışı, Çin'in iç ve dış politik önceliklerini belirleyen unsurların başında gelmektedir.

Kuruluşundan sonra Çin Halk Cumhuriyeti'nde Mao Zedong'un, ABD'nin önderliğindeki Batı ülkelerini içeren sınırlandırma ve bloke politikaları, Çin'e karşı kabul edilen bir dış politik anlayış olmuştur. Uluslararası sistemin ağırlıklı olarak kapitalist olması ve daha da önemlisi, Çin'e karşı emperyalist bir tavır takındığı vurgulanmıştır.³⁵³ Bu sebeplerden dolayı kuruluş aşamasında Çin toplumu için öteki olarak Batı ve onun ideolojisi olan kapitalizm kabul edilmiştir. Ortak düşmana sahip olmak nedeni ile Sovyetler ise dost safında görünen bir ülke olmuştur.

Mao dönemi, Çin'in dış politikasını belirleyen önemli unsurlardan birisi ise ulusal egemenlik kavramı olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana Çin'in egemenlik kavramı, mutlak egemenlik kavramına yakındır. Çekirdek unsurları, bağımsızlık,

³⁵¹ Knight, **Marxist Philosophy in China: From Qu Qiubai to Mao Zedong, 1923—1945**, s. 29.

³⁵² Zhu Liqun, “China's Foreign Policy Debates”, **European Union Institute For Security Studies**, Paris, September 2010, s. 19.

³⁵³ Liqun, “China's Foreign Policy Debates”, s. 21.

dokunulmazlık ve iç işlerine karışılmama olmuştur.³⁵⁴ Egemenlik kavramına bu kadar fazla önem verilmesinin temel nedeni, Çin'in uluslararası alanda aradığı güvenlik ortamıdır.

Sömürge bir ülke olmamak ve emperyalizmin tuzağına düşmemek hem iç politikanın hem de dış politikanın en önemli önceliği olmuştur. Nihayetinde ilkeli bir dış politika oluşturmaya çalışan Mao'nun dış politikada iki temel ilkesi ön plana çıkmıştır: Birincisi anti-emperyalist olmaktır. İkincisi ise Çin'in ulusal temelleri dahilinde Marxizmi yeniden yorumlamaktır.

Devrinden sonraki sürece gelindiğinde özellikle 1950'li yıllarda Mao liderliğindeki Çin'in dış siyaseti, Batı emperyalizmini Üçüncü Dünya ülkelerine karşı en önemli hasım olarak görürken, ulusal bağımsızlık mücadelesi veren sömürge devletleri, Sosyalist Blok'un olağan müttefiki olarak değerlendirmiştir.³⁵⁵ Sovyetler ile beraber kendisini Sosyalist Blok'un öncüsü olarak görmeye başlayan Çin, iç savaş yaşadığı dönemde ABD'nin Komünistlere karşı Milliyetçileri desteklemesi nedeniyle, Amerika'yı bir düşman olarak görmüştür. Bu sebeple Sovyetler doğal bir müttefik olarak ortaya çıkmıştır.

Amerika, kapitalizm aracılığı ile Çin üzerindeki etkisini devrim sonrasında da devam ettirmeye çalışmıştır. Bu sebeple ÇKP içerisinde uzun bir dönem kapitalist olmak ve Amerikancı olmak ile suçlanan gruplara rastlamak mümkün olmuştur.

1960 sonrasına gelindiğinde ise Çin'in dış siyasetinde Üçüncü Dünya ülkeleri, merkezi bir değere sahip olmuştur. Bu olgunun temel nedeni, aynı yıllarda çıkan Çin-Sovyet çatışmasıdır.³⁵⁶ Dönemin şartlarına bakılacak olursa Çin-Sovyet uyuşmazlığının özünde bir ideolojik kopmanın olduğu görülmektedir. Bu yıllarda Mao liderliğindeki Çin, Sovyetleri komünizme sadık olmamak hatta kapitalist davranmakla suçlamıştır. Komünizme daha fazla sahip çıktığını dile getiren Mao, Üçüncü Dünya ülkeleri için Sovyetlerden daha iyi bir rol model olduğunu dile getirmiştir. Dış politikasında bu ülkeleri merkezi bir konuma oturtmuştur.

Özü itibarıyla Mao döneminin iki büyük dış politik yaklaşım öne çıkmaktadır. İlkinin aksine ikinci yönelim hala mevcuttur. Bunlardan ilki, Soğuk Savaş'ın her iki kutbundan da ayrılarak kabul edilen Üçüncü Dünyacılık'tır. İkincisi ise 1955 yılında Bandung Konferansı

³⁵⁴ Liqun, "China's Foreign Policy Debates", s. 44.

³⁵⁵ Çağdaş Üngör, "Çin ve Üçüncü Dünya", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No: 41, Ekim 2009. s. 29.

³⁵⁶ Üngör, "Çin ve Üçüncü Dünya", s. 29.

ile beliren Bağılantısızlar Hareketi'dir.³⁵⁷ Soğuk Savaş sürecinde her iki kutuptan da uzak duran Çin'in ileri sürdüğü gerekçe, ideolojik olarak hem ABD'nin hem de Sovyetlerin savunduğu ideolojinin kendisine yabancı olduğudur. Her iki blokun da Üçüncü Dünya ülkelerini sömürmeye çalıştığını öne sürmesidir. Bu temelde Üçüncü Dünyacılık perspektifini ileri süren Çin, kendisini Üçüncü Dünya ülkeleri için önemli bir model olarak sunmuştur. Dış politikasının merkezine ise Üçüncü Dünya ülkelerini koymuştur. Diğer taraftan 1950'li yıllardan beri oluşturulan ve etkisi hala devam eden Bağılantısızlar Hareketi ise Çin'i dış politikada hiçbir güce bağlı kalmayarak kendi öz değerleri ve ulusal kimliği ile gelişmesini amaç edinmiştir. Nihayetinde her iki politik eksenin oluşumunda da Çin'in ulusal kimliğinin ve ulusal değerlerinin etkisi olduğu ortadadır.

Mao döneminde Çin'in dış politikada bir denge politikası yürütmeye çalıştığı da gözlenmiştir. Devrimden sonraki ilk yıllarda Batı sömürgeciliğine ve kapitalizm tehdidine karşı kurulan Sovyet ittifakı, 1971'den sonra yerini Sovyetler Birliği'ne karşı ABD ile kurulan stratejik iş birliğine bırakmıştır. Hem ABD hem de SSCB'ye karşı geliştirilen bu dış siyaset, kısmen de olsa Çin'in dış ulusal güvenliğini oluşturmuştur.³⁵⁸

Mao döneminde Çin, her ne kadar hiçbir dış gücün himayesinde kalmamaya çalışsa da hatta alttan alta bir yabancı düşmanlığı topluma pompalanmaya çalışılsa da dış politik güvenliğin sağlanabilmesi için zayıf da olsa birtakım ittifakların kurulduğu gözlenmiştir. İç politik şartların Çin'in dış politikada yalnız başına hareket etmesine müsaade etmemesi nedeniyle uzun bir dönem denge politikası, Çin'in dış politikasına yön veren temel perspektif olmuştur.

Öte yandan 1960'lı tarihlere gelindiğinde Çin'in dış siyasetinde "Barış İçinde Yaşama İlkesi" nedeniyle komşusu olan devletlerle sınır sorunlarını çözmeye çalıştığı, gözlemlenmiştir. Bu devletlerin başında Burma, Nepal, Moğolistan ve Afganistan gibi sınır komşusu devletler gelmiştir.³⁵⁹ Kendi bölgesindeki sınır sorunlarını çözüme kavuşturmaya çalışan Çin, bir taraftan kendi bölgesinde bir güvenli havuz oluştururken, diğer taraftan bölge ülkeleri için önemli bir rol model olarak kendini göstermeye çalışmıştır. Geniş yüz ölçümü ve komşu sayısının fazla olması nedeniyle sınır sorunları uzun bir süredir devam etmektedir. Fakat Çin'in bu konuda uzlaşmacı olması nedeniyle birçok sınır sorunu çözülmüştür.

³⁵⁷ Ceren Ergenç, Çin'in Yükselişi, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, s. 655.

³⁵⁸ Erkin Ekrem, "Çin'in Orta Asya Politikaları- Rapor", **Ahmet Yesevi Üniversitesi Araştırma ve İnceleme Dizisi**, Yayın No:04, Ankara, 2011, s. 10.

³⁵⁹Emine Akçadağ Alagöz, **Yükselen Güç Çin'in Dünden Bugüne Dış Politika Analizi**, <http://www.bilgesam.org.>, (31.08.2019).

Özellikle son dönemlerde Kazakistan ve Hindistan ile sınır sorunlarını çözmek adına ortaya koyduğu olumlu irade bu durumun en önemli göstergesidir. Birçok sınır sorununu çözebilmesine rağmen devam eden sınır sorunlarının başında hala Tayvan Sorunu gelmektedir. Tayvan konusunda yaşanan anlaşmazlığın özünde ise devrim öncesi yaşanan iç savaş yıllarının etkisi olduğu açıktır.

1950'lerde iki blok arasındaki Soğuk Savaş, Çin'i de içine alan Avrupa ve Asya merkezinde yoğunlaşmıştır. Kısa süre sonra Doğu Avrupa ve Çin, Sovyetler tarafına yaslanma politikasını açıklamıştır. 1953'te imzalanan İttifak Antlaşmasına rağmen, yeni kurulan Çin Halk Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği ile çok iyi ilişkiler kuramamıştır. Kore Savaşı başladığında Çin, ABD'nin kuşatma tehdidi nedeniyle ciddi bir uluslararası sorunla karşı karşıya kalmıştır. Her iki bloka da yakınlaşmaya temkinli yaklaşan Mao'nun öngörülleri haklı çıkmıştır. Hem ABD hem de Sovyetlerin uzun dönemde Çin üzerindeki emellerinin pek de dostane olmadığı görülmüştür.

Genel olarak Mao döneminde ÇHC'nin politik konsolidasyona ve savaşın parçaladığı ekonomisinin yeniden inşasına ihtiyacı vardır. Fakat Kore Savaşı ile başlayan ABD tehdidi, Çin'in dış ve iç politikalarını etkileyen ana dış etken olmuştur. Çin-ABD çatışması, 1949'dan sonra daha da yoğunlaşmıştır. Mao'nun Çin'i, Tayvan, Çinhindi ve Kore'deki askeri çatışmalar nedeniyle ABD ile karşı karşıya kalmıştır.³⁶⁰ Gerek Sovyetlerin gerekse de ABD'nin genel olarak Asya ülkelerine, özelde ise Çin üzerine ürettiği politikalar, Mao'yu rahatsız etmiştir. Sovyetlerin uydusu olmak veya ABD'nin sömürgesi olmak gibi bir düşünce hem Çin halkını hem de Mao'yu rahatsız eden en önemli unsur olmuştur.

Mao, özellikle Amerikan askeri müdahalesinin olasılığı konusunda endişe duymuştur. Mao, 1950'lerin başında Çin'in doğrudan ABD ile yüzleşmeye hazır olduğunu düşünmemiştir. Mao, sorunu Stalin ve Kim'e dile getirmiş ancak Kim, Mao'ya Amerikalıların askeri müdahalede bulunmayacağını ve Kuzey Kore'nin Amerika'dan önce hızlı bir zafer kazanacağını söylemiştir.³⁶¹ Söylenen sözler Mao'yu çok da tatmin etmemiştir. Çünkü ABD'nin ve Batılı güçlerin gerektiğinde askeri müdahalede bulunmaktan geri durmayacağını iyi bilmıştır. Ayrıca günün teknolojik imkanları bakımından da ABD, rakiplerine kıyasla oldukça ilerdedir.

³⁶⁰ Huiyun Feng, **Chinese Strategic Culture and Foreign Policy Decision-Making; Confucianism, Leadership and War**, Routledge, New York, 2007, s. 37.

³⁶¹ Feng, **Chinese Strategic Culture and Foreign Policy Decision-Making; Confucianism, Leadership and War**, s. 38.

Kısa süre içerisinde zoraki de olsa Sovyetler ve Kuzey Kore ile beraber hareket etmeye başlayan Çin, Kore Savaşı başta olmak üzere birçok çatışma bölgesinde Amerikan güçleri ile karşı karşıya gelmek zorunda kalmıştır. Böylelikle içerde ve dışarıda birçok sorunun fitili ateşlenmiştir.

Yaşanan birçok çatışma ve sınır savaşlarının içerisinde Çin-Hindistan Sınır Savaşı'nın farklı bir yeri vardır. Bu savaş "Çin'in Unutulmuş Savaşı" olarak bilinmiştir. 20 Ekim ve 20 Kasım 1962 arasında Hindistan ve Çin arasındaki doğu ve batı sınırları boyunca yaklaşık 30 gün süren bir savaş yaşanmıştır. Çin ve Hint güçleri yaklaşık olarak eşit güçtedir. Her iki taraf da bu savaş esnasında hava gücünü kullanmamıştır. Çin kuvvetleri, Ladakh'ta tanklar ile savaşmıştır. Bu çatışma tekniği savaşın sonucunda marjinal bir rol oynamıştır. Hint birlikleri ciddi bir kayıp ve yenilgiye uğramıştır.³⁶² Askeri olarak Çin'in üstün gelmesine rağmen, siyasi olarak aynı şey yaşanmamıştır. Hindistan ile yaşanan sınır sorunu tam olarak çözülmemiştir. Günümüze kadar uzanan Çin-Hindistan sınır sorunu var olmuştur.

Mao, özellikle bölge ülkeleri ile sorunları çözmekten yana olan bir dış politika oluşturmaya çalışmıştır. Fakat geçmişten gelen sorunlar bu konuda Mao'ya fazla bir imkan vermemiştir. Özellikle Soğuk Savaş dönemi boyunca Amerika'nın bölge ülkelerini kışkırtma politikası, Çin'i birçok ülke ile savaşın eşiğine getirmiştir.

1960'lara gelindiğinde küresel güçler tarafından belirlenen diplomatik düzene Çin'in daha fazla meydan okuması mümkün olmamıştır. Bu dönüşümün Pekin'in üzerindeki siyasi ve ekonomik sonuçları, birçok açıdan belirleyici olmuştur.³⁶³ Mao sonrası dönemde daha fazla kendini gösteren dış dünyaya açılma politikası, bu dönemde yavaş yavaş kendini göstermiştir. Mao'nun devrimci fikirleri zamanla parti içerisinde ki muhalif seslere istemsiz de olsa dikkat etmeye başlamıştır. İç politikada kazanılan ivme dış politikada kazanılamamıştır. Kısa süre içerisinde Çin, uluslararası alanda yalnızlaşmak gibi bir sorunla yüzleşmiştir.

Kuşkusuz Çin, her zaman bir uluslararası aktör olarak diğer aktörlere göre daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Açıkçası radikal bir kimlik, sosyalist devrimci devletlerin liderleri için önemlidir. Fakat sistemdeki diğer güçlü devletlere saygı gösterilmediği takdirde Pekin'in edinmeye çalıştığı büyük güç olma gayesi, her zaman ertelenecektir.³⁶⁴ Mao, uzun

³⁶² Feng, **Chinese Strategic Culture And Foreign Policy Decision-Making; Confucianism, leadership and War**, s. 54.

³⁶³ Yongjin Zhang and Greg Austin, **Power and Responsibility in Chinese Foreign Policy**, Australian National University Press, Canberra, 2013, s. 54.

³⁶⁴ Zhang and Austin, **Power and Responsibility in Chinese Foreign Policy**, s. 27.

bir dönem bu gerçeği görmezden gelmeye çalışsa da parti içerisindeki muhalifler ve küresel aktörler gerek sözlü ifadeleri gerek politik eylemleri gerekse de askeri müdahaleleriyle bu gerçeği Mao'ya ispatlamışlardır. İçeride ve dışarda ciddi sorunlarla karşı karşıya kalan Mao'nun yer yer halk desteğini kaybettiği de görülmüştür. Mao sonrası dönemde liberal fikirlerin öncülüğünde ortaya çıkan muhalif seslerin, bu dönemde ciddi çalışmalar yürüttüğü de gözlenmiştir.

Mao, iktidarı boyunca birçok sorunla karşılaşmıştır. Fakat bunların içerisinde en çetin olanı beslenme ve barınma sorunudur. Büyük bir nüfusa sahip Çin için bu kolay bir görev değildir. İlerleyen dönem içerisinde yoksulluğu ortadan kaldırmak, halkın yaşam standardını yükseltmek ve geçim sıkıntısını çözmek, bireysel özgürlüklerden daha önemli bir konu haline dönüşmüştür. Daha sonrasında Deng Xiaoping, o etkili söylemini bir kez daha hatırlatmıştır:

Çinliler açlıktan ölmek ve evlerini terk etmek zorunda kalırsa, başka bir yerde yiyecek arayan halk sorunlara yol açmaz mı? Bu durum komşularımız ve dünya için bir sorun değil mi?³⁶⁵

Nihayetinde Mao dönemi boyunca Çin'in yaşadığı iç sorunlar, dış politikasını da şekillendirmiştir. Uzun süren kuraklık nedeniyle hasat mevsimleri beklenen düzeyde geçmemiştir. Açlık konusu en önemli soruna dönüşmüştür. İç politikada yaşanan bu önemli sorunlar nedeniyle verimli bir dış politika oluşturulamamıştır.

Gerek Mao öncesi dönemde gerekse Mao döneminde Çin'in, dünya sistemi içerisinde farklı gelenekleri ile ayrı bir noktada olduğu görülmektedir. Tarihte Çin, en eski medeniyetler arasında dahi bu farklılığını korumuştur. Büyük ölçüde Uzak Doğu'daki izolasyonundan ötürü yirminci yüzyıla kadar bu durum kendini göstermiştir. Çin'in anakronistik (uyumsuz, farklı vb.) durumu, onu bir taraftan yalnızlaştırırken, diğer taraftan modernleşme yarışında geri bırakmıştır. Çin Devrimi ile beraber Mao'nun amacı da bu geri kalmışlığın bir an önce üstesinden gelmek olmuştur.³⁶⁶ Fakat Devrim sonrası süreçte gerek iç politikada gerekse dış politikada Çin'in sahip olduğu bu uyumsuz kimlik özellikleri, ciddi engellere sebebiyet vermiştir.

Çin'in bu anakronistik kimliği, bir taraftan modern dünya ile uyşamama sorununa neden olurken, diğer taraftan Çin'in ulusal kimliğinin korunmasını da sağlamıştır. Mao

³⁶⁵ Zhang and Austin, **Power and Responsibility in Chinese Foreign Policy**, s. 54.

³⁶⁶ John K. Fairbank, "China's Foreign Policy in Historical Perspective", **Foreign Affairs**, Vol. 47, No. 3 (Apr., 1969), s. 451.

sonrası dönemde her ne kadar Çin'in liberalleşme yolunda olduğu ifade edilse de Çin'in bu kimlik özelliği, varlığını korumuştur. Bugün için Çin'in büyük bir kapitalist ülke olduğu öne sürülmesine rağmen Çin halkının bu uyuşmaz kimliği, hala canlı ve belirleyici konumdadır. Bu olgu aynı zamanda Çin ulusal kimliğinin de en önemli dinamiklerinden biridir. Çin'in köklü dış politikası, kimi özellikleri ile Mao döneminde de varlığını korumuştur. Çin'in geleneksel dış politikasının ilk amaçlarından biri, Ön Asya'ya karşı savunma veya Ön Asya'yı kontrol altına alma politikasıdır. Bu politika genel hatları ile Mao döneminde de varlık göstermiştir.³⁶⁷ Geçmişe kıyasla Mao döneminde bu politikanın başarıya ulaşması, daha zor olmuştur. Çünkü Çin'in Ön Asya olarak nitelendirdiği bölge, günün şartları içerisinde küresel güçlerin politika ürettiği bir alana dönüşmüştür. Dönemsel şartlar içerisinde Çin'in siyasi ve teknolojik koşulları, bu politikada Mao'nun işini oldukça zorlaştırmıştır.

Öte yandan, Mao döneminde Çin Halk Cumhuriyeti'nin kendi bölgesine yönelik güvenlik politikaları uzun bir dönem sürmüştür. Özellikle Doğu Asya İmparatorluğu'nun eski alanını doldurmak için Han-Çin ulusu bilinçli bir şekilde bölgeye iskan ettirilmiştir. Böylelikle Çin'in tarım kolonileri olan, Sinkiang (Doğu Türkistan) ve Tibet'teki nüfus dengesi değişmiştir.³⁶⁸ Fakat oluşturulmaya çalışılan bu politikalar, gerek o dönemde gerekse Mao dönemi Çin'de sorunları çözmeye yetmemiştir. Özellikle devrim sonrasında bu bölgelerdeki sorunların yer yer uluslararası sorunlara dönüştüğü de gözlenmiştir.

Mao döneminde Çin'de uzun bir dönem dış politikada güvenlik politikası vurgusu yerine dünyadaki diplomatik faaliyetlere önem verilmesi de tartışılmıştır. Fakat bu konuda başarılı bir dış politika ivmesi yakalanamamıştır. Özellikle Komünist Parti içerisinde bu tartışma uzun bir zaman almıştır. 1949'da kurulduğundan bu yana Çin'in dış politikası köklü bir şekilde değişmiştir. Özellikle 1950'lerde ve 1960'larda Başkan Mao Zedong'un "Kendine Güven" politikası, ülkenin dış politikasını büyük ölçüde etkilemiştir. Hatta kimi noktalarda dış politikada ciddi kısıtlamalara neden olmuştur.³⁶⁹ Devrimin başarısından kaynaklanan özgüven ile dış politikasını oluşturmaya çalışan Mao, bu noktada hedeflediği başarıya ulaşamamıştır. Çin, ilk dönemler Sovyetler ile yakın ilişkiler kursa da uluslararası alanda ve kendi bölgesinde ciddi bir yalnızlaşma sorunuyla karşılaşmıştır.

³⁶⁷ Fairbank, "China's Foreign Policy in Historical Perspective", s. 452.

³⁶⁸ Fairbank, "China's Foreign Policy in Historical Perspective", s. 453.

³⁶⁹ Kerry Dumbaugh, **China's Foreign Policy: What Does It Mean for U.S. Global Interest?**, Congressional Research Service, The Library of Congress, 101 Independence Ave, SE, Washington, DC, 20540-7500, July 18, 2008, s. 1.

Mao dönemi dış politikada başta gelen sorunlardan birisi de Tayvan konusudur. Çin Halk Cumhuriyeti kurulduğu ilk yıllarda uluslararası alanda tam olarak Çin'i temsil edememişken Tayvan, Çin'in dünya çapındaki elçiliklerini kontrol etmekte ve Çin'in uluslararası antlaşmalarına imza atmaktadır. Çin'in Birleşmiş Milletler'de yerini almak gibi roller yürütmüştür. Tüm bunlar 1970'lerin başında Başkan Nixon'ın, Çin'e karşı yeni bir açılış başlatmasıyla değişmeye başlamıştır. Sonrasında Birleşmiş Milletler'de Çin'in meşru temsilcisi olarak Çin Halk Cumhuriyeti, ABD tarafından tanınmıştır.³⁷⁰ Mao'nun iktidar yıllarının sonuna doğru başlayan ABD ile iyi ilişkiler kurma dönemi, Mao sonrası dönemde oldukça ciddi bir boyuta ulaşmıştır. Bu nedenle Amerika ile ilişkiler temelinde Çin'de yayılmaya başlayan liberalizmin kökenlerini, bu dönemde aramak doğru bir adım olacaktır.

Mao döneminde Çin'in dış politikasında birçok yeni perspektifin olduğundan daha önce bahsetmiştik. Bu yeni perspektiflerden birisi de Yeni Konfüçyüsçü anlayıştır. Yeni Konfüçyüsçülük yirminci yüzyılın başlarına doğru oluşmaya başlayan bir harekettir. Aslında bu anlayışın Yeni Konfüçyüsçülük olduğuna dair çok az kanıt vardır. Fakat 1970'ler sonrasında bu fikir, daha ayrıntılı bir şekilde işlenmeye başlanmıştır. 1970'lerden önce ise ayrı bir felsefi hareket veya düşünce okulu olarak, tanınmış ve desteklenmiştir.³⁷¹ Hareketin özünde Çin halkı için önemli bir fikir insanı ve ruhani bir varlık olan Konfüçyüs'ün fikirlerini Çin'de yeniden yorumlayarak, Çin toplumuna modern çağda yeni bir katkı sunmasını sağlamak vardır.

Mao döneminde Yeni Konfüçyüsçülük anlayışının gerek iç politikayı gerekse de dış politikayı şekillendirdiği görülmüştür. Çin'in ulusal kimliğinin tekrar dirilişi ve ulusal temelde sosyalist bir toplumsal dönüşümü başararak dış politikada da gerçekçi adımları atmak adına Mao, bu düşünceye çok önem vermiştir. Mao, özellikle sağduyu konusunda Konfüçyüsçü vurgunun önemine, dikkat çekmiştir.

“Yeni Konfüçyüsçülük ve Çağdaş Çin'in Entelektüel Krizi”, adlı 1976 tarihli makalesinde Hao Chang, Yeni Konfüçyüsçülüğün popüler bir terim olduğunu açıklamıştır. 4 Mayıs'a kadar izlenen “Çin muhafazakarlığının markası” olduğunu ve 1949'dan bu yana özellikle dört aydının fikirlerini bu akım içerisinde değerlendirdiğini, ifade etmiştir. Bu aydınlar; Zhang Junmai Car (1887-1969), Mou Zongsan (1909–95), Tang Junyi (1909–78) ve Xu Fuguan (1903–82)'dir.³⁷² Profesör Chang çalışmasında Yeni Konfüçyüsçülüğün

³⁷⁰ Dumbaugh, *China's Foreign Policy: What Does It Mean for U.S. Global Interest*, s. 2.

³⁷¹ John Makeham, *New Confucianism: A Critical Examination*, Palgrave Macmillan, New York, 2003, s. 25.

³⁷² Makeham, *New Confucianism: A Critical Examination*, s. 26.

temellerine ve Çin'in yaşadığı entelektüel bunalımı çözmek için ne gibi faydalar sağladığına dikkat çekmektedir. Özellikle Komünist Çin'in, Yeni Konfüçyüsçü anlayışla nasıl örtüştüğünü ve ne gibi hedefleri olduğuna dikkat çekmiştir. Bu noktada farklı fikir adamlarının düşüncelerini analiz ederek, 20. yüzyılın başından itibaren Yeni Konfüçyüsçü anlayışın Çin'de ne gibi değişimler doğurduğunu açıklamıştır. Ayrıca Komünist Çin'de Konfüçyüsçülüğün yeni yorumunu, Mao ve Çin Devrimi ile ilişkilendirmiştir.

Yeni Konfüçyüsçü çalışmalarının 1980'lerin ortasından bu yana hızla yayılmaması, bir gerçektir. 1958'de ise bu hareketin gelişiminde yeni bir bağlama işaret edilmiştir. Bu etkinlik Mou Zongsan, Tang Junyi, Xu Fuguan ve Zhang'ın imzaları ve yaptığı açıklamalar ile Junmai ve Hong Kong'da eşzamanlı olarak yayınlanan dergiler olmuştur. Bu dergiler "Demokratik Tribün" ve "Rönesans" isimli dergilerdir.³⁷³ Vurgulandığı üzere yeni Konfüçyüsçü anlayışın fiili eylemlerden önce fikri bir boyutta tartışıldığı açıktır. Çin toplumu için bu düşünsel yenilenmenin ise Çinli aydınlar tarafından yapılması, Çin'in ulusal değerleri adına ayrı bir önem taşımaktadır. Yeni Konfüçyüsçülük yanında Mao döneminde Çin'in dış politikasını etkileyen bir diğer unsur hizipçilik olmuştur. Kişisel bağlar üzerine kurulan, gayri resmi grupların ana örgütleri içinde hakimiyet için rekabet ettiği bir politika olan hizipçilik, Çin siyasetinde oldukça fazla karşılaşılan bir olgudur.

Çin siyasi literatüründeki hizipsel aktivitelere sık sık atıfta bulunulmasının yanı sıra birkaç çalışma özellikle bu konuya odaklanmaktadır. Örneğin Andrew Nathan, Çin Komünist Partisi içerisinde hizipçiliği, bir gruplaşma hareketi açısından araştırmıştır. William Whitson ise orduda hizipsel eğilimleri savaş sırasında ÇKP'nin Saha Ordusu sistemine bağlamıştır. Lucian Pye ise daha farklı olarak hizipçiliği, Çin'in siyasi kültürü perspektifinden bakarak açıklamaya çalışmıştır. Frederick Teiwes da 1954'de ki Gao-Rao Meselesi'ni temelde hizip mücadelelerinin bir sonucu olarak tasvir eden seçkin aydınlar arasındadır.³⁷⁴ Tüm bu farklı bakış açılarının ortak noktası ise Çin siyasi kültüründe var olan hizipçilik anlayışının, Çin'in dış politikasını etkilediği gerçeğidir. Özellikle Mao dönemi Çin'de hizipçilik nedeniyle parti içerisinde ciddi fikir çatışmaları yaşanmıştır. Kapitalist olmak ve sosyalist olmak arasında gidip gelen farklı hiziplerin, Çin'in iç ve dış siyasetini etkiledikleri görülmüştür.

Diğer taraftan Mao dönemine bakılacak olursa Çin'de ÇKP, politik ve sosyo-ekonomik çıkarların ifadesi için tüm yasal kanalları tekelleştirmiştir. Ancak bu ilgi alanları arasında

³⁷³ Makeham, *New Confucianism: A Critical Examination*, s. 28.

³⁷⁴ Jing Huang, *Factionalism in Chinese Communist Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, s. 1.

nadiren birbiriyle uyum olmuştur. Çünkü o dönem Çin'in siyaseti oldukça değişkendir. Dolayısıyla, Mao'nun dediği gibi, "Parti içi mücadeleler kaçınılmazdır, çünkü farklı sosyal çıkarlar sonunda parti içinde kendini ifade eder."³⁷⁵ Mao, parti içerisindeki fikir ayrılıklarının sosyal çıkardan kaynaklandığını ileri sürmüştür. Her ne kadar devlet gücü ile toplumsal her alanda bir tekelleşme yaşansa da farklı düşünceler yok olmamıştır. Özellikle parti içerisinde bu farklı düşünceler, kendini ifade edebilme şansı bulmuştur. Mao, parti içi muhalefeti hoş karşıladığını dile getirirse de esasında bu durumdan oldukça rahatsızdır. Çünkü parti içi muhalefet hem iç politikada hem de dış politikada ayak bağı olmuştur.

Mao dönemi dış politikada Sovyetler ile ideolojik anlamda ciddi bir kopmanın olduğunu daha önce belirtmiştik. Esasında bu ideolojik kopuş tek taraflı değildir. Sovyetlerin de Çin'e karşı böyle bir ayrışmadan yana olduğu bilinmektedir. Khrushchev, Çin'i tam anlamı ile yalnız bırakmak ve komünist blok içinde önderliğini sağlamlaştırmak gayesiyle 1965 yılında bir Dünya Komünist Partileri Konferansı toplamayı düşünmüştür. Bu amaçla diğer komünist partilere yolladığı mektubunda 15 Aralık 1964'te 25 komünist partinin katılacağı bir hazırlık konferansının toplanması gerektiğini vurgulamıştır.³⁷⁶ Tıpkı Mao gibi Khrushchev de komünist dünyanın lideri olmak için rakip olarak gördüğü güçleri, pasifize etmek gerektiğine inanmıştır.

Politik bir uyuşmazlık gibi görülse de ilerleyen dönemde Çin-Rus anlaşmazlığında ulusal çıkarların başrol oynadığı ortaya çıkmıştır.³⁷⁷ Her iki devletin de gerek kendi bölgesinde gerekse küresel alanda üretmeye çalıştıkları politikalar, birbiri ile çatışmıştır. Bu nedenle ideolojik bir anlaşmazlık gibi gösterilse de Çin ve Sovyet uyuşmazlığının temel nedeni, çatışan ulusal çıkarlardır. Devrimden bugüne Çin'in uluslararası alanda ciddi bir müttefik edinmediği ve bu konuda gerekli çabayı göstermediği de bilinmektedir. Ne Mao döneminde ne de Mao sonrası dönemde Çin'in herhangi bir güçlü ittifak içerisinde bulunmamaya çalıştığı görülmüştür.

İttifaklara karşı Çin'in bu kadar temkinli yaklaşmasının elbetteki birtakım sebepleri bulunmaktadır. Çin'in ittifak yapmama öğretisini savunanlar: Askeri antlaşmaların masrafı, Çin'in beraberlik sistemi kurmak için yeterli kabiliyeti olmadığı ya da diğer devletlerin Çin'le

³⁷⁵ Huang, **Factionalism in Chinese Communist Politics**, s. 6.

³⁷⁶ Oral Sander, "Khrushchev'den Sonra Sovyetler Birliği-Komünist Çin İlişkileri", **S.B.F Dergisi**, Cilt XXI, No: 3, s. 268.

³⁷⁷ Oral Sander, "Khrushchev'den Sonra Sovyetler Birliği-Komünist Çin İlişkileri", s. 269.

ittifak kurmak istemeyeceği gibi düşünceler ileri sürmüşlerdir.³⁷⁸ Bu tip argümanlar, Çinli liderler tarafından uzun bir dönem kabul görmüştür. Mao döneminde de Çin, herhangi bir ittifak kurmaya sıcak bakmamıştır. Bu bakış açısının arkasında da Çin'in kendi bölgesinde yaşadığı savaşlar ve uzun bir dönem Batı'nın emperyalist politikaların merkezinde olması bulunmaktadır.

Mao'nun iktidarının ilk yılları, Soğuk Savaş'ın da başladığı dönemler olmuştur. Soğuk Savaş boyunca Çin dış siyasetinin genel karakteristikleri, anti- sömürgecilik ve Üçüncü Dünyacı bir anlayışta olmaktadır.³⁷⁹ Emperyalist politikaların objesi olmak gibi bir sorunla uzun dönem karşı karşıya kalan Çin, Üçüncü Dünya ülkelerini dış politikanın merkezine koyarak artık bu bakış açısının kırılması yönünde politik bir anlayış benimsemiştir. Her ne kadar bu algının kırılabilmesi Mao döneminde çok da mümkün olmasa da bu dönemde Çin, dış politikada kesinlikle sömürge bir ülke olmayacağını mesajını vermeye çalışmıştır.

Mao dönemi, Çin'in dış siyasetinin en önemli karakteristiği, 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk yarısı Batılı güçler ve Japon tehdidi karşısında “ulusal aşağılanma” süreci olarak isimlendirilmekte ve artık bu sürecin son bulması yönünde bir gaye güdülmektedir.³⁸⁰ Her ne kadar bu dönemde aktif bir dış politika yürütülme de gerek Çin Devrimi ile gerekse devrim sonrası Mao'nun uluslararası alanda ortaya koyduğu dış politika çizgisi ile bu algı kırılmıştır. Fakat uzun bir dönem Çin'in dış politikada ortaya koyduğu ulusal kimlik tartışılmıştır.

Mao'nun, Çin siyasetinde etkisinin azalmaya başladığı 1970'lerin sonunda Mao'dan sonra Çin lideri olan Deng'in etkin olduğu yıllardır. Deng ilk iş olarak “reform ve açıklık” sürecine başlamıştır. Daha sonrasında otuz yıldan fazla bir süredir devrimin değişimini sağlayan bir dizi reformu hızlandırmıştır.³⁸¹ Mao iktidarı süresince hem iç politikada hem de dış politikada reform süreçlerine olabildiğine dikkatli yaklaşmıştır. Günün siyasi şartları içerisinde statükodan yana tavır almasının en önemli sebebi hem iç siyasette hem de dış siyasette liberalizm tehdidi ile karşılaşmaktır.

Bugünün Çin'inden Mao dönemine bakılacak olursa son 30 yılda çekirdek çıkarlarını ekonomik büyüme ve siyasi istikrar olarak tanımlayan istikrarlı bir Çin, görmemiz

³⁷⁸ Nilgün Eliküçük Yıldırım, “Çin Dış Politikasında İttifak Yapmama Prensibi: Akademik Tartışmalar”, **Savunma Bilimleri Dergisi**, Kasım 2017, Cilt 16, Sayı 2, s. 16.

³⁷⁹ Hüseyin Emiroğlu, “Soğuk Savaş Sonrası Çin'in Ortadoğu'ya Yönelik Dış Politikası”, **Ortadoğu Yıllığı**, 2006, s. 463.

³⁸⁰ Emiroğlu, “Soğuk Savaş Sonrası Çin'in Ortadoğu'ya Yönelik Dış Politikası”, s. 464.

³⁸¹ Elizabeth C. Economy, “The Game Changer: Coping With China's Foreign Policy Revolution”, **Foreign Affairs**, Vol. 89, No. 6, The World Ahead (November/December 2010), s. 142.

mümkündür. Değişen şey, liderliğin bu hedeflere ulaşmak için neyin gerekli olduğu konusundaki fikirleridir. Gerek Mao döneminde gerekse bugün Çinliler, uluslararası alanda küresel normları yeniden canlandırmaya yöneliyorlar. Aynı zamanda Çin'in bir dünya ticaret gücü olduğu günlere geri dönmeyi arzuluyorlar. Bu güdünün Çin milliyetçiliği tarafından beslendiği ise bir realitedir.³⁸² Nihayetinde görülmesi gereken ana tema, hem devrim sonrası süreçte sosyalist Çin'i ayakta tutan hem de günümüze geldiğimizde kapitalist olarak nitelenen Çin'i ayakta tutan temel dinamonun, Çin milliyetçiliği olduğudur.

Çin'in çeyrek asırlık hızlı ekonomik büyümesi ve dış dünyaya görece açıklığı, başkalarını Çin'i ciddiye almaya zorlamıştır. Çin'in artan küresel etkisinin değerlendirilmesinde birçok parametre bulunmaktadır. Fakat Çin'in hızla artan enerji talebinin Çin'in dış politikasını nasıl etkileyeceği en önemli konu olarak öne çıkmaktadır.³⁸³ Mao'nun iktidar yıllarında Çin'in böyle bir dış politika ürettiği gözlenmemiştir. Fakat günümüze gelindiğinde Çin'in en önemli dış politik amacı, enerji arzı ve talebidir. Mao'nun ulaşmak istediği küresel hedeflere ulaşma noktasında Çin, ciddi adımlarla ilerlemektedir. İdeolojik ve yöntemsel farklılıklar olsa da hem Mao döneminin hem de şu anda Çin'in dış politikasını belirleyen temel olgu, milliyetçi Çin kimliği ve Çin'in küresel hedefleridir.

Çin milliyetçiliğinin ve ulusal hedeflerin en yoğun şekilde vurgulandığı dönem, Mao'nun iktidar yılları olmuştur. Bir taraftan kapitalizm tehlikesine karşı önlem almak adına Amerika ve Batı'ya karşı temkinli bir dış politika yürütülürken, diğer taraftan komünizmin ideolojik geleceği için de Sovyetler ile ilişkiler gerilmiştir. Bölge ülkelerinin geleceği adına, anti-emperyalist politikalar üretilmiştir. Üçüncü Dünyacılık dış politikanın merkezine konulmuştur. Sonrasında sınır sorunlarının yoğun bir şekilde yaşandığı bu dönem, birtakım çatışma ve antlaşmaları da beraberinde getirmiştir. Nihayetinde ifade edilmesi gereken en temel olgu: Mao döneminde dış politikayı belirleyen en önemli olgunun Çin milliyetçiliği ve Çin'in ulusal çıkarları olduğu gerçeğidir. İdeolojik olarak bu dönemde komünizme ve kapitalizme karşı takınılan tavrın da temel nedeni budur.

³⁸² Economy, "The Game Changer: Coping With China's Foreign Policy Revolution", s. 143.

³⁸³ Charles E. Ziegler, "The Energy Factor in China's Foreign Policy", **Jurnal of Chinese Political Science**,11.1, (2006), s. 1.

2. DIŞ DÜNYAYA AÇILMA: EVRİLEN ÇİN MİLLİYETÇİLİĞİ

“Amacımız merkezi ama demokratik, disiplinli ama özgür, bireyler açısından amaç birliği ve işlerliği olan dinamik ve sevecen bir siyasi ortam yaratmaktır.”

Mao Zedung, 1957.³⁸⁴

Uzun bir dönem sahip olduğu siyasi ve kültürel özellikleri ile özgün yapısını koruyan Çin uygarlığı, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında ciddi bir şekilde dış dünyaya açılmıştır. Dünya üzerinde varlık gösteren farklı düşünce ve eğilimlerden etkilenmeye başlamıştır. Gerek siyasi yapıda gerekse toplumsal yapıda bu değişimin etkileri görülmüştür. Mançu Hanedanı'nın toplum üzerindeki etkisinin zayıflaması ve eğitim için ülke dışına giden aydınların yeni fikirler ile ülkelerine dönmeleri bu değişimin temel nedenleri olmuştur. Çinli aydınlar yeni siyasi düşünceler ile milliyetçilik duygusunu pekiştirmeye ve bu noktada Çin halkını da aynı duygu etrafında toplamaya çalışmıştır.

Çin halkı için milliyetçilik yeni bir düşünce değildir. Fakat milliyetçi duygular ile hareket eden bir halk olma noktasında yaşanan savaşlar ve toplumsal olayların önemli bir etkisi olmuştur. Çin halkı tarihin her döneminde kendisini şerefli bir halk, devletini ise ihtişamlı bir devlet olarak kabul etmiştir. Batılı devletlerin Afyon Savaşları ile Çin'i sömürge haline getirme planları, Çin halkı için onur kırıcı bir durum olmuştur. Sonrasında Çin halkı ile aynı etnik yapıdan gelmeyen Mançu Hanedanı'nın bu duruma sessiz kaldığı düşüncesi, Çin halkında ciddi bir hazımsızlık yaratmıştır. İlerleyen süreçte Japonya'nın Çin'e karşı istilacı emelleri görülünce ihtirash bir Çin milliyetçiliği ile Çin Devrimi'ne giden sürecin önü açılmıştır. Nihayetinde Çin'e milliyetçilik ideolojisini getiren ana unsur, iç gelişmelerden ziyade dışardan gelen sömürgeci ve istilacı gayeler olmuştur.

Milliyetçilik fikri sadece siyasi alanda değil toplumsal her alanda etki göstermiştir. Milliyetçiliğin farklı yorumlarını dile getiren Komünistler ile Milliyetçiler arasında çetin bir mücadele yaşanmıştır. Komünistlerin zaferi ile sonuçlanan bu mücadele, Çin halkı ve devleti için birçok değişimi beraberinde getirmiştir. Daha sonraki süreçte Çin Halk Cumhuriyeti

³⁸⁴ Suyin, *Sabah Tufanı II (Kuledeki Rüzgâr) Mao Zedung ve Çin Devrimi*, s. 129.

kurulmuş ve Mao'nun iktidar yılları başlamıştır. Tıpkı daha önceki dönemlerde olduğu gibi Mao döneminde de Çin'in dış dünya ile iletişimi devam etmiştir. Çin milliyetçiliğinin sosyalist- komünist bir yorumunu hayata geçirmeye çalışan Mao, dünya üzerinde yaşanan yeni değişimlere uzak kalamamıştır. Mao'nun milliyetçilik anlayışında da birtakım değişimler yaşanmıştır. İktidarı süresince Çin halkını dış etkilere karşı korumaya çalışan Mao, ne yazık ki hem parti içerisinde hem de Çin toplumu üzerinde böyle bir etki oluşturamamıştır. Dünya üzerinde var olan ideolojik ve kültürel değişimler, Çin halkını ve düşüncelerini derinden etkilemiştir. Mao sonrası dönemde ise özellikle siyasi alanda liberalizmin etkisi varlık gösterirken, ekonomik alanda kapitalizmin önemli değişimlere neden olduğu görülmüştür.

2.1. Çin Milliyetçiliği Ekseninde Oluşan Halk Hareketleri ve Toplumsal Değişim

Tarihin her döneminde toplumsal hareketlerin devletleri, yönetim şekillerini, toplumsal algıları ve düşünceleri değiştirdiği görülmüştür. Bu nedenle darbelerin, devrimlerin, iç savaşların, göçlerin ve öğrenci hareketlerinin devlet ve toplum için birçok değişimi getirdiği bugün daha iyi anlaşılmaktadır. Çin toplumunda özellikle 1800 yılların ortalarından başlayarak 1900'lü yılların sonuna kadar devam eden halk hareketlerinin birçok şeyi değiştirdiğini görmekteyiz.

Yaşanan olayların birden fazla sebebi ve belirleyicisi olduğu ortadadır. Özellikle Çin'de imparatorluktan cumhuriyete ilerleyiş sürecinde yaşanan toplumsal olayların en önemli nedenleri olarak: Milliyetçilik, sömürgecilik, bozulan feodal düzen, siyaset sosyolojisi alanında var olan yeni fikir akımları, hanedan yönetiminden rahatsızlık ve kültürel bilinç öne çıkmaktadır.

Siyasi tarih açısından Çin'de yaşanan toplumsal değişimi çok daha eski tarihlere götürebiliriz. Fakat modernleşme anlamında Çin'de toplumsal değişimin başlangıcı olarak 1850'li yıllardan başlamanın daha doğru olduğunu düşünmekteyiz. 1850'li yıllar toplum ve imparatorluk için birçok sorunun baş gösterdiği, özelliklede iç savaşların yaşandığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır.

Tarihi sürece dikkat edilecek olursa ilk olarak karşımıza Taiping İsyanı'nın çıktığı görülmektedir. 1851 ve 1864 tarihleri arasında cereyan eden bu isyan, modern Çin için birçok önemli veriyi içerisinde barındırmaktadır. İsyanın başlıca nedeni olarak hanedanın

memurlarının basiretsizliği, feodal düzene olan inancın kırılması ve kültür seviyesinin düşük olması yüzünden toplumsal algının kolay değişmesi sebep olarak gösterilebilir.

Taiping İsyanı, 19. yüzyılın ortalarında Çin'in can çekişen hükümetine karşı bir dizi ayaklanmanın en tehlikelisi olmasına rağmen yalnızca ilkidir. 1850 ve 1877 yılları arasında Müslümanlar ülkenin batısı ve kuzey-batısı, güneyde Triadlar ve Yerli Miaou ve doğuda Nien ve Taipingler, bir dizi isyanda Mançu derebeylerine karşı silahı sarıldılar düzenlemişlerdir. Bu isyanlar neredeyse Mançu Hanedanı'nın sonunu hazırlamıştır. Böylesine yaygın bir isyanın katalizörü, 1839-42 Afyon Savaşı'nda Çin'in İngiltere tarafından aşağılanmasıdır. Bununla birlikte Mançu Hükümeti'nin verimsizliği, aşırı vergilendirme, yolsuzluk, azınlık gruplarına karşı resmi ayrımcılık ve Çin'in muazzam nüfus patlaması diğer başlıca nedenler arasında gösterilebilmektedir.³⁸⁵ Beş yıla yakın bir süre bu hareket, önemli ilerleme kaydetmiştir. Fakat daha sonrasında İngilizlerin paralı Çinli askerlerinin, Qing Hanedanlığı'nın yanında soruna dahil olması ile olayların gidişatı değişmiştir. İsyan başarısız olmuştur.

Bu süreçte Taiping Hareketi'nin ilk günlerinin idealizmi ve disiplini, iç çekişmelerle sonuçlanmıştır. Başından beri askeri başkomutan olarak tanınan Tung Wang veya Doğu Kralı Yang Hsiu-ch'ing, Hung Hsiuch'ua' nın (Taiping İsyanı'nın önderi, Hz. İsa'nın erkek kardeşi olduğunu ileri sürmüştür, Hong Xiuquan ismi ile de bilinmektedir) kine benzer vizyonlar talep ederek konumunu istikrarlı bir şekilde güçlendirmiştir.³⁸⁶ Taiping İsyanı siyasi ve dini yönleri ile Çin'de farklı özellikleri olan bir isyan olarak bilinmektedir. Siyasi olarak ayrı bir imparatorluk bilincine, dini olarak ise Hristiyanlık inancına atıf yaparak başlayan bir isyandır.

Dini olarak Taiping İsyanı, farklı özellikleri içerisinde barındırmaktadır. 1840 yıllarda Hong Xiuquan, Batı'daki Hristiyanlığın özünü temel alarak ayrı bir din oluşturmuştur. Bu din özü itibarıyla Hristiyanlığı temel alsa da esasında bir o kadarda Hristiyanlık dininden farklıdır. Hong Xiuquan, ortaya attığı bu din ile insanları kendi etrafında toplamaya çalışmıştır. Konfüçyüsçülüğün toplum üzerindeki etkisini azaltmıştır. Nihayetinde Taiping Ayaklanması'nın temel nedenleri, Çin'de yaşanan siyasi ve sosyal sorunlar olurken temel argümanı ise ayrı bir siyasi yapı ve dini inanç olmuştur. Taiping İsyanı'nın temel sonucu ise güçlenen ulusal kimlik ve devrime giden süreci başlatmış olmasıdır.

Muhtemelen modern zamanların en yıkıcı isyanı olan Taiping İsyanı, Çin'in Mançu yöneticilerinin zayıflıklarına ve muhafazakarlıklarına karşı dev bir protesto olmuştur. Fakat

³⁸⁵ Ian Heath-Michael Perry, **The Taiping Rebellion 1851-66**, Osprey Publishing, London, 2010, s. 3.

³⁸⁶ Heath- Perry, **The Taiping Rebellion 1851-66**, s. 4.

özünde Taiping İsyanı bir siyasi protestodan fazlasıdır. Eski Ahitteki Hıristiyanlık inancını temel alan bu isyan hem siyasi hem de dini olarak Çin toplumu için önemli bir dönüm noktası olmuştur.³⁸⁷ On üç yıla yakın bir süre etkisi devam eden bu isyan, aynı zamanda bir imparatorluğun kuruluş ve yıkılışının da nedeni olmuştur. Her ne kadar bu isyanın başlamasına sebep olarak siyasi ve sosyolojik nedenler gösterilse de isyanı sonlandıran şey, Çin'in iç dengeleri değil İngiliz müdahalesi olmuştur. İsyancılar tarafından zayıf, muhafazakar ve Batı yanlısı olmak ile suçlanan Mançu Hanedanı yine İngilizler ile işbirliği yaparak bu isyanı bastırmıştır. Hem başlangıç şekli hem savunduğu değerleri hem de kapsamı nedeniyle modern Çin için Taiping İsyanı'nın, önemli bir yeri vardır.

Taiping İsyanı, Çin'in bir iç sorunu iken İngilizlerin bu soruna neden karıştığı sorusu akıllara gelmektedir. Dönemin koşulları incelenecek olursa bu sorunun yanıtı ortaya çıkar. 1800'lü dönemlerde Çin, Batılı devletler için büyük bir ticari pazardır. Sonrasında Çin'de yaşanan iç çatışmalar nedeni ile ticari ilişkiler ağır yara almaya başlamıştır. Özellikle 1851 yılında başlayan Taiping İsyanı ile Çin'de ticaret yapmak daha sorunlu bir hale gelmiştir. Dış ve iç ticaret zarar görmeye başlamıştır. İngiliz ve Fransız tacirlerin menfaatleri tehlikeye girince İngiliz darbesi ile isyan son bulmuştur.³⁸⁸

Daha sonraki süreçte Taiping İsyanı'ndan istifade etmek isteyen İngiltere ve Fransa, Çin hükümetinin temsilcisine giderek Nanking ve Whampoa Antlaşmalarının genişletilmesini talep etmişlerdir. Lakin bu istek geri çevrilmiştir.³⁸⁹ Bu durumdan oldukça rahatsız olan İngilizler ve Fransızlar, durumu bahane ederek Ok Savaşı olarak da bilinen İkinci Afyon Savaşı'na giden süreci başlatmışlardır.

Esasında Taiping İsyanı, Çin halkı için önemli birtakım değişimleri de beraberinde getirmiştir. Etnik ve inançsal temelde oluşturulan bu ayaklanma, Qing Hanedanı'nın devrilmesine sebep olacak bir Mançu karşıtı hareketinin de temelini oluşturmuştur. Taipingler, Mançu Hanedanı'nın Çin'den “şeytanlarını” temizlemek gayesi ile katliamlara bile başvurmuşlardır.³⁹⁰ Tam manasıyla Mançu karşıtı bir amaç ile hareket eden Taipingler, hanedanı şeytan olarak nitelemişlerdir. Çin'deki egemenliklerinin artık son bulması

³⁸⁷ John B. Littell, “Missionaries and Politics in China-The Taiping Rebellion”, **Political Science Quarterly**, Vol. 43, No. 4 (Dec., 1928), s. 566.

³⁸⁸ Hamiyet Sezer Feyzioğlu, “Batı- Çin Savaşları ve Osmanlı Devleti”, **TAD**, C. 36, S. 62, s. 90.

³⁸⁹ Feyzioğlu, “Batı- Çin Savaşları ve Osmanlı Devleti”, s. 91.

³⁹⁰ Z. Hale Eroğlu Sağer, “Çin ve Osmanlı'da Meşrutiyetçi Düşünce ve Milliyetçiliğin Doğuşu: Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, **Divan İlimi Araştırmalar**, s. 20 (2006/1) s. 259.

gerektiğini savunmuşlardır. Her ne kadar bu isyanın mistik bir boyutu bunlunsa da özünde Taiping İsyanı'nın temel nedeni, Mançu karşıtı olan Çin ulusal kimliğidir.

1851'den 1864'e kadar süren Taiping İsyanı, devrimci özelliklere sahip olan isyan türünün bir örneğidir. Yalnızca Mançuları tahttan indirmeyi değil, yeni bir ekonomik ve sosyal düzen oluşturmayı da amaçlamıştır.³⁹¹ Yaşanan birçok toplumsal sorunu arkasına alan isyancılar, Çin'in altın çağına dönmeyi vaat etmişlerdir. Yeni bir siyasi yapı ile bunu başaracağını savunan Taipingler, Çin kültüründen beslendiklerini de vurgulamışlardır.

Taiping İsyanı'nın patlak vermesinden önceki dönemde Mançu Hükümeti'nin mali sistemi, Çin'in idari yapısını tanımlamayı zorlaştıran, merkezileşen ve merkezi olmayan karakteristikleri yok eden bir şekilde düzenlenmiştir.³⁹² Olabildiğine merkezi özellikler gösteren bu mali düzen, toplumun gerçekliğini görmezden gelmiştir. Kırsalda yaşayan köylü yığınları yoksulluğa mahkum etmiştir. Ağırlaşan vergiler ile beraber halk daha da yoksullaşmıştır. Mali durumu bahane eden Taipingler, milliyetçi bir köylü isyanını başlatmaktan başka çarenin olmadığına inanmıştır. Çevresindeki insanları da buna inandırmaya çalışmışlardır.

1851-1864 yılları arasında Çin'in siyasi sahnesinin merkezinde olan Taiping İsyanı, kendinden önce ve kendinden sonra olan diğer isyanlar gibi köylü kimliğine sahiptir. Yani Taiping İsyanı da bir köylü hareketidir. Ekonomik sıkıntı yaşayan köylülerin, resmi sınavlarda hayal kırıklığı yaşayan kitlelerin, özellikle erkek isyancıların önderliği ile isyan başlamıştır.³⁹³ Diğer isyanlar ile aynı özellikleri özünde barındıran Taiping İsyanı, özellikle mistik yönü ve etnik boyutu ile diğer isyanlardan farklıdır.

Bu isyanın lideri Hong Xiuquan, kişilik özelliklerinde sosyologların ve psikologların özel ilgisini çekecek çok şey vardır. Bu geniş hareketin kaynağında bir lideri yükselten ve devrimci bir toplumsal dönüşümün hızlandırılmasına yardımcı olan bireysel psikolojik faktörlerin büyük önemi görülmüştür. Çünkü Hong, kuşkusuz kaderini şekillendiren akut bir zihinsel rahatsızlık yaşamıştır.³⁹⁴ Yaşadığı kişisel rahatsızlığı kendi çevresine ve toplumuna

³⁹¹ James T. K. Wu, "The Impact of the Taiping Rebellion upon the Manchu Fiscal System", **Pacific Historical Review**, Vol. 19, No. 3 (Aug., 1950), s. 265.

³⁹² Wu, "The Impact of the Taiping Rebellion upon the Manchu Fiscal System", s. 266.

³⁹³ Eugene P. Boardman, "Christian Influence upon the Ideology of the Taiping Rebellion", **The Journal of Asian Studies**, 10.2 (1951), s. 115.

³⁹⁴ Pao Ming Yap, "The Mental Illness of Hung Hsiu-Ch'üan, Leader of the Taiping Rebellion", **The Journal of Asian Studies**, s. 13. 3 (1954), s. 287.

aktarabilmeyi başaran, bu sayede önemli bir mücadelenin meşalesini yakan Hong, Taiping İsyanı'nın lideri olarak tarihe geçmiştir.

Çin toplumunda var olan kişisel hafızanın ve Beji sayfalarındaki karmaşa zamanlarının ortak efsaneleri olarak bin yıldan daha uzun süre varlık gösteren sosyal bilinç, Taiping İsyanı ile ortaya çıkmıştır.³⁹⁵ Bu isyan ile Çin toplumu radikal bir tepki vermeye çalışmıştır. Uzun süre devam eden sessizlik döneminin bir taşma noktası olarak Taiping İsyanı cereyan etmiştir.

Nihayetinde her isyan aynı zamanda toplumsal bir cinnettir. Bu nedenle uzun bir süredir taşıdığı acıların yasını yaşayamayan Taipingler, bu isyan ile bilinç altını dışa vurmaya çalışmışlardır. Böylelikle önemli değişimleri başlatan, toplumsal bir travma olarak Taiping İsyanı, Çin siyasi tarihindeki yerini almıştır.

Taiping İsyanı'nı açık bir şekilde anlayabilmemiz için günümüze ulaşan kaynakların az olması nedeniyle ciddi sorunlar yaşamaktayız.³⁹⁶ Bu isyanın ayrıntısı konusunda yeterli bilgiye sahip olamasak da genel özelliklerine, gidişatına ve Çin toplumu için ne gibi değişimleri beraberinde getirdiğini görebilmekteyiz.

19. yüzyıl, Mançular için kötü bir yüzyıldır. İç ve dış problemler bir zamanlar güçlü, müreffeh Çin İmparatorluğu'nu oldukça kötü etkilemiştir. Diğer konuların yanı sıra, Qing Hükümeti birçok sorunla mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bu sorunların başında ise Afyon Savaşları, Hui Müslümanlarının ve diğer etnik halkların silahlı ayaklanmaları, doğal afetler, kıtlıklar, bürokratik yolsuzluklar ve ekonomik durgunluklar bulunmuştur. Ancak 19. yüzyılda ülkeye zarar veren en korkunç trajedi, Tanrı'nın oğlu ve İsa Mesih'in küçük kardeşi olduğunu iddia eden kamu hizmeti sınavında başarısız olan bir adayın önderlik ettiği Taiping İsyanı olmuştur.³⁹⁷ 19. yüzyılda yaşanan diğer sorunlara kıyasla, Taiping İsyanı hem siyasi anlamda hem de sosyolojik anlamda daha fazla etki doğurmuştur. Siyasi olarak artık Mançu Hanedanı'nın, Çin topraklarındaki egemenliğinin kırıldığı ispat edilmiştir. Sosyolojik olarak ise Çin toplumunun kadim ruhani inanışların yanı sıra yeni bir dini inanış kendini göstermiştir.

Aynı dönemde Kuzey Çin'de patlak veren Nian İsyanı ile birlikte Taiping İsyanı muazzam bir can kaybına neden olmuştur. Zengin ve kültürlü güney illerini tahrip etmiş ve

³⁹⁵ Rania Huntington, "Chaos, Memory and Genre: Anecdotal Recollections of the Taiping Rebellion", **Chinese Literature: Essays, Articles, Reviews** (2005), s. 59.

³⁹⁶ Huntington, "Chaos, Memory and Genre: Anecdotal Recollections of the Taiping Rebellion", s. 59.

³⁹⁷ Zhang Daye, **The World of a Tiny Insect: A Memoir of the Taiping Rebellion and Its Aftermath**, University of Washington Press, Seattle and London, 2013, s. 3.

zaten zayıflamış olan Qing Rejimine ölümcül bir darbe vurmuştur.³⁹⁸ İmparatorluk içerisinde ki eylemlerin giderek büyük katliamlara dönüşmesi ile Mançu Hanedanlığı iyice köşeye sıkışmıştır. Son tahlilde Taiping İsyanı ile birlikte Qing Rejimi ve Çin halkı arasındaki sadakat bağı onarılmayacak bir yara almıştır.

19. yüzyılda yaşanan ayaklanmaların birçoğunda ve özellikle Taiping İsyanı'nda dini inançların önemli bir rol oynadığı görülmüştür. İsyan süreci boyunca, kesin bir dini ve siyasi kamplaşma yaşanmamıştır. 1851'den 1864'e kadar ayaklanmanın on üç yıllık süreci boyunca yirmi milyon insan hayatını kaybetmiştir. Qing İmparatorluğu askerleri ve Taiping İsyancı Orduları, Çin İmparatorluğu'nun hemen her yerinde savaşmıştır.³⁹⁹ Çatışmalar hemen hemen Çin İmparatorluğu'nun bütün bölgelerine yayılmıştır. Askeri olmasa bile siyasi ve sosyolojik anlamda isyanın etkisi beklenildiğinden daha fazla hissedilmiştir.

Taiping İsyanı'nın dini vizyonu siyasal vizyonuna öncülük etmiştir. Temel amaç yeni bir Tanrı'ya ibadet eden halkın, yeni bir krallık kurmasıdır.⁴⁰⁰ İsyan süreci boyunca, bu siyasi bilinç hep canlı tutulmuştur. Fakat isyanın öncü kadrolarının tüm gayretine rağmen Taiping İsyanı'nın dini yönü, siyasi yönünün önüne geçmiştir. İsyan beklendiği hedefe ulaşamasa da siyasi ve sosyolojik olarak birçok değişimin öncüsü olmuştur.

Taiping İsyanı'nın ardından 1900'lü yılların başına gelindiğinde Çin İmparatorluğu'nu ve halkını derinden etkileyen, Boksör İsyanı olarak bilinen yeni bir isyan çıkmıştır. Boksör İsyanı, Batı'nın 19. yüzyılda Çin üzerindeki ekonomik ve siyasi müdahalesine karşı başlatılan bir isyandır. Boksör İsyanı, 1898 ve 1901 yılları arasında gelişmiştir. Çin'in Shandong bölgesinde patlak veren bu isyan, Batı ve sömürgecilik karşıtı bir köylü isyanı olarak tarihe geçmiştir.⁴⁰¹ Her yönü ile Batı karşıtı olan bu isyan, Çin'deki Batı yanlısı yapıları da hedef almıştır. Tıpkı diğer ayaklanmalarda da olduğu gibi, ne yazık ki en acı kaybı yine alt sınıftaki Çinliler vermiştir. Yabancı karşıtlığını temel amaç edinen isyancıların bu düşünceye ulaşmalarında Çin milliyetçiliğinin ve Çin kültürünün büyük bir yeri olduğu bilinmektedir.

Boksör İsyanı, ismini kendilerini tehlikeye karşı savunmak ve kitle disiplini oluşturmak için isyancı halk güçlerinin bir ayin olarak boks yapmasından almıştır.⁴⁰² Görüleceği üzere isyanın önemli bir felsefik boyutu bulunmaktadır. Kendini savunmak ve bu savunma için

³⁹⁸ Daye, *The World of a Tiny Insect: A Memoir of the Taiping Rebellion and Its Aftermath*, s. 3.

³⁹⁹ Thomas H. Reilly, *The Taiping Heavenly Kingdom- Rebellion and The Blasphemy of Empire*, University of Washington Press, Seattle and London, 2004, s. 3.

⁴⁰⁰ Reilly, *The Taiping Heavenly Kingdom- Rebellion and The Blasphemy of Empire*, s. 5.

⁴⁰¹ Ali Erdinç, "Çin'in Tehdit Algısı, Güvenlik Stratejisi ve Avrasya", *Avrasya Dünyası*, Ekim 2017, Sayı 1.

⁴⁰² Dillon, *Modernleşen Çin'in Tarihi*, s. 137.

disiplin ve örgütlenme ihtiyacına dikkat çekilmiştir. Hazırlık, başlangıç ve ilerleyiş evreleri bir bütün içerisinde değerlendirilecek olursa Boksör İsyanı'nın önemli bir felsefi, siyasi ve sosyolojik boyutunun olduğu görülebilmektedir.

Boksör Ayaklanmasının etkisi gerçekten küresel olmuştur. Siyasi ayaklanmanın bağlamı önemli ölçüde ulusal trendlerdir. Ama sonuçta, Boksörler gerçekten bölgesel bir harekettir. Resmi olarak ilham alan birkaç Boksör "milis" dışında Shanxi, İç Moğolistan, Kuzeydoğu eyaletleri gibi yerler ve 1900 yazında Mançurya'ya yayılmıştır. Hareket, esas olarak kuzey Çin ovasının Shandong ve Zhili kısımlarıyla sınırlı olmuştur. Bu ayaklanmanın özünü anlayabilmek için her şeyden önce bu bölgenin coğrafyasına, politik ekonomisine ve sosyal oluşumlarına özellikle de her şeyin başladığı Shandong'a bakmak gerekmektedir.⁴⁰³

1900 yazında ilerleyen yabancı birlikler, Pekin'deki Elçilik Bölgesi'ni kuşatan Boksörleri tehdit ettiğinde Boksörler, saldırgan karşı mücadelelerini canlandırmak için Shandong'dan bir "eski kolordu"nun (lao-tuan) gelişini aramışlardır. Shandong, Boksör büyüünün kaynağıdır. Ancak hareket ilin tamamını kapsamamıştır.⁴⁰⁴ İsyancılar daha sonra başka bölgeleri ve Tianjin'i de işgal edip, Pekin'e ilerlemişlerdir. İsyancıların hızlı ilerleyişi karşısında Qing Hükümeti, Boksör Örgütü'ne karşı politikasını değiştirmiştir. Batılı ülkeler, bu durumdan oldukça rahatsız olmuşlardır.

Çin- Japon Savaşı'ndan Çin'in yenik ayrılması sonucu, Çin topraklarının Batılı ülkeler tarafından parçalanmasına tepki göstermişlerdir. 1890'lı yıllarda ilk olarak varlık göstermeye başlayan bu örgüt, o dönemlerde sömürge karşıtlığı ve Çin'in toprak bütünlüğünü savunması nedeniyle Çin İmparatorluğu'nun hoşgörüsünü kazanmıştır. Fakat tarih 1900'lü yıllara gelindiğinde Boksör Cemiyeti'nin Batılı ülkelere ve Çin İmparatorluğu'na bakışında bir değişiklik olmamıştır. Mançu Hanedanlığı da tıpkı yabancı ülkeler gibi bir öteki olarak kabul edilmiştir. Ayaklanma sonucunda birtakım antlaşmalar yapılmıştır. Bu antlaşmanın sonucunda bir taraftan Batılı devletler Qing Hanedanlığı üzerindeki otoritesini daha da artırırken diğer taraftan Batı ve emperyalizm karşıtı olarak gelişen Çin milliyetçiliği, daha da keskinleşmeye başlamıştır. Böylelikle Çin Devrimine giden süreçte yeni bir sayfa daha açılmıştır.

⁴⁰³ Joseph W. Esherick, **The Origins of the Boxer Uprising**, University of California Press, California, 1987, s. 1.

⁴⁰⁴ Esherick, **The Origins of the Boxer Uprising**, s. 7.

Boksör İsyanı başarısız olmasına rağmen, bazı yönleri ile Çin halkı için derin anlamları vardır. Bu isyan sürecinde Çin toplumunun vatan severliği, Çin halkının özgürlük ve bağımsızlığına ne kadar düşkün olduğu ve asla sömürge bir halk olmak istemediği gün yüzüne çıkmıştır. Boksör İsyanı, emperyalizmin kolayca Çin'i parçalayamayacağını göstermiştir.

İsyanın neden başarısız olduğu konusuna gelinecek olursa örgütlenme ve liderlik konusunda isyancıların tecrübesiz olması en önemli sebeptir. Ayrıca karşıt güçlerin sayı, teknoloji ve tecrübe olarak daha üst bir noktada olduğu açıktır. Özellikle isyan süreci boyunca Çin toplumunda siyasi bir bütünlüğün sağlanmadığı yani köylü, kentli ve saraylı arasındaki siyasi diyalogun kurulmadığı görülmüştür. Siyasi bütünlük sağlanmadan isyanın başarıya ulaşması mümkün olmamıştır. İlerleyen dönemde isyancılar ve hükümet bu noktada uzlaşmacı tavır sergilemeler de bu durum kısa sürede Batılı ülkeler tarafından fark edilmiş ve hemen sabote edilmiştir. Böylelikle isyanın başarıya ulaşma yolu kapatılmıştır. Dağınık bir Çin siyasi yapısının karşısında birleşik emperyalist siyasi bir gücün olması gerek isyancıları gerekse de Qing Hükümetini çaresiz bırakmıştır.

İsyanın bastırılmasından sonra emperyalist güçler, Qing Hükümeti'nden tazminat istemiştir. Otuz dokuz yıl içinde ödenmesi kararlaştırılan 450 milyon Tael (333 milyon ABD Doları) tazminat ödenmesine karar verilmiştir.⁴⁰⁵ Uzun yıllar istilaların ve sömürgeci politikaların kısılcacında kalmak Çin hükümeti ve toplumunun onurunu yeterince kırmasına ek olarak bir de yüklü miktarda tazminata çarptırılmak, Çin toplumu için derin bir trajediye sebep olmuştur. Çin halkı bir taraftan bu durumun acısını yaşarken, diğer taraftan radikal bir Çin milliyetçiliğine ve Çin Devrimi'ne giden yolda ilerlemeye başlamıştır.

Boksör İsyanı, Mao zaferine kadar geçen sürede Qing Hükümeti'nin Batılı sömürgeci güçlere karşı son direnişi olmuştur. İsyanın başlarında Boksör isyancılarını "erdemli insanlar" olarak tanımlayan hükümet, açıktan isyancılara destek vermeye çalışsa da başarılı olamamıştır. Daha sonrasında 1911 yılına gelindiğinde Qing Hanedanı çökmüştür. 1912 yılında Çin'de yeni bir rejime yani cumhuriyet rejimine geçilmiştir.

Özünde Boksör İsyanı'nın temel dinamosu sadece Boksör Örgütü değildir. Çin ordusundaki bazı reaksiyoner rütbeli askerler ve Dul İmparatoriçe'nin (İmparatoriçe Cixi) de isyanın başından beri isyancılara destek olduğu görülmüştür.⁴⁰⁶ Görüldüğü üzere gerek askeri bürokrasinin gerek saray bürokrasisinin gerekse de köylü kesimin önemli bir oranı, bu isyanı

⁴⁰⁵ Mitter, **Modern Çin**, s. 37.

⁴⁰⁶ Roskin, **Çağdaş Devlet Sistemleri; Siyaset, Coğrafya, Kültür**, s. 513.

desteklemiştir. Dönemin siyasi ve sosyolojik şartları içerisinde isyanın özü incelenecek olursa toplumun tüm kesimlerinden isyancılara destek verildiği görülebilir. Daha önceki isyanlara karşın, Boksör İsyanı'nı Çin halkının ve bürokratik tabakanın bu kadar benimsemesinin temel nedeni ise yabancı düşmanlığının artık Çin toplumu için en önemli siyasi düşünce olduğudur. Bu düşüncenin gelişip rağbet görmesinde radikal Çin milliyetçiliğinin önemli bir rolü bulunmaktadır.

Boksör İsyanı sürecinde ve daha sonraki süreçte önemli bir gerçek ortaya çıkmıştır. Bu önemli gerçeklik, Çin toplumunda milliyetçilik düşüncesinin artık toplumun farklı kesimlerini bir araya getirebilecek bir olgunluğa ulaştığıdır. Çin Devrimi'ne giden süreci, bu milliyetçi bilinç ile anlamak ve yorumlamak büyük bir önem arz etmektedir.

Boksör İsyanı hakkında açıklamalarda bulunan birçok Çinli tarihçiye ve üçüncü ülkelerin tarihçisine rastlanılmaktadır. Bunlara ek olarak Boksör İsyanı'nı değerlendiren, savaşın taraflarından olan Batılı popüler tarihçiye de rastlanmaktadır. Boksörlere dair Garpli ciddi kaynaklarda isyancılara yabancı karşıtı olduğu, Çin'deki elçilikleri zapt ettikleri ve Japonların başını çektiği çok milletli yapılar tarafından bastırıldığı dile getirilmiştir.⁴⁰⁷ Nihayetinde Batılı tarihçiler bu isyanı meşru olmayan bir isyan olarak ele almışlardır. Boksör Hareketi'nin özgürlük gayeleri, sömürgecilik karşıtı duruşu ve Japon yayılmacılığına karşı direnişi, sürekli görmezden gelinmiştir.

Kökene itibarıyla bazı yorumcular Boksör İsyanı'nın sadece bir köylü isyanı olduğunu iddia edebilir. Ancak bu tespit temelde yanlıştır. Çünkü isyan eden köylülerin yeni ve daha insani bir sosyal düzen arayışı, kentli sınıflar tarafından da desteklenmiştir.⁴⁰⁸ Köylü ve kentli sınıfların yanı sıra imparatorluk yetkilileri tarafından da isyanın desteklendiği bilinmektedir. Bu sebep ile Boksör İsyanı'nı sadece bir köylü isyanı olarak değerlendirmek, kısır bir yorum olmaktadır.

İsyanın özünde Batı karşıtlığı olduğunu daha önce dile getirmiştik. Lakin yabancı düşmanlığının yanı sıra Hıristiyan Misyonerlerin, Boksörlere tarafından neden her daim bir tehdit unsuru olarak görüldüğü de önemli bir tartışma konusudur. Boksörlere isyan sürecinde Çinli Hıristiyanları ve yabancı misyonerleri yok etmeye çalışmışlardır. İsyancı kitlenin neden bu kadar misyonerlere karşı katı olduğunu anlamak adına İmparatorluk mensubu Prens

⁴⁰⁷ Dillon, *Modernleşen Çin'in Tarihi*, s. 138.

⁴⁰⁸ Eric Ouellet, "Multinational Counterinsurgency: The Western Intervention in The Boxer Rebellion 1900–1901", *Small Wars & Insurgencies*, 20. 3-4, (2009), s. 507.

Gong'un (Yixin) ifadesi önemlidir. Çin'in Batı'ya karşı verdiği mesajı kısaca özetlemektedir: "Misyonerlerinizi uzaklaştırın afyon ve siz de hoş geldiniz."⁴⁰⁹ İfade edildiği üzere, 1900'lü yıllar boyunca Çin toplumunda varlık gösteren Batı karşıtlığının özünde asimile olmak telaşı yatmaktadır. Batılı ülkelerin Çin İmparatorluğu'nu sadece maddi olarak değil kültürel ve dini olarak da sömürü altına alacağı düşüncesi, toplumsal tepkilerin en önemli nedeni olmuştur.

Esasında Çin'deki misyoner meselesi iki farklı misyoner grubun faaliyetinden ibarettir: Bunlar Roma Katolikleri ve Protestanlardır. 1900'e gelindiğinde Katolikler, üç yüz yıl boyunca Çin'dedir ve önemli oranda bir Çinlinin üyeliğini sağlamışlardır. O dönem ki veriler ışığında Çin'deki Hıristiyan nüfus, Çin'in toplam nüfusunun %10'undan biraz daha azını temsil etmiştir.⁴¹⁰ Azımsanamayacak bir sayıya sahip olmalarının yanı sıra, Çin toplumu için atalar kültürü ve kadim dini inanışların etkisini yitireceği düşüncesi her defasında misyonerlere, yabancılara ve Hıristiyan Çinlilere karşı ciddi tepkilere dönüşmüştür. Nihayetinde Çin'in sahip olduğu siyasi ve kültürel değerleri, milliyetçi hislerle korumak adına amansız bir mücadelenin yaşandığı bir dönem olarak Boksör İsyanı tarihe geçmiştir.

İsyan hakkındaki Batılı anlatıların aksine Boksör anlatıları, isyan sürecinde işçi sınıfları ve Çinliler arasındaki psikolojik bağlantılara dikkat çekmiştir. Özellikle erkek egemen bölgeler üzerinden kültürel katılım ve melezlik ile ilgili endişeler ortaya konulmuştur.⁴¹¹ Önemli sosyolojik konulara dikkat çekmeye çalışan Boksör Örgütü, kültürel çatlamının olduğunu, önemli sayıda melez bir Çinli halk kesiminin oluştuğunu ve ilerleyen süreçte eğer engel olunmaz ise siyasi ve kültürel olarak Çin toplumu içerisinde ayrı bir halk sınıfının oluşacağından endişe duymuşlardır. Bu duruma engel olmak adına, topyekün bir mücadele bilincine ulaşmak için isyana başlanmıştır.

Son tahlilde söylenmesi gereken, Boksör İsyanı'nın Çin toplumu için önemli değişimleri beraberinde getirdiğidir. Çin Devrimi'ne giden süreçte önemli bir kilometre taşı olan Boksör İsyanı, Çinli milliyetçilerin rol aldığı etkili bir sahne olmuştur. Vatan, kimlik, Çinli olmak ve Çin'in milliyetçi değerleri için Çin halkının neler yapabileceği gerek Çin halkı gerek Çin İmparatorluğu gerekse de Batılı egemen güçler tarafından bir kez daha görülmüştür.

⁴⁰⁹ Larry Clinton Thompson, **William Scott Ament and the Boxer Rebellion- Heroism, Hubris and the Ideal Missionary**, McFarland & Company, Inc., Publishers, North Carolina, 2009, s. 11.

⁴¹⁰ Thompson, **William Scott Ament and the Boxer Rebellion- Heroism, Hubris and the Ideal Missionary**, s. 13.

⁴¹¹ Ross G. Forman, "Peking Plots: Fictionalizing the Boxer Rebellion of 1900", **Victorian Literature and Culture**, 27. 1 (1999), s. 19.

1912 yılında imparatorluğa son verilip cumhuriyet rejimine giden yol açıldıktan sonra toplumda birtakım huzursuzluklar yeniden baş göstermiştir. İmparatorluğun yıkılmasından sonra birçok iç karışıklık yaşanmasına karşın en ciddi toplumsal hareketlerden biri olarak 1919 yılında patlak veren Dört Mayıs Hareketi karşımıza çıkmaktadır.

1918 tarihinde Birinci Dünya Savaşı'nın son bulunması sonrasında Paris Barış Konferansı yapılmıştır. Çin, Birinci Dünya Savaşı sonunda kazanan devletler safında bulunmuştur. Fakat kazanan ülkeler ile aynı muameleyi görmemiştir. Paris Barış Konferansı'nda Çin'i ilgilendiren önemli bir karar verilmiştir. Çin'in Shangdong'daki Qingdao şehrinin Almanların elinden alınarak Japonların eline verilmesi kararlaştırılmıştır.⁴¹² Bu haber Çin'de oldukça büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Önemli bir sayıda üniversite öğrencisi ve Çinli aydının da öncülüğünde hükümeti protesto eden 4 Mayıs Hareketi olarak bilinen gösteriler başlamıştır. Halkın çeşitli kesimlerinden de harekete destek verilmiştir. İlerleyen süreç içerisinde Marxizmin Çin'e gelmesinde 4 Mayıs Hareketi'nin önemli bir etkisi olmuştur.

4 Mayıs Hareketi'nin gerek başlamasında gerekse de yayılmasında Çin milliyetçiliğinin önemli bir etkisi görülmüştür. Özellikle Çin milliyetçisi üniversite öğrencileri arasında bu etki oldukça fazla hissedilmiştir. Hükümet yetkililerinin basiretsizliği, Çinli gençler tarafından hain olarak nitelendirilmelerine neden olmuştur. Sömürgecilik karşıtı olmak ve Çin milliyetçiliği için mücadele edip Çin topraklarını sadece Çinliler için yaşanır kılmak gayesi, Çinli öğrencileri ve aydınları sokağa dökmeyi başarmıştır. İdeolojik olarak Çin milliyetçiliğinin savunan insanlar, Marxizm ile bu dönemde tanışmışlardır. Emperyalizm karşıtı olmak ve toplumcu yönleri nedeni ile Marxizm ve Çin milliyetçiliği arasında organik bir bağ kurulmuştur. Bu temelde 4 Mayıs Hareketi, Çin toplumu için önemli ideolojik değişimleri de beraberinde getirmiştir.

4 Mayıs Hareketi öncesinde 1917 yılı, Çin'de başarılı bir ülkeye geri dönme süreci, olarak adlandırılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere, Fransa, ABD ve Japonya'nın yanında savaşa katılan Çin, bu adımın Çin'e yeni bir öz saygı getireceğini ummuştur. En azından, Alman imtiyazında olan Shandong Eyaleti'nin, Pekin kontrolüne geri verileceğine kesin gözü ile bakılmıştır. Fakat bu olmamıştır. 1919'da Versailles'de toplanan zafer kazananlar, Çin'e değil Japonya'ya imtiyaz vermişlerdir. Bu küçük düşürülme haberi 4 Mayıs Hareketi'ni tetiklemiştir. Sonrasında gösteriler ve ardından ulusal yenilenme hareketi

⁴¹² Emre Konak, "4 Mayıs Hareketi" China Pulse, 23 Ağustos 2017, <https://cinnabzi.com>. (02.10.2019).

başlamıştır. Shandong Eyaleti'nin yanı sıra Dış Moğolistan'ın, sözde kontrolü dahi kaybedilmiştir. Japonya ve Sovyetler Birliği, Moğolistan üzerinde egemen olmak için siyasi bir mücadeleye başlamışlardır.⁴¹³ 4 Mayıs Hareketi'ne giden süreç özü itibarıyla Mançu Hanedanı'na dayanmaktadır. Çin devletinin kazanımları, imparatorluk yöneticileri tarafından düşüncesizce harcanmıştır. Gerek ülke içerisinde gerekse kendi bölgesinde Çin devletinin egemenlik ve özgürlük hakları teker teker kaybedilmiştir. Bu nedenle 4 Mayıs Hareketi'ni başlatan Çin halkı, Mançu Hanedanı tarafından masada kaybedilen Çin'in sahip olduğu değerleri, savaş meydanında geri kazanmak için çaba göstermiştir. Bu temelde modern Çin'de, milliyetçilik ve devrim birlikteliği cumhuriyet rejiminin kurulmasında ana aktör olarak varlık göstermiştir.

Tüm devrim ve halk hareketlerinde olduğu gibi 4 Mayıs Hareketi'nde de medya ve edebiyat unsurlarının önemli bir rolü olduğu görülmüştür. 1915'te Çin'de New Youth (Yeni Gençlik) isimli bir dergi kurulmuştur. Chen Duxiu tarafından düzenlenmiştir. Hu Shi gibi liberallerin ve Marxistlerin derginin oluşumunda rol aldığı görülmüştür. Li Dazho ve Chen'in gibi yazarlarda derginin yayın hayatına katkıda bulunmuşlardır. Bu yazarlar, Komünizmin ilkelerini Çin'deki politik ve sosyal uygulamaların temeline yerleştirmek istemişlerdir. Gerek Marxist gerek liberal olan Çinli yazarların temel amacı, Çin'i, modern dünya ile aynı çizgiye getirmektir.⁴¹⁴ Devrime giden süreçte farklı siyasi grupların aynı amaç için araya gelebilmeleri, Çin toplumu için önemli bir kazanım olmuştur. Özellikle Marxist ve liberal aydınlar, Çin'in özgürlük ve bağımsızlığı için birlikte hareket etmişlerdir. Bu siyasi bilincin arkasında Çin milliyetçiliğinin olduğu ise su götürmez bir gerçektir.

1900'lü yılların başında Marxizm, Çin'de var olan birçok ideolojiden biridir. Fakat özellikle 4 Mayıs Hareketi sırasında ve Japon işgali (1937) sürecinde Çinli aydınlar, Marxizme sıkı sıkıya sarılmışlardır. Bu tarihten sonra Çin'de liberalizm asla toparlanmamıştır. 4 Mayıs Hareketi'nin oluşturduğu etki ve neo-gelenekçilik fikri, Çin toplumunda milliyetçi fikirlerin karşısında liberalizmin ezilmesine ve itibarsızlaşmasına neden olmuştur. Özellikle 1927 ve 1937 yılları arası dönem liberalizmin Çin'deki en kötü yılları olmuştur. Çin'in liberal bir topluma dönüşme fikri, işlerliğini kaybetmiştir.⁴¹⁵ Liberalizmin Çin'de bu kötü sonu yaşamasın birçok nedeni olabilir. Fakat en öne çıkan neden ise Marxizmin Çin toplumunu kucaklaması olmuştur. Marxizmi benimseyen halk, Batılı tüm

⁴¹³ Martin Collier -Rosemary Rees, **China 1900-76**, Heinemann, Edinburgh, 2006, s. 37.

⁴¹⁴ Tony Saich, **China: Politics and Government**, The Macmillan Press Ltd, London and Basingstoke, 1981, s. 7.

⁴¹⁵ Saich, **China: Politics and Government**, s. 8.

değerleri düşman ve kötü olarak benimsemiştir. Bu dönemde Çin-Sovyet yakınlaşmasının temelinde de Marxizmin önemli bir etkisi olduğu görülmüştür.

Nihayetinde 4 Mayıs Hareketi, Çin toplumu için önemli bir ulusal uyanış dönemi olmuştur. Hareket sürecinde Çin toplumu ulusal duygularını ve vatan severlik hislerini ortaya koymanın yanı sıra ideolojik tercihini de ortaya koymuştur. Gerek iç faktörler gerekse de dış faktörler nedeniyle komünizm, toplum için yegane ideoloji olarak tercih edilmiştir. Komünizmin, Çin toplumu için getirdiği değerlerin yanı sıra yaşanan bağımsızlık süreci ve ortak düşman tanımı, bu yönde bir politik tercihi belirlemiştir. Her yönü ile Çin toplumu için önemli değişimleri beraberinde getiren 4 Mayıs Hareketi, özellikle milliyetçilik, vatan sevgisi ve komünizm adına geri dönüşü olmayan bir değişim dönemini başlatmıştır.

Afyon Savaşları'ndan başlayarak 1980'li yılların sonuna kadar olan dönemi, Çin siyasi tarihi içerisinde isyanlar ve devrimler dönemi olarak adlandırmak mümkündür. Yaşanan tüm siyasi hareketlerinin özünde milliyetçilik ideolojisinin önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Toplumu ve devleti dönüştürmek adına, milliyetçilik ideolojisi önemli bir görevi yerine getirmiştir. Devrim sonrası süreçte ise Çin toplumunun ve devletinin milliyetçilik ideolojisine daha farklı anlamlar yüklediği görülmüştür. Vurgulanması gereken temel olgu, Çin milliyetçiliğinin hem dönüştüren hem de dönüşen bir ideoloji olarak, Çin halkının ve devlet aklının zihninde yer edinmiş olmasıdır.

2.2. Çin Milliyetçiliği ve Toplum İçi Hegemonya

Hegemonya kavramı, demokratik bakış açısıyla olumsuz anlamları ifade etmek için kullanılabilir. Fakat geçmişe bakılacak olursa iktidardaki yapıların birçok kez toplum üzerinde hegemonya kurmaya çalıştıkları görülmektedir. Özellikle devrimler gibi radikal dönüşümlerin yaşandığı toplumlarda iktidarlar, halkı kontrol etmek için her daim toplumun üstünde fiziki ve fikri bir hegemonya kurmuşlardır. Devrim ve hegemonya ilişkisi ise ayrılmaz bir ikili olarak devrimlerin temelinde yer almıştır. Özellikle Fransız Devrimi sürecinde ve sonrasında iktidarların toplumu kontrol altına almak adına her türlü baskı aracını kullandığı bilinmektedir. Devrim öncesinde devrimin etkin gücü olan devrimci kadrolar tarafından yerine getirilen bu rol, devrim sonrasında ise devrim mahkemeleri tarafından yerine getirilmiştir.

Doğası yönünden devrim denilen olgu, ülkedeki siyasi iktidar değişikliğidir. Devletin yurttaşları tarafından, zoru temel alan bir şekilde hükümetin değiştirilmesi şeklinde olmalıdır.⁴¹⁶ Zora dayalı bir değişim sürecini bünyesinde barındıran devrim, başarıya ulaştıktan sonrada bu kazanımlarını koruyabilmek için toplum üzerinde hegemonya kurmaya çalışır. Bu sebep ile devrim ve hegemonya kavramları olabildiğince iç içe geçmiş kavramlardır. Fransız Devrimi bu duruma en güzel örnektir.

Tıpkı Fransız Devrimi'nde olduğu gibi Çin Devrimi'nde de aynı gelişmelere rastlanmıştır. Devrime hazırlık sürecinde muhalif düşünceleri bastırmak adına mücadele eden Devrimci Komünist kadrolar, devrim sonrası bu rollerini devlet gücünü yanına alan ÇKP'ye bırakmıştır. Mao iktidarı boyunca ÇKP eliyle devlet imkanlarını kullanarak, özellikle muhalif kitleler üzerinde etki kurmaya hatta etkisiz hale getirmeye uğraşmıştır. Bu süreçte Karşı Devrimci olarak nitelenen Guomintang ile bağlantılı yapılar ve kapitalist olmak ile suçlanan yığınlar, Mao'nun hedefinde olmuştur.

Mao iktidarı döneminde yeni bir Çin'in inşasının mümkün olduğunu ifade etmiştir. 30 Haziran 1949'da yayınlanan "Halk Diktatörlüğü Üzerine" adlı çalışmasında ise bu sürecin nasıl olacağını açıklamıştır.⁴¹⁷ Yeni bir Çin inşa etmek için toplum içerisinde işçi kimliği olan, kırsaldan gelen komünizme inanmış ve işgal dönemlerinde işgalci güçler ile beraber hareket etmemiş insan kitlelerini, bir araya getirmeyi amaçlamıştır. Mao, kurmayı hedeflediği toplumsal yapıda köylü kitlelere oldukça büyük bir önem vermiştir. Tüm toplumsal sınıflar için Marxist olmayı ve devrime hizmet etmeyi temel amaç olarak belirlemiştir. Mao'nun kurmaya çalıştığı toplumsal yapının ötekisi ise kapitalistler, karşı devrimciler ve Japon işgali sırasında işgalcilerle iş birliği yapan kitleler olmuştur.

Devrim sonrası süreçte kırsal alanların sosyalistlerin eline geçmesiyle birlikte Mao, dikkatini şehirlere yöneltmiş ve şehirdeki burjuvazinin bundan böyle tecritte olduğunu vurgulayarak üstesinden gelinmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁴¹⁸ Kırsal bölgelerden başlayan toplumsal dönüşüm hareketi artık şehirlere ulaşmıştır. Toplumunu sosyalistleştirme adına Mao, halkı ve devleti ilgilendiren her konuya müdahale etmeye başlamıştır. Biz ve öteki kavramına her defasında güçlü bir atıf yapan Mao, öteki olarak gördüğü karşı devrimci kitleleri, işgalcilerle iş birliği yapanları, halkın ulusal ve kültürel değerlerine saldıranları, emperyalist güçlerin arttığı olarak tanımlamıştır. Bu süreçte karşı devrimcilerin tecrit edilmeleri, sürgün

⁴¹⁶ Celalettin Güngör, "Devrim Üzerine", *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl 3, Sayı:11, Kış 2007, s. 72.

⁴¹⁷ Dillon, *Modernleşen Çin'in Tarihi*, s. 291.

⁴¹⁸ Short, *Mao Zedong- Bir Yaşam*, s. 406.

edilmeleri hatta idam edilmelerini bile Çin toplumu için önemli bir gereklilik olarak vurgulamıştır.

Toplumun tek tipleştirilmesi süreci olarak da görebileceğimiz bu dönemde Mao'nun ve ÇKP'nin toplum üzerindeki hegemonyası oldukça artmıştır. Mao, adete toplum üzerinde bir kült liderlik propagandası yürütmüştür. Kült liderliğin genel değeri olan propaganda, büyük ideal, büyük düşünce, tek yönlü iletişim çerçevesinde önder ile bütünleşme fikri, Çin halkına empoze edilmiştir. Bu süreçte Mao'nun resimleri şehirlerin dört bir yanına asılmış, resmi para ve pulları süslemiştir. Devrimci fikirleri ders materyallerine konulmuştur. Heykelleri ise şehirlerin en görkemli alanlarında yer almıştır.⁴¹⁹ Toplum ile bütünleşme adına atılması gereken her adımı atan Mao, halkın günlük yaşamında ve düşünce dünyasında yer edinmeye çalışmıştır.

Devrimin kitleler ile başarılacağı ve devrimin getirilerinin yine aynı kitleler tarafından korunacağını iyi bilen Mao, bu nedenle Çin halkı ile ÇKP arasında kopmaz bir bağ kurmaya çalışmıştır. Çin halkı artık kim için ve ne için mücadele ediyorum, diye kendisine sorduğunda hemen cevap verebilmeli ve kült liderlik anlayışı sayesinde Mao'nun fikir ve eylemlerini rehber edinmelidir.

Gerek Mao'nun yaşadığı dönemde gerekse de Mao sonrası dönemde Mao'nun oluşturmaya çalıştığı kült liderlik anlayışının önemli etkileri görülmüştür. Yaşanan tarihi akış içinde bugün kapitalist olduğu iddia edilen Çin Halk Cumhuriyeti'nde dahi Mao'nun kült liderlik anlayışının etkileri görülmektedir.

7 Eylül 1937 yılında liberalizm ile mücadele konusunda yaptığı bir konuşmada Mao, muhalif görüşlere karşı bakış açısını açık bir şekilde vurgulamamıştır:

Bizler parti ve devrimci örgütler içerisindeki birliği sağlamak ve kavgamızın menfaati adına etkin ideolojik mücadeleyi savunmaktayız. Her bir komünistin ve devrimcinin bu silahı kuşanması gerekmektedir.⁴²⁰

Mao, toplumsal bütünlük için Komünist kadroların bir araya gelmesi gerektiğini ve her devrimcinin Marxizm bilincini bir silah ve zırh olarak kullanması gerektiğini vurgulamıştır. Mao ve devrimci kadronun fikir ve düşüncelerini hayata geçirirken bu temelde hareket ettikleri ve karşı güçler üzerinde her türlü etki aracını bu bilinç ile kullandıkları gözlenmiştir.

⁴¹⁹ Caner Çakı, "Mao Zedong'un Kült Liderlik Propagandasında Kullanılan Posterlerin Gösterge Bilimsel Analizi", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 19, Sayı 2, s. 190.

⁴²⁰ Mao Zedung, *Felsefi Yazılar*, s. 99.

Ötekileştirmek, yalnızlaştırmak ve yok etmek üzere başlayan bu süreç, gerek devrim sürecinde gerekse de devrim sonrasında Mao liderliğindeki komünist güçlerin, karşı devrimcilere karşı yürüttüğü mücadelenin ana teması olmuştur.

Devrimden bugüne tek parti yönetimi ile idare edilen Çin halkı, gerek Mao döneminde gerekse de daha sonraki dönemlerde ÇKP'nin sahip olduğu toplumsal düşüncenin objesi olmak durumunda kalmıştır. Mao'nun iktidarda olduğu dönemlerde Çin halkı Marxist ilkeler çerçevesinde kontrol edilmeye çalışılırken, Mao sonrası dönemde Yeni Konfüçyanizm anlayışının parti kadrolarında can bulduğu ve bu bakış açısıyla, toplumsal yeni bir inşa süreci başladığı görülebilir.

Bugün, Çin ülke yönetiminde ve halkında politik Konfüçyanizm, Batı tarzı liberal demokrasiden “daha iyi bir şey” olarak görülürken, Çinli entelektüeller Konfüçyanizmi Çin'in dış siyasetine de dahil etmeye çalışmaktadırlar.⁴²¹ Her dönemde halkın üzerinde siyasi kadroların özellikle de ÇKP'nin kesin bir hegemonyası olduğu görülmektedir. Bu hegemonyanın temellerini Çin ulusal kimliği belirlemektedir. Tarihi seyir içerisinde Çin'in yaşamış olduğu siyasi dönüşüm evrelerin hepsinde bu milliyetçi bilincin önemli bir yeri bulunmaktadır. Bugün dahi siyaset mekanizması Yeni Konfüçyanizm felsefesi ile toplum üzerinde etki kurmaya çalışmaktadır. Konfüçyüs'ün öğretilerinin 21. yüzyılda bile halk tarafından büyük bir ilgi ile karşılanmasının temelinde de yine milliyetçilik duygusu yatmaktadır.

ÇKP'nin toplum üzerindeki hegemonyası her alanda varlığını göstermektedir. Özellikle basın ve yayın özgürlüğü konusunda bu hegemonyanın varlığı önemli bir noktadadır. Çin anayasası ifade ve basın özgürlüğünü garanti altına almaktadır. Fakat basın noktasında Çin hukuku çelişkili cümleler içerdiğinden anayasal olan bu konu, bugün için pratiğe geçememiştir.⁴²² Tıpkı devrimin ilk yıllarında olduğu gibi muhalif düşünceler, bugün dahi ÇKP'ni rahatsız etmektedir. Demokratikleşme adına kötü bir karneye sahip olan ÇKP'nin bu tür uygulamaları, halen daha devrim sürecindeki bilincin canlı olduğunu ve toplum mühendisliği yapma noktasındaki tutumunun aktif olduğunu göstermektedir. Muhalif düşünceleri, karşı devrimci fikirler olarak gören bu anlayış, Çin siyasetinde hala etkin

⁴²¹ Yusuf Sayın, “Konfüçyüs'ün Yeniden Keşfi ve Çin'in Dış Politikasında Dönüşüm”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 29, 2013, s. 224.

⁴²² Özcan Kılıç, “Çin Halk Cumhuriyeti'nde Basın Özgürlüğü”, **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2014, s. 10.

konumdadır. Bu nedenle Çin'in iç siyasetindeki temel gerçeklik, siyasi kadronun toplum üzerindeki tartışmasız hegemonyasıdır.

Çin toplumunun 21. yüzyıla gelinmesine rağmen bu siyasi hegemonyayı neden kabullendiği sorusu akıllılara gelmektedir. Acaba Çin toplumu da Rus toplumu gibi baskın yönetimleri sempatik mi bulmaktadır? diye bir düşünce ortaya çıkabilir. Fakat bu sorunun cevabını, devrim sonrası oluşan siyasi ortamda aramak daha doğru olacaktır. Devrim sonrası dönemde ortaya çıkan “kolektif liderlik” algısı, ÇKP ve Çin halkı arasındaki diyalektik iletişimin temel unsuru olmuştur. ÇKP'nin Çin politikasındaki “kolektif liderlik” yaklaşımı, Mao Zedong'un liderliğinde partinin örgütlenmesi için var edilmiş temel kurumsal bir yeniliktir.⁴²³ “Kolektif liderlik” anlayışının özünde bireysel liderlikten öte lider olan kişinin toplumsal bir mutabakat ile o konuma geldiği bilinci yatmaktadır. “Kolektif liderlik” demek Çin toplumu için alınan kararların uzun bir tartışma ve oydaşma sonucu alınması demektir. Toplumcu bir bilincin sonucu olarak gelişen bu liderlik anlayışını devam ettiren ÇKP, aldığı kararları uygularken ciddi bir muhalefet ile karşılaşmamaktadır. Çin halkı, partinin aldığı kararların ve yaptığı uygulamaların toplumsal bir bilinci olduğuna inanmakta ve kabullenmektedir. Bu siyasi bilinç sayesinde parti ve halk, karşı karşıya gelmemektedir.

ÇKP'nin toplum üzerindeki etkisi tartışılmaz bir noktadır. Bu durumun oluşumunda ise Mao'nun önemli bir rol yürüttüğü görülmektedir. Özellikle Kültür Devrimi sırasında çıkardığı “Küçük Kırmızı Kitap” Mao'nun toplum üzerindeki etkisini daha önemli bir noktaya taşımıştır. Bu kitapta Mao, kapitalizm yolunu tercih eden insanlara savaş açacağını açıklamıştır. Edebiyat ve sanat alanında da çoğunlukla özünde propaganda olan sosyalist realizm akımını savunmuştur.⁴²⁴ Batılı olmayı öteki kabul ederek toplumculuk yönü ile sosyalizmi kabul eden Mao, sürekli Çin'in sosyalist dönüşümü için kavga vermiştir. Toplumsal dönüşüm için baskı yolları dahil tüm yolları kullanmaktan geri durmayan Mao, özellikle yazdığı eserler ile bunu yapmaya çalışmıştır. Ordu, halk ve parti arasındaki ilişkiyi olabildiğince güçlü tutmaya çalışan Mao, devrim sonrasında bu diyalektik iletişim sayesinde iç politikada etkin hamleler yapmaya çalışmıştır.

Dünyanın birçok yerinde devlet ve toplum ilişkisinde hegemonya olgusuna rastlanabilmektedir. Devletler uyguladığı bu tür politikalar için haklı birtakım gerekçeler

⁴²³ Ahmet Tunç-Bilal Kızıl, “Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dönüşümü ve Yerel Yönetimler”, **Birey ve Toplum Dergisi**, Cilt 8, Sayı 16, Güz 2018, s. 52.

⁴²⁴ Varis Çakan, “Ülke Tanıtımı: Geçmişten Günümüze Çin”, **Asya Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Güz 2017, s. 112.

bulma arayışındadırlar. Özellikle toplumsal yarar adına, kamu mal ve hizmetlerinin temini için ve insanların yaşam kalitesini yükseltmek için bu uygulamaların tercih edildiği vurgulanmaya çalışılmaktadır. Bu noktada devletlerin kamusal mal ve hizmetleri sağlamaları, devlet kurumlarının gelişimi ve devletin varlığı önemli bir gereklilik olarak, devlet ve toplum ilişkisinin merkezine oturtulmuştur.

Dünya tarihine bakılacak olursa yöneticiler devletleri kurarken, savaş hazırlıklarını yaparken ve ulusal savunmayı sağlamak için kurdukları hegemonyalarını haklı çıkarmaya çalışmışlardır.⁴²⁵ Çin Devrimi'nden sonra Mao ve ÇKP de tıpkı daha önceki dönemlerde olduğu gibi otoritesini koruyabilmek için toplum üzerinde bir hegemonya kurmaya ihtiyaç duymuştur. Kurmuş olduğu hegemonyanın devamı için meşru temeller arayışı güdülmüştür. Meşruluk krizi noktasında sürekli devletin ve Çin halkının bekası öne sürülerek, milliyetçilik zırhının kullanıldığı görülmüştür.

Devrim sonrası süreçte ÇKP'nin Çin halkı ile iletişimde ideolojik argümanlar adına bir çeşitlilik süreci yaşanmıştır. Özellikle demokrasi bilincinin Çinli aydınlar tarafından dile getirilmeye başlanması, ÇKP ve Mao'yu oldukça endişelendirmiştir. Sonrasında Demokratik hesap verebilirlik teorileri, Çin'de reformları inceleyen bilimciler arasında giderek daha popüler hale gelmiştir. Liberalizme ve demokrasiye karşı güdülen kinin arka bahçesinde bu olgu yer almaktadır.

Demokrasi anlayışının Batılı toplumlardan Doğu toplumlarına doğru ilerleyişi, devrim sonrası süreçte Çin'de de etki göstermeye başlamıştır. Özellikle 18. ve 19.yüzyıllarda Mill ve diğer politik filozofların vurguladığı temsili demokrasinin “hesap verebilir ve uygulanabilir bir hükümet modeli” sağlayabileceği düşüncesi, Çinli reformcu entelektüelleri oldukça derinden etkilemiştir.⁴²⁶ Gün geçtikçe siyasi havanın liberalleştiğini gören ÇKP ise toplum üzerindeki baskısını artırmıştır. Liberal olmak ve karşı devrimci olmak, ihanetçi olmak ile eş görülerek Çin'in ulusal değerleri ile örtüşmediği dile getirilmiştir. Bu sayede hem muhalif ideolojilerle mücadele edilmiş hem de toplum üzerindeki baskın rolün haklı bir gerekçesi olduğu vurgulanmıştır.

Toplum üzerinde baskın bir güç olma konusuna Mao'nun neden bu kadar önem verdiği sorusu akıllara gelmektedir. Bu soruya verilebilecek en kapsamlı cevap ise Mao'nun Çin

⁴²⁵ Lily L. Tsai, **Accountability Without Democracy: Solidary Groups and Public Goods Provision in Rural China**, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, s. 6.

⁴²⁶ Tsai, **Accountability Without Democracy: Solidary Groups and Public Goods Provision in Rural China**, s. 11.

halkını ve onun isyancı kişiliğini yakından tanıyor olmasıdır. Özellikle köylü isyanları ve kırsal direniş Çin'in önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Kırsal direniş, binlerce yıl boyunca köylü isyanlarının yaşandığı ve Qing Hanedanlığı'nın yıkılmasına sebep olan kırsal huzursuzluk, Çin halkı için yeni ve yabancı olmayan bir olgudur.⁴²⁷ Mao, Çin halkının ve özellikle kırsal Çin nüfusunun bu isyancı kişiliğini yakından tanımıştır. Hatta bu isyancı kitleyi arkasına alarak devrime ulaşmış olması hasebiyle, toplumun kontrol altında olması gerektiğini her daim vurgulamıştır. Bu olgu ÇKP'nin iç politik uygulamalarında kendini göstermiştir.

Çin toplumundaki isyancı kimliğin özüne bakılacak olursa, haklı dirençlerinin önemli bir konu olduğu görülebilmektedir. Haklı dirençler mahkumiyetten hareket eden ve stratejik olarak resmi normları değiştirmeyi amaç edinen eylemler bütünüdür. Temel motivasyonları ise hem samimiyet hem de kinizm unsurlarını birleştirmektir.⁴²⁸ Samimiyet ile toplumun farklı kesimlerinin bir araya getirmeye çalışan haklı direnç hareketleri, kinizm felsefesi ile de toplum üzerindeki kurumların gereksizliğine ve doğal olmadığına atıf yapmaktadırlar. Çin halkının kimliksel özellikleri arasında yer alan haklı direnç kavramı, bugün dahi Çin toplumunda canlılığını korumaktadır. Devrim sonrası süreçte ise Mao'nun bu kimliği yakından tanıdığı ve kontrol etmek adına önemli bir çaba sarf ettiği bilinmektedir.

Toplumsal hegemonya adına atılan adımlar sadece siyasi boyutta kalmamış yasal olarak da varlık göstermiştir. Bu temelde Mao eliyle 21 Şubat 1951'de "Karşı Devrimcileri Önleme Tüzüğü" kabul edilmiştir.⁴²⁹ Tüzük, devrim öncesinde ve sonrasında Komünist Parti'ye muhalefet ettikleri ileri sürülen ve karşı devrimci olarak nitelenen grupların ağır cezalara çarptırılmalarına hatta idam edilmelerine giden sürecin temelini oluşturmuştur.

19. yüzyılın İngiliz şairi Lord Alfred Tennyson bir açıklamasında şu durumu dile getirmektedir: "Çin'in 500 yılından ise Avrupa'nın 50 yılı daha ilginçtir."⁴³⁰ Tennyson, bu ifadesinde Çin toplumunun durağan yapısına, Avrupa halklarının ise dinamik yapısına dikkat çekmeye çalışmıştır. Fakat devrim sonrası süreçte Çin toplumu o eski durağan yapıdan kurtularak, dinamik bir yapıya doğru ilerlemiştir. Toplumsal dinamizmin yüksek olması nedeni ile ÇKP'ye önemli görevler düşmektedir. Bu görevlerin başında da ideolojik bilincin topluma pompalanması ve toplum üzerindeki parti otoritesinin sağlanması gelmektedir.

⁴²⁷ Kevin J. O'Brien- Lianjiang Li, **Rightful Resistance in Rural China**, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, s. 9.

⁴²⁸ O'Brien- Li, **Rightful Resistance in Rural China**, s. 23.

⁴²⁹ Dillon, **Modernleşen Çin'in Tarihi**, s. 293.

⁴³⁰ İlber Ortaylı, **Tarihimiz ve Biz**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008, s. 155.

Nihayetinde vurgulanması gereken temel olgu, gerek devrimden sonraki süreçte gerekse de günümüze gelindiğinde Çin toplumu üzerinde ÇKP eliyle oluşturulmuş bir hegemonyanın varlığıdır. Bu hegemonyanın tesisi ve korunması için Çin'in ulusal değerlerinin kullanıldığı görülmektedir. Devlet, toplum ve kültürel koruyuculuk adına, ÇKP tarafından bu görevin yerine getirildiği bilinci, her daim topluma işlenmeye çalışılmaktadır.

2.3. Çin Milliyetçiliğinde Komünizmin Etkisi

1800'lü yıllardan itibaren Çin toplumunda milliyetçilik ideolojisinin güçlü bir şekilde varlık bulduğu gözlenmiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde Çin toplumunda milliyetçilik ideolojisinin çeşitli ideolojiler ile etkileşim içinde olduğu hatta entegre olabildiği izlenmiştir. Özellikle Çin Devrimi'ne giden süreçte milliyetçilik ile sosyalizm ve komünizm arasındaki etkileşim Çin siyasi tarihi açısından ayrı bir önem taşımaktadır.

Çin'in sosyalist dönüşümüne geçmeden önce neden Çin sosyalizmi tercih etmiştir? sorusuna cevap bulmanın daha doğru bir yaklaşım olacağı kanısındayız:

Özgür insanlar ile köleler, patrisyenler ile plebler, baronlar ve serfler, lonca mensubu yurttaşlar ve kalfalar, kısacası ezenler ve ezilenler arasında her zaman bir çelişki vardır. Bunlar birbirine karşı kâh gizli kâh açık kesintisiz bir mücadele yürütürler, her defasında toplumun devrimci bir dönüşümüyle veya mücadele eden sınıfların beraberce çöküşüyle sonuçlanan bir mücadeleydi bu.⁴³¹

Marx ve Engels tarafından dile getirilen Komünist Manifesto'nun ilk bölümlerinde vurgulanan bu ifade, Çin'in neden komünizmi tercih ettiği sorusunun cevabını içerisinde barındırmaktadır. Sınıf çatışmasına, zıtların birlikteliğine, emek ve sermayenin çatışmasına, sömürü düzeninin varlığına, dikkat çeten Komünist Manifesto, aynı zamanda devrimci bir dönüşüm ile toplumsal sorunların çözüleceğini de ifade etmiştir. Bu siyasi ideoloji ile Çin'in 19. ve 20. yüzyıldaki siyasi şartları kesişmiştir. Bu sebep ile Çin'in sosyalist-komünist dönüşümü yaşanmıştır. Çin'in sahip olduğu ulusal değerlerin sosyalizm ile olan diyalektik iletişimi ise bu bütünleşmenin ana gövdesini oluşturmaktadır.

Çinli değerleri ile daha farklı bir doğrultuda işlenen sosyalizm bilinci, 1949 sonrası ilk olarak ekonomi alanında etkisini göstermiştir. Tam anlamıyla milliyetçi ve merkezîyetçi olmayı amaç edinen bir ekonomi planı belirlenmiştir. Bu ekonomik planın temelinde iki farklı

⁴³¹ Karl Marx- Friedrich Engels, **Komünist Manifesto**, Çev. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 52.

kalkınma amacı vardır: Birincisi yüksek derecede merkeziyetçiliğe yaslanan planlı ekonomi modeli, ikincisi ise Çin kimlikli sosyalist piyasa ekonomisidir.⁴³² Mao, devrimin başarılı olabilmesi için sosyolojik ve ekonomik şartların olgunlaşması gerektiğine işaret etmiştir. Bu olgunlaşmanın gerçekleşmesi için ise halkın sosyalist bilince kavuşması gerekmektedir. Ayrıca Mao, Çin halkının sosyalist bilince kavuşurken ulusal değerlerini de unutmaması gerektiğini vurgulamıştır. Bu sebeple parti içi toplantılarda, yazdığı eserlerde ve parti bildirilerinde daima Çin'in ulusal değerleri ile bir sosyalist-komünist düzen inşa etmeye çalıştığını ifade etmiştir.

Çin'in yaşamış olduğu dönüşüm sürecinin özünde ideoloji temelli toplumsal üretim biçiminin değişmesi yer bulmaktadır. Bu bağlamda sosyalist bir düzenin temel ekonomik birimleri olarak ülke kurumları, bölgesel işletmeler ve kırsal üretimin ekonomik faktörü olan toprağın sahipliği sistemi önemli bir yer tutmaktadır.⁴³³ Bu noktada atılan en önemli adım ise toprak reformu ile devletin üretim içerisindeki payını ayırarak, üretim yapan ailenin kazancı ile ticari faaliyetlerini sağlamasının teşvik edilmesi olmuştur. Bu noktada temel amaç, tarım kesiminde etkin bir devrimi hayata geçirmektir.

Tarımsal bölgelerde sosyalizme geçiş, 500 milyon köylüyü ilgilendiren çok geniş kapsamlı bir konudur. Mao'nun değişimiyle “sosyalist dönüşüm kolay bir iş değildir” takip edilecek yol, ağır ağır bu olguyu gerçekleştirmektir.⁴³⁴ Gayet dikkatli ve istikrarlı bir şekilde ilerlenen bu süreç, çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Alışık olmadığı bir süreci yaşayan Çin halkı, uzun bir süre özel mülkiyet konusuna alışamamıştır. Kısa süre içerisinde toprak mülkiyetinde özel mülkiyetten kolektif mülkiyete geçiş yaşanmıştır.

Devrim sonrası süreçte Çin'de sosyalist sistem, feodal sömürüyü temel alan toprak sahipliğine son vermek amacı ile Tarım Reformu Yasası'nı 1950 yılında kabul etmiştir. 1950-1952 yılları arasında mülkiyet sahiplerinin toprakları ile mülkleri devlet eliyle kamulaştırılmıştır.⁴³⁵ Daha sonrasında ise kamulaştırılan bu topraklar yoksul ve topraksız olan kırsal bölgelerde yaşayan halka pay edilmiştir. Feodal düzeni yıkmak ve üretim sürecinin dönüşümünü sağlamak için atılan bu adım, çok fazla sürmemiştir. Özel mülkiyet ile başlayan bu süreç, kısa süre sonra kolektif mülkiyete doğru ilerlemiştir.

⁴³² Atilla Sandıklı, “Geleceğin Süper Gücü Çin”, **Bilgi Strateji**, Cilt 1, Sayı 1, Güz 2009, s. 41.

⁴³³ Seriy Sezen, “Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sosyalist Piyasa Ekonomisine Dönüşüm”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 40, Sayı 1, Mart 2007, s. 28.

⁴³⁴ Merih İpek, “Çin'de Tarım Kesiminde Sosyalizme Geçiş”, **Birikim Dergisi**, 10/20.

⁴³⁵ Seriy Sezen, “Çin Halk Cumhuriyeti'nde Toprak Yönetimi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 66-1, s. 96.

Toprak reformu konusu, devrim sonrası Mao'nun ilgilendiği en önemli konuların başında gelmiştir. Mao'nun bu konuya fazla önem vermesinin nedeni, toplumun sosyalist dönüşümünü gerçekleştirmektir. Mao bir diyalektik ustası olarak, toplumsal dönüşümün, üretim kabiliyetinin mülkiyetinden geçtiğini anlamıştır. Mao, iktidarının ilerleyen dönemlerinde ideolojik bir olgunlaşma yaşamıştır. Pek tabii ki bu olgunlaşma sosyalist-komünist ideolojinin derinlerine doğru olan bir olgunlaşmadır. Mao davasında savunmacı realist anlayıştan, saldırgan realist stratejiye doğru bir değişim yaşamıştır.⁴³⁶ Bu değişimin özünde Mao'nun komünizm ile harmanlanmış devrimci kimliği yatmaktadır. İlerleyen süreç içerisinde Çin toplumundaki dönüşümün ideolojik temelde ilerlemesi nedeniyle Mao, bu dönüşümün çekirdek ideoloğu olmuştur. Sosyalist bilinç ile olgunlaşan Mao ve Maoizm, Çin toplumu için yer yer tartışılan fakat önemli bir rehber olarak kabul edilen değerler olmuşturlardır.

Mao'nun iktidarı boyunca ürettiği tüm iç ve dış politikalarda komünizmin etkisi görülmüştür. Özellikle Büyük İleri Atılım Projesi ile bu siyasi bilinç kendini oldukça öne çıkarmıştır. 1958 sonlarında başarıya ulaşmayan bu proje, Çinliler tarafından sert bir dille eleştirilmiştir. Temmuz 1959'da Lushan'da Peng Dehuai (1954-1959 Dönemi Çin Savunma Bakanı) ile yaşanan çatışmadan sonra, son derece sert bir anti-sağcı kampanya olma bağlamında Büyük İleri Atılım Projesi yeniden başlamıştır.⁴³⁷ Mao'nun hayata geçirmeye çalıştığı her projede komünist-sosyalist bilincin varlığı hissedilmiştir. Özellikle Büyük İleri Atılım Projesi, Kültür Devrimi ve Yüz Çiçek Açsın Kampanyası'nda bu ideolojik kimliğin belirtileri görülmüştür. Üretilen projeler tam olarak hedefine ulaşmasa da Çin toplumunun zihninde önemli değişimlere sebep olmuşturlardır. Özellikle toplumsal dönüşüm için önemli temeller oluşturarak, Mao ve Çin halkı arasındaki köprüyü güçlendirmişlerdir.

Tüm dünya toplumlarında olduğu gibi Çin toplumunda da her yeni yüzyıl sürecinde toplumun algısı farklı noktalarda etkilenmiştir. Özellikle 20. yüzyıl Çin toplumunun ulusal benliğini siyasal yönden etkileyen bir yüzyıl olmuştur. 20. yüzyılda Asya halkları ile emperyalist ve feodal yapılar arasında önemli bir düşünsel ve fiziki çelişki var olmuştur. Bu çelişkinin artması, 20. yüzyılın başlarında Asya Kıtası'nın derinlerinden süzülüp geçen anti-

⁴³⁶ Huiying Feng, "The Operational Code of Mao Zedong: Defensive or Offensive Realist?", **Security Studies**, 14, No.4, October-December 2005, s. 637.

⁴³⁷ Thomas P. Bernstein, "Mao Zedong and Famine Of 1959-1960: A Study in Wilfulness", **The China Quarterly**, 186, 2006, s. 421.

emperyalist ve anti-feodal devrimci kasırgaya sebep olmuştur.⁴³⁸ 1911 Devrimi'ne giden sürecin temel belirleyicisi bu siyasi hava olmuştur. Sonrasında 1949 Devrimi'ne giden süreç ise Mao liderliğindeki devrimci Komünist güçlerin anti-emperyalist ve anti-feodal temelde sosyalist bir Çin var etme girişimi olmuştur. Nihayetinde 20. yüzyılın ilk yarısı Çin toplumu için bir savaş ve özgürlük arayışı dönemi olmuştur. Anti-sağcı ideolojilerle ilerlenen bu süreç, Çin'in ulusal değerlerinin ve ulusal kimliğinin sosyalist değerlerle yeniden yorumlanmasına sebebiyet vermiştir.

1960'lı yıllara gelindiğinde ulusalcı Kızıl Çin, neredeyse her coğrafyada etkisini yükseltmeye ve kutuplaşmadaki pozisyonunu güçlendirerek küresel bir güç olarak müdahalelerde bulunmaya başlamıştır.⁴³⁹ İç politikada ciddi sorunlar yaşanmasına karşın, sosyalist bilinç her geçen gün güçlenmiştir. Sonrasında dış politikada Çin'in sosyalist ulusal kimliğinin etkileri görülmeye başlanmıştır. Çin'in uluslararası alanda ortaya koyduğu bu ulusal kimlik, etkisini kısa süre içerisinde göstermiştir. Batılı ülkeler tarafından bu durumdan duyulan rahatsızlıklar dile getirilmeye başlanmıştır. Kısacası Mao'nun iktidarı yıllarında Çin ulusal kimliği, istediği başarıya tam olarak ulaşamasa da birilerini rahatsız edecek etkiye sahip olmaya başlamıştır. Özellikle Birleşmiş Milletler'de elde ettiği söz hakkı uzun bir dönem, Batılı güçler tarafından hazmedilememiştir.

20. yüzyıl, Çinlilere Çin'in kültürel mirasını anlayıp analiz etmek için fazla bir imkan sunmamıştır. Çin kültürüne ve değerlerine yönelik bir belirsizlik vardır. Bu belirsizlik devrim öncesinde ve sonrasında oldukça fazla hissedilmiştir. Mao, kiliseler, emperyalistler, monarşi artıklarını ve devleti dünyanın şeytanı olarak lanetlemiştir. Ulusal tutumlarda temel bir değişim istemiştir.⁴⁴⁰ Bu temel değişim için Çin'in ulusal değerleri yeterlidir. Fakat bu değerlerin muğlaklığı söz konusudur. Modern bir yoruma ihtiyaç duyulmuştur. Mao'nun sahip olduğu ulusal bilincin, sosyalist-komünist ideolojiyle kesişmesine sebep olan temel neden de budur. Çin'in ve Çinlinin değerlerini muğlaklıktan kurtararak, modern bir yorum ile Çin halkının karşısına çıkıp ulusal bir Çin devleti ve sosyalizmi benimsemiş bir toplum yaratmak noktasında sosyalizm önemli bir görev üstlenmiştir.

⁴³⁸ Aierken Adilijiang, **1908 Jön Türk Devrimi ile 1911 Çin Devrimi'nin Karşılıklı Analizi**, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. III.

⁴³⁹ Serdar Sarısır, **Milliyetçi Çin'in Birleşmiş Milletler' deki Konumu ve Türkiye (1960-1970)**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Asya -Pasifik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, APAM Yayınları, Ankara, 2019, s. 269.

⁴⁴⁰ Short, **Mao Zedong- Bir Yaşam**, s. 89.

Mao, çeyrek yüzyıl boyunca insanlığın dörtte birini yöneten en önde gelen Komünist teorisyenlerden biridir. Siyasi felsefesi, özellikle de liderlik yöntemi, kitlelere odaklanmak üzerinedir.⁴⁴¹ Kitlelere ulaşmak için uzun bir uğraş veren Mao, halk ile diyalektik bir ilişki içerisinde olmanın önemini her daim vurgulamıştır. Kitlelerle kurulan iletişimde onları harekete geçirecek bir dil kullanmak adına önemli bir siyasi karakter olmuştur. Mao'nun tüm kişisel liderlik özelliklerinin yanı sıra, yığınları harekete geçirebilmesinin en önemli nedeni, halkın sorunlarını bilip çözüm yolları önermesidir. Bu çözüm yollarını içerisinde barındıran bir ideoloji olarak, sosyalist-komünist ideolojinin gerekliliğini vurgulamıştır. Çin halkı komünizmi belki Mao'dan önce tanımıştır. Fakat komünist ideolojinin, Çin toplumunu etkilemesi ve Çinliyi harekete geçiren bir ideolojiye dönüşmesi, Mao'nun liderlik anlayışı ile mümkün olmuştur.

Devrim sonrası süreçte siyasi olarak birçok hedef belirlenmiştir. Bu hedeflerin başında Çin halkının sosyalist dönüşümü gelmiştir. Fakat üzerinde durulması gereken önemli bir nokta, bu dönüşüm sırasında farklı etnik sınıflara karşı nasıl bir politika yürütüldüğüdür? Devrim sonrasında resmi ideoloji olarak kabul edilen “Büyük Çin Mitleri” ideolojisinin amacı, Çinli olmayan bütün etnik yapıları Çinlileştirmek ve Çin değerleri içinde kaynaştırmaktır. Bu temel gaye için Çinliler tıpkı Amerikalılar gibi “Melting Pot/ Eritme Potasını” örnek kabul etmişlerdir.⁴⁴² Çin'in geniş kültürel mirası içerisinde farklı milletleri eriterek, Çin toplumu ile kaynaşmasını istemişlerdir. Kimi yönleri ile başarılı olunsa da bugün için bu politikanın kesin bir başarıya ulaştığını söylemek mümkün değildir. Çin topraklarında yaşayan birçok farklı etnik yapıdan söz edilebilir. Fakat toplam nüfus içerisindeki farklı etnik nüfusun sayısı oldukça azdır.

Milliyetçi Çin yönetiminde devlet politikası olarak farklılıkları hazmetme anlayışı, siyasi alandan başlamak üzere toplumu ilgilendiren her alana yönelmiştir. Özellikle kültürel, felsefi ve dini değerler ile bu asimilasyon süreci ilerletilmeye çalışılmıştır. Sosyalizm bilinci ve komünist ideolojiye bu noktada önemli görevler yüklenmiştir. Özellikle sınıfsız toplum ve halkların eşitliği prensibi ile Çin topraklarında yaşayan tüm insanların eşit yaşam standardına sahip olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca Çin toplumunun sahip olduğu teolojik ve felsefik birikim de asimilasyon sürecinde aktif bir şekilde kullanılmıştır. Taoizm, Budizm, Yeni

⁴⁴¹ Donia Zhang, “The Political Leadership of Mao Zedong”, **Journal of Contemporary Educational Research**, Volume 2, Issue 4, s. 28.

⁴⁴² Abdürreşit Celil Karluk, “Çin Tarihinde Çinli Olmayan Halkların Yönetiminde Uygulanan Stratejiler”, **DAAD**, Bahar/Spring 2019, s. 2.

Konfüçyanizm ve Atalar Kültü anlayışı ile Çin toplumu içerisinde güçlü bir birliktelik oluşturulmak istenmiştir. Tek tipçi bir toplum var edilmeye çalışılmıştır.

Devrimden önceki süreçte Batılı emperyalist güçlerin ve yanı başındaki Japonya'nın Çin'e karşı yürüttüğü düşmanca politikalar, Çin'i, Sovyetlere ve komünizme yönelten temel nedenler arasında sayılabilir. 1931'de Japonya kendi eliyle "Biyolojik Savaş Birimi" kurmuştur. 1932-1945 tarihleri arasında Mançurya ve Çin'de kurulan laboratuvarlarda veba, tifüs, çiçek vb. gibi illetleri 10 binden fazla Çinli insanın üzerinde denemiştir. Ayrıca 1940 tarihinde Japonya'ya ait uçakların zehirli tahılları Çin'in on bir şehrine yayması nedeniyle yüzbinlerce Çinlinin öldüğü tarihe geçmiştir.⁴⁴³ Dönemin şartları içerisinde vahşi kapitalizmin ve Japon istilalarının merkezinde bir toplum olarak, Çin halkı için Sovyetler ile iyi ilişkiler kurmak ve komünizmi benimsemekten başka yol kalmadığına inanılmıştır. Özellikle Japonya'nın hazmedilmesi mümkün olmayan saldırı ve tacizleri, Çinliler arasında müthiş bir ulusal bilinç inşa etmiştir. Yabancı düşmanlığı ve Japonlara karşı bir nefretin oluşmasına yol açmıştır.

Çin'in komünizme ve sosyalizme olan yakınlığının özünde Çinli devrimci kadronun Marx'ın öğretilerinden oldukça fazla etkilenmeleri yatmaktadır. Marxizmin değerleri olarak Hegel'in diyalektik iletişimi yerine Tao'nunkini, İngiliz ekonomi politiği yerine Konfüçyüs ahlakçılığını, ütopyacı Fransız sosyalizmi yerine, Çin köylülerinin isyan kültürünü koyarak, başlangıçta sosyalizmin yalnız Avrupalı algısına isyan eden Çin Kültür Devrimi, çok geçmeden tüm Batı kültürünü reddetmiştir.⁴⁴⁴ Batılı olan her değeri reddetmeyi temel amaç edinen Çinli aydınlar, bu ret hareketini Marxizm temelinde inşa etmişlerdir. Çin'in ulusal değerlerine atıf yapmayı da ihmal etmemişlerdir.

Dönemin şartları içerisinde komünizm, Çin halkı için bir tercihten ziyade bir gereklilik olarak kendini göstermiştir. İşgalci güçlerin pençesine düşen, sömürge olma korkusu yaşayan Çin halkı için kısa süre önce başarılı bir devrim yaşamış olan Sovyetlerden daha iyi bir müttefik görülmemiştir. Bu nedenle Sovyetler ile kurulan etkin iletişim, kısa sürede bir ideoloji transferi sürecine dönüşmüştür. Sonunda vurgulanması gereken temel olgu, Çin'e, komünizmi getiren ve Çin'in ulusal kimliğini canlandıran asıl olgunun bu süreçten ibaret olduğudur.

⁴⁴³ Deniz Ülke Arıboğan, **Tarihin Sonundan Barışın Sonuna- Terörizmi Anlamak ve Anlamlandırmak**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2003, s. 171.

⁴⁴⁴ Roger Garaudy, **Yobazlıklar**, Çev. Cemal Aydın, Timaş Yayınları, İstanbul, 2018, s. 87.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇİN KOMÜNİST PARTİSİ VE MİLLİYETÇİLİK

1949'dan bu yana yönetimde olan ÇKP, dünyanın görevdeki en büyük siyasi partisidir. ÇKP, başta “Kolektif Liderliği” olmak üzere çok ilgi çekici farklılıklara sahiptir. Ulusal ve sosyalist yönetimler bakımından ÇKP dünyanın en büyük hükümetini oluşturmaktadır.⁴⁴⁵ Ayrıca üye sayısı, siyasi geçmişi ve savunduğu değerleri ile de ÇKP dünyada az rastlanan bir parti konumundadır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne, Çin'de çok partili bir siyasal hayatın can bulmaması nedeni ile ÇKP bir parti devletine dönüşmüştür. Üye sayısı 90 milyonu aşan ÇKP'nin iç yapısı olabildiğince güçlü bölümlerden oluşmuştur. Her bölüm içerisinde ayrı bir delegasyon sistemi vardır. Çin halkı ile bütünleşmek adına her türlü siyasi ve sosyolojik adımı atan ÇKP, parti içi siyaset kanallarını açık tutarak Çin halkının siyasal katılımına önem verdiğini vurgulamıştır. Parti içerisinde oluşturulmaya çalışılan kolektif liderlik anlayışıyla alınan kararların kolektif bilinç ile oluştuğu ifade edilmiştir. Bir kişi veya siyasi kadrolardan ziyade Çin siyasetini belirleyen temel aktörün yine Çin halkının kolektif bilinci olduğu vurgulanmıştır.

Devrimin hemen sonrasında Mao önderliğinde toplum için gerekli görülen her konuda radikal adımlar atan ÇKP, birçok toplumsal projenin merkezinde yer almıştır. Oluşturulan tüm iç ve dış politikaların özünde, partinin Çin halkı ile bütünleşme isteği ve Çin halkının sosyalist bilince erişebilme hedefi yatmaktadır. ÇKP, 1970'lerden itibaren sosyalist sistemin yararına değerlendirdiği ekonomik liberalleşme politikalarını dereceli olarak desteklemiş ve yaygınlaştırmıştır. Dahası bu tarihten sonra ABD ile daha yakın ilişkiler kurulmasına da öncü olmuştur.⁴⁴⁶ 1970'li yıllara kadar gerek iç politikada gerekse dış politikada oldukça radikal bir yol izleyen ÇKP, bu tarihten itibaren bir yumuşama dönemine girmiştir. Liberal fikirlerin parti liderlerinde can bulduğu gözlenmiştir. Özellikle ABD ve BM ile kurulmaya çalışılan ilişkilerde bu durum etkisini göstermiştir. Kurulduğu günden bugüne her dönem ÇKP'nin siyasi öncelikleri birtakım farklılıkları içerisinde barındırsa da vurgulanması gereken temel olgu, ÇKP'nin temel gayesinin Çin halkı ile bütünleşmek olduğudur. Tüm politik tercihlerin arkasında bu amaç yatmaktadır. Bu temelde Çin halkının sahip olmuş olduğu değerlerin hem Çin halkı için hem de ÇKP için temel belirleyici olduğu gözlenmiştir. Esasında ÇKP her ne

⁴⁴⁵ Angang, *Çin Komünist Partisi Nasıl Yönetiliyor?* s. 14.

⁴⁴⁶ Ozan Örmeci, *Çin Komünist Partisi 19. Kongresi'nden Çıkan Mesajlar*, <http://www.politikaakademisi.org>. (23.10.2017).

kadar komünizmi ve sosyalizmi temel ideoloji olarak benimsediğini vurgulasa da yaşanan tarihi seyir, ÇKP'nin milliyetçi bir parti olduğunu gözler önüne sermiştir.

1. ÇİN KOMÜNİST PARTİSİ YÖNETİMİNDE MİLLİYETÇİLİK

Yarım yüzyıl önce Mao Zedong bir soru sormuştur. Komünistler, Çin'deki diğer rejimlerin kaderi olan “temiz ve meşru yoldan çıkma” döngüsüne girmekten nasıl kaçınabilir? Bu döngüyü kırmamızı sağlayan yeni bir yol bulduğumuzu ilan etmeliyiz, diye eklemiştir. İnsanlar sadece hükümeti izlemekle kalmamalı aynı zamanda hükümete katılmalıdır, demiştir. Böylece hükümetin çok çalışkan ve yozlaşmaz olacağı ve rejimin de bu sayede korunacağı, Mao tarafından vurgulanmıştır.⁴⁴⁷ Mao, ÇKP'yi formüle ederken üzerinde durmaya çalıştığı birçok tarihsel özellik bulunmaktadır. Özellikle geçmişten ders alınarak, partinin yozlaşmaması gerektiğini vurgulamıştır. Çin halkının partiye katılımın sağlanması ve parti içerisinde halk odaklı bir kontrol mekanizması kurmak istemiştir. Parti içi bir denetleme sistemi oluşması sonrasında rejimin korunacağına dikkat çekilmiştir.

Ulusal bir devrime ulaşan ÇKP, devrim sonrasında süreçte de Çin'in ulusal değerlerinin savunucusu olmuştur. Özellikle Çin halkı ve Çin'in ulusal değerleriyle olan diyalektik ilişki bu duruma en büyük örnektir.

Çin siyasi tarihi incelenecek olursa kamu sektöründe var olan yolsuzlukların önemli bir boyutta olduğu görülebilir. Bu temelde bazı aydınların Çin'deki yolsuzlukları bağlantı kurarak açıklamaya çalıştıkları görülür. Kurumlar, bürokratik kadrolar ve yozlaşmış ekonomik ilişkiler üzerinden bu süreç işlemektedir.⁴⁴⁸ ÇKP, devrim sonrası süreçte yolsuzlukların önünü kesmek adına önemli bir mücadele vermiştir. Yolsuzluk yapan yöneticileri ve yolsuzluğa neden olan uygulamaları, Çin'in ulusal ve manevi değerleri için en önemli tehdit olarak görmüştür. Sosyalist sistem sayesinde sınıfsız bir toplum var olacağını ve böylelikle eşit toplum içerisinde üretim faktörlerinin millileşmesiyle bu sorunun çözüleceği düşünülmüştür.

ÇKP'nin devrim sonrasında milliyetçi kimliğine ilk olarak toprak reformu sürecinde rastlanılmıştır. Bu politikanın oluşup olgunlaşmasında ÇKP'nin sahip olduğu milliyetçi kimliğin ve sosyalist bilincin, önemli bir etkisi olduğu bilinmektedir.

⁴⁴⁷ Xiaobo Lü, **Cadres and Corruption: The Organizational Involution of The Chinese Communist Party**, Stanford University Press, California, 2002, s. 1.

⁴⁴⁸ Lü, **Cadres and Corruption: The Organizational Involution of The Chinese Communist Party**, s. 16.

Esasında bugün dünyada yolsuzluklarla ilgili genellikle gözden kaçan bir örgütsel yaklaşım vardır. Bu yaklaşım yolsuzluğu: Rasyonel olmayan, kontrolsüz bir davranış, sürekli var olan, öngörülemeyen sonuçların kısır döngüsünden türediği, tüm resmi bürokratik organlarda doğuştan gelen bir sorun olarak görmektedir.⁴⁴⁹ Yolsuzluk konusunda ortaya atılan tüm yaklaşımların özünde yolsuzlukları önleme bilinci var olsa da bu konuda kesin bir reçete sunan yaklaşıma rastlanılmamıştır. Bu sebeple Mao, tüm Komünist kadrolara uzun bir dönem yolsuzlukların olumsuz yönlerini anlatmaya çalışmıştır. Çin toplumu için en büyük sorunun bürokratik kadronun yolsuzluğa bulaşması olduğuna dikkat çekmiştir. İlerleyen süreçte Mao'nun ve Komünist kadroların yolsuzlukları önlemek konusunda aynı noktaya geldiği görülmüştür. Çin'in ulusal ve kültürel kimliği için yolsuzlukların en büyük tehlike olduğu vurgulanmıştır.

Devrim sonrası süreçte Çin'de ÇKP'nin oluşumuyla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Çok sayıda uzman yalnızca partinin oluşumuyla ilgilenmiştir. Bu konuda yüzlerce makale ve kitap yazılmıştır. Bu çalışmalara, Marxizmin Çin'deki hareket alanı eklenince sayı kolayca bin ile iki bin seviyesine ulaşmaktadır.⁴⁵⁰ Öyleyse, Marxizmin, Çin toplumundaki etkisi neden bu kadar fazladır? ÇKP'nin oluşum sürecinde Marxizm neden bu kadar önemlidir? Bu soruların yanıtı oldukça basittir. Mao, bir diyalektik ustasıdır. Aynı zamanda Çinli bir milliyetçidir. Çin toplumunu iyi tanımakta ve Çinli genç milliyetçilerin duygularını paylaşmaktadır. Ayrıca feodal topluma karşı oluşan kinin farkındadır. Sınıfsız bir topluma ulaşabilmek için anti-emperyalist bir ideoloji olan Marxizmin rehberliğine başvurmak gerektiğine inanmaktadır. Kısacası Mao'yu Marxizme yönelten ve ÇKP'yi, komünizmi benimsemeye iten neden, Çin'in ulusal değerleri ve yaşamış olduğu sorunlardır.

ÇKP'nin resmi görüşü partinin kuruluşuna ilham veren görüştür. Bu görüşün özünde Marxizm-Leninizm ile bir araya gelen Çin İşçi Hareketi bulunmaktadır.⁴⁵¹ 1840'lı yıllardan beri Çin tarihinde işçi hareketleri önemli bir konumdadır. Gerek isyanlara gerek toplumsal dönüşümlere sebep olan işçi hareketleri, Çin Devrimi'ne giden süreçte öznesi olmuşlardır. Özellikle Uzun Yürüyüş sürecinde Mao'nun Çin köylüsü ile bütünleşmesi Komünistleri, Guomintang güçlerine karşı galip etmiştir. Bu sebeple Çin Devrimi'ni, bir "işçi devrimi veya köylü devrimi" olarak nitelendirebilmemiz mümkündür. Devrim sonrası süreçte ise bu ulusal kimliklerin ÇKP bünyesinde bir araya geldiği görülmektedir.

⁴⁴⁹ Lü, **Cadres and Corruption: The Organizational Involution of The Chinese Communist Party**, s. 20

⁴⁵⁰ Ishikawa Yoshihiro, **The Formation of The Chinese Communist Party**, Translated By Joshua A. Fogel, Columbia University Press, New York, 2013, s. 6.

⁴⁵¹ Yoshihiro, **The Formation of The Chinese Communist Party**, s. 6.

1921’de kurulan ÇKP, kısa süre içerisinde adeta bir insan vakfı olmuştur. Marxist düşüncenin Sovyet Rusya’dan gelen Komintern yapıları cesaretlendirme girişimlerine rağmen, ÇKP kısa sürede güçlü bir örgütlenme kurmaya çalışmıştır.⁴⁵² Sovyet Rusya, 1912 sürecinden sonra ÇKP’ye karşı Guomintang Hareketi’ni önemseyen bir dış politika oluşturmuştur. Bu politikanın arka bahçesinde dönemin Sovyet liderlerinin ÇKP’nin başarılı olacağına ihtimal vermeme düşüncesi yatmaktadır. Fakat tarihi akış beklenildiği gibi olmamıştır. ÇKP, Guomintang Hareketi’ni mağlup etmiştir. Çin’in ulusal değerlerine sahip çıkan, komünizmi ideoloji olarak benimsemiş ÇKP ve Sovyet Rusya arasındaki iletişim, bu tarihten sonra daha da derinleşerek devam etmiştir. Özellikle Çin toplumunun dönüşümü konusunda ÇKP, Sovyet uzman ve deneyiminden yararlanmıştır.

Gerek ÇKP gerekse de Çin toplumu, birçok yönü ile dinamik bir yapıya sahiptir. Özellikle siyasal dinamizm oldukça yüksek bir noktadadır. Gelgelelim, birçok fikir insanı, çağdaş Çin’de ideolojinin modasının geçtiğini ileri sürmektedirler. Bu yaklaşımın temelinde Çin’deki otuz yıllık piyasa reformlarının ideolojiyi anlamsız hale getirdiği düşüncesi vardır. Bu anlayış iki ana kavramsal zayıflıktan kaynaklanmaktadır: Birincisi ideolojiyi sadece komünizm olarak düşünmek, ikincisi ise ideolojiyi salt bir inanç sistemi olarak görmek gelmektedir.⁴⁵³ Fakat sanılanın aksine gerek ÇKP için gerekse de Çin toplumu için ideoloji demek sadece komünizm demek değildir. Ayrıca herhangi bir siyasal ideolojinin Çin toplumu için salt bir inanç sistemi olduğunu ileri sürmek de gerçekçi bir yaklaşım değildir. Çin toplumunun sahip olduğu siyasi ve kültürel bilinç, siyasal dinamizmi olabildiğine güçlü bir konuma getirmiştir. Bu nedenle birçok siyasal ideoloji ve inançsal farklılık can bulabilmekte ve parti ile toplum arasındaki diyalektik iletişime konu olabilmektedir. ÇKP, resmi bir ideolojiye sahiptir. Lakin Çin toplumu ile ÇKP arasındaki siyasal iletişimin farklı siyasal bakış açıları ile gerçekleştiği de görülmektedir. Özellikle Çin Halk Cumhuriyeti’nin dış ilişkilerde takındığı kapitalist tavır, bu duruma en güzel örnektir.

ÇKP’nin işlemeye çalıştığı resmi ideoloji iki ana eksenini işaret etmektedir: Birincisi ÇKP’nin sahip olduğu fiili kurallar bütünüdür. İkincisi ise Ortodoks ideolojinin liderlerin kimlik özelliklerini oluşturmasıdır.⁴⁵⁴ ÇKP’nin resmi ideolojisinin özünde Çin ulusal kimliğinin etkileri bulunmaktadır. Özellikle parti içi fiili kurallar, Çin tarihi ve Çin siyasi

⁴⁵² Yoshihiro, *The Formation of The Chinese Communist Party*, s. 6.

⁴⁵³ Jinghan Zeng, *The Chinese Communist Party’s Capacity to Rule- Ideology, Legitimacy and Party Cohesion*, Palgrave Macmillan, Hampshire, 2016, s. 15.

⁴⁵⁴ Zeng, *The Chinese Communist Party’s Capacity to Rule- Ideology, Legitimacy and Party Cohesion*, s. 18.

tecrübesinin karışımı ile yoğrulmuş değerlerden oluşmaktadır. Ayrıca liderlik özellikleri konusunda ÇKP'nin işaret ettiği kadim kimlik özellikleri ile Çin değerleri arasında da ciddi bir bağ bulunmaktadır.

Çin toplumu içerisinde resmi bir ideoloji olduğu gibi gayri resmi ideolojilere de rastlamak mümkündür. Otoriter bir yönetim olan Çin toplumunda resmi olmayan ideolojilerin, popülistler tarafından oluşturulduğu görülmektedir. Bu popülist ideolojiler, komünist dilden oluşan resmi ideolojinin aksine kitlelere daha inandırıcı gelmektedir.⁴⁵⁵ Ülke içerisindeki genç nüfusun artışı ve kapitalist dünya ile artan iletişim bu durumun temel nedeni olarak görülebilir. Fakat nihai noktada vurgulanması gereken temel olgu, Çin toplumu içerisinde oluşan gerek resmi ideolojinin gerekse de popülist temelde oluşan gayri resmi ideolojinin gelişiminde milliyetçilik ideolojisinin etkin bir rol oynadığıdır.

Kurulduğu günden bugüne ÇKP'nin milliyetçilik tanımında yabancı karşıtlığı ve istilacı güçlere karşı mücadele önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Japon yayılmacılığına karşı verilen mücadele, ÇKP'nin önemli bir kimlik özelliğidir. Bu ulusal bilincin oluşmasında Japonya'nın Mukden olayından sonra Mançurya'yı işgali ve Japonya'nın Çin topraklarındaki tasarımları gelmiştir. Sonrasında ise 1935 yılının ortalarında Japonlar, İç Moğol Özerk Hükümeti'ni kurmuşlardır.⁴⁵⁶ Japonlar, Çin'i sadece sömürge etmek ile kalmayıp parçalamaya da çalışmışlardır. Her yönü ile Çin halkı ve ÇKP için kabul edilmez noktada olan bu uygulamalar, Çin halkı için güçlü bir milliyetçilik duygusunun oluşmasına neden olmuştur. Böylece güçlü bir yabancı düşmanlığı gelişmiştir.

ÇKP kontrolündeki Çinli Komünistler, uzunca bir dönem yalnızca vatanseverlik hareketini örgütlemek ve yönlendirmek için öğrenci hareketlerine başlamışlardır. Mao Zedong'a göre Çin gençliği ve Çinli öğrenciler, bağımsızlık hareketinin meşalesi gibidir. Bu meşalenin ateşlenmesi gerekmektedir.⁴⁵⁷ Çin halkının kadim değerlerini iyi bir şekilde tespit eden ÇKP, ulusal bilinci harekete geçirerek devrime giden süreci başlatmıştır. Daha sonrasında devrim sürecine geçilmiştir. Günümüze gelecek olursak, ÇKP'nin sahip olduğu ulusal kimliğin hala canlı olduğu görülmektedir. ÇKP'nin sahip olduğu tüm resmi formasyonların arka planında Çin milliyetçiliğinin olduğu görülmektedir. Temelde

⁴⁵⁵ Zeng, **The Chinese Communist Party's Capacity to Rule- Ideology, Legitimacy and Party Cohesion**, s. 22.

⁴⁵⁶ Pamela Lubell, **The Chinese Communist Party and the Cultural Revolution -The Case of the Sixty-One Renegades**, Palgrave Macmillan, Hampshire, 2002, s. 22.

⁴⁵⁷ Lubell, **The Chinese Communist Party and the Cultural Revolution -The Case of the Sixty-One Renegades**, s. 47.

vurgulanması gereken olgu, Çin halkını gerek komünizmi gerekse de farklı ideolojileri benimsemeye iten nedenin milliyetçilik olduğudur.

1.1. Çinli Özellikleri ile Bir Üniter Sistem

Bilindiği gibi ÇKP'nin açıklamasına göre, “Düşüncenin yeniden yapılanması, kişinin yeniden yapılanmasını ifade eder”. Bu ifadede ile “dünya görüşü” denilen şeyin aslında bir bireyin dünya hakkındaki düşünceleri olduğu belirtilir. Bu durumun temel nedeni, bireyin dünyayla karşılıklı ilişkiler ağı ile bağlı olması ve bu bağlılığın önemli bir değerler bütünü oluşturmasıdır.⁴⁵⁸ ÇKP'nin kurmaya çalıştığı devlet düzeninde birey, düşünce ve evren ilişkisi önemli bir boyuttadır. Bu üç öge arasındaki iletişim, ÇKP ve devletin kurmaya çalıştığı toplumsal düzenin temelini oluşturmaktadır.

ÇKP'nin kurmaya çalıştığı toplumsal sistem ve devlet düzeninin temeli ideolojik olarak iki ana eksen üzere inşa edilmiştir: Birincisi Çin'in milliyetçi değerleri, ikincisi ise komünist totalitarizmdir. Komünist totaliter yönetimin önemli bir özelliği onun ideolojik diktatörlüğüdür. İdeolojik diktatör rejimler, bir yandan muhaliflerini, sınıf düşmanlarını markalaştırıp sonrasında onları diktatörlüğe tabi kılarken, diğer yandan doktrinlerini halkın bilincine aşılama çalışırlar.⁴⁵⁹ Biz ve öteki kavramını en güçlü şekli ile uygulamaya çalışan bu rejimler, katı bir toplumsal sistem ve devlet düzeni oluşturmaya çalışırlar.

ÇKP'nin devrim sonrası oluşturmaya çalıştığı devlet düzeninin temelinde de bu duruma rastlamak mümkündür. Muhalif yapılar tespit edilmiş, sıfatlanmalar yapılmış ve daha sonrasında zorlama yolları ile muhalif yapılar sindirilerek komünist düzene tabi kılınmışlardır. Muhalif düşüncelere karşı ötekileştirme, sindirme ve tabi kılma yaklaşımına devam edilirken, diğer halk kesimin zihnine ise komünist ideoloji aşılama istenmiştir. Çin devletinin sahip olduğu değerler, ÇKP'nin Çin halkı ve devleti için gerekliliği, yabancı karşıtlığı ile işlenen komünist bilinç, bu yaklaşımın özünü oluşturmaktadır.

ÇKP'nin kurmaya çalıştığı toplum psikolojisinin temeli, Çin Devrimi'nden ve Mao'nun düşüncelerinden ayrı düşünülemez. 1 Ekim 1949'da Mao Zedong, Guomintang güçlerini iç savaşta yenmesinin ardından kaçtıkları Tayvan adası hariç, Çin Halk

⁴⁵⁸ Hu Ping, *The Thought Remolding Campaign of the Chinese Communist Party-state*, Translated by Philip F. Williams and Yenna Wu, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2012, s. 15.

⁴⁵⁹ Ping, *The Thought Remolding Campaign of the Chinese Communist Party-state*, s. 18.

Cumhuriyeti'nin (ÇHC) kurulduğunu duyurmuştur. Mao, başlangıçta Ocak 1940'ta yaptığı “Yeni Demokrasi Üzerine” isimli konuşmasında vurguladığı: “Yeni bir komünist liderlik, öncelikle ulusal yeniden yapılanma ve ekonomik kalkınmanın müthiş görevine odaklanacak nispeten ılımlı bir rejim vaat etmiştir”, demiştir.⁴⁶⁰ Devrim sonrası süreçte ise bu ılımlı çizgide çok da ısrarcı olmayan Mao, toplum üzerinde komünizmin gereklerini katı bir şekilde uygulamaya çalışmıştır. Devlet sisteminin katı özelliklerini, ürettiği politikalar ile halka göstermeye çalışan Mao, bir taraftan ne kadar katı ve ısrarcı olduğunu Çin halkına ispatlarken, diğer taraftan üretilen politikaların olumsuz sonuçları nedeni ile Çin halkının ağır yaralar almasına neden olmuştur.

Mao dönemi atılan adımların başarısı uzunca bir dönem parti içerisinde ve Çin halkının arasında tartışılmıştır. Her ne kadar bu dönem içerisinde oluşturulan politikalar tam olarak başarıya ulaşmasa da Çin Halk Cumhuriyeti'nin iç ve dış politikasındaki genel eksen belirlenmiştir.

Devrimden sonraki ilk yıllarda ÇKP'nin organizasyonu kabaca Rus Bolşevik Lideri Lenin tarafından geliştirilen “Hiyerarşik Merkezi Kontrol Modeline” dayanmaktadır. Eşdeğeri olan Sovyetler Birliği Komünist Partisi (CPSU) gibi ÇKP, teorik olarak, parti liderleri arasında tartışmalara izin veren, temel politikaların oluşturulması sırasında rütbe ve kıdemi esas alan “Leninist Demokratik Merkezîyetçilik İlkesini” izlemiştir.⁴⁶¹ Çin Devrimi'nin, Sovyet Devrimi'nden beslendiği tartışmasız bir gerçektir. Fakat ÇKP ve Mao, Sovyet ekseninde kalmamıştır. Kısa süre içerisinde ÇKP için ayrı bir siyasi program belirlemişlerdir. İlerleyen tarihi seyir içerisinde Mao, ÇKP'yi Sovyetlerden daha fazla komünizme sadık olmakla övmüştür. Sovyet deneyiminden artık uzaklaşılması gerektiğinin vurgulamıştır. Nihayetinde vurgulanması gereken temel gerçeklik, ÇKP'nin temel yapısının Sovyet menşeli olduğudur. Özellikle parti içi demokrasi kanallarının açık tutulması ile liderler arasındaki fikir çatışmasının canlı tutularak karar alma noktasında kolektif liderlik bilincinin var olduğudur.

Parti içi karar alma mekanizmalarının temellinde tecrübe ve hizmet süresini esas alan bir karar bilinci bulunmaktadır. Bu bilinç sayesinde kararlar parti içerisinde alınmakta ve topluma sunulmaktadır. Parti içinde alınan kararların kolektif bir yapıda olduğu vurgulanarak, Çin halkı tarafından kabul edilmeleri gerektiği savunulmuştur. Adeta ÇKP'nin oluşturmuş olduğu siyasal yapı, Çinli özellikleri ile üniter bir devleti andırmaktadır. Her ne kadar Çin'in

⁴⁶⁰ Lawrence R. Sullivan, **Historical Dictionary of the Chinese Communist Party**, The Scarecrow Press, Toronto, 2012, s. 2.

⁴⁶¹ Sullivan, **Historical Dictionary of the Chinese Communist Party**, s. 6.

özerk bölgeleri bulursa da alınan kararlar ve kararların uygulanması noktasında Çin Halk Cumhuriyeti, bir federal devletten ziyade katı bir üniter devleti andırmaktadır.

ÇKP, kurulduğu günden bugüne önemli siyasi tecrübeler ve dönüşümler yaşamıştır. Özellikle Mao'nun ölümünden sonra bu dönüşüm ciddi bir şekilde kendini göstermiştir. ÇKP'de ki birçok değişim ve politika dönüşü ile birlikte, partinin resmi ideolojisi, 1921'de oluşmuştur. 1949'dan bu yana devrim dönemi boyunca bir dizi büyük gelişim geçirmiştir. Mao, devrimci dönemin temeli olan Hunan'daki "Köylü Hareketinin İncelenmesi Raporu" (1927) ve Marxizm-Leninizm'in Ortodoks doktrindeki yorumu ile bir ilişki kurarak ÇKP'nin resmi ideolojisini oluşturmaya çalışmıştır.⁴⁶² Mao'nun yapmaya çalıştığı şey, Çinli devrimci köylü kesimini, Marxizm ve Leninizm ile buluşturarak devrime yürüme. Mao, kısa süre içerisinde bu hedefine ulaşmıştır. İkinci hedefi ise komünist ideolojiyi Çin halkı için Ortodoks bir değer haline getirerek, tartışılmaz bir boyuta ulaştırmaktı. Bunun içinde ciddi bir mücadele verilmiştir.

Günümüze gelindiğinde yaşanan onca süreç sonrasında Çin devlet sistemin özgün bir yapıda oluştuğu ve her yönü ile farklı özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Çin devletinin idari yapısı incelenecek olursa: 23 eyalet, 5 özerk bölge, 5 belediye ve 2 özel bölge olduğu görülmektedir. Eyaletler: Anhui, Fujian, Gansu, Guangdong, Guizhou, Hainan, Hebei, Heilongjiang, Henan, Hubei, Hunan, Jiangsu, Jiangxi, Jilin, Liaoning, Qinghai, Shaanxi, Shandong, Shanxi, Sichuan, Yunnan, Zhejiang; Tayvan'dır. Özerk Bölgeler: Guangxi, İç Moğolistan (Nei Mongol/Inner Mongolia), Ningxia, Uygur (Xinjiang Uygur), Tibet (Xizang)'dir. Belediyeler: Pekin (Beijing), Chongqing, Şanhay, Tianjin'dir. Çin ana karasında yer almayan Hong Kong ve Macau ise özel idari yerler olup, söz konusu yerlerde serbest ticaret sistemi uygulanmaktadır. Hong Kong ve Macau otonom yönetim şekli, Çin Halk Cumhuriyeti yönetim sisteminde "Tek ülke iki sistem" olarak nitelendirilmektedir.⁴⁶³ ÇHC, idari yapı olarak her ne kadar federal bir devlet sistemini andırsa da alınan kararlar ve bu kararların tüm ülke genelinde uygulanması açısından katı bir üniter devlet sisteminin özelliklerini sergilemektedir.

ÇHC'nin siyasi ve idari sisteminin temelinde Çin Anayasası bulunmaktadır. Bu nedenle ülke gerek idari olarak gerekse politik olarak bu anayasa temelinde birtakım yapılara ayrılmıştır. ÇHC'nin bugünkü anayasası 1982 yılında kabul edilmiştir. Anayasaya göre

⁴⁶² Sullivan, **Historical Dictionary of the Chinese Communist Party**, s. 8.

⁴⁶³ Çin Halk Cumhuriyeti Ülke İdari Yapısı, [\(https://ticaret.gov.tr/dogu-asya/cin-halk-cumhuriyeti\)](https://ticaret.gov.tr/dogu-asya/cin-halk-cumhuriyeti), (01.01.2020).

devletin merkez kurumları: ÇHC Devlet Başkanlığı, Devlet Konseyi, Merkezi Askeri Komisyon, Ulusal Halk kongresi (UHK), Çin Halkının Siyasi Danışma Konferansı (ÇHSDK), Yüksek Mahkeme ve Başsavcılıktır.⁴⁶⁴ Merkezi organlar tarafından alınan kararların temelinde anayasanın olduğu bilinmektedir. Ayrıca karar mekanizmalarının çalışma sistemi, Çin halkı ile karşılıklı iletişim içerisindedir. Kararların uygulanması noktasında kesinlikle üniter bir devlet özelliğine sahip olan ÇHC, ÇKP aracılığı ile ülke genelinde yegane söz sahibi konumundadır.

Çin'in geleneksel tekçi yapısı ve çeşitli etnik yapılara sahip olması, devletin siyasi şeklini oldukça yakından etkilemiştir.⁴⁶⁵ Her ne kadar resmi olarak federal bir devlet yapısı gibi örgütlenmiş olsa da uygulama açısından ÇHC'nin bir üniter devlet olduğu görülmektedir. Sahip olduğu siyasi ve idari teşkilatlanmaların temelinde Çin tarihinin ve kültürünün önemli bir yeri bulunmaktadır. Özellikle Çin halkının ulusal kimliği ve Çin Devrimi'nin siyasi mirası, bugün için Çin devlet sisteminin ana omurgasını oluşturmaktadır.

ÇKP, Çin siyasi sistemi üzerindeki egemen güç konumundadır. Siyasi alana hakim olmasının yanı sıra toplumsal her konuda da denetim gücüne sahiptir. Merkezi kurumlarla olan diyalektik iletişimi sayesinde alınan kararların hem organizatörü hem de uygulayıcısıdır. Tüm bu siyasi ve idari özellikler nedeni ile ÇHC'nin özgün bir üniter devlet sistemine sahip olduğunu dile getirebilmemiz mümkün gözükmektedir. ÇKP'nin aldığı ve uyguladığı kararların ise demokrasi bilincinden çok uzakta olduğunu belirtmekte fayda vardır.

⁴⁶⁴ Çin Halk Cumhuriyeti'nin Siyasi Görünümü, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>, (04.01.2020).

⁴⁶⁵ Gülisareayi Tuoheti, "Çin Halk Cumhuriyeti'nde Yerel Yönetimler", **Yerel Politikalar**, Temmuz – Aralık 2014, s. 66.

Tablo- 3 Çin Halk Cumhuriyeti İdari Yönetim Birimleri ⁴⁶⁶

1.2. Ordu, Elitler ve Milliyetçilik

Çin Halk Kurtuluş Ordusu (PLA) Çin Komünist Partisi'nin silahlı kanadıdır. Kökenleri 1 Ağustos 1927'deki Nánchǎng Ayaklanması sürecinde Guomintang Ordusu'nun Generali Zhǎng Dé, liderliğinde kurulan Kızıl İşçi ve Köylüler Ordusu'na kadar gitmektedir. 1 Ağustos tarihi hala Çin'de "PLA Günü" olarak kabul edilmektedir. PLA'nın amblemleri sekizinci ayın ilk gününü hatırlatarak 8 (Bǎ) ve 1 (YĪ) Çince karakterleri taşımaktadır.⁴⁶⁷ Tarihi itibarıyla ÇKP ile aynı paralelde ilerleyen PLA, Çin Devrimi için ve Çin Halk Cumhuriyeti için önemli görevler üstlenmiş bir ordu. Devrimin ilk dönemlerinde Guomintang güçlerine karşı katı bir mücadele yürüten PLA, devrim sonrasında ise ÇKP ile iş birliği içerisinde toplumsal dönüşümü sağlamak için mücadele etmiştir.

1950'li yıllar boyunca PLA, neredeyse tamamen Milliyetçi Ordu'nun kalıntılarına karşı mücadele etmek durumunda kalmıştır.⁴⁶⁸ Devrim sürecinde dağınık bir şekilde hareket eden Komünist güçler, 1950'lerden sonra PLA'nın çatısı altında toplanmıştır. Komünist askerleri

⁴⁶⁶ Çin Siyasetindeki Temel Kurumlar, <https://www.cinh.com>. (01.01.2020).

⁴⁶⁷ Ground Forces, *The Chinese People's Liberation Army Since 1949*, Osprey Publishing, 2012, s. 4.

⁴⁶⁸ Forces, *The Chinese People's Liberation Army Since 1949*, s. 7.

bünyesinde toplamayı çalışan PLA, devrimden sonraki ilk 10 yıl boyunca milliyetçi kalıntılar ile uğraşmıştır.

Batılı araştırmacılar için hazır kaynakların bulunmayışı nedeniyle bilinen Çin tarihinin çok az bir alanı askeri tarihten oluşmaktadır. Bununla birlikte, 1980'lerin sonlarından beri, Çin askeri tarihinin araştırılmasında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir.⁴⁶⁹ Dünya uygarlık kümelerinin biraz uzağında olması nedeniyle gerek Çin gerekse de Çin kültürü dünya insanlığına uzak kalmıştır. Çin'in askeri tarihi ise en çok uzak kaldığımız konuların başında gelmektedir.

ÇKP ile yakın ilişkileri bulunan PLA, ulusal bir ordu şeklinde kurulmuştur. İsminden de anlaşılacağı üzere temel değerleri: Çin halkının kurtuluşu ve özgürlüğüdür. Bu noktada siyasi bir hedef tespiti yapan PLA, ÇKP ile ideoloji paydaşlığı yapmıştır. Nihayetinde PLA'nın kurucu kadroları da ÇKP saflarında mücadele eden silahlı guruplar olmuştur.

Çin, dünyanın en eski uygarlıklarından biridir. Beş bin yıllık askeri ve siyasi bir tarihi barındırmaktadır. Çin'in özgün coğrafi yapısı ve demografik özellikleri nedeniyle, askeri geleneği, antik çağlardan beri köylülerin veya çiftçi kökenli askerlerinin kitlesel seferberliği üzerine temellenmiştir. MÖ 221'de Çin'in ilk birleşmesinden ÇHC'nin kurulduğu 1949'a kadar Çin nüfusunun kabaca yüzde 85'i çiftçidir. 1969'a kadar çiftçiler hala Çin'in işgücünün yüzde 84,2'sini oluşturmuştur.⁴⁷⁰ Halkın içerisindeki en büyük kitlenin çiftçilerden oluşması nedeniyle gerek imparatorluk döneminde gerekse de cumhuriyet döneminde ordunun en büyük önceliği kırsalda güven ve istikrarı sağlamak olmuştur. Özellikle imparatorluk tarihi boyunca Çin orduları, çiftçiler ve hanedanlık arasındaki bağı koruyan en önemli yapıyı oluşturmuşlardır.

Kurulduğu günden bugüne ÇKP ile birlikte Çin halkı için birçok dönüşümün temel aktörlerinden biri olan PLA, 2012 yılında Xi Jinping'in (Bugün Çin'in Devlet Başkanı ve "En Üst Düzey Lideri"dir, 2016 yılında ÇKP eliyle "Ana Lider" sıfatını almıştır) iktidarı ile bir modernizasyon süreci içerisine girmiştir. Reformlar çerçevesinde öne çıkan ilk değişim yeni önderler ve yüksek rütbeli askerler arasında çelişkili ilişkilerin açık bir işareti olan PLA'daki siyasi yetki ve görevlerin reformu olmuştur.⁴⁷¹ Teknik ve teknolojik modernizasyondan önce politik reformu tercih eden Xi Jinping, PLA üzerinde etkin bir kontrol mekanizması

⁴⁶⁹ Xiaobing Li, **A History of the Modern Chinese Army**, The University Press of Kentucky, Kentucky, 2007, s. 8.

⁴⁷⁰ Li, **A History of the Modern Chinese Army**, s. 13.

⁴⁷¹ Zeynep Çalışkan, **Çin'in Askeri Reformları ve Küresel Siyaset**, <http://www.insamer.com.tr.>, (13.08.2018).

oluşturmaya çalışmıştır. Böylece askeri bürokrasinin siyasi bürokrasinin emri ve yetkisi altında çalıştığı vurgulanmak istenmiştir.

Çin Ordusu yirmi beş yıldan fazla bir süredir modernleşme ve dönüşüm sürecindedir. “Dört Modernizasyon” (tarımsal, teknolojik, toplumsal ve askeri modernizasyon) arasında son olarak listelenen askeri modernleşmenin ulusal ekonomik kalkınmaya tabi kılınması, 1980’ler ve 1990’lar boyunca tutarlı bir tema olmuştur. Bu sıralama, düşük bir ekonomik tabandan başlayarak bir ulus için minimum dış tehdit döneminde rasyonel bir stratejik karar olmuştur.⁴⁷² Devrimden sonra iç tehditler ile mücadele eden PLA, 1980’li yıllara gelindiğinde dış tehditlerin azalması ile beraber teknik ve teknolojik olarak ciddi bir modernizasyon süreci yaşamıştır. Bu modernleşme sürecinde Çin ekonomisi ile aynı çizgide Çin Ordusu’nun da modernize olması amaçlanmıştır. Ulusal bir bilinç ile Çin devletine her alanda önemli gelişimler kazandırmaya çalışan ÇKP, PLA’nın modernizasyonu için de önemli atılımlar gerçekleştirmiştir.

1970’lerin sonunda ve 1980’lerin başında Çin askeri modernizasyonu çok bileşenli parçalardan oluşmuştur. Dış dünya tarafından son 15 yılda Çin askeri modernizasyonunda ekipman edinme faktörüne karşı büyük bir ilgi vardır. Yeni teçhizatların askeri güç içine sokulması ile birlikte, karmaşık bir modernizasyon süreci başlamıştır. Batılı ülkelerin çoğu, bu durumu Çin Ordusu’nun zihinsel olarak savaşa yaklaşması şeklinde yorumlamıştır.⁴⁷³ Çin Ordusu bu süreçte her ne kadar dünya üzerindeki çatışmalardan uzak dursa da dünya üzerinde devam eden silahlanma yarışından uzak kalmamak gerektiğini düşünmüştür. Bu nedenle Soğuk Savaş sürecinde ÇHC, bir taraftan bağımsızlığını sürdürürken, diğer taraftan ciddi bir askeri modernizasyon süreci yaşamıştır.

PLA, kurulduğu günden beri Çin siyasi hayatında ve Çin toplumu içerisinde önemli bir yer edinmiştir. Özellikle siyasi sadakat, 1927’deki kuruluşundan bu yana PLA’nın temel yapı taşından biri olmuştur. 1938’de Mao Zedong şöyle bir açıklama yapmıştır:

Her Komünist gerçeği kavramalı, siyasi güç bir silahın namlusundan çıkar. İlkemiz Partinin silahı kumanda etmesi ve silahın asla partiyi kumanda etmesine izin verilmemesidir.⁴⁷⁴

Mao’nun vurgulamaya çalıştığı bu düşünce, kurulduğu dönemden beri PLA’nın temel prensiplerinden birisi olmuştur. Çin halkının ve devletinin ulusal değerleri için mücadele

⁴⁷² Dennis J. Blasko, *The Chinese Army Today: Tradition and Transformation for the 21st Century*, Routledge, New York, 2006, s. 5.

⁴⁷³ Blasko, *The Chinese Army Today: Tradition and Transformation for the 21st Century*, s. 6.

⁴⁷⁴ Blasko, *The Chinese Army Today: Tradition and Transformation for the 21st Century*, s. 6.

etmeyi temel görev olarak kabul eden PLA, bu noktada ÇKP'nin emir ve komuta sistemi altında hareket etmeyi kabul etmiştir. Böylece Çin siyasal hayatının en önemli özelliklerinden biri olan, askeri bürokrasinin siyasi bürokrasiye tabi olması sonucu ortaya çıkmıştır.

Ordunun yanı sıra Çin'de ayrı bir toplumsal sınıf olarak, elitlerinde birtakım etkilere sahip oldukları görülmüştür. ÇKP, sadece siyasi bürokrasi üzerinde değil aynı zamanda toplumun farklı kesimleri üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir. Çin toplumu içerisindeki seçkin gruplar da buna dahildir. Seçkinler, Çin'in siyasal hayatında iki ayrı kimliğe sahiptir: Birincisi toplum liderliği tabakası oluşturmaları, ikincisi ise devletteki bürokratik kadrolara atanmalarıdır.⁴⁷⁵ Çin toplumu içerisinde elit tabakalara bugün de rastlanılmaktadır. Fakat ÇKP eliyle oluşturulan toplum sistemi içinde bu grupların etkisi olabildiğine azalmakta ve her geçen gün daha fazla toplumsal bütünlüğün içerisine çekilmektedirler. Fakat her şeye rağmen varlıklarını korumaktadırlar.

Çin siyasal elitinin durumunu değerlendirmeye yönelik herhangi bir girişim, kesinlikle 19. yüzyıl sürecini en dikkat çekici dönem olarak ele almalıdır. Çin devletinin, iktidar eliyle, içeride ve dışarıda karşı konulmaz baskıları karşısında, Çinli elitler uzun süre varlığını korumuşlardır.⁴⁷⁶ 1800'lü yılların ortalarından itibaren toplum içinde oluşmaya başlayan siyasal hareketler, milliyetçi çizgi içerisinde hanedanlık karşıtı bir anti-emperyalist anlayış içinde gelişmiştir. Yabancı düşmanlığı, Mançu karşıtlığı ve hanedanlık ile iş birliği içerisinde olduğu düşünülen siyasal elitler de bu süreç içerisinde Çinli milliyetçiler için tehdit unsuru olarak algılanmıştır.

Daha sonraki süreç incelenecek olursa, elit sınıflar ve devletteki bürokratik kadrolar arasındaki ilişkinin, günlük gerçekliğini koruduğu görülmektedir. Uygulamada ortak çıkarların ve karşılıklı beklentilerin varlığı bilinmektedir.⁴⁷⁷ Çin, her ne kadar sosyalist bir ülke olduğunu iddia etse de günümüz şartlarında Çin'in kapitalist bir devlet gibi hareket ettiğine tanık olmaktadır. Bu nedenle Çin toplumu içerisinde elit sınıfların varlığı görülmektedir. Özellikle sermaye sahibi olan sınıfların, bürokratik kadrolar ile ilişkilerindeki artış nedeni ile toplum içerisindeki varlıkları sürmektedir.

⁴⁷⁵ Philip A. Kuhn, **Rebellion and Its Enemies in Late Imperial China - Militarization and Social Structure 1796-1864**, Harvard University Press, Massachusetts, 1971, s. 4.

⁴⁷⁶ Kuhn, **Rebellion and Its Enemies in Late Imperial China - Militarization and Social Structure 1796-1864**, s. 6.

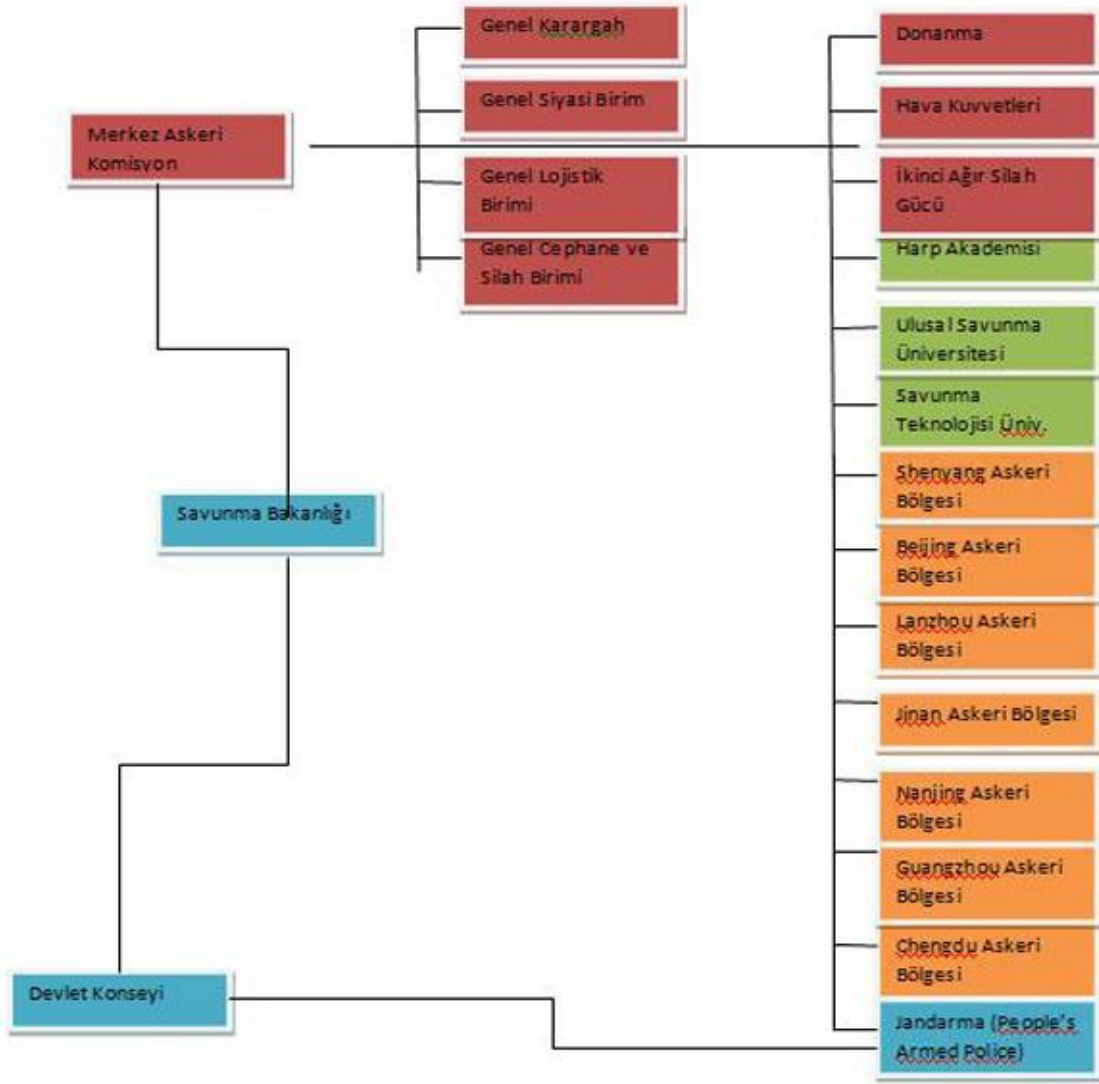
⁴⁷⁷ Kuhn, **Rebellion and Its Enemies in Late Imperial China - Militarization and Social Structure 1796-1864**, s. 8.

Çinli siyasi analistler arasında yaygın bir görüş, devlet ve toplum arasındaki gerilimlerin arttığı yönündedir. Gerilimlerin sebebinin ise politik değişimden yana olan taleplerden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Çin halkı, ne tür bir politik değişim istemektedir? Sorusuna cevap arayan liberal düşünürler, Çin'in giderek daha fazla çoğulcu olması gerektiğini dile getirmektedirler. Çin, uluslararası pazara yönelik olarak büyümeye devam ettiği sürece, bu çoğulcu anlayış daha da artmaya devam edecektir, diye vurgulamaktadırlar.⁴⁷⁸ 21. yüzyılın temel gerçekliği, Çin'in ekonomik olarak kapitalist sistem ile iç içe olduğudur. Kapitalist dünya sistemi ile iletişim içerisinde olan Çin'in geliştirdiği ekonomik ilişkiler aynı zamanda Çin toplumu içerisindeki siyasi ve toplumsal ilişkileri de etkilemektedir. Dolayısı ile Çin halkının gittikçe daha fazla demokrasi arayışında olması doğal bir durumdur.

Bugüne geldiğinde politika odaklı Çinli seçkinler, ÇHC'nin sadece askeri ve ekonomik işlerde değil, aynı zamanda inşaat sektörü gibi alanlarda ABD ve Batılı ülkelerle rekabet etmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Bu mücadelenin, Çin'in gelişimini hızlandıracağını ve dünyanın bir sonraki aşamasını belirlemek için daha büyük bir yarışmanın temel bileşenlerinden biri olduğunu düşünmektedirler.⁴⁷⁹ Nihayetinde seçkinlerin, askeri bürokrasinin ve ÇKP'nin aynı hedef için mücadele etmekte olduğu görülmektedir. Özellikle ulusal temelde ÇHC'nin kendi bölgesinde ve küresel dünya sisteminde önemli bir konum edine bilmesi için her üç farklı tabakanın bir misyon ortaklığı ile hareket ettikleri bilinmektedir. Bu birlikteliğin arka perdesinde Çin halkının sahip olduğu kadim ulusal bilinç bulunmaktadır.

⁴⁷⁸ Daniel C. Lynch, **China's Futures- PRC: Elites Debate Economics, Politics, and Foreign Policy**, Stanford University Press, Stanford, 2015, s. 76.

⁴⁷⁹ Lynch, **China's Futures- PRC: Elites Debate Economics, Politics, and Foreign Policy**, s. 203.

Tablo-4 Çin Özgür Halk Ordusu Organizasyon Şeması⁴⁸⁰

⁴⁸⁰ <https://www.cinhh.com/cin-siyasi-sistemindeki-dort-temel-kurum/>.(17.01.2020).

2. KÜRESEL BİR AKTÖR OLARAK ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NDE MİLLİYETÇİLİK

Çin'in 1990'lardan bu yana oldukça hızlı bir şekilde büyüyen ekonomik yapısı ve küresel anlamda giderek yükselen siyasi yeteneği, kimi kesimlerce hem bir imkan hem de ciddi bir tehdit olarak algılanmaktadır.⁴⁸¹ Devrim sonrası süreçte iç sorunlarla uğraşmak zorunda kalan Çin, Deng Şiaoping'in başa gelmesiyle ciddi bir reform dönemine girmiştir. Toplumsal her alanda önemli reformlara imza atılarak özellikle ekonomik ve askeri alanlarda Çin'in önemli bir küresel aktör olmasının önünü açan adımlar atılmıştır. Çin devleti varlığını kendi topraklarında, çevresinde ve dünya sistemi içerisinde yeniden tanımlamıştır. Böylelikle enerji tedariki konusu ve uluslararası güvenlik sistemleri gibi alanlarda Çin, isminden söz ettirmiştir. Orta Asya coğrafyasının enerji güvenliği, küresel ölçekli terörizm, ticaret antlaşmaları gibi konularda oldukça önemli adımlar atan Çin, 21. yüzyıla gelindiğinde dünyanın iki büyük ekonomisinden birisi olmaya çalışmıştır. Kısa sürede önemli bir mesafe alan Çin, bölgesinde ve küresel alanda önemli sorunlar ve engellerle karşılaşmıştır. Özellikle kendi sınırları içerisindeki ayrılıkçı isyanlar, etnik anlaşmazlıklar bu sorunların başında gelmektedir. Küresel anlamda ise ticari engeller ile karşılaşan Çin, özellikle Avrupa ve Amerika pazarına girme konusunda ağır gümrük vergileri ile karşılaşmakta ve ticari ilişkileri zedelenmektedir.

Böyle önemli sorunların üstesinden gelmeye çalışan Çin, 21. yüzyılın küresel güçlerinden birisi olmaya çalışmaktadır. Çin devleti ve halkı için halen ulusal kimlik bilinci canlıdır. Çin'in ulusal hedefleri, 21. yüzyılda devam etmektedir. 1980'lerden günümüze Çin siyasal ideolojisinde sosyalizmden kapitalizme doğru bir kaymanın olduğu gözlenmiştir. İdeolojik olarak önemli bir eksen kayması yaşayan Çin, ulusal değerlerinden ve ulusal hedeflerinden vazgeçmemiştir. Çin devletinin milliyetçi kimliği halen canlıdır. Çin halkı 21.yüzyılda ulusal değerlerine sahip çıkmaktadır.

Günümüze gelindiğinde küresel anlamda Çin'in ABD ile önemli bir yarış içerisinde olduğu gözlenmektedir. Özellikle 11 Eylül olaylarından sonra ABD, Çin'in "yaşam alanı" olarak gördüğü bölgelere açılması ile birlikte, Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), BRICS (Brazil, Russia, India, China and South Africa) gibi yapılarla bölge devletleri ile iş ortaklıklarını

⁴⁸¹ M. Turgut Demirtepe ve Hasan Selim Özertem, "Yükselen Tehdit Algısı Karşısında Çin'in Yumuşak Güç Siyaseti: Politikalar ve Sınırlılıkları", **Bilgi**, Bahar 2013, Sayı 65, s. 96.

artırma çabasıdır.⁴⁸² Önce kendi bölgesinde etkin bir ekonomik ve siyasi güç olmayı hedefleyen Çin, daha sonraki dönemlerde küresel arenada da ABD'nin karşısına çıkmıştır. Tarihi geçmiş Çin devletinin ve halkının zihninde halen canlıdır. Özellikle yabancı düşmanlığı ve anti-emperyalizm düşüncesi, Çin'in en önemli ulusal değerine dönüşmüştür. Günümüze gelindiğinde küresel bir aktör olarak hareket eden Çin'in gerek ekonomik gerekse siyasi politikalarında bu ulusal bilincin etkisi, oldukça açık bir şekilde gözlenebilmektedir.

Tarihi ve konjonktürel koşullar nedeniyle Çin'in sahip olduğu iç ve dış politikalarda dönem dönem değişiklikler yaşanmıştır. 1949'dan 1980'li yıllara kadar Çin'in politik yaşamında varlık gösteren Marksizm bu tarihten sonra azalmaya başlamıştır. Günümüze gelindiğinde ise Çin'in dış politikasının belirlenmesinde ülkenin ekonomik verileri, askeri imkanları, güvenlik durumu, teritoryal bütünlüğü ve ticari ilişkileri gibi unsurlar temel alınmaktadır.⁴⁸³ Çin siyasal hayatı için önemli bir eksen kaymasında bahsedebiliyor olsak da Çin'in ulusal değerlerinde ve milliyetçi kimliğinde herhangi bir değişimin olduğunu söylemek pek de mümkün gözükmemektedir.

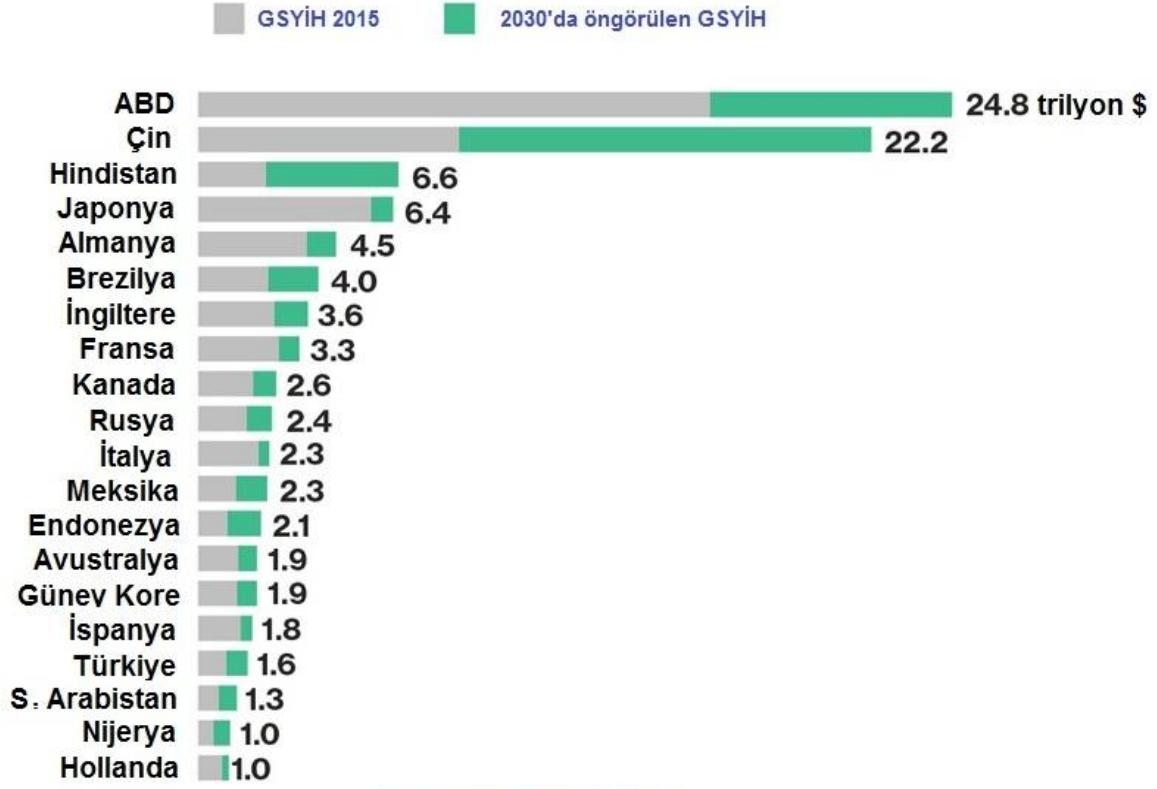
21. yüzyıla gelindiğinde ÇHC, ulusal değerleri olan ve milliyetçi kimliği ile uluslararası alanda varlık gösteren bir devlet olarak kaşımıza çıkmaktadır. Çin halkı ise bu ulusal değerleri olabildiğine benimsemiş bir halk olarak, ulusal kimliğini yansıtmaktadır. Ayrıca var olan uygulamaların anti-demokratik yönleri nedeniyle halk içerisinde kimi kesimlerden ÇKP'ye karşı ciddi eleştirilerin geldiği de görülmektedir.

Devlet eliyle oluşturulan tüm politikaların özü incelendiğinde her yönü ile devlet destekli bir Çinileştirme politikasının hedeflendiği görülmektedir. Gerek etnik farklılıklara karşı gerekse de dini farklılıklara karşı bu bilinç hala canlıdır. Özellikle İslam inancına mensup insanların da Çin'de bir Çinileştirme politikası altında yaşamaya zorlandığı görülmektedir. Kısacası yaşanan süreç, İslam inancının da Çinileştirilmeye çalışılması gibi bir sonucu beraberinde getirmektedir.

⁴⁸² Esme Özdaşlı, "Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi ve Küresel Etkileri", **Turkish Studies**, Volume 10/14, Fall 2015, s. 580.

⁴⁸³ İsmail Ermağan ve Emin Üstünel, "Çin'in Ortadoğu Politikaları", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 37, Yıl 2014, s. 20.

2030 yılında dünyanın en büyük 20 ekonomisi

Tablo-5. 2030 Yılında Dünyanın En Büyük 20 Ekonomisi ⁴⁸⁴

⁴⁸⁴ 2030 Yılında Dünyanın En Büyük 20 Ekonomisi, <https://businessht.bloomberght.com/>, (29.01.2020).

2.1. Çin Ekonomisinin Sosyalist Ekonomi Modelinden Kapitalist Ekonomik Modele Evrimi ve Milliyetçilik

1980 sonrasında liberalleşme yolunda ilerleyen Çin'in finansal reformlarında dikkat çekici olan kapsamlı, dönüşümcü ve sürekli olmalarıdır. Bununla birlikte, ülkenin politik sisteminin, baskın bir siyasi varlık olan ÇKP tekelinde olması, bu durumu kaçınılmaz kılmıştır. Bu yapıyı hareket ettiren piyasa ekonomisi ve onun arz-talep yasaları değil, siyasi seçkinleri oluşturan devrimci ailelerin özel çıkarları etrafında inşa edilen bir sosyal mekanizmadır. Tabiri caiz ise Çin bir aile işletmesine dönüşmüştür.⁴⁸⁵ Lakin bu sistemin başında ÇKP ve partiye mensup elit sınıflar bulunmaktadır. Her ne kadar oturmuş bir kapitalist sistemden bahsedemesek de belirli sınırlar içerisinde oluşan oto kontrol sistemiyle hareket eden bir ekonomik yapı mevcuttur.

Çinliler şu anda Çin'in, Karl Marx tarafından tarif edilen "sermaye birikiminin ilkel aşaması"ndan geçtiği konusunda düşüncelere sahiplerdir. Zaman zaman korkunç yolsuzluk skandalları ve özelleştirme sürecine yönelik eleştirilere rastlanılsa da yükselen ekonomik ve politik avantaj, ekonomik gruplar arasındaki mücadeleyi artırmaktadır.⁴⁸⁶ Hem iç ekonomide hem de uluslararası alanda rekabetçi ekonomik anlayışa önem veren Çin, kapitalizmin temel argümanlarını benimsemiş görünmektedir.

Çin'de ekonomik sistemin temel aktörü bankalardır. Bankalar finansal bir sisteme dönüşmüştür. Neredeyse tüm finansal riskler bilançolar üzerinde yoğunlaşmıştır. Çin'in öncü finansörleri bu riskin altına girmektedir. Parti kontrolündeki iç ekonomik sistem tek önemli sermaye kaynağıdır. Bu durum, Çin'in ekonomik ve siyasi düzenlemesindeki en zayıf noktadır. Ülke liderleri genel olarak bunun farkındadırlar. Bu nedenle son 30 yıllık ekonomik deney boyunca, bankaları ciddi rekabetten ve hatta başarısızlıktan korumak için mümkün olan her şeyi yapmışlardır.⁴⁸⁷ Çin ekonomisinde sermayenin özgür hareket edememesi ekonomik ve toplumsal bir risk oluşturmaktadır. Bu riskin varlığı Çinli siyasetçiler tarafından bilinmektedir. Fakat kontrollü bir ekonomik sistemden yana olmaları nedeniyle bu durum, görmezden gelinmektedir.

⁴⁸⁵ Carl E. Walter and Fraser J. T. Howie, **Red Capitalism: The Fragile Financial Foundation of China's Extraordinary Rise**, John Wiley & Sons Singapore Pte. Ltd, Solaris South Tower, Singapore, 2011, s. 22.

⁴⁸⁶ Walter and Howie, **Red Capitalism: The Fragile Financial Foundation of China's Extraordinary Rise**, s. 23.

⁴⁸⁷ Walter and Howie, **Red Capitalism: The Fragile Financial Foundation of China's Extraordinary Rise**, s. 27.

Çin'in dünyadaki ekonomik konumunu, genel olarak kapitalizmin bir dünya sistemi olarak gelişmesine ilişkin ele almak, sabit bir varlığın önceden belirlenmiş küresel şartlar içerisinde değerlendirilmesi demek değildir. Daha çok, küresel kapitalizmin yükselişi ve gerilemesinin egemen olduğu modern çağda Çin'in diğer kültürler ve uluslarla etkileşim halindeyken Çin'in, nasıl gelişim gösterdiğinden yola çıkmak gerekmektedir.⁴⁸⁸ Nihayetinde vurgulanması gereken temel olgu, 1980 sonrası süreçte Çin'in kapitalist ekonomik sisteme doğru evrilmesindeki ana etkenin kapitalist sistemin dayatmaları değil, Çin'in kendisini kapitalist dünyaya açma istediği olduğudur.

Çin, tarihsel materyalist bir hesap ile kapitalizmle ilişki kurmuştur. Temel amacı, modern dünyada konumlanmaktır. Çin'in sahip olduğu akademik ve politik birkaç kavram özel dikkat çekmektedir. Marx ve Engels, Avrupalıların dünyevi düşüncelerinden “Oryantal toplum” dilini benimsemişlerdir. Bununla birlikte çoğu gerçekçi yorumlayıcı için güvenilirlikten yoksun olduğu kanıtlanan, Asya'nın (erken) modern Avrupa hayal gücünün bazı ana varsayımlarını ve kategorilerini de miras almışlardır.⁴⁸⁹ Bu miras, Çin'in kadim devlet kimliğinin temelini oluşturmuştur. Dolayısı ile Çin'in sahip olduğu bu birikimin temelinde faydacılık prensibi bulunmaktadır. Bu anlayış, her dönem için Çin'in ekonomik ve politik önceliklerinin belirlenmesinde temel alınmaktadır. Mevcut siyasi ve ekonomik arka plan temelinde Çin'in sahip olduğu “kızıl kapitalizmi” değerlendirmemiz mümkündür.

Çin'in siyasi hayatında siyasi partiler yirminci yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkmıştır. Bu partilerin Çin devletiyle birlikte nasıl geliştiği, tarihçiler tarafından büyük ilgi görmüştür. Özellikle ÇKP değerleri, Çin ticaretini yöneten bazı temel ilkelere dönüşmüştür. Nihayetinde Çin'in siyasi ve ticari yapısı aynı dönemlerde birtakım değişimler yaşamıştır. Bu tarihteki dönüm noktaları 1911, 1927 ve 1949'daki devrim varyasyonları olmuştur.⁴⁹⁰ 1911 yılında hanedanlık yönetimi ile yollarını ayıran Çin halkı, ilk defa cumhuriyet rejimine giden yolu açmıştır. Bu tarihten sonra Çin'in ticari ilişkilerinde de ciddi değişimler yaşanmıştır. 1927 yılına gelindiğinde Çin siyasetinde etkin olan iki büyük siyasi aktör (ÇKP ve Guomintang Hareketi) arasında bölünen siyasi zemin, yeni bir ticari ilişkiler sistemi oluşturmuştur. 1949 sonrasında ise Mao'nun zaferi ile sonuçlanan Çin Devrimi, sosyalist

⁴⁸⁸ Lin Chun, **China and Global Capitalism Reflections on Marxism, History and Contemporary Politics**, Palgrave Macmillan, New York, 2013, s. 3.

⁴⁸⁹ Chun, **China and Global Capitalism Reflections on Marxism, History and Contemporary Politics**, s. 17.

⁴⁹⁰ David Faure, **China and Capitalism: A History of Business Enterprise in Modern China**, Hong Kong University Press, Hong Kong, 2006, s. 67.

temelde bir ticaret ağı oluşturmaya çalışmıştır. Sonuç olarak, 20.yüzyılda Çin'in yaşadığı siyasi dönüşümler, aynı zamanda ticari bir dönüşümü de beraberinde getirmiştir.

Mao'nun iktidar yılları boyunca, sosyalist ekonomik sistemin etkileri görülmüştür. 1976 sonrasında ise Çin, ciddi bir reform dönemine girmiştir. Dolayısı ile bu reformlar, Çin'in ticari ilişkilerini de yeniden belirlemiştir. Daha sonraki döneme gelindiğinde Çin'de kapitalist ekonomik sistemin aktörleri olarak görülen modern ticari firmalar boy göstermiştir. Modern firmalar, Çin'e üç güzergahtan biri ile gelmiştir: Birinci olarak merkezi hükümetin özelleştirmelerinin sonucuyla oluşmuşlar, ikinci olarak aile firmaları üzerine inşa edilmişler, üçüncü olarak da koordineli bölgesel bir çabanın sonucu olarak ortaya çıkmışlardır.⁴⁹¹ Bugün için Çin, her ne kadar kendini bir sosyalist bir ülke olarak gösterse de, her yönü ile dünya ticaretinin kapitalist bir üyesine dönüşmüş durumdadır. Bu dönüşümün özünde Deng Şiaoping döneminde temeli atılan yapısal reformların, ciddi etkisi bulunmaktadır.

Çin ekonomik sistemini, tam olarak Amerikan tarzı bir kapitalist sistem olarak görmek yanlış bir yaklaşım olur. Çin daha çok sosyalist özellikler gösteren bir kapitalist ekonomik modele sahiptir. Bu nedenle, Çin ekonomik sistemi “kızıl kapitalizm” olarak adlandırılmaktadır.

Son dönemlerde akademik dünyanın ilgisini çeken önemli bir olgu, çağdaş Çin'de neoliberalizm etkisidir. Ortaya çıkan genel kanı, ana akım ekonomik çıkarların, kesinlikle neoliberal Washington Uzlaşısı'na doğrudan bir yanıt olan Pekin Uzlaşısı üzerine yoğunlaşmıştır.⁴⁹² Yani Çin'in benimsemiş olduğu neoliberal politikaların temel nedeni, Çin'in neoliberalizmi benimsemek istemesi değil, küresel anlamda kendisine rakip gördüğü yapılara karşı doğru argümanları kullanarak cevap verme çabasıdır.

2000'li yıllara gelindiğinde küresel ticaret yarışında Çin'in, ABD'ye karşı önemli adımlar attığı gözlenmiştir. Çin tarafından oluşturulmaya çalışılan BRICS oluşumu bunun en güzel örneğidir. 2011 ilkbaharında BRICS terimini ilk kez kullanan ekonomi analisti Jim O'Neill olmuştur. Başlangıçta Brezilya, Rusya, Hindistan, Güney Afrika ve Çin'den oluşan bu gruba dört ülke daha (Meksika, Endonezya, Türkiye ve Güney Kore) eklenmiştir. Daha sonraki süreçte O'Neill “gelişmekte olan Pazar” tanımının artık bu ülkelerin hiçbirine uymadığını belirtmiştir. Özellikle Çin'in dünyanın ikinci büyük ekonomisi olarak, bu

⁴⁹¹ Faure, **China and Capitalism: A History of Business Enterprise in Modern China**, s. 45.

⁴⁹² Edt. Michael Keith, Scott Lash, Jakob Arnoldi and Tyler Rooker, **China Constructing Capitalism: Economic life and urban change**, Routledge, NewYork, 2014, s. 16.

kategoriden çoktan çıktığını ifade etmiştir.⁴⁹³ Aldığı ticari önlemler sayesinde küresel ticari yarışta ben de varım demeye çalışan Çin, kısa süre içerisinde tek başına bile bu ticari yarışını sürdürebileceğini tüm dünyaya göstermeye çalışmıştır.

Tam olarak sosyalizmden vaz geçmeyen Çin, kapitalizmi de tam olarak benimsememiştir. İki ekonomik sistem içerisinde bir ara formül bulmaya çalışan Çin, “kıvıll kapitalizm” formülünü oluşturarak, yeni işler yapmaya başlamıştır. 21.yüzyıla gelindiğinde Çin’in gerek sosyalizme olan ilgisi gerekse de kapitalizme olan ilgisinin arka bahçesinde Çin’in ulusal çıkarlarının olduğu görülmektedir.

Çin ekonomi modelinin arkasında 1980 sonrası yapılan reformların etkisinin olduğunu önceden belirtmiştik. Çin’deki reformlar, bir taraftan hükümetin, devlet sahipliğindeki işletmelere artan ölçüde özerklik vermesi ve üretilen kazançtan kısmi hakkın devlet tarafından alınması ile diğer taraftan özel kurumların sayısının artması ve bunların rekabetçi ortam oluşturmaları ile tanımlanmaktadır.⁴⁹⁴ Yapılan reformlar ile rekabetçi bir ekonomik yapı kurmaya çalışan Çin, aynı zamanda Çin halkının da bu ekonomik gelişimden yararlanabilmesi için önlemler almıştır. Gerek kamu işletmelerinde gerekse özel işletmelerde tam rekabetin önünü açan reformlar, aynı zamanda istihdam ve toplumsal refah gibi konularda da fayda sunmuştur.

Hayata geçirilen reformların iç ekonomide önemli sonuçlar var etmesinden sonra Çin ekonomisi, önemli bir ivme ile dışa açılmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti’nin 2001 tarihinde dış ekonomik sisteme açılması ile önemli oranda büyümesi küresel ekonominin gelişimini de desteklemeye başlamıştır.⁴⁹⁵ Kendi bölgesindeki ülkelerle kurduğu ticari ilişki ağları ile bu ülkelerin de ticari gelişimine katkı sağlayan Çin, özellikle küresel ticari alanda ABD başta olmak üzere, dünyanın önemli ekonomileriyle ticari ilişkiler geliştirmiştir. Geliştirilen bu ticari ilişkiler sayesinde küresel ekonominin gelişimi sağlanmıştır. Finansal sorunlar çözülmeye başlamıştır.

2013 yılına gelindiğinde Çin, küresel anlamda yeni ekonomik projeler oluşturmaya başlamıştır. Bu projelerin başında “İpek Yolu Ekonomi Kuşağı” ve “21.Yüzyıl Deniz İpek Yolu Projesi” bulunmaktadır. “Kuşak-Yol” olarak bilinen “İpek Yolu Ekonomi Kuşağı” ve

⁴⁹³ Edt. Keith, Lash, Arnoldi and Rooker, **China Constructing Capitalism: Economic life and urban change**, s. 55.

⁴⁹⁴ Halil Özekicioğlu ve Cüneyt Kılıç, “Küresel Ekonomi Çağında Çin ve Hindistan”, **İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, Yıl 2017, s. 20.

⁴⁹⁵ Halil Özekicioğlu, Burcu Kılınç Savrul ve Cüneyt Kılıç, “Çin’de Yapısal Değişim ve Çin Ekonomisinin Küresel Pazarda Rekabet Edebilirliği”, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2014, Cilt 7, Sayı 1, s. 57.

“21.Yüzyıl Deniz İpek Yolu Projesi”, hem kara yoluyla hem de deniz yoluyla Doğu Asya, Orta Asya, Batı Asya, Afrika ve Avrupa devletlerinin birbirine bağlanmasını temel almaktadır.⁴⁹⁶ Dünya ticaretinin öncü ülkeleriyle hem karadan hem de denizden güçlü bir ticaret ağı kurmayı temel alan bu projeler, Çin’in küresel anlamda önemli bir ekonomik ve siyasi güç olduğunu göstermiştir. Özellikle ABD gibi küresel ekonominin öncüsü olan ülkeler, bu projelerin hayata geçmesi konusunda oldukça endişe duymaktadırlar. Bu projelerin hayata geçmesi ile beraber bölge ülkelerinin ticari ve bölgesel güvenliğinin tehlikeye düşeceği vurgulanmaktadır.

Yapısal reformların etkisi ve Çin’in yaşadığı ideolojik değişimle beraber Çin, küresel ekonominin önemli bir aktörü konumuna gelmiştir. Özgün medeni özelliklerini koruyan ve ulusal duygularını her daim canlı tutmaya çalışan Çin, ÇKP öncülüğünde kapitalizmin farklı bir yorumunu yapmıştır. İç ekonomide sosyalist ekonomik sistemin özelliklerine rastlanılsa da Çin, dış ticarete kapitalist bir ülke gibi oyunu kurallarına göre oynamıştır. 21. yüzyıla gelindiğinde ulusal kimliğinden ve değerlerinden ödün vermeyen Çin, gerek sosyalist bir ülke olarak gerekse de kapitalist bir ülke olarak küresel sistemde yerini almıştır. ABD öncülüğünde oluşan Washington merkezli “Batı tarzı kapitalizm” modeline karşı Çin, Pekin merkezli bir “kırmızı kapitalizm” modeli oluşturmuştur. Bu model sayesinde Çin, hem kendi ülkesinde hem kendi bölgesinde hem de küresel alanda önemli bir ekonomik güç olmayı amaçlamıştır.

Çin’in sahip olduğu ekonomik milliyetçi anlayışı analiz edebilmemiz adına Çin’in en önemli e-ticaret şirketlerinden biri olan Alibaba’nın kurucusu Jack Ma’nın San Francisco’da düzenlenen bir ekonomi konferansında dile getirdiği düşünceleri aktarabiliriz:

Hayallerinize inanın, iyi insanlar bulun ve müşteriyi memnun ettiğinizden emin olun. Çin’e profesyonel yöneticiler yollayan bir sürü Amerikan şirketi gördüm. Onlar Amerika’da ki patronlarını mutlu ediyorlar ama Çinli müşteriyi değil.⁴⁹⁷

⁴⁹⁶ Arzu Durdular, “Çin’in Kuşak -Yol Projesi ve Türkiye -Çin İlişkilerine Etkisi”, **Avrasya Etütleri**, 2016, 49, 1, s. 78.

⁴⁹⁷ Poster Erisman, **Alibaba’nın Dünyası**, Çev. Nilgöl Özbörek, Martı Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 12.

2.2. Çin ve Sosyalizm

20. yüzyıl Çin toplumu için birçok şeyin değiştiği bir dönem olmuştur. Özellikle sosyalizm temelinde modern bir toplum oluşturmaya çalışan Çin Komünist Partisi, sosyalizm temelinde Çin toplumunu dönüştürmek için büyük bir mücadele vermiştir. Bu süreç içerisinde Çin'in sahip olduğu ulusal değerler ile sosyalizm arasında ciddi bir iletişim süreci yaşanmıştır. ÇKP, Çin değerlerini korumaya çalışmıştır. Sosyalist ideolojinin kabulleri altında ezdirmek istememiştir.

1921'de Çin Komünist Partisi kurulduğunda Çin ciddi bir kriz içerisindeydi. 1911'de eski imparatorluğun çöküşü, yabancı nüfuzunun (Japonya, İngiltere, Fransa ve ABD tarafından) birikimli etkileri, Birinci Dünya Savaşı'nın ve Rus Devrimi'nin etkisi, Çin'de ciddi sorunlar doğurmuştur. Yaşanan değişimler yeni sosyal güçleri özgürleştirmiştir. Bir yandan eski yönetim düzeni gücünü yeniden kuramazken diğer taraftan yerel savaş ağaları, küçük gangsterler ve toprak ağaları bu boşluğu doldurarak kırsal alana hakim olmuşlardır. Yabancılar ise doğu sahilindeki büyük şehirleri kontrol etmiştir.⁴⁹⁸ Siyasi olarak ciddi bir paçlanmışlık süreci içerisinde olan Çin, politik istikrar noktasında çeşitli sorunlar yaşamıştır. ÇKP için toplumun sosyalist dönüşümü önemli bir hedeftir. Fakat mevcut şartlar bu sürecin oldukça uzun bir zaman alacağını göstermiştir.

1925'te Çinli işçiler yoğun bir üretim etkinliğine geri dönmüşlerdir. Daha sonrasında Japonlara ait fabrikalarda otuz ila kırk bin işçi işten çıkarmaları protesto etmek için greve gitmiştir. Bunu Şanghai bölgesinden güneydeki Wuhan ve Guangzhou'ya yayılan bir dizi grev takip etmiştir. 15 Mayıs'ta bir Japon ustabaşı, Çinli bir değirmen işçisini öldürmüştür. 24 Mayıs'taki Şanghai Anma Toplantısı'na yaklaşık 5.000 kişi katılmıştır. 30 Mayıs'ta Çin polisi tarafından bir başka protesto gösterisine saldırı düzenlenmiştir. Olaylar sırasında on gösterici ölmüş ve elli kişi yaralanmıştır.⁴⁹⁹ ÇKP tarafından topluma sunulmaya çalışılan sosyalist değerler, özellikle Çinli işçiler tarafından ilgi görmüştür. Devrimci bir bilinç ile hareket eden Çinli işçiler, çeşitli zorluklar ile mücadele etmiştir. Özellikle Guomintang Yönetimi ile fikrî çatışmalar yaşayan ÇKP'nin destekçisi Çinli işçiler, devletin sert yüzü ile karşılaşmıştır.

1926 sonbaharında işçi hareketi bir kez daha yükselmiştir. Çinli işçilere karşı oldukça katı bir duruş sergileyen Guomintang'a ait İleri Askeri Birlikler, Şubat 1927'de Hangzhou'ya

⁴⁹⁸ Nigel Harris, **The Mandate of Heaven Marx and Mao in Modern China**, Haymarket Books, Chicago, 2015, s. 3.

⁴⁹⁹ Harris, **The Mandate of Heaven Marx and Mao in Modern China**, s. 6.

ve ardından Şanghay'dan sadece elli mill uzaklıktaki Jiaxing'e ulaşmıştır. Genel İşçi Sendikası orduyu karşılamak için genel grev başlatmıştır. Gereve üç yüz elli bin işçi katılmıştır. Sonrasında sokak kavgaları yaşanmıştır. Komünistler, mücadeleye önderlik etmesi için "devrimci burjuvazi" arayışında sadakatle ısrar etmişlerdir. Bu nedenle sadece işçi sınıfını değil, tüm sınıfları temsil edecek "Yurttaş Meclisleri"nin kurulmasını önermişlerdir.⁵⁰⁰ ÇKP'nin iradesi, tamda sosyalist hedeflerle uyuşan bir irade olmuştur. Çin halkı bu iradeye değer vermiştir. Fakat Komünistlerin sahip olduğu imkanlar, Çin halkını korumaya yetmemiştir. İlerleyen süreç içerisinde Komünistlere destek veren kitleler, Guomintang güçleri tarafından kötü bir şekilde ezilmişlerdir. 1921 ve 1949 yılları arasında geçen süreçte Komünistlerin, Çin halkına birçok vaatte bulunduğu görülmüştür. Fakat bu vaatlerin çok azı gerçekleştirilebilmiştir. Bu süreç içerisinde sağ ve sol ideolojik çarpışma sırasında birçok Çinli hayatını kaybetmiştir.

1957'deki sağ karşıtı hareketi inceleyen pek çok bilimci, hareketin başlatıcılarına, yani Mao Zedong ve diğer merkezi liderlere, hareketin "açık bir komplo" veya "örtülü bir komplo" olup olmadığı sorusunu yöneltme eğiliminde olmuşlardır. Akademisyenler en çok Pekin, Şanghay, Guangzhou ve diğer eyalet başkentlerindeki sağ karşıtı harekete dikkat etmişlerdir. İlçe kasabaları, köyler ve orta kademe şehirler hakkında çok az araştırma yapmışlardır.⁵⁰¹ Sağ karşıtı siyasi yapıların Çin'in kırsal bölgelerinden kaynaklandığı düşüncesi, bu durumun temel belirleyicisi olmuştur. İşçi ve köylü Çinliler, Komünistler ile kader birlikteliği yapmıştır. Sosyalist değerler için çetin bir mücadele vermişlerdir. Bu süreçte sağ karşıtı kampanyalara destek veren önemli aktörler kendisini göstermiştir. Özellikle Çinli gençler arasında sivrilen siyasi fügürlere de rastlanılmıştır.

Bu siyasi figürlerin başında gelen isimlerden biri ise Wang Jiangxin olmuştur. Sağ karşıtı hareketler sırasında yirmili yaşlarının sonlarında genç bir insan olan Wang Jianxin, Partiye Ekim 1950'de katılmıştır. Önce finans ve ticaret bürosunda memur olarak çalışmıştır. Daha sonra Maoji bölge ofisine gönderilmiştir. Parti şube sekreteri olmuştur. Fakir bir köylü ailede dünyaya gelen Wang, Komünistler iktidara gelmeden önce Milliyetçi Ordu'da asker olarak görev yapmıştır.⁵⁰² Devrime ilerleyiş sürecinde ve devrim sonrasında ÇKP'nin sahip olduğu kapsayıcılık yönünün oldukça genişletilmeye çalışıldığı görülmüştür. Özellikle karşı devrimci olarak nitelenen kitlelere dahi kapısını açık tutmaya çalışan Komünistler, oldukça

⁵⁰⁰ Harris, *The Mandate of Heaven Marx and Mao in Modern China*, s. 12.

⁵⁰¹ Jeremy Brown- Matthew D. Johnson, *Maoism at the Grassroots: Everyday Life in China's Era of High Socialism*, Harvard University Press, Cambridge, 2015, s. 77.

⁵⁰² Brown- Johnson, *Maoism at the Grassroots: Everyday Life in China's Era of High Socialism*, s. 84.

geniş kitlelere ulaşmayı hedeflemiştir. Sosyalizmin sahip olduğu değerleri, Çin halkına sunmaya çalışan ÇKP, özellikle Çinli gençler arasında ilgi görmüştür. ÇKP, verdiği sözleri tutma noktasında sorunlar yaşasa da her geçen gün etkisini artırmıştır.

1958 yılı hem Çin'in çiftçileri hem de kırsal aydınlar için bir huzursuzluk yılı olmuştur. Geçmişte bilimciler yalnızca Büyük İleri Atılım'ın Çin'in kırsal ekonomisi için yıkıcı olduğunu düşünmüşlerdir. Artık açık bir şekilde 1958'deki siyasetin, felaket ile bir neden-sonuç ilişkisi olduğu bilinmiştir. Tongbai ilçesinde tüm yıl sağcılara saldırılar da dahil olmak üzere siyasi hareketler, toplumu uğraştırmıştır.⁵⁰³ Devrimden sonraki süreçte sosyalist dönüşüm için durmadan yeni hedefleri topluma işlemeye çalışan ÇKP, toplum içerisindeki çatışma potansiyelini devamlı yükseltmeye çalışmıştır. Kırsalda ve şehirlerde gittikçe artan bu çatışma süreci içerisinde birçok Çinli, faili meçhul olaylarda hayatını kaybetmiştir.

20. yüzyılda farklı kuşak ve anlayıştan Çinli entelektüeller, üretim gücü nedeniyle endüstriyel yayıncılıkla uğraşmıştır. Kitaplar hem metalar hem de fikirlerin iletilmesi ve sembollerin dolaşımı için, sosyal bir zincir olmuştur. Başka bir deyişle kitap üretmek, ideolojik yayılma için temel araç olmuştur. Kitap üretimi, en temel düzeyinde bir tüketim metasının ekonomik üretimidir. Çünkü kitap dolaşımında olan, satılan ve satın alınan bir piyasa değerine sahip maddi bir nesnedir.⁵⁰⁴ Bu yönü ile ideolojik bir yayılım hedefinde olan Komünistler, kitaplar aracılığı ile okuryazar Çinlilerin zihnini etkilemeye çalışmıştır. Bu süreç içinde komünist ideolojiyi tanıtan kitaplar, Çin'in tüm bölgelerine yayılmıştır. İmkanı olmayan yoksul kesimlere, bu şekilde ulaşılmıştır.

Endüstriyel kitap üretimi, Çinli entelektüellere yeni kültür biçimleri ve kendileri için yeni roller üretmeleri için bir araç sağlamıştır. Ancak yayınevleri aynı zamanda kültürel arenalar ve çeşitli sosyal, kültürel, ekonomik ve politik güç biçimleri arasındaki gerilimleri değiştiren sosyal bağlamlar da var etmiştir. Bu güç ilişkilerinin birkaç farklı bağlamda ilerlediği görülmüştür. Yayıncıların işe aldığı farklı aydınlar, emek piyasalarındaki ve şirketlerdeki konumlarını farklı şekillerde etkileyen çeşitli akademik, sosyal ve kültürel sermaye biçimlerine sahip olmuşlardır.⁵⁰⁵ İdeolojik dönüşüm için kitap endüstrisini oldukça etkin bir şekilde kullanmaya çalışan Komünistler gerek yayınevlerinin sahipliği gerekse de kitapların içeriği konusunda oldukça ideolojik davranmışlardır. Bu bağlamda, Mao'nun

⁵⁰³ Brown- Johnson, **Maoism at the Grassroots: Everyday Life in China's Era of High Socialism**, s. 96.

⁵⁰⁴ Robert Culp, **The Power of Print in Modern China: Intellectuals and Industrial Publishing from the End of Empire to Maoist State Socialism**, Columbia University Press, New York, 2019, s. 9.

⁵⁰⁵ Culp, **The Power of Print in Modern China: Intellectuals and Industrial Publishing from the End of Empire to Maoist State Socialism**, s. 18.

devrimci fikirleri, kitaplar aracılığı ile halka ulaşmıştır. Yazılan kitaplarda bir taraftan komünist-sosyalist ideolojinin gerekleri vurgulanırken, öte yandan Mao'nun milliyetçi kimliği işlenmeye çalışılmıştır.

1949'da ÇHC'nin kurulmasından sonra Çin Komünist Partisi, benzersiz bir şekilde yayınlara müdahale etmiştir.⁵⁰⁶ İdeolojik bir yaklaşımla kitaplar basılarak, toplum komünist-sosyalist ilkeler bağlamında koşullandırılmaya çalışılmıştır. Muhalif düşüncelerin hepsi kötü olarak tanıtılmıştır. Bu süreçte ÇKP, Çin halkından komünist değerler ve Çin'in ulusal değerleri için gerekirse canını bile vermekten çekinmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Gerek edebiyat gerek tarih gerek felsefi yapıtların hepsinde vurgulanan ana tema, komünist-sosyalist değerler ile bütünleşen Çin milliyetçiliği ve bu uğurda topyekün hareket eden halk bilinci olmuştur.

İlerleyen süreç içerisinde ÇKP'nin Çin halkına benimsetmeye çalıştığı katı milliyetçilik anlayışı varlığını korumuştur. Çin halkının bu katı milliyetçilik anlayışı hala sürmektedir. Özellikle Uygur Türklerine karşı göstermiş olduğu politik tavır, bu durumun en açık örneğidir. Uzun bir dönemdir bölge üzerindeki baskılarına devam eden Çin, etnik farklılıklar karşısındaki reddedici tavrını sürdürmektedir.

Bilindiği üzere Sincan Uygur Özerk Bölgesi, çok boyutlu bir alandır. Karmaşık bir kimlik unsuru, coğrafi ve bölgesel bir boyutu olan Çin'deki özerk bir bölgeyi, aynı zamanda çok sayıda siyasi anlam ve aidiyet duygusuyla yüklü metaforik bir alanı kapsamaktadır. Bugün, Batılı bir bilimci ve gözlemci olarak bölge hakkında yazmak, bölgede yürürlükte olan yoğun ideolojik yeniden eğitim kampanyasıyla doğrudan bir bağlantı kurmak, Çin otoriter rejiminin doğasını ve zorluklarını yansıtmak anlamına gelmektedir. Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ni neredeyse yalnızca Pekin ile bağlantılı olarak düşünmek hatalı bir yaklaşımdır. Sincan Uygur Özerk Bölgesi, bundan çok daha fazlasıdır. Tarihte kök salmış bir siyasi mücadele nedeniyle bilgi üretiminin genellikle kutuplaştığı metaforik, duygusal, etkileşimli ve entelektüel bir bölgedir. Bilimciler, her şeyden önce insan olarak, ikilikleri pekiştirmeye yol açan epistemolojik ve buluşsal yanılgılardan kaçınmalıdır. Uygurlar-Hanlar, Çinliler-Çinli olmayanlar, ezenler ve ezilenler gibi zıtlık unsurları bölge üzerinde canlıdır.⁵⁰⁷ Tarihi, kültürü, demografisi ve dünya algısı yönü ile Çin'in mevcut yapısından olukça farklı bir bölge olan

⁵⁰⁶ Culp, **The Power of Print in Modern China: Intellectuals and Industrial Publishing from the End of Empire to Maoist State Socialism**, s. 20.

⁵⁰⁷ Alessandra Cappelletti, **Socio-Economic Development in Xinjiang Uyghur Autonomous Region: Disparities and Power Struggle in China's North-West**, Palgrave Macmillan, Singapore, 2020, s. 1.

Sincan Uygur Özerk Bölgesi, bu farklılığını haklı olarak dile getirme gayretindedir. Fakat her defasında Çin'in bölge üzerinde oluşturmaya çalıştığı politikalar, Uygur Türklerinin yaşamlarını zorlaştırmaktadır.

Batılı bilimcilerin Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ne olan ilgi ve duyarlılıkları esas olarak tarihi, antropolojik, politik ve etnik meselelere odaklanmış olsa da bölgenin çağdaş ekonomisi ve toplumu hakkında çok fazla şey yazılmamıştır. Bunun nedeni, bölgenin son zamanlarda bir ekonomik merkez, ulusal yatırımların ana hedeflerinden biri ve farklı türde kalkınma projelerinin uygulanması için çok önemli bir bölge haline gelmesidir. Merkezi hükümet, bölgeyi Orta Asya kaynaklarına ve ekonominin desteklenmesi gereken pazarlar için değerli bir köprü olarak görmektedir. Siyasiler ve hükümet önlemler almaktadır. Bu nedenle bölge üzerindeki sosyal ve gelişimsel yönlere karşı daha duyarlıdırlar.⁵⁰⁸ Çin'in bölgeye yönelik ürettiği politikaların siyasi yönleri olduğu gibi ekonomik yönleri de bulunmaktadır. Özellikle bölgenin stratejik konum, Çin'in ekonomi politikası için çok önemlidir. Bu temelde Çin'in, Uygur Türklerine yönelik oluşturmaya çalıştığı siyasi ve ekonomik politikaların temelinde keskin bir Çin milliyetçiliği bilinci yatmaktadır.

Sincan Uygur Özerk Bölgesi, Kuzeybatı'nın en hızlı gelişen bölgelerinden biridir. Bununla birlikte, ulusal bir perspektiften ele alırsak, hala güney ve kuzeydoğu kıyı illerinin gerisinde kalmaktadır. Nüfusun bir kısmı hala yoksulluk içinde yaşamaktadır. Hem uluslararası standartlar hem de Çin standartlarına göre asgari geçim seviyesinin altında olduğu kabul edilen bir geliri vardır. Nüfusun esas olarak kentsel alanlarda yoğunlaşan diğer bir kısmı, bir yandan oldukça iyi durumdadır. Güney Sincan'ın bazı bölgelerinde özellikle Kaşgar ve Hotan vilayetlerinde dört üyeli ailelerin, tek bir gelire yaşadığı ilçelerin bulunduğunu belirten raporların varlığı görülebilmektedir. Çin'in ulusal ve yerel makamları tarafından, bu durum kabul edilmektedir. Öte yandan, Urumqi ve Shihezi gibi şehirler, önemli ölçüde gelişmiş ve varlıklıdır. İç Çin'deki en zengin kentsel alanların özelliği olan tüm hizmet ve tesisler mevcuttur, maaşlar ve iş fırsatları hızla artmaktadır.⁵⁰⁹ Bölgenin sahip olduğu potansiyel yanında bölge üzerinde ciddi sorunların varlığı da göze çarpmaktadır. ÇKP ile yaşanan siyasi çatışmalar sorunları derinleştirmektedir. Bölgenin geleceği konusunda bölge insanı ile ÇKP'nin aynı hedefleri paylaşmadığı görülmektedir. ÇKP, katı milliyetçi politikalar ile bölge üzerindeki asimilasyon sürecini hızlandırmak çabasıdadır.

⁵⁰⁸ Cappelletti, *Socio-Economic Development in Xinjiang Uyghur Autonomous Region: Disparities and Power Struggle in China's North-West*, s. 8.

⁵⁰⁹ Cappelletti, *Socio-Economic Development in Xinjiang Uyghur Autonomous Region: Disparities and Power Struggle in China's North-West*, s. 20.

Doğu veya Çin Türkistanı olarak tanınan bölge, genellikle Çin'in eyaleti olarak bilinmektedir. Sincan Uygur Özerk Bölgesi (Hsin-chiang), iki ayrı bölgeden oluşmaktadır: Bunlar Jungaria ve Kaşgarya'dır. İlki, adını Jungar Moğollarından, ikincisi ise başlıca şehirlerinden biri olan Kaşgar'dan almıştır. Tarihsel olarak önemli bir bölgedir. Bir yandan Çin ile Batı arasındaki büyük kara ticaret yollarını içinde barındırmaktadır. Öte yandan, Çin ve Hindistan arasındaki rekabette önemli bir alanı oluşturmaktadır.⁵¹⁰ Tarihsel ve demografik olarak oldukça özgün bir geçmişi olan Sincan Uygur Özerk Bölgesi, bölge üzerinde yaşayan Uygur Türkleri için büyük bir değere sahiptir. Bölge üzerinde yaşayan insanlar, hem etnik hem de dini olarak Çin halkından oldukça farklıdır. Mevcut farklılıklar nedeni ile bir var oluş mücadelesi veren Uygur Türkleri, her geçen gün daha fazla Çin'in baskıcı politikaları ile karşılaşmaktadır.

Doğu Türkistan'ın 9. yüzyılın ortalarından 12. yüzyılın ilk çeyreğine kadar olan tarihi, esasen Doğu Türkistan'ın öz tarihidir. Uygur ve Karahanlı devletlerinin gelişimi bu noktada önemli bir belirleyicidir.⁵¹¹ Gerek Türk tarihi gerekse de İslam tarihi için önemli bir bölge ve önemli bir halk olan Uygur Türklerinin bölge üzerindeki geleceği, önemli bir sorun oluşturmaktadır.

Uygur Türkleri, yerleşik komşularının gelişmiş maddi ve manevi kültürüne karşı duyarlı olduklarını çoktan göstermişlerdir. Tarım ve kalıcı konutlar inşa etmişlerdir. Bu durum, ataları Hsiung-nu döneminden beri sürmektedir. Uygurlar arasında bu eğilimlerin daha kapsamlı gelişimi, onları diğer Türk gruplarından ayıran yapısal farklılıklardan değil, yaşadıkları karmaşık şartlardan kaynaklanmaktadır. Ayrıca Uygur Türklerinin bozkırdaki hakimiyeti, yaklaşık bir yüzyıl boyunca devam etmiştir. Bir yandan ticari ilişkilerde yönetimin istikrarı, buna eşlik eden gelişmeler ve diğer yandan imparatorluk sarayıyla kurulan sürekli bağlar, yerleşik bir yaşam tarzına artan vurguya yönelik eğilimin güçlenmesine yardımcı olmuştur.⁵¹² Uygur Türkleri, diğer Türk topluluklarına kıyasla çok erken bir dönemde yerleşik hayata geçmiştir. Bu durumun temel nedeni ise bölgeye kök salmak olmuştur. Uygur Türklerinin kültürlerini korumadaki dirençleri, sürekli olarak Çinli siyasiler tarafından reddedici bir yaklaşımla karşılanmıştır.

⁵¹⁰ William Samolin, *East Turkistan To The Twelfth Century: A Brief Political Survey*, Mouton & Co., Hague, 1964, s. 9.

⁵¹¹ Samolin, *East Turkistan to The Twelfth Century: A Brief Political Survey*, s. 72.

⁵¹² Samolin, *East Turkistan to The Twelfth Century: A Brief Political Survey*, s. 74.

ÇHC, bölgenin kendisine ait tarihi ve ulusal kimliğine zarar vermeyecek şekilde demokratik ve insan hakları perspektifinde gelişiminden yana olduğunu vurgulamaktadır. Bu temelde var olan üç temsil siyaseti; etnik grupların gelişmesi, büyük kültüre yönelmenin hızlandırılması ve Çin halkının hayati çıkarlarının korunması amaçlamaktadır.⁵¹³ Uygur Türklerine karşı Çin'in ürettiği politikaların hepsi, reel politik anlayışı yansıtmaktadır. Çin'in sosyalist-komünist ve milliyetçi değerleri, bu politikaların oluşumunda çok etkili görünmektedir.

Bilindiği üzere Kıta Avrupası'nda ulusçuluk, yurttaşlık temelinde yükselen sivil ve kapsamlı bir benlik kazanırken Çin'de ulusçuluk, belirli bir etnik yapıya ve kültüre bağlılık üzerinde gelişerek dışlayıcı bir kimlik kazanmıştır.⁵¹⁴ Yani Çin'in milliyetçilik anlayışı farklılıkların tanınması ve korunması üzerine değil, asimile edilmesi veya reddedilmesi üzerine temellenmiştir. Uygur Türklerinin yaşamış olduğu sorunların özünde de Çin'in sahip olduğu bu milliyetçilik algısının etkisi vardır.

Bugün için Çin, birçok bölgeye özerklik vermesine karşın Doğu Türkistan ve Tibet gibi bölgelerde takip ettiği politikalarla uygulamada tezat hareket ederek insan hakları ihlalleri yapmıştır. Özerklik verdiği bölgelerde bağımsızlık taleplerini törtüleme amacı gütmektedir.⁵¹⁵ Özellikle Sincan Uygur Özerk Bölgesi gibi hem etnik hemde dinsel farklılıklara sahip olan bölgelere karşı, oldukça katı bir tutum sergilemektedir. Sosyalist Çin'in sahip olduğu katı milliyetçilik anlayışı, bu durumun ortaya çıkmasındaki temel nedendir.

Çin hükümeti, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ne karşı Çinlileştirme politikası yürütmektedir. Çinlilere büyük ağabey halk diye hitap edilmesi beklenmekte, okullarda yalnız Çin tarihi okutulmasını istemekte, Uygur Türklerinin Çin soyundan geldiğini vurgulamaya çalışmaktadır.⁵¹⁶ Çin'in sahip olduğu bu politik ve kültürel tutumun radikal bir milliyetçilik anlayışı ile paralel ilerlediği bilinmektedir. Bölgenin geleceği ile ilgili şu an için uluslararası kamuoyunun devreye girmediği görülmektedir. Uygur Türklerinin geleceği konusunda ÇKP'nin önümüzdeki dönemlerde ne tür bir yaklaşım içerisine gireceğini kestirmek zordur. Fakat bugün için var olan gerçeklik, Çin'in sahip olduğu katı milliyetçilik anlayışının etnik farklılıklara karşı göstermiş olduğu tahammülsüzlüktür.

⁵¹³ Manolya Paker, "Uluslararası Hukuk Bakımından Çin'in Uygur Özerk Bölgesi'ndeki Politikasına Bir Bakış", **Asya Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 1, Cilt: 1, s. 98.

⁵¹⁴ Gülşen Şeker Aydın ve Müge Yüce, "Baskıcı ve Dışlayıcı Han Milliyetçiliğinin Doğu Türkistan (Sincan Uygur Özerk Bölgesi)'da Yansımaları", **MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 9 / 4 (Ekim 2020), s. 2669.

⁵¹⁵ Kenan Dağcı ve Mustafa Keskin, "Çin'in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak İhlalleri", **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, 1 / 2 (Eylül 2014), s. 12.

⁵¹⁶ Ali Açıkgöz, "Uygur Kimliğinin Oluşumunda Din Faktörü", **Asia Minor Studies**, 4 (8), s. 4.

SONUÇ

İç Asya'nın göçebe ve yarı göçebe halklarının tarih öncesi ve tarihi dönemlerde yaşadığı bölgeler için kronoloji, Orta Asya, İç Asya, Kuzey Bölgesi ve Orta Avrasya gibi coğrafi alanların genellikle fiili (güncel) tanımlanması nedeniyle istikrarsızdır.⁵¹⁷ Çin halkının yaşadığı coğrafya, bu alanla rastlaşmaktadır. Bu nedenle Çin halkının yaşadığı coğrafya uzun bir dönem boyunca istikrarsızlıkların, iç çatışmaların, savaşların ve istilaların hüküm sürdüğü bir coğrafya olmuştur. Çin İmparatorluğu dönem dönem siyasi birlik sağlamayı başarsa da Mançu Hanedanı'nın iktidara geleceği döneme kadar tam bir siyasi istikrara kavuşmamıştır.

Genelinde Çin olarak düşündüğümüz coğrafyayı çeşitli alanlara bölmek mümkündür. Jeolojisi, jeomorfolojisi veya nüfusu, hayvanları ve bitki örtüsü açısından ya da ticaret ve iletişim ağlarıyla örülü ayrı bölgeler olarak Çin'i çeşitli alanlara bölebiliriz.⁵¹⁸ Bu bölünmüşlük tarihin her döneminde Çin siyasi hayatı ve toplumsal yapısı için söylenebilir. Bugüne gelindiğinde ise bu bölünmüşlük, siyasi ve sosyolojik boyutları ile Çin'in mevcut sosyalist konumunu anlamamıza daha çok yardım etmektedir.

Tarihte Çin devletlerinin her birinde etraflıca açıklanmış bir ast-üst sistemi, yani farklı rütbelere, sınıflara, sivil ve askeri statülerden oluşan bir toplumsal sistem bulunmaktadır. Hükümdarları ise bir bütünsel yapı olarak halklarının refahını düşündüklerini vurgulamışlardır. Ya da en azından böyle düşündüklerine inanmışlardır. Bu yaklaşım, mali ve ekonomik araçlarla refahı artırıcı, felaketleri engelleyici dinsel ritüeller ve yasal önlemlerle belli edilmiştir.⁵¹⁹ Tarihsel süreç Çinli hükümdarların halkçı yönlerini vurgulamak için birtakım eylemlerde bulunduğunu göstermektedir. Çin'in siyasi hayatında ilk dönemlerden bugüne liderler ve halk arasındaki ilişki, bu çizgide ilerlemiştir. Günümüze gelindiğinde de Çinli liderler, sosyalist toplum düzeni içerisinde halkçı bir anlayış ile hareket ettiklerini vurgulamaktadırlar.

Çin İmparatorluğu'nun siyasi olarak kesin bir istikrarlı yapı olduğunu ifade edemesek de Çin toprakları denince belli bir coğrafya hafızalarda canlanmaktadır. Çin'in sınırları genellikle iki ekolojik bölgeyi ayrılan ideal bir çizgi olarak anlaşılır: Kuzeyin bozkırları, çölleri ve güneydeki tarım arazileri, Çin topraklarının genel karakteristiğidir. Her ne kadar bu

⁵¹⁷ Nicola Di Cosmo, **Ancient China and Its Enemies: The Rise of Nomadic Power in East Asian History**, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, s. 13.

⁵¹⁸ Caroline Blunden ve Mark Elvin, **Çin, Atlash Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi VII. Cilt**, Çev. Selçuk Esenbel- Levent Köker, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989, s. 14.

⁵¹⁹ Blunden ve Elvin, **Çin Atlash Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi VII. Cilt**, s. 61.

çizgi, zaman içinde iklimsel değişimlere tepki olarak, kuzeye veya güneye kaymış olsa da bizler açısından bu sınırın yorumlanması, temelde durağan kalır ve bize kültürel değişim ve siyasi etkileşim hakkında çok az şey söyler.⁵²⁰ İlk dönemler Çin hakkında elimizde ciddi bir belge ve dokümanın bulunmaması bu durumun temel nedenidir. Bu sebeple Çin toprakları içerisindeki siyasal ve kültürel değişimleri genel kavramlarla açıklamak durumunda kalınmaktadır. Kesin net bir bilgi elde edilememesi nedeniyle bugün için ilk dönemler Çin tarihi ve kültürü, gizemini korumaya devam etmektedir.

Eldeki kaynaklar, Çin uygarlığının doğum yeri olarak Kuzey Çin Ovası'nı işaret etmektedir. Bu coğrafya Sarı Nehir ve kolları tarafından sulanmaktadır. Bölge, kadim Çin topraklarını iç kısmında yer almaktadır. Diğer uygarlıklardan oldukça uzak bir konumdadır. Aynı zamanda bu coğrafi alan içerisinde ilkel çömlek yapımı, bronz işçiliği ve yazının kullanımı gibi konularda ilk dönem Çinlilerinin, diğer uygarlıklar ile iletişim içerisinde olduğu bilinmektedir.⁵²¹ Çin uygarlığı, her ne kadar dünyanın uygarlık kümelerinin uzağında kalan bir uygarlık olsa da kendi uygarlık sınırları içerisinde oluşturduğu kültürel ve siyasi birikim ile dünya insanlığı için büyük bir öneme sahiptir. Özellikle barut, pusula, kağıt, porselen gibi önemli buluşlar, Çin uygarlığının dünya insanlığına sunduğu değerlerin başında gelmektedir. Maddi değerlerin yanı sıra, manevi değerler ve felsefik değerler alanında da Çin uygarlığının dünya insanlığı için sunduğu önemli değerler bulunmaktadır. Konfüçyüs, Mozi ve Lau-tzu gibi şahsiyetler ve geliştirdikleri fikir akımları, Çin uygarlığının önemli değerleri olarak birçok uygarlığa tesir etmeyi başarmıştır.

Bu uygarlıkların başında ise İslam uygarlığı gelmektedir. İslam inancına sahip insanlar, Çinlilerden öğrendikleri teknik bilgiler sayesinde ilk kağıt fabrikasını MS 800'de Bağdat'ta oluşturmuşlardır. Batı toplumları ise kağıtla hemen hemen bu dönemden 400 yıl daha sonra tanışmıştır.⁵²² Bu önemli buluş sayesinde İslam dünyası bilim ve teknikte önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Avrupa toplumlarının, kilisenin etkisi ile oluşan skolastik felsefenin baskın yaşam şekli altında yaşamak zorunda olduğu dönemlerde İslam toplumları önemli bir bilim ve kültür merkezine dönüşmüştür. Bu önemli dönüşümün arka planında Müslümanlar ve Çinliler arasındaki kültür alışverişinin önemli bir etkisi vardır. Fakat tarihi seyir aynı çizgide ilerlememiştir. Daha sonraki dönemlerde Çinliler ve Müslümanlar arasındaki iletişim

⁵²⁰ Cosmo, **Ancient China and Its Enemies: The Rise of Nomadic Power in East Asian History**, s. 44.

⁵²¹ Martin Stuart-Fox, **A Short History of China and Southeast Asia: Tribute, Trade and Influence**, Allen & Unwin, Crows Nest, 2003, s. 9.

⁵²² Roger Garaudy, **İslam Dünyasının Yükseliş ve Çöküşleri**, Çev. Cemal Aydın, Timaş Yayınları, İstanbul, 2018, s. 52.

kesintiye uğramıştır. Böylece Müslüman dünyası için özellikle Türk tarihi için önemli bir uygarlık olan Çin uygarlığı yabancı bir uygarlığa dönüşmüştür.

İlk dönem Çin uygarlığı, çağın en önemli filozoflarından birisine sahiptir. Bu şahıs, MÖ 551'den 479'a kadar yaşayan, Batı'da Konfüçyüs olarak bilinen, Kung Fu-zi'dir. Konfüçyüs'ün Çin düşüncesine rasyonalizm, hümanizm, sosyal yaşam anlayışı ve politik konularda önemli katkıları olmuştur.⁵²³ Adeta bir yaşam felsefesini andıran Konfüçyüs'ün düşünceleri, Çinliler için hem bir hayat rehberi hem bir teolojik rehber hem de devlet ve toplum arasındaki ilişkileri düzenleyen bir fermana dönüşmüştür. Kısa sürede ünü Çin sınırlarını aşan Konfüçyüs ve Konfüçyanizm, Çin uygarlığının dünya insanlığına kazandırdığı önemli bir değer olmuştur.

Savaşlar, istilalar ve siyasi istikrarsızlık ile ilerleyen Çin, ilk defa Mançu Hanedanlığı ile istikrara kavuşmuştur. Qing Hanedanı, Çinliler için çok önemli olan iki şeyi yeniden kurmuştur: Birincisi, Çin İmparatorluğu'nun siyasi birliğini yeniden sağlamaktır. İkincisi, Çin kültür alanının politik birliğini sağlayarak Çin halkının kültürel konsantrasyonunu yeniden oluşturmak olmuştur.⁵²⁴ Bir toplumun yaşam felsefesi için en önemli değerlerden ikisi olan, siyasi ve kültürel bütünlük Qing Hanedanı tarafından sağlanmıştır. Çin İmparatorluğu bu dönemde ihtişamlı bir dönemi yaşamıştır. Sanayi Devrimi'ne kadar üstün bir uygarlık olarak yaşamayı sürdüren Çin İmparatorluğu, ne yazık ki Sanayi Devrimi'nin teknolojik ve ekonomik ivmesini yakalayamamıştır. Bu nedenle Batı uygarlığı karşısındaki üstünlüğünü kaybetmiştir. Bu tarihten sonra, İngilizler başta olmak üzere Batılı ülkeler tarafından Çin, açık bir pazar olarak görülmüştür. Açık bir pazar olmanın yanı sıra Çin İmparatorluğu, sömürge bir imparatorluğa dönüştürülmek istenmiştir. 19. Yüzyıl adeta Çin'in, Batılı ülkeler tarafından oluşturulan emperyalist politikaların nesnesi olduğu bir dönem olmuştur. Bu dönem içerisinde Çin halkında Batı'ya karşı bir yabancı düşmanlığı baş göstermiştir. Daha sonrasında ise Qing Hanedanlığı'nın Çin'e karşı yürütülen emperyalist politikalar karşısında üzerine düşeni yapamadığı düşüncesi ile hanedanlık karşıtı bir toplumsal algı oluşmaya başlamıştır.

Çin halkı, Batılı sömürgeci güçlerle mücadele ederken yanı başında yeni bir istilacı güç ile de mücadele etmek durumunda kalmıştır. Japon yayılcılığı, Çinliler için acı bir deneyim olmuştur. Japonların Çin toprakları üzerindeki her istilacı hareketi, Çin halkında keskin bir

⁵²³ Stuart-Fox, *A Short History of China and Southeast Asia: Tribute, Trade and Influence*, s. 11.

⁵²⁴ Stuart-Fox, *A Short History of China and Southeast Asia: Tribute, Trade and Influence*, s. 17.

milliyetçiliğin oluşmasına neden olmuştur. Çin milliyetçiliği, bu dönemlerde doruk noktasına ulaşmıştır.

Çin milliyetçiliğinin özünde, halkın değerlerini korumak, Çin topraklarını sömürülmekten kurtarmak ve Çin devletini tekrar o ihtişamlı dönemlerine ulaştırmak vardır. Bu dönem içinde Çin milliyetçiliğinin ötekisi ise Batılı ülkeler, onların emperyalist politikaları ve Japon yayılcılığı olmuştur. Çin milliyetçiliğinin en önemli tezi, yabancı düşmanlığıdır.

Çin halkının yaşadığı bu süreci iyi bilen Mao Zedong, 20. yüzyılın başlarında Çin halkı için önemli bir lidere dönüşmüştür. Çin kültürünü, Çin siyasetini ve Çin halkını yakından tanıyan Mao, diyalektik yeteneğinin kullanarak halkı için yeni bir ideoloji ve yeni bir devlet formülü ortaya koymuştur. Ortaya koyduğu tüm olgular için devrimin şart olduğunu belirten Mao, Çin halkı için kısa süre içerisinde önemli bir lidere dönüşmüştür. Mao, Çin komünist çevrelerinde herkesten çok daha etkiliydi. Devrimci Askeri Komite, Merkez Komitesi Siyasi Bürosu, Mali Komisyon, Örgütlenme Komitesi, Kamu Sağlık Komisyonu vb.⁵²⁵ Tüm siyasi ve idari yapılar üzerinde etkili olmuştur. Kurucusu olduğu ÇKP ile yola çıkan Mao, Çin halkı üzerinde parti kadroları sayesinde önemli bir kontrol mekanizması oluşturmuştur.

Mao'nun Çin halkı ile kurduğu diyalektik iletişimde tarih çok önemli bir rol almıştır. Çünkü Mao, büyük bir sosyal realitenin farkına varmıştır. Tarih hissi kesintisiz biçimde topluma hakim olursa tüm sonuçları ile geleceğin kökünü kazıya bilme imkanına sahiptir.⁵²⁶ Mao, Çin halkının ihtişamlı geçmişi ile Batılı ülkeler tarafından oluşturulmak istenen sömürü arasında bir tezatlık olduğunu Çin halkına anlatmıştır. Dönemin şartları içerisinde yaşanan olayları çözümleyen Mao, Çin halkı için tarih, gelecek ve özgürlük üzerine temellenmiş bir milliyetçilik anlayışı oluşturmuştur. Oluşturduğu bu milliyetçi hedefe, komünist ideoloji ve sosyalist toplum modeli ile ulaşabileceğini hep vurgulamıştır.

ÇKP, 1921 yılında kurulduktan sonra, 1923'e kadar hızla büyümüş ve 1923'te Sun Yat-sen'in Milliyetçi Hareket'i ile ilk birlikteliğini yapmıştır.⁵²⁷ Kısa süre içerisinde Çin siyasetinin en önemli aktörü olmaya çalışan Mao, Guomintang Hareketi'yle olan birlikteliğini sonlandırmıştır. Çin milliyetçiliğinin iki farklı yorumunu yapan Komünistler ve Milliyetçiler

⁵²⁵ Edgar Snov, *Çin Üzerinde Kızıl Yıldız*, Çev. Enis Esmer, Yordam Kitap, İstanbul, 2015, s. 116.

⁵²⁶ Friedrich Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine (Çağa Aykırı Düşünceler)*, Çev. Nejat Bozkurt, Say Yayınları, İstanbul, 2015, s. 93.

⁵²⁷ Snov, *Çin Üzerinde Kızıl Yıldız*, s. 123.

arasındaki mücadele uzunca bir dönem devam etmiştir. İç siyasi desteğin yanı sıra, her iki siyasi oluşum, dış destek de görmüştür. Emperyalist güçlerle mücadele etmek durumunda olan Çin halkı, bu bağlamda iç savaşlarla da boğuşmak durumunda kalmıştır.

Siyaset sahnesine çıktığı andan beri Çin toplumu için devrimin gerekli olduğunu vurgulayan Mao, devrim için gerekli metaforların neler olduğunu Çin halkına anlatmaya çalışmıştır. Özellikle Uzun Yürüyüş süreci bu noktada Mao'ya önemli bir fırsat sunmuştur.

Devrimlerin genel yapısına bakılacak olursa, sosyalist sistemin kurulması için devrimin gerekli olduğu, devrimlerin önemli taşıyıcısının sınıf mücadelesi olduğu ve Marx ve Engels'in devrimci şiddetin vazgeçilmez doktrininin, burjuva devlet ile alakalı olduğu⁵²⁸ görülmektedir. Bu sosyolojik ve ideolojik gerçekliğe inanan Mao, aynı bilincin Çin halkı tarafından da kabul edilmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu sebeple gerek devrim öncesinde gerekse devrim sonrası süreçte bu ideolojik bilinci hep canlı tutmaya çalışmıştır.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1 Ekim 1949'da ilan edilmesinin ardından Stalin, aralık ayında Moskova'da Mao ile bir araya gelmiştir. Konuştukları konuların başında Vietnam gelmiştir. Sovyet lideri, Vietnamlı Komünistlere yardım etmenin pratik kısmının öncelikle Çin'in bir sorumluluğu olduğunun altını çizmiştir.⁵²⁹ Çin Devrimi'nin başarısı, Çin'in Asya ülkeleri ile olan ilişkilerini baştan sona değiştirmiştir. Özellikle Asya ülkelerine komünizmi götürmek konusunda Stalin, Çin'e önemli bir görev vermiştir. Stalin, bu sayede Çin'in komünist bilincinin güçleneceğini ve Asya'da yeni komünist müttefikler edineceğini hesaplamıştır. Her ne kadar Mao ile arasında fikir ayrılıkları olsa da devrim sonrasındaki ilk yıllar Stalin ve Mao arasındaki diplomatik ilişkinin özünü bu bilinç oluşturmuştur.

Mao Zedong, yurtdışına ilk resmi ziyaretini Sovyetler Birliği'ne yapmıştır. 16 Aralık 1949'dan 17 Şubat 1950'ye kadar yaklaşık iki ay orada kalmıştır. Kaldığı süre boyunca Sovyet lideriyle özellikle iki ögeyi tartışmıştır: Birincisi, Çin Halk Cumhuriyeti'ne Sovyet yardımının derecesi ve şeklidir. İkincisi ise, Çin'in Asya'daki ve özellikle Güneydoğu Asya'daki yeni rolü olmuştur.⁵³⁰ Her iki konuda da kesin bir çerçeve çizilemese de özellikle Asya ülkeleri ile olan ilişkilerde Mao için bir yol haritası belirlenmiştir. Kısa süre sonra bu

⁵²⁸ Celalettin Güngör, **Devrim Kuramı: Bir Özgürlük Eşitlik Kardeşlik Yürüyüşü Üzerine**, Barış Kitabevi, Ankara, 2019, s. 19.

⁵²⁹ Mari Olsen, **Soviet-Vietnam Relations and the Role of China, 1949-64: Changing alliances**, Routledge, Abingdon, 2006, s. 13.

⁵³⁰ Olsen, **Soviet-Vietnam Relations and the Role of China, 1949-64: Changing alliances**, s. 14.

yol haritasını kabul etmediğini ve “Bağlantısızlar Hareketi”nin temelini atacağını ilan edecek olan Mao, o dönem için ilişkileri iyi tutmak adına olumlu tutumlar sergilemiştir.

Devrimin ilk yılları bu temelde geçmiştir. Sovyetler ile iyi ilişkiler kurmaya çalışan Mao, diğer taraftan Asya ülkeleri ile de iletişimini güçlendirmeye çalışmıştır. İlk dönemlerde Sovyet desteğinin etkisi oldukça iyi hissedilmiştir. Komünizmin Çin halkı tarafından tam anlamıyla kabul edilmesini Mao’dan çok Sovyetler istemiştir. Bunun için çetin bir mücadele verilmiştir. Çin teknolojik, kültürel, siyasi ve ekonomik alanda Sovyet deneyimi ve birikiminden yararlanmışır. Bu durumun etkisi kırsalda ve kentlerde hissedilmiştir.

Bilindiği üzere sosyalist Çin’de kentleşmenin üç aşaması farklı politik ekonomileri vurgulamaktadır. Birincisi, kırsal ve kentsel farklılıkları azaltmaya çalışmanın vurgulandığı Maoist dönemdir (1950–76). İkincisi, 1980’lerde zirveye ulaşan ancak günümüze kadar gelen kırsal kesimde küçük kasabaların büyümesine yol açan bir kırsal kentleşme evresi olmuştur. Üçüncüsü ise 1992’den bu yana artan bir önem kazanan sanayileşme merkezli kentleşme evresidir. Burada sunulan modelin, ulusal ekonominin mekansal değişimle ilişkisinin anlaşılmasına yardımcı olacak basitleştirilmiş bir kavramsal çerçeveyi temsil ettiği, ancak yine de kentleşme sürecini aydınlatmada yararlı olduğu vurgulanmıştır.⁵³¹ Sosyalist dönüşümün tam olarak özümsebilmesi için mekansal dönüşümlerin önemini vurgulamaya çalışan ÇKP, kurulduğu günden günümüze kadar Çin halkının sosyal yaşamı üzerinde de etki göstermiştir.

Çağdaş Çin’de gelişmenin özel bağlamının devletçi “yüksek modernizm” ile yerel tepkilerin daha karmaşık bir karışımını temsil ettiği, iddia edilmiştir. Bu pozisyon esasen Profesör Jae Ho Chung tarafından öne sürülen, devletçi paketlemenin kalkınma araştırmaları için çok önemli bir yaklaşım haline geldiği şeklindeki tezleri desteklemektedir. Bu da Çin’in kalkınma reformunun en başından beri merkezi otoritenin temsili ve yerel girişimlerin teşviki ile birlikte olduğu gerçeğini yansıtmaktadır.⁵³² Nihayetinde Sosyalist Çin’in ekonomik dönüşümünün merkezdeki ve yereldeki aktörler tarafından bir işbirliği süreci ile gerçekleştiği görülmektedir. Gerek sosyal düzenin kurulması gerek ekonomik sistemin şekillenmesinde gerekse de şehir yaşamında sosyalist ideolojinin yüksek derecede etkisi görülmüştür.

⁵³¹ T. G. McGee, George C. S. Lin, Andrew M. Marton, Mark Y. L. Wang and Jiaping Wu, **China’s Urban Space: Development under Market Socialism**, Routledge, Abingdon, 2007, s. 26.

⁵³² McGee, Lin, Marton, Wang and Wu, **China’s Urban Space: Development under Market Socialism**, s. 30.

Geleneksel Çin şehirciliği, Komünistlerin 1949’da iktidara gelmesinden sonra derin bir dönüşüme uğramıştır. Mao’nun devlet sosyalizmi döneminde şehirciliğin büyümesi ve dönüşümünde devletçi ideolojinin ve uygulamalarının oynadığı rol, en az onun kadar önemli olmuştur. Çin şehirleri, devletin sosyal ve politik kontrol gücünü kullanması için büyük idari merkezler olarak işlev görmeye devam etmiştir.⁵³³ Toplumun tüm yaşam alanına dahil olmaya çalışan ÇKP, Çin halkının yaşadığı mekanlardan edindikleri mesleklere ve toplumsal algılarına kadar tüm alanlarda etki gösterebilme çabası gütmüştür.

Mao sonrası dönem, Çin tarihi için önemli bir reform dönemi olarak adlandırılmıştır. Yapılan reformların etkisi ile özellikle ekonomik alanda önemli bir gelişme yaşanmıştır. Çin’in ekonomik büyümesi 1978’den 2008’e kadar Dünya Bankası tarafından “benzeri görülmemiş” ekonomik tarih olarak adlandırılmıştır.⁵³⁴ Devrim sonrasında üretim faktörlerinin kollektif hale getirilmesi, halkın çalışmaya ve üretmeye teşvik edilmesi, çalışabilecek nüfusun istihdamı ve Deng Şiaoping döneminde başlayan reform dönemi ile beraber Çin ekonomisinin dışa açılması, bu durumun temel nedenleri olmuştur.

Çalışmayı ve üretmeyi ulusal bir değer olarak kabul eden Çin halkı, devletiyle bir araya gelerek önemli bir üretim gücü haline gelmeye çalışmıştır. Toplumsal her alanda olduğu gibi üretim alanında da Çin halkının sahip olduğu ulusal bilincin etkisi görülmüştür. Kendisine yetebilen ve küresel güçler ile rekabet edebilecek bir ekonomi yaratmaya çalışan ÇHC, kısa süre içerisinde bu hedefine yaklaşmaya çalışmıştır.

Çin’in 2001 yılında WTO’ya (Dünya Ticaret Örgütü) katılımı komünist rejim tarafından Çin’in “Reform ve Açılma Süreci”nin üçüncü ve en yüksek aşaması olarak kabul edilmiştir. Çin’i ulusal bir zenginliğe götürmekle yükümlü olduğu iddia edilen siyasi kadro, akılcı bir seçim yapmıştır.⁵³⁵ Artan üretim kapasitesini dış pazarlara ulaştırma konusunda çeşitli sorunlar yaşayan Çin, bu tarihten sonra önemli bir rahatlama dönemine girmiştir. Resmi olarak küresel ekonomik sistemin bir parçası olan Çin, artık tüm kısıtlamalar ve kotaları geçebilme fırsatı bulmuştur. Böylece dünya insanlığının ihtiyaç duyduğu her türlü ürünü üretebilecek bir kapasiteye ulaşmaya çalışan Çin ekonomisi, daha uygun fiyatlarla dünya pazarına girmeyi hedeflemiştir.

⁵³³ McGee, Lin, Marton, Wang and Wu, **China’s Urban Space: Development under Market Socialism**, s. 33.

⁵³⁴ Jianyong Yue, **China’s Rise in the Age of Globalization: Myth or Reality?**, Palgrave Macmillan, London, 2018, s. 6.

⁵³⁵ Yue, **China’s Rise in the Age of Globalization: Myth or Reality**, s. 51.

Çin'in yaşamış olduğu bu siyasal ve toplumsal değişimin özünde birçok ulusal değer bulunduğundan daha önce bahsedilmişti. Çin'in sahip olduğu bu ulusal değerleri, sadece Çinli erkekler değil Çin kadını da oldukça iyi benimsemiştir. Devrim sürecinde ve devrim sonrasında Çin kadınının bu yöndeki olumlu katkısı önemli bir belirleyici olmuştur. Çinli aydın kadınlar için ilk Afyon Savaşı, büyük ölçüde şiir yoluyla ifade edilen yoğun bir siyasi katılım alanı olmuştur. Aydın Çinli kadınlar için afyon bağımlılığı, aile kaynaklarının tükenmesi ve güvenliğin azalması anlamına gelmiştir.⁵³⁶ Be nedenle uyuşturucu bağımlılığı ile mücadele edilmelidir. Çin kadını, halkın ulusal değerlerinin bu tür yapay yöntemlerle yok edilmeye çalışıldığını fark ederek, devrimci siyasal hareketlere destek vermiştir.

Tarihin her döneminde Çin kadını üretimin önemli bir ögesi olmuştur. Özellikle Çin'in 19. yüzyılda yaptığı antlaşmalar ile Çin limanları ve kentleri, kadınların çalışması için iyi fırsatlar sunmuştur. İş hayatına gittikçe daha fazla entegre olan Çin kadını, yeni tehlikelerle karşılaşmıştır. Çin'in sömürge bir ülke olması bu tehlikelerin en başında gelmiş, böylece Çinli kadınlar ne yapılması gerektiği hakkında yeni fikirler oluşturmuştur. Yapılan ticari antlaşmaların sayısı 1852'de açılan ilk beşten 1860'a kadar 19'a, yirminci yüzyılın başında 38'e kadar genişlemiştir.⁵³⁷ Yapılan her ticari antlaşmanın biraz daha fazla Çin halkını sömürüye ittiğini gören Çin kadını, bu teslimiyetçi düzene karşı mücadele etmek gerektiğini düşünerek devrimci hareketlere destek vermiştir.

Özellikle aydın Çinli kadınlar bu sürecin olgunlaşmasında hayati görevler üstlenmişlerdir. 1840'lardan başlayarak oluşan devrimin hazırlık sürecinde Çin kadınının önemli bir katkısı olmuştur. Devrimin ihtiyacı olan her alanda Çin kadını kendini göstermiştir. Tıpkı genç Çinli erkekler gibi genç Çinli kadınlar da ulusal değerler için savaşmaktan ve hayatını feda etmekten geri durmamıştır. Bu sayede devrimin ihtiyacı olan halk desteği büyük oranda sağlanmıştır.

Kadını-erkeği, yaşlısı-genci, topyekün Çin halkı, Çin'in ulusal değerleri için devrim sürecine hazırlanırken, Japonya'nın Çin toprakları üzerindeki hesapları Çin halkı için ayrı tetikleyici unsur olmuştur. Japonya, iyi örgütlenmiş uzun vadeli bir plandan değil, askeri ve siyasi liderliğin başarısızlığından dolayı, 1937'de Çin'i işgal etmiştir. Japon liderler ciddi yanlış hesaplamalar yapmıştır. Bunların en büyüğü ise Çin'in kararlılığını tanıyamamaktır.⁵³⁸

⁵³⁶ Gail Hershatter, **Women and China's Revolutions**, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2019, s. 27.

⁵³⁷ Hershatter, **Women and China's Revolutions**, s. 39.

⁵³⁸ Ezra F. Vogel, **China and Japan: Facing History**, The Belknap Press of Harvard University Press, London, 2019, s. 203.

İyi hesap edilmemiş, askeri ve siyasi liderlerin kaprisli tutumları nedeniyle oluşan Japon istilaları, Çin milliyetçiliğinin gelişimi adına, önemli bir unsur olmuştur. Yayılmacı tüm Japon saldırıları, Çin halkında Japonlara karşı büyük bir kin ve tepki oluşmasına neden olmuştur. Batılı ülkelerin emperyalist politikaları yetmezmiş gibi bir de Japon istilasını ile uğraşan Çin halkı, milliyetçilik düşüncesini yabancı düşmanlığı ile aynı anlamda kullanmaya başlamıştır.

Çin ve Japonya arasında 1911'den 1937'ye kadar devam eden savaş, iç düzeni ve diğer ülkelerle iyi ilişkileri sürdürmek için mücadele eden ancak askerlerine kaybeden siyasi liderlerin öyküsü, olmuştur.⁵³⁹ Japonlar istediği hedefe ulaşamamıştır. Fakat Çin tarihi ve Çin'in ulusal kimliği için önemli bir katkı sunmuşlardır. Japonların Çin toprakları üzerindeki istilacı politikaları, 1945 yılına kadar sürmüştür. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'nın sonucunu belirleyen hamlesi ile Japonya, ağır bir yara almıştır. Japonlar, hem Çin topraklarındaki emellerinden hem de diğer dış politik hesaplardan vaz geçerek iç sorunlar ile mücadele etmek durumunda kalmışlardır.

1945 sonrası dönem Japonya için acı bir süreci beraberinde getirmiştir. Hayalperest politikaların ve saldırgan dış politikanın hesabını Japonya halkı çok ağır ödemiştir. Bu tarihten sonraki dönem, Çin Devrimi'ne giden son düzlük olarak adlandırılabilir. Mao önderliğindeki Komünistler, 1945 ve 1949 yılları arasında devrime giden sürecin son rötuşlarını yapmışlardır. İç politikada ve dış politikada muhaliflerini bir şekilde geride bırakmayı başaran Komünistler, 1 Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu tüm dünyaya ilan etmişlerdir.

Çin'de ortaya çıkan 1949 yılındaki devrim hareketini, "Demokratik Halk Diktatörlüğü" olarak nitelemek mümkün görünmektedir.⁵⁴⁰ Devrimin demokratik bir yönü bulunmaktadır. Çünkü Mao ve komünist kadroların arkasında önemli bir halk desteği bulunmaktadır. Halk diktatörlüğü nitelendirmesinin özünde, devrimci kadroların muhalif yapılara fazla bir yaşam hakkı sunmamaları gelmektedir. Devrimi bir zafer, toplumun sosyalist dönüşümünü ise bir hedef olarak gören komünistler, bu temelde karşısına çıkan tüm muhalif yapılara karşı olabildiğince acımasız davranmışlardır. Özellikle, Kültür Devrimi ve Yüz Çiçek Açsın Yüz Fikir Yarışsın Kampanyası gibi iç politik adımlarda bu tür uygulamalara oldukça fazla rastlanmıştır.

⁵³⁹ Vogel, **China and Japan: Facing History**, s. 207.

⁵⁴⁰ Seçil Yiğın, **Çin Ekonomisi ve Dış Ticaret İlişkileri**, T.C. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009, s. 4.

Birçok özelliği ile özgün bir uygarlığa sahip olan Çin ulusu, dünya üzerinde İsa'dan evvel başlayıp, 20. yüzyıla kadar kesintisiz bir şekilde devam eden, merkezi yönetime çiftçi kazancını vergileme hakkı veren tek ulus olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır.⁵⁴¹ Devlet ve toplum ilişkisi adına, Çin ulusunun sahip olduğu bu özellik devlet, toplum ve üretim ilişkisinin ne kadar büyük bir düzen içinde işlendiğini göstermektedir. Tarihin her döneminde Çin Ordusu'nun üreticiyi koruma bilincinin altında da yine bu dürtü yatmaktadır. Çin felsefesinin üretim ve paylaşım konusuna verdiği değer ve bu değerın Çin halkı tarafından özümsemesi sonucunda toplum, devlet ve üretici arasında bir nizam ilişkisi oluşmuştur.

Uzun bir dönem bu ulusal temelde ilerleyen üretim anlayışı, ÇHC'de Mao sonrası devlet denetimli piyasa mekanizmasının yaygınlaşması ve sonrasında uygulanmaya konulan Maocu süreçten büyük derecede ayrışan ve "hareketsiz liberalleşme" olarak nitelenen bir sisteme dönüşmüştür.⁵⁴² 1980 dönemi sonrası gelişen bu anlayış, Deng Şiaoping'in iktidarı ile başlayan reform döneminin sonucudur. Resmi olarak her ne kadar sosyalist bir ülke olduğunu dile getirse de Çin, Mao sonrasından başlayarak oluşturduğu liberal politikalar sayesinde bugün kapitalist bir ülke olarak tanımlanabilir.

Birçok konuda olduğu gibi kapitalist bir ülke olma konusunda da Çin, farklı birtakım özelliklere sahiptir. Adeta sosyalizm ve kapitalizm arasında özgün bir ekonomik model oluşturmaya çalışan Çin, "kıızıl kapitalizm" kavramı ile ulusal bir ekonomi modeli oluşturmuştur. Bu ekonomik model sayesinde önemli bir ekonomik güç olmayı hedefleyen Çin, hem kendi bölgesinde hem de küresel ekonomik sistem içerisinde önemli bir aktör konumundadır.

1980 yılı sonrası planlı ekonomik sistemden piyasa odaklı bir ekonomik sisteme geçmeye çalışan Çin, aynı amacı taşıyan diğer devletlere kıyasla büyük kazançlar elde etmiştir. Böylelikle bu dönemi oldukça önemli bir şekilde sonlandırmıştır.⁵⁴³ Toplumsal birçok konuda uygulanan reformlar olumlu sonuçlar vermiştir. Özellikle ekonomik alanda uygulanan "Açık Kapı Politikası" ülke ekonomisinin gelişiminde önemli bir kilometre taşı olmuştur. ÇKP'nin bu süreçte oldukça belirgin bir etkisi olmuştur. Gerek iç politikada gerekse de dış politikada tutucu yönelimlerden uzak durularak günün küresel konjonktürüne uygun

⁵⁴¹ İbrahim Özmen ve Abdulkadir Buluş, "Başlangıçtan Devrime Çin'i Anlamak (Mı)?" **Medeniyet ve Toplum**, Bahar 2017, Cilt 1, Sayı 1, s. 10.

⁵⁴² Leyla Budak ve İlker Erdoğan, "1990 Sonrası Çin Halk Cumhuriyeti'nde Kitle İletişim Sistemi ve Temel Sorunlar", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 9, Bahar 2006/ 1, s. 110.

⁵⁴³ Mehmet Emin Timurtaş, "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Siyasi Geçmişinin Bugünkü Gelişim Sürecindeki Rolü", **Sakarya İktisat Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, 2018, s. 53.

politikalar oluşturulmuştur. Çin, özellikle planlı piyasa ekonomisinden açık piyasa ekonomisine geçiş sürecinde, önemli bir sınavı kayıpsız geçmeye çalışmıştır. Üretilen tüm politikaların fayda-maliyet analizi yapılmıştır. Tüm politikaların arka bahçesinde Çin'in ulusal kimliğinin ve kadim devlet geleneğinin önemli bir etkisi görülmüştür. Mao sonrası dönemde özellikle dış dünya ile ilişkilerde her ne kadar politik bir değişim yaşansa da Çin ulusal kimliği varlığını korumaya çalışmıştır.

Çin hakkında gelenekselleşmiş olan Batılı ya da Beyaz Adam'a olan güvensizlik düşüncesi geçtiğimiz yüzyılda yaşanan olaylara baktığımızda daha iyi kavranabilir.⁵⁴⁴ Özellikle Afyon Savaşları ile başlayıp devrime kadar devam eden süreç, bu durumu en iyi şekilde açıklar. Çin ulusal kimliğinin ve yabancı karşıtlığının özünde de yine bu tarihi sürecin oluşturduğu toplumsal algı bulunmaktadır. Bir var oluş mücadelesi vererek, sömürge olmamak için emperyalist güçlere karşı çetin bir mücadele veren Çin halkı, devrimle hedefine ulaşmaya çalışmıştır.

Yüzyıla yakın bir süre boyunca adeta var olma mücadelesi veren Çin halkı, milliyetçilik ideolojisi ile yoluna devam etmiştir. Özellikle Mao Zedong ve ÇKP bu milliyetçi bilinçten oldukça fazla istifade etmiştir. Savaşlara, isyanlara, devrimlere ve toplumsal gelişime neden olan bir ideoloji olarak Çin milliyetçiliği, Çin Halk Cumhuriyeti'nin bugünkü durumuna ulaşmasında hayati bir öneme sahiptir. 21. yüzyıla gelindiğinde gerek bölgesinde gerekse küresel sistem içerisinde önemli bir siyasi ve ekonomik güç olmaya çalışan Çin, bu ulusal kimliğini hala korumaktadır. Çin Devrimi'ni ve devrimden sonraki süreci verimli bir şekilde analiz edebilmek için Çin ulusal kimliğinin ciddi bir şekilde okunması gerekmektedir. İmparatorluk döneminden cumhuriyet dönemine ve oradan da küresel bir güç olmaya doğru gelişen bu süreçte, asıl olan Çin milliyetçiliğidir.

Mao'nun iktidar yılları boyunca Çin'de üretilen politikaların hem milliyetçi hem de diktatörce bir boyutu olduğu görülmüştür. İktidar bir taraftan halkın iktidarı olduğunu vurgulasa da diğer taraftan iktidar hep aynı kişiler elinde olmuştur. Bu sebeple Mao'nun kurmaya çalıştığı iktidar tipi, üstü kapalı bir diktatörlük anlayışını yansıtmaktadır. Halkın kamusal alanın sahibi olduğu vurgulansa da iktidar eliyle halkın belli noktalara doğru itildiği görülmüştür. İdeoloji adına toplumsal farklılıkları hor gören bir siyasal anlayışın hüküm sürdüğü anlaşılmıştır. Ortaya konulan bu siyasal anlayış, halkın özgür iradesi ile yönetime

⁵⁴⁴ Ali Erdinç, "Çin'in Tehdit Algısı, Güvenlik Stratejisi ve Avrasya", **Avrasya Dünyası**, Ekim 2017, Sayı 1, s. 80.

katılmasından ziyade, iktidarın fikirlerini benimseyerek özgürleşeceği düşüncesini temel almıştır.

Bu bağlamda, Mao ve Komünistlerin ortaya koyduğu milliyetçilik anlayışının ilkel bir milliyetçilik anlayışı olduğu görülmüştür. Kapsayıcı kültürel anlayışların yerine etnik temelde farklılıkları reddeden bir milliyetçilik tanımı yapılmıştır. Çin halkının değerleri temel alınırken farklı değerlere sahip etnik yapılara karşı ötekileştirici bir anlayış geliştirilmiştir. Bugüne gelindiğinde Çin toprakları üzerinde yaşanan etnik sorunları anlayabilmek için devrim sürecinde ortaya konan Çin milliyetçiliğinin özünü anlamamız gerekmektedir. İç politikada yaşanan sancılı süreçlere rağmen Çin, bugün küresel sistemin önemli bir parçası olmaya çalışmaktadır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle yok olan küresel dengenin kimler tarafından yeniden tesis edileceği sorusuna verilen yanıtlar değerlendirildiğinde, ABD, AB, Rusya ve Çin merkezli Uzak Doğu'nun ortaya çıktığı anlaşılmıştır.⁵⁴⁵ Çin, sahip olduğu teknolojik gelişim ve ucuz iş gücü sayesinde ekonomik bir atılım gerçekleştirerek, dünyanın iki büyük ekonomisinden biri olmayı başarmıştır. Çin'in yaşadığı ekonomik dönüşüm, dünya üzerindeki sermaye odaklarını harekete geçirmiştir. Özellikle 2000'li yıllar sonrasında Atlantik'ten Pasifiğe doğru kaymaya başlayan küresel sermayenin yeni konağı Çin olmuştur. Ulusal değerleri ile donatılmış bir siyasal sistemin üzerine, ulusal bir ekonomi modeli oluşturmaya çalışan Çin, küresel sermayenin yeni konağı olmaya gayret etmiştir. Kısa süre içerisinde ekonomik olarak önemli bir mesafe kat eden Çin, Ticaret Savaşları noktasında ABD ile karşı karşıya gelmiştir. Yaşanan bu çetin sürecin ardından önemli bir eşik olarak ticaret antlaşmaları kendini göstermiştir. Dünyanın iki büyük ekonomisi bir masa etrafında toplanarak küresel ekonomi için yeni kurallar oluşturmaya başlamışlardır.

2013 yılı sonrasında ise Çin'in dış ekonomik ilişkilerinde oldukça önemli bir bakış açısı değişimi yaşanmıştır. Çin hükümeti, "Artık ben Batı'yı finanse etmeyeceğim" söylemini kullanmaya başlamıştır.⁵⁴⁶ Çin'in bu ticari hamleyi yapmaktaki temel amacı, mevcut finansal kaynakları ile Batılı ülkeleri finanse etmek yerine, Çin topraklarında üretim odaklı yatırım hamlelerini çoğaltmak vardır.

⁵⁴⁵ Mahir Kaynak, **DEVİRİYE- Orta Doğu'da Siren Sesleri**, Truva Yayınları, İstanbul, 2006, s. 223.

⁵⁴⁶ Cemil Ertem- Markar Esayan, **Dünyayı Durduran Altmış Gün-Meydan, Darbe, Demokrasi**, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 18.

Bugün için her iki tarafa da (ABD ve Çin) ağır yükümlülükler yükleyen küresel bir ekonomik sistem mevcuttur. Bu sebeple bu iki büyük ekonominin çatışma yerine uzlaşmayı zorunlu görmek gibi bir durum ile karşılaştıkları ortadadır. Örnek olarak Çin, mallarını Amerikan pazarına satmazsa ekonomisi büyük zarar görebilir, ama Amerika bu değişime ayak uydurmakta daha çok zorlanabilir.⁵⁴⁷ Çin malları için başka pazarların düşünülebilmesi belki olağan gibi görülse de ABD ve Avrupa pazarının yerine geçecek bir tedarikçi bulmasının daha uzun bir zaman alacağı düşünülmektedir.

Çin Halk Cumhuriyeti, 21. yüzyılın artık önemli bir aktörüdür. Bu durumun özünde ise Çin ulusal kimliği ve Çin'in milliyetçi tutumunun gerek kendi topraklarında gerekse de uluslararası arenada ortaya koyduğu politikalar bulunmaktadır. Bu bağlamda, önemli gerçeklik, Mao'nun Çin halkı için büyük bir hayal kurduğu ve bu uğurda mücadele ettiği gerçeğidir. Mao'nun kurmuş olduğu bu hayale, More'un gözünden bakabilirsek, Mao'nun mücadelesi daha kolay anlaşılabilir:

Çaresizliğin verdiği cesaretle çatışma yaratmaya meyilli olanlar kimlerdir? Elbette kaybedecek hiçbir şeyi olmayıp aksine o kargaşada kazanç sağlamayı umanlar.⁵⁴⁸

⁵⁴⁷ Kaynak, **DEVİRİYE- Orta Doğu'da Siren Sesleri**, s. 42.

⁵⁴⁸ Thomas More, **Ütopya**, Çev. Merve Çam, Panama Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 43.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Ablet, Alimcan, **Çin'in Dış Politikalarına Farklı Alanlardan Bakış**, Astana Yayınları, Ankara, 2021.

Amoah, Michael, **Nationalizm, Globalizm and Africa**, Palgrave Macmillan, New York, 2011.

A. Elman, Benjamin, **A Cultural History of Modern Science in China**, Harvard University Press, London, 2008.

Anderson, Benedict, **Hayali Cemaatler**, Çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul, 2017.

Angang, Hu, **Çin Komünist Partisi Nasıl Yönetiliyor**, Çev. Daniyar Kassymov, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2016.

Arıboğan, Deniz Ülke, **Tarihin Sonundan Barışın Sonuna- Terörizmi Anlamak ve Anlamlandırmak**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2003.

Arsstrong, John, **Nations Before Nationalism**, The University of North Caroline Press, Caroline, 1982.

Bartke, Wolfgang- Peter Schier, **China's New Party Leadership: Biographies and Analysis of the Twelfth Central Committee of the Chinese Communist Party**, Palgrave Macmillan, London, 1985.

Balibar, Etienne, **Ulus Biçimi: Tarih ve İdeoloji**, Der. I. Wallerstain, Metis Yayınları, İstanbul, 1991.

Breuilly, John, **Approaches to Nationalism**, Der. G. Balakrishman, Mapping the Nation, Londra&New York: Verso, 1990.

Brooman, Josh, **China Since 1900**, Longman Twentieth Century History Series, Addison, Wesley Pub (Sd), 1990.

Brown, Archie, **The Rise and Fall of Communism**, HarperCollins e-books, 2009.

Brown, Kerry, **China's Dream: The Culture of Chinese Communism and the Secret Sources of Its Power**, Polity Press, Cambridge, 2018.

Brown, Jeremy- Johnson, Matthew D., **Maoism at the Grassroots: Everyday Life in China's Era of High Socialism**, Harvard University Press, Cambridge, 2015.

Birrell, Anne, **Çin Mitleri**, Çev. Melisa Pancar, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2016.

Blasko, Dennis J., **The Chinese Army Today: Tradition and Transformation for the 21st Century**, Routledge, New York, 2006.

Blanchette, Jude, **China's New Red Guards: The Return of Radicalism and the Rebirth of Mao Zedong**, Oxford University Press, New York, 2019.

Bjorksten, Johan, **Learn to Write Chinese Characters**, Yale University Press, New Haven and London, 1994.

Bucknall, Kevin Barry, **Cinese Business Etiquette and Culture**, Boson Books, Raleigh, 1999.

Blunden, Caroline ve Elvin, Mark, **Çin, Atlash Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi VII. Cilt**, Çev. Selçuk Esenbel- Levent Köker, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989.

Carr, Edward Hallett, **Milliyetçilik ve Sonrası**, Çev. Osman Akınbay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Çağatay, Soner, **Islam, Secularism and Nationalism in Modern Turkey**, Routledge, New York, 2006.

Çaha, Ömer, **Bitmeyen Beraberlik- Modern Dünyada Din ve Devlet**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008.

Cappelletti, Alessandra, **Socio-Economic Development in Xinjiang Uyghur Autonomous Region: Disparities and Power Struggle in China's North-West**, Palgrave Macmillan, Singapore, 2020.

Cheek, Timothy, **Mao Zedong and China's Revolutions- A Brief History with Documents**, Palgrave, New York, 2002.

Collier, Martin -Rosemary Rees, **China 1900-76**, Heinemann, Edinburgh, 2006.

Cosmo, Nicola Di, **Ancient China and Its Enemies: The Rise of Nomadic Power in East Asian History**, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.

Chen, Ping, **Modern Chinese: History and Sociolinguistics**, Cambridge University Press, 1999.

Cheng, Shi, **China's Rural Industrialization Policy: Growing under Orders since 1949**, Palgrave Macmillan, New York, 2006.

Chun, Lin, **China and Global Capitalism Reflections on Marxism, History and Contemporary Politics**, Palgrave Macmillan, New York, 2013.

Culp, Robert, **The Power of Print in Modern China: Intellectuals and Industrial Publishing from the End of Empire to Maoist State Socialism**, Columbia University Press, New York, 2019.

D. Smith, Anthony, **Milliyetçilik**, Çev. Ümit Hüsrev Yolsal, Atıf Yayınları, Ankara, 2013.

D. Smith, Anthony, **Ulusların Etnik Kökeni**, Çev. S. Bayramoğlu, H. Kendir, Dost Kitapevi, Ankara, 2002.

Davis, Edited by Edward L., **Encyclopedia Of Contemporary Chinese Culture**, Routledge, New York, 2005.

Daye, Zhang, **The World of a Tiny Insect: A Memoir of the Taiping Rebellion and Its Aftermath**, University of Washington Press, Seattle and London, 2013.

Doyle, Don H. and Marco Antonia Pamplona, **Nationalism in The New World**, The University Of Georgia Press, London, 2006.

Dillon, Michael, **Modernleşen Çin'in Tarihi**, Çev. Eylem Ümit Atılğan, Aydın Atılğan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Dillon, Michael, **Contemporary China – An Introduction**, Routledge, New York, 2009.

Ding, X. L., **The Decline of Communism in China: Legitimacy Crisis, 1977-1989**, Cambridge University Press, New York, 1994.

Dumbaugh, Kerry, **China's Foreign Policy: What Does It Mean for U.S. Global Interest?**, Congressional Research Service, The Library of Congress, 101 Independence Ave, SE, Washington, DC, 20540-7500, July 18, 2008.

Duggan, Niall, **Competition and Compromise among Chinese Actors in Africa: A Bureaucratic Politics Study of Chinese Foreign Policy Actors**, Springer Singapore; Palgrave Macmillan, Singapore, 2020.

Elliott, Cindy Jenson-, **Ancient Chinese Dynasties**, Reference Point Press, San Diego, 2014.

Ertem, Cemil- Esayan, Markar, **Dünyayı Durduran Altmış Gün-Meydan, Darbe, Demokrasi**, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2013.

Erisman, Poster, **Alibaba'nın Dünyası**, Çev. Nilgül Özbörek, Martı Yayıncılık, İstanbul, 2019.

Esherick, Joseph W., **The Origins of the Boxer Uprising**, University of California Press, California, 1987.

Edited by Thomas W. Robinson and David Shambaugh, **Chinese Foreign Policy: Theory and Practice**, Clarendon Press, New York, 1994.

Edited by Kjeld Erik Brodsgaard and Zheng Yongnian, **The Chinese Communist Party in Reform**, Routledge, New York, 2006.

Edited by Wen-Shing Tseng and David Y. H. Wu, **Chinese Culture and Mental Health**, Academic Press, INC., Florida, 1985.

Edited by Amy Olberding and Philip J. Ivanhoe, **Mortality in Traditional Chinese Thought**, State University of New York Press, Albany, 2011.

Edt. Michael Keith, Scott Lash, Jakob Arnoldi and Tyler Rooker, **China Constructing Capitalism: Economic life and urban change**, Routledge, New York, 2014.

Edited by Ka Zeng, **China's Foreign Trade Policy: The New Constituencies**, Routledge, Madison, 2007.

Ed. Murat Yorulmaz, Serdar Yılmaz, **Avrasya Denkleminde Rusya-Çin Rekabeti**, Astana Yayınları, Ankara, 2021.

Faure, David, **China and Capitalism: A History of Business Enterprise in Modern China**, Hong Kong University Press, Hong Kong, 2006.

Feng, Huiyun, **Chinese Strategic Culture and Foreign Policy Decision-Making: Confucianism, Leadership and War**, Routledge, New York, 2007.

Forces, Ground, **The Chinese People's Liberation Army Since 1949**, Osprey Publishing, 2012.

Gatu, Dagfinn, **Village China at War The Impact of Resistance to Japan, 1937–1945**, Nias Press, Copenhagen S, Denmark, 2008.

Garaudy, Roger, **Yobazlıklar**, Çev. Cemal Aydın, Timaş Yayınları, İstanbul, 2018.

Garaudy, Roger, **İslam Dünyasının Yükseliş ve Çöküşleri**, Çev. Cemal Aydın, Timaş Yayınları, İstanbul, 2018.

Gellner, Ernest, **Milliyetçiliğe Bakmak**, Çev. S. Coşar, S. Özertürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

Gellner, Ernest, **Nations and Nationalisms**, Oxford Blackwell, New York, 1983.

Gellner, Ernest, **Thought and Change**, University of Chicago Press, Chicago, 1978.

Gries, Peter Hays, **China's New Nationalism; Pride, Politics and Diplomacy**, University of California Press, California, 2004.

Grice, Francis, **The Myth of Mao Zedong and Modern Insurgency**, Palgrave Macmillan, Westminster, 2019.

Groot, Gerry, **Managing Transitions: The Chinese Communist Party, United Front Work, Corporatism and Hegemony**, Routledge, New York, 2003.

Goodman, David S. G. And Gerald Segal, **China Deconstruct: Politics, Trade and Regionalism**, Routledge, London, 1994.

Gökalp, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, Haz. Salim Çonoğlu, Ötüken, Ankara-Matbuat ve İstihbarat Matbaası, 1339 [1923].

Güngör, Celalettin, **Devrim Kuramı: Bir Özgürlük Eşitlik Kardeşlik Yürüyüşü Üzerine**, Barış Kitabevi, Ankara, 2019.

Grosby, Steven, **Nationalism: A Very Short Introduction**, Oxford University Press, Oxford, 2005.

Hammond, Kenneth J., **From Yao to Mao: 5000 Years of Chinese History Part I**, The Teaching Company Limited Partnership, Mexico City, 2004.

Harris, Nigel, **The Mandate of Heaven Marx and Mao in Modern China**, Haymarket Books, Chicago, 2015.

Hanioğlu, M. Sükrü, **Turkey Beyond Nationalism; Towards Post- Identities**, Der.Hans-Lukas Kieser, I.B. Tauris, New York, 1990.

Hançerlioğlu, Orhan, **Felsefe Ansiklopedisi (6. Cilt)**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1985.

Heath, Ian- Perry, Michael, **The Taiping Rebellion 1851-66**, Osprey Publishing, London, 2010.

Heywood, Andrew, **Küresel Siyaset**, Çev. N. Uslu, H. Özdemir, Adres Yayınları, Ankara, 2013.

Hershatter, Gail, **Women and China's Revolutions**, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2019.

Hobsbawn, E. J., **1780' den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik**, Çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993.

Hobsbawn, E.J., **Milletler ve Milliyetçilik**, Ayrıntı yayınları, İstanbul, 2010.

Hodge, Author(s): Bob, **The Politics of Chinese Language and Culture: The Art of Reading Dragons (Culture and Communication in Asia)**, Routledge, London and New York, 1998.

Hodous, Levis, **Konfiçyüz Dini**, Çev. Günay Tümer, The Great Religions Of The Modern World, Der. Edward J. Jurji, Princeton, New Jersey, 1947.

Huang, Jing, **Factionalism in Chinese Communist Politics**, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.

Hume, David, Eugene F. Miller (editor), **Essays: Moral, Political, and Literary**, Liberty Fund, Indiana, 1985.

Kampen, Thomas, **Mao Zedong, Zhou Enlai and The Evolution of The Chinese Communist Leadership**, NIAS Publishing Nordic Institute of Asian Studies, Copenhagen, 2000.

Karpat, Kemal H., **Osmanlı'dan Günümüze Orta Doğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik**, Çev. Recep Boztemur, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

Karl, Rebecca E., **Mao Zedong and China in The Twentieth-Century World: A Concise History**, Duke University Press, Durham and London, 2010.

Karlık, Abdürreşit Celil, **Çinlilik ve Çin'de Ötekiler**, Atlas Yayınları, Ankara, 2019.

Kaynak, Mahir, **DEVİRİYE- Orta Doğu'da Siren Sesleri**, Truva Yayınları, İstanbul, 2006.

Keyman, E. Fuat- Ş. Gümüştü, **Democracy, Identity and Foreign Policy; Hegemony Through Transformation**, Palgrave Macmillan, New York, 2014.

Keay, John, **China a History**, Persuesbooks, New York, 2009.

Keping, Yu, **Democracy is a Good Thing- Essays on Politics, Society and Culture in Contemporary China**, Brookings Institution Press, Washington, D.C, 2009.

Knight, Nick, **Marxist Philosophy in China: From Qu Qiubai to Mao Zedong, 1923—1945**, Springer, Dordrecht, 2005.

Kuiper, Kathleen, **The Culture of China**, Britannica Educational Publishing, New York, 2011.

Kuhn, Philip A., **Rebellion and Its Enemies in Late Imperial China -Militaryization and Social Structure 1796-1864**, Harvard University Press, Massachusetts, 1971.

Landsberg, Martin Hard- Paul Burkett, **Küresel Çatışmanın Yeni Aktörü Çin ve Sosyalizm**, Çev. Emre Balıkçı, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Lawrance, Alan, **Mao Zedong: A Bibliography (Bibliographies of World Leaders)**, Greenwood Press, London, 1991.

Lanteigne, Marc, **Chinese Foreign Policy: An Introduction**, Routledge, Abingdon, 2009.

Lewis, Mark Edward, **The Early Chinese Empires Qin and Han**, Harvard University Press, London, 2007.

Leese, Daniel, **Mao cult: rhetoric and ritual in China's Cultural Revolution**, Cambridge University Press, New York, 2013.

Leoussi, Athena S., **Nationalism and Classicism: The Classical Body as National Symbol in Nineteenth – Century England and France**, Palgrave Macmillan, London, 1998.

Liqun, Zhu, **China's Foreign Policy Debates**, European Union Institute For Security Studies, Paris, September 2010.

Li, Xiaobing, **A History of the Modern Chinese Army**, The University Press of Kentucky, Kentucky, 2007.

Loh, Christine, **Underground Front: The Chinese Communist Party in Hong Kong**, Hong Kong University Press, Hong Kong, 2010.

Losurda, Domeniko, **Tarihten Kaçış: Günümüzde Rus ve Çin Devrimleri**, Çev. Coşkun Erdemir, Yordam Kitap, İstanbul, 2017.

Lubell, Pamela, **The Chinese Communist Party and the Cultural Revolution -The Case of the Sixty-One Renegades**, Palgrave Macmillan, Hampshire, 2002.

Lü, Xiaobo, **Cadres and Corruption: The Organizational Involution of The Chinese Communist Party**, Stanford University Press, California, 2002.

Lynch, Michael, **China 1839-1997**, Hodder Education, London, 2016.

Lynch, Daniel C., **China's Futures- PRC: Elites Debate Economics, Politics and Foreign Policy**, Stanford University Press, Stanford, 2015.

Macola, Giacomo, **Liberal Nationalism in Central Africa: A Biography of Harry Mwaanga Nkumbula**, Palgrave Macmillan, New York, 2010.

Mackerras, Colin with Donald H. McMillen and Andrew Watson, **Dictionary of the Politics of the People's Republic of China**, Routledge, London and New York, 1998.

Makeham, John, **New Confucianism: A Critical Examination**, Palgrave Macmillan, New York, 2003.

Marx, Karl- Friedrich Engels, **Komünist Manifesto**, Çev. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.

- McGee, T. G., George C. S. Lin, Andrew M. Marton, Mark Y. L. Wang and Jiaping Wu, **China's Urban Space: Development under Market Socialism**, Routledge, Abingdon, 2007.
- Meisner, Maurice, **Mao Zedong- A Political and Intellectual Portrait**, Polity Press, Cambridge, 2007.
- Mohapatra, A. Ranjan, **Budizm**, Philosophy of Religion an Approach to World Religions, India, 1990, s.170, Çev. Hidayet Işık, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 16, sayı. 16, May. 2003.
- Moore, Margaret, **The Ethics of Nationalism**, Oxford University Press, New York, 2004.
- More, Thomas, **Ütopya**, Çev. Merve Çam, Panama Yayıncılık, Ankara, 2020.
- Mittler, Rana, **Modern Çin**, Çev. İnci Öztürk, Dost Kitap Evi Yayınları, Ankara, 2008.
- Mitter, Rana, **The Manchurian Myth-Nationalism, Resistance, and Collaboration in Modern China**, University of California Press, California, 2000.
- Ming, Ku Hung, **Çin Halkının Zihniyeti**, Çev. Hanife Güven, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2003.
- Naathans, Eli, **The Politics of Citizenship in Germany: Ethnicity, Utility and Nationalism**, Berg Publishers, New York, 2004.
- Nietzsche, Friedrich, **Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine (Çağa Aykırı Düşünceler)**, Çev. Nejat Bozkurt, Say Yayınları, İstanbul, 2015.
- O'brien, Kevin J.- Lianjiang Li, **Rightful Resistance in Rural China**, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.
- Olsen, Mari, **Soviet-Vietnam Relations and the Role of China, 1949-64: Changing alliances**, Routledge, Abingdon, 2006.
- Ortaylı, İlber, **Tarihimiz ve Biz**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008.
- Özkırımlı, Umut, **Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Perkins, Dorothy, **Encyclopedia of China-The Essential Reference to China, Its History and Culture**, A Roundtable Press Book, New York, 2013.
- Ping, Hu, **The Thought Remolding Campaign of the Chinese Communist Party-state**, Translated by Philip F. Williams and Yenna Wu, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2012.

Perrolle, Pierre M., **Fundamentals of the Chinese Communist Party**, Routledge, New York, 2018.

Rangelov, Iavor, **Nationalizm and Rule of Law**, Cambridge University Press, New York, 2014.

Reilly, Thomas H., **The Taiping Heavenly Kingdom- Rebellion and The Blasphemy of Empire**, University of Washington Press, Seattle and London, 2004.

Renan, Ernest, **Ulus Nedir?** Çev. Gökçe Yavaş, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Rocca, Jean-Louis, **A Sociology of Modern China**, Oxford University Press, Oxford, 2015.

Roskin, Michael G., **Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür**, Çev. Bahattin Seçilmişoğlu, Liberte Yayınları, Ankara, 2016.

Rossabi, Morris, **A History of China**, Blackwell Publishing, Oxford, 2014.

Saich, Tony, **China: Politics and Government**, The Macmillan Press Ltd, London and Basingstoke, 1981.

Samolin, William, **East Turkistan To The Twelfth Century: A Brief Political Survey**, Mouton & Co., Hague, 1964.

Sarısır, Serdar, **Milliyetçi Çin'in Birleşmiş Milletler' deki Konumu ve Türkiye (1960-1970)**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Asya -Pasifik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, APAM Yayınları, Ankara, 2019.

Schoppa, R. Keith, **Twentieth Century China -A History in Documents**, Oxford University Press, 2004.

Shih, Chih-yu, **Navigating Sovereignty World Politics Lost in China**, Palgrave Macmillan, New York, 2003.

Short, Philip, **Mao- Bir Yaşam**, Çev. Yavuz Alogan, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007.

Slavicek, Louise Chipley, **The Chinese Cultural Revolution**, Infobase Publishing, New York, 2010.

Snov, Edgar, **Çin Üzerinde Kızıl Yıldız**, Çev. Enis Esmer, Yordam Kitap, İstanbul, 2015.

Spence, Jonathan D., **The Search For Modern China**, W.W. Norton & Company, New York, 1990.

Spence, Jonathan, **Mao**, Weidenfeld & Nicolson, London, 1999.

Stuart-Fox, Martin, **A Short History of China and Southeast Asia: Tribute, Trade and Influence**, Allen & Unwin, Crows Nest, 2003.

Sullivan, Lawrence R., **Historical Dictionary of the Chinese Communist Party**, The Scarecrow Press, Toronto, 2012.

Suyin, Han, **Sabah Tufanı II (Kuledeki Rüzgâr): Mao Zedung ve Çin Devrimi 1949-1975**, Çev. M. Kürşat Bozkurt, Berfin Yayınları, İstanbul, 1999.

Suzuki, Daisetz Teitaro, **Çin Felsefesi Tarihi**, Çev. Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, Ankara, 2012.

Tarhan, Nevzat, Serdar Nurmedov, **Bağımlılık**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2018.

Thompson, Larry Clinton, **William Scott Ament and the Boxer Rebellion- Heroism, Hubris and the Ideal Missionary**, McFarland & Company, Inc., Publishers, North Carolina, 2009.

Tibi, Bessam, **Arap Milliyetçiliği**, Çev. Taşkın Temiz, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1998.

Tural, Murat, **Orta Çağ'da İslam'ın Kılıcı ve Hristiyanlığın Çekici- Selçuklular ve Franklar**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2020.

Tuten, Frederic, **The Adventures of Mao on the Long March**, A New Directions Publishing, 2005.

Tzu, Sun, **Savaş Sanatı**, Çev. Mehmet Ortaç, Ren Kitap, İstanbul, 2020.

Tsai, Lily L., **Accountability Without Democracy: Solidary Groups and Public Goods Provision in Rural China**, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.

Vogel, Ezra F., **China and Japan: Facing History**, The Belknap Press of Harvard University Press, London, 2019.

Yan, Mo, **Kızıl Darı Tarlaları**, Çev. Erdem Kurtuldu, Can Yayınları, İstanbul, 2013.

Yu-Lan, Fung, **Çin Felsefesi Tarihi**, Çev. Fuat Aydın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.

Yue, Jianyong, **China's Rise in the Age of Globalization: Myth or Reality?**, Palgrave Macmillan, London, 2018.

Yoshihiro, Ishikawa, **The Formation of The Chinese Communist Party**, Translated By Joshua A. Fogel, Columbia University Press, New York, 2013.

Qiang, Ning, **Art, Religion and Politics in Medieval China**, University of Hawai'i Press, Canada, 2004.

Utley, Freda, **China at War**, Faber and Faber Ltd, London, 1939.

Walter, Carl E. and Fraser J. T. Howie, **RED CAPITALISM -The Fragile Financial Foundation of China's Extraordinary Rise**, John Wiley & Sons Singapore Pte. Ltd, Solaris South Tower, Singapore, 2011.

Wasserstrom, Jeffrey N., **China in The 21st Century What Everyone Needs to Know**, Oxford University Press, Oxford, 2010.

Wasserstrom, Jeffrey N., **The Oxford Illustrated History of Modern China**, Oxford University Press, Oxford, 2016.

Weber, Max, **Modern Kentin Oluşumu**, Yarın Yayınları, İstanbul, 2015.

White, Joshua Searle- **The Psychology of Natiomnalism**, Palgrave Macmillan, New York, 2001.

Williams, Alan, **Contemporary Issues Shaping China's Civil Aviation Policy**, Ashgate Publishing Company, Farnham, 2009.

Wright, David Curtis, **The History of China**, Greenwood, Santa Barbara, 1960.

Weghaupt, Harald, **Jeopolitik Aynada "Orta İmparatorluk"**, Çev. A. Altay Ünaltay, Uzak ve Eski Komşumuz Çin, Der. Yılmaz Tezkan, Ülke Kitapları, Ankara, 2002.

Zhang, Li and Aihwa Ong, **Privatizing China Socialism from Afar**, Cornell University Press, Ithaca and London, 2008.

Zedung, Mao, **Felsefi Yazılar**, Çev. Yankı Deniz Tan, Sinan Jabban, Patika Kitap, İstanbul, 2013.

Zedung, Mao, **Pratik ve Çelişki Üzerine**, Çev. Ahmet Kırmızıgül, Sun. Slovoj Zizek, Epos Yayınları, Ankara, 2008.

Zedong, Mao, **Mao Zedong on Diplomacy**, Foreign Languages Press, Beijing, 1998.

Zeng, Jinghan, **The Chinese Communist Party's Capacity to Rule- Ideology, Legitimacy and Party Cohesion**, Palgrave Macmillan, Hampshire, 2016.

Zhang, Yongjin and Greg Austin, **Power and Responsibility in Chinese Foreign Policy**, Australian National University press, Canberra, 2013.

Xun, Zhou, **The Great Famine in China, 1958–1962- A Documentary History**, Yale University Press, New Haven & London, 2012.

Makaleler ve Tezler

Açıkgöz, Ali, “Uygur Kimliğinin Oluşumunda Din Faktörü”, **Asia Minor Studies**, 4 (8), ss. 1-7.

Adilijiang, Aierken, **1908 Jön Türk Devrimi ile 1911 Çin Devrimi'nin Karşılıklı Analizi**, T.C. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Alagöz, Emine Akçadağ, **Yükselen Güç Çin'in Dünden Bugüne Dış Politika Analizi**, <http://www.bilgesam.org.>, (31.08.2019).

Akıncı, Abdulvahap, “Milliyetçilik Kuramları”, **C.Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi**, cilt 15, Sayı 1, 2014, ss. 131-150.

Akıncı, Abdulvahap, “Osmanlı Devleti'nde Milli Kimlik İnşasında Okul”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 19, 2014, ss. 1-24.

Akıncı, Abdulvahap, “Osmanlı-Türk Milli Kimliğinin Oluşmasında Rusya Türkleri, Göçler ve Türkoloji Çalışmalarının Rolü”, **Akademik Bakış Dergisi**, sayı 38, 2013, ss. 1-18.

Akçadağ, Emine, “Yumuşak Güç Japonya'nın Sert Güç Arayışları”, **Bilge Strateji**, Cilt 2, Sayı 3, Güz 2010, ss. 1-28.

Aktürk, Şener, “Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-Etnili, Çok-Etnili ve Gayri Etnik Rejimler”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, ISSN:1303-7242, Sayı: 38, ss. 23-53.

Alkan, M. Nail, “Avrupa’da Yükselen Irkçılık: Pegida Örneği”, **Akademik Bakış**, Cilt 8, Sayı16, Yaz 2015, ss. 275-289.

Aydın, Gülşen Şeker- Yüce, Müge, “Baskıcı ve Dışlayıcı Han Milliyetçiliğinin Doğu Türkistan (Sincan Uygur Özerk Bölgesi)’da Yansımaları”, **MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 9 / 4 (Ekim 2020), ss. 2668-2682.

Bekcan, Umut, “Sovyet- Çin Uyuşmazlığını Anlamak: 20. Kongreden 1963 Parti Mektuplarına”, **The Turkish Yearbook of International Relations**, Volume 49, 2018, ss. 89-115.

Bekcan, Umut, “Gönülsüz Muhabbetten Dostluğa: 1949 Çin Devrimi ile Birlikte Sovyetler Birliği – Çin Komünist Partisi/ Çin Halk Cumhuriyeti’nin Değişen Yüzü”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 26, Ocak 2017, ss. 371-387.

Berry, Nikolas, Çin Emperyalist Bir Devlet Değildir, **Uzak ve Eski Komşumuz Çin**, Der. Yılmaz Tezkan, Ülke Kitapları, İstanbul, 2002.

Bernstein, Thomas P., “Mao Zedong and Famine Of 1959-1960: A Study in Wilfulness”, **The China Quarterly**, 186, 2006, ss. 421-445.

Bian, Yanjie, Xiaoling Shu, John R. Logan, “Communist Party Membership and Regime Dynamic in China”, **Social Forces**, 79: 3, March 2011, ss. 805-841.

Bilgin, Hasan, **Stratejik Açıdan Çin’in Dünü ve Bugünü**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 2008.

Budak, Leyla ve İlker Erdoğan, “1990 Sonrası Çin Halk Cumhuriyeti’nde Kitle İletişim Sistemi ve Temel Sorunlar”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 9, Bahar 2006/ 1, ss. 109-123.

Boardman, Eugene P., “Christian Influence upon the Ideology of the Taiping Rebellion”, **The Journal of Asian Studies**, 10.2 (1951), ss. 115-124.

Boztaş, Asena, Birinci Dünyanın Üçüncü Dünya Ekonomileri Üzerindeki Küresel Savaşı, <http://www.tasam.org.tr>, (15.11.2020).

Calhoun, Craig, “Nationalizm and Ethnicity”, **Annuel Review of Sociology**, 1993, 19. 1.

Çalık, Ümit, “Çin Ekonomisi (Mao ve Mao Sonrası Dönem)”, **Liberal Düşünce**, Yıl 16, Sayı 64, Güz 2011, ss. 185-206.

Çalışkan, Zeynep, **Çin’in Askeri Reformları ve Küresel Siyaset**, <http://www.insamer.com.tr.>, 13.08.2018.

Çakan, Varis, “Ülke Tanıtımı: Geçmişten Günümüze Çin”, **Asya Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Güz 2017, ss. 111-130.

Çakı, Caner, “Mao Zedong’un Kült Liderlik Propagandasında Kullanılan Posterlerin Gösterge Bilimsel Analizi”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 19, Sayı 2, ss. 189-210.

Dağcı, Kenan- Keskin, Mustafa, “Çin’in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak İhlalleri”, **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, 1 / 2 (Eylül 2014), ss.11-29.

Deniz, Taşkın, “Yükselen Güç Çin Halk Cumhuriyeti’nin Stratejik Hamleleri”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Yaz-2004, Cilt :13, Sayı 50, ss. 188-212.

Demirtepe, M. Turgut ve Hasan Selim Özertem, “Yükselen Tehdit Algısı Karşısında Çin’in Yumuşak Güç Siyaseti: Politikalar ve Sınırlılıkları”, **Bilig**, Bahar 2013, Sayı 65, ss. 95-118.

Dickson, Bruce J.- Maria Rost Rublee, “Membership has its Privileges- The Socioeconomic Characteristics of Communist Party Mambers in Urban China”, **Comparative Political Studies**, Vol.33, No:1, February 2000, ss. 87-112.

Durdular, Arzu, “Çin’in Kuşak -Yol Projesi ve Türkiye -Çin İlişkilerine Etkisi”, **Avrasya Etütleri**, 2016, 49, 1, ss.77-97.

Economy, Elizabeth C., “The Game Changer: Coping With China's Foreign Policy Revolution”, **Foreign Affairs**, Vol. 89, No. 6, The World Ahead (November/December 2010), ss. 142-152.

Ekrem, Erkin, “Çin’in Orta Asya Politikaları- Rapor”, **Ahmet Yesevi Üniversitesi Araştırma ve İnceleme Dizisi**, Yayın No:04, Ankara, 2011.

Emiroğlu, Hüseyin, “Soğuk Savaş Sonrası Çin’in Ortadoğu’ya Yönelik Dış Politikası”, **Ortadoğu Yıllığı**, 2006, ss. 463-482.

Ertan, Temuçin f.- Orhan Örs, “Milliyetçiliğin Müphemliği: Milliyetçilik Nedir?”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi**, Sayı :62, Bahar 2018, ss. 39-84.

Erdinç, Ali, “Çin’in Tehdit Algısı, Güvenlik Stratejisi ve Avrasya”, **Avrasya Dünyası**, Ekim 2017, Sayı 1.

Ergenç, Ceren, Çin’in Yükselişi, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, ss. 655-669.

Ermağan, İsmail ve Emin Üstüenal, “Çin’in Ortadoğu Politikaları”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 37, Yıl 2014, ss. 19-39.

Evera, Stephen Van, “Hypotkeses on Nationalism and War”, **International Security**, 1994, 18. 4.

Fairbank, John K., “China’s Foreign Policy in Historical Perspective”, **Foreign Affairs**, Vol. 47, No. 3 (Apr., 1969), ss. 449-463.

Feyzioğlu, Hamiyet Sezer, “Batı- Çin Savaşları ve Osmanlı Devleti”, **TAD**, C. 36/ S.62, 2017, ss. 88-99.

Feigenbaum, Evan A., Çin’in “Amerikan Barışını “ Tehdidi, **Uzak ve Eski Komşumuz Çin**, Der. Yılmaz Tezkan, Ülke Kitapları, 2002.

Feng, Huiying, “The Operational Code of Mao Zedong: Defensive or Offensive Realist?”, **Security Studies**, 14, No.4, October-December 2005, ss. 637-662.

Forman, Ross G., “Peking Plots: Fictionalizing the Boxer Rebellion of 1900”, **Victorian Literature and Culture**, 27.1 (1999), ss. 19-48.

Huntington, Rania, “Chaos, Memory and Genre: Anecdotal Recollections of the Taiping Rebellion”, **Chinese Literature: Essays, Articles, Reviews** (2005), ss. 59-91.

Güç, Ahmet, “Konfüçyüs ve Konfüçyüzcülük”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 10, Sayı 2, 2001, ss. 43-65.

Gökalp, Emre, “Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, 2007, ss. 279-298.

Gündüz, Ahmet, “Sömürgecilik Kavramı ve Sömürgeci Devletlerin Uyguladığı Taktikler “Ortadoğu Örneği”, **Tarih Okulu Dergisi**, Mart 2016, Yıl 9, Sayı XXV, ss. 763-784.

Güneş, Ergin, “Çin-Rusya İlişkilerinde Asimetrik Denge ve Amerika Birleşik Devletleri”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 70, No :14, 2015, ss. 839-867.

Güngör, Celalettin, “Devrim Üzerine”, **Muhafazakâr Düşünce**, Yıl 3, Sayı :11, Kış 2007, ss. 71-98.

Greenfeld, Liah, “Nationalism”, **The Wiley- Blackwell Encyclopedia of Globalization**, 2012.

Kavas, Ahmet, **Afrika’da Sömürgeciliğin XIX.YY İkinci Yarısına Kadar Kurulamamasında Osmanlı Devleti’nin Rolü**, <http://www.tasamafrika.org>, (10.04.2019).

Karluk, Abdurşit Celil, “Çin Halk Cumhuriyeti’ndeki Milliyetlerin Dağılımı ve Etno-Demografik Özellikleri”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 2009 Güz, Sayı 11, ss. 63-90.

Karluk, Abdürreşit Celil, “Çin’de Çinli Olmayan Halkların Yönetiminde Uygulanan Stratejiler”, **DAAD**, Bahar/Spring 2019, ss. 1-36.

Kıran, Abdullah, “Milletler Cemiyeti ve Önlenemeyen Savaş”, **Girne Amerikan Üniversitesi Journal of Social and Applied Sciences**, 3(6) (2008), ss. 19-36.

Kılıç, Özcan, “Çin Halk Cumhuriyeti’nde Basın Özgürlüğü”, **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2014, ss. 10-16.

Konak, Emre, “4 Mayıs Hareketi” China Pulse, 23 Ağustos 2017, <https://cinnabzi.com>. (02.10.2019).

Ouellet, Eric, “Multinational counterinsurgency: the Western intervention in the Boxer Rebellion 1900–1901”, **Small Wars & Insurgencies**, 20.3-4, (2009), ss. 507-527.

Örmeci, Ozan, **Çin Komünist Partisi 19. Kongresi’nden Çıkan Mesajlar**, <http://www.politikaakedemisi.org>. (23.10.2017).

Özdaşlı, Esmе, “Çin’in Yeni İpek Yolu Projesi ve Küresel Etkileri”, **Turkish Studies**, Volume 10/14, Fall 2015, ss. 579-596.

Özekicioğlu, Halil ve Cüneyt Kılıç, “Küresel Ekonomi Çağında Çin ve Hindistan”, **İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, Yıl 2017, ss. 19-34.

Özekicioğlu, Halil, Burcu Kılınç Savrul ve Cüneyt Kılıç, “Çin’de Yapısal Değişim ve Çin Ekonomisinin Küresel Pazarda Rekabet Edebilirliği”, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2014, Cilt 7, Sayı 1, ss. 56-66.

Özmen, İbrahim ve Abdulkadir Buluş, “Başlangıçtan Devrime Çin’i Anlamak (Mı)?”, **Medeniyet ve Toplum**, Bahar 2017, Cilt 1, Sayı 1, ss. 9-33.

Littell, John B., “Missionaries and Politics in China--The Taiping Rebellion”, **Political Science Quarterly**, Vol. 43, No. 4 (Dec., 1928), ss. 566-599.

Mumcu, Ahmet, “Çin Meselesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1961, ss. 259- 332.

İpek, Merih, “Çin’de Tarım Kesiminde Sosyalizme Geçiş”, **Birikim Dergisi**, 10/20.

Üngör, Çağdaş, “Çin ve Üçüncü Dünya”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 41, 2009, ss. 27-38.

Po-keng Chang, Julian, **Propaganda and Perceptions: The Selling of the Soviet Union in the People's Republic of China, 1950-1965**, Harvard University The Department of Government in Partial Fulfillment of The Requirements for The Degree of Doctor of Philosophy, UMI Company, 1995.

Paker, Manolya, “Uluslararası Hukuk Bakımından Çin’in Uygur Özerk Bölgesi’ndeki Politikasına Bir Bakış”, **Asya Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 1, Cilt: 1, ss.93-109.

Sağır, Z. Hale Eroğlu, “Çin ve Osmanlı’da Meşrutiyetçi Düşünce ve Milliyetçiliğin Doğuşu: Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, **Divan İlmi Araştırmalar**, s.20 (2006/1) ss. 259-277.

Sandıklı, Atilla, “Geleceğin Süper Gücü Çin”, **Bilge Strateji**, Cilt 1, Sayı 1, Güz 2009, ss. 40-50.

Sander, Oral, “Çin Halk Cumhuriyeti’nde Büyük Proleter Kültürel İhtilal”, **AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 1966, Sayı 4, Cilt 21, ss. 275-295.

Sander, Oral, “Khruhchev’den Sonra Sovyetler Birliği-Komünist Çin İlişkileri”, **S.B.F Dergisi**, Cilt XXI, No: 3, ss. 268-278.

Sayın, Yusuf, “Konfüçyüs’ün Yeniden Keşfi ve Çin’in Dış Politikasında Dönüşüm”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 29, 2013, ss. 223-237.

Sezen, Seriyeye, “Çin Halk Cumhuriyeti’nde Sosyalist Piyasa Ekonomisine Dönüşüm”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 40, Sayı 1, Mart 2007, ss. 27-56.

Sezen, Seriyeye, “Çin Halk Cumhuriyeti’nde Toprak Yönetimi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 66-1, ss. 95-116.

Tellal, Erel, “Sovyet Dış Politikası ve Gromiko”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 62.03, ss. 349-377.

Timurtaş, Mehmet Emin, “Çin Halk Cumhuriyeti’nin Ekonomik ve Siyasi Geçmişinin Bugünkü Gelişim Sürecindeki Rolü”, **Sakarya İktisat Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, 2018, ss. 52-69.

Tunç, Ahmet- Bilal Kızıl, “Çin Halk Cumhuriyeti’nin Dönüşümü ve Yerel Yönetimler”, **Birey ve Toplum Dergisi**, Cilt 8, Sayı 16, Güz 2018, ss. 51-72.

Tuoheti, Gülisareayi, “Çin Halk Cumhuriyeti’nde Yerel Yönetimler”, **Yerel Politikalar**, Temmuz – Aralık 2014, ss. 65-76.

Üngör, Çağdaş, “Çin ve Üçüncü Dünya”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 41, Ekim 2009, ss. 27-38.

Yap, Pao Ming, “The Mental Illness of Hung Hsiu-Ch’üan, Leader of the Taiping Rebellion”, **The Journal of Asian Studies**, s.13.3 (1954), ss. 287-304.

Yıldırım, Nilgün Eliküçük, “Çin Dış Politikasında İttifak Yapmama Prensipleri: Akademik Tartışmalar”, **Savunma Bilimleri Dergisi**, Kasım 2017, Cilt 16, Sayı 2, ss. 15-35.

Yiğın, Seçil, **Çin Ekonomisi ve Dış Ticaret İlişkileri**, T.C. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Zedong, Mao, **On Guerilla Warfare**, Selected Works of Mao Tse-tung: Vol. IX, 1937, Maoist Documentation Project (2000); Mao Tse-tung Reference Archive (marxists.org) 2000, ss. 1-51.

Zhang, Donia, “The Political Leadership of Mao Zedong”, **Journal of Contemporary Educational Research**, Volume 2, Issue 4, ss. 28.33.

Ziegler, Charles E., “The energy factor in China’s foreign policy”, **Jurnal of Chinese Political Science**, 11.1 (2006), ss. 1-23.

Wu, James T. K., “The Impact of the Taiping Rebellion upon the Manchu Fiscal System”, **Pacific Historical Review**, Vol. 19, No. 3 (Aug., 1950), ss. 265-275.

Yeni Dünya Düzeninde Çin Halk Cumhuriyeti, SEDAM (Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi), Aralık 2017.

İnternet Kaynakları

Çin’in Siyasi Kurumları, <http://www.cinhh.com>, (12.07.2019).

Çin Halk Cumhuriyeti’nin Siyasi Görünümü, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>, (12.07.2019).

Çin Halk Cumhuriyeti Ülke İdari Yapısı, <https://ticaret.gov.tr/dogu-asya/cin-halk-cumhuriyeti>. (01.01.2020).

Çin Halk Cumhuriyeti’nin Siyasi Görünümü, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>, (04.01.2020).

Çin Siyasetindeki Temel Kurumlar, <https://www.cinhh.com>. (01.01.2020).

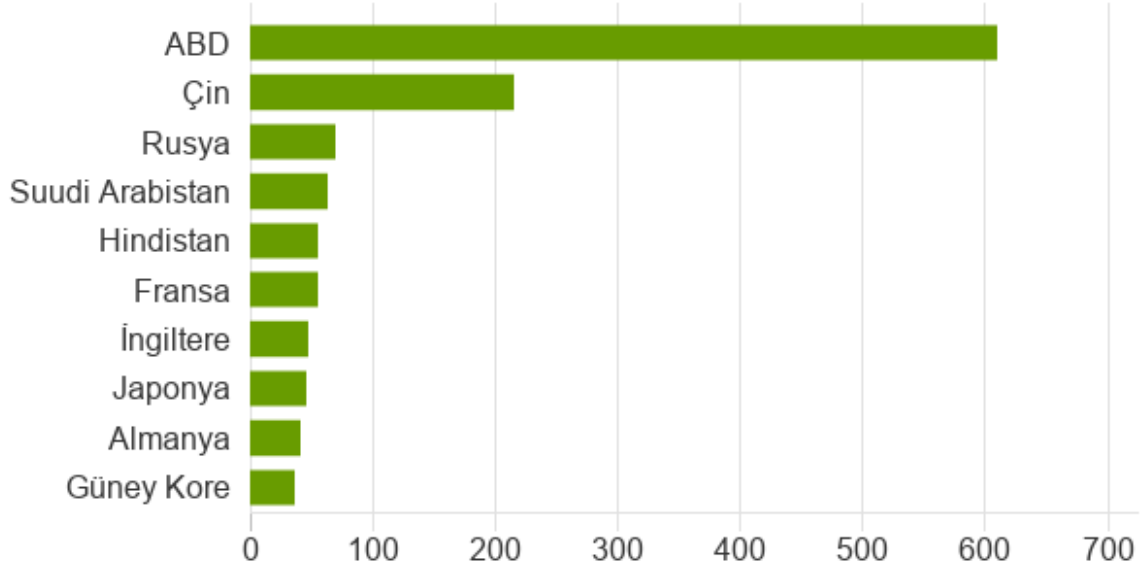
Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, www.tbmm.gov.tr. (15.11.2020).

EKLER

EK-1

Küresel askeri harcama, 2016

Milyar dolar

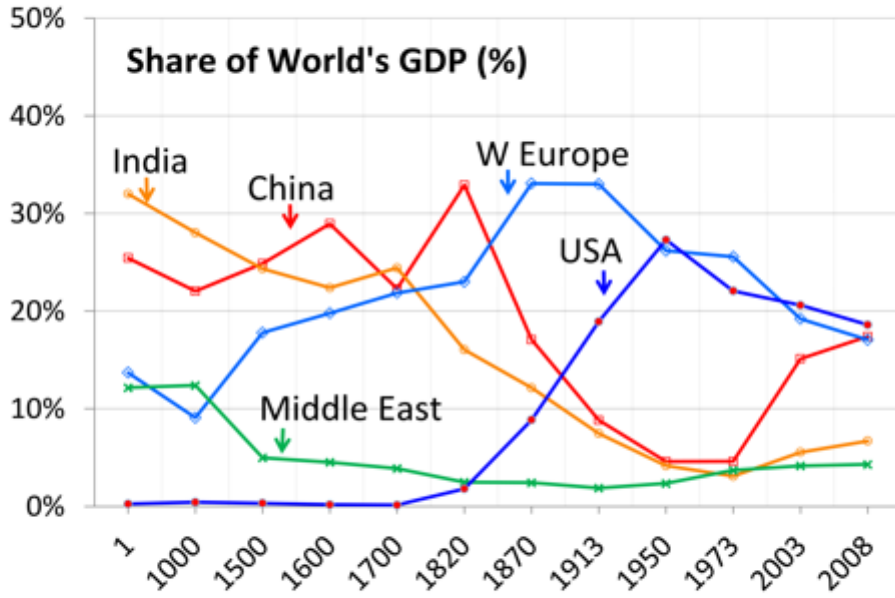
Küresel Askeri Harcama Eğilimleri, 2016, Sıpri

BBC

Kaynak: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43044312>.

EK-2

Tarihsel Olarak Büyük Ekonomilerin Dünya GSYİH İçindeki Payları* (%)
(GDP-Gross Domestic Produce)

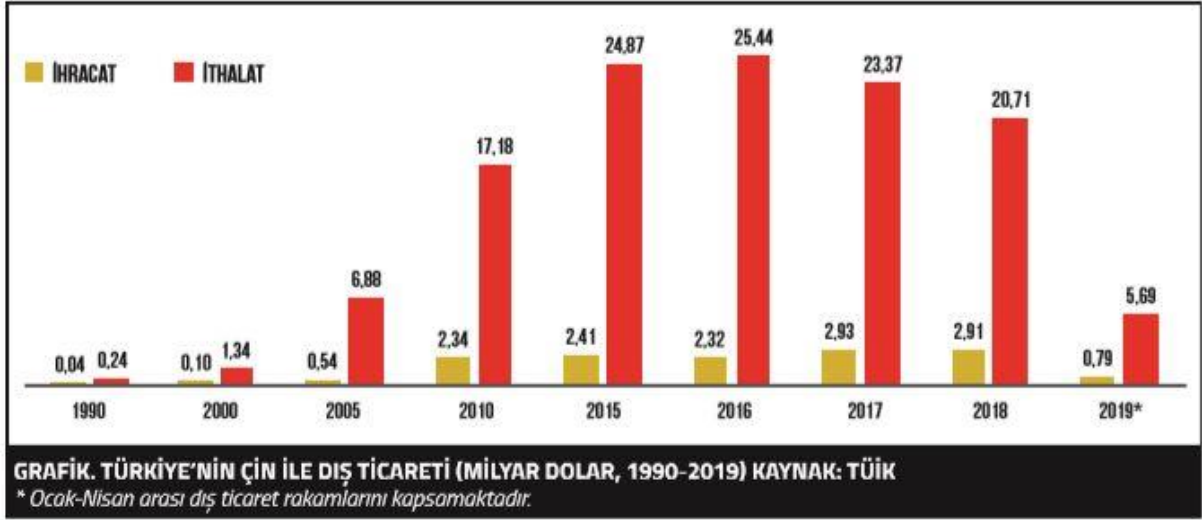

Kaynak: Angus Maddison, The World Economy

* GSYİH: Bir ülke sınırları içerisinde belli bir zaman içinde, üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin para birimi cinsinden değeridir.

Kaynak: <https://www.paraborsa.net/i/dunya-ekonomisinde-tarihe-donusmu-yeni-ipek-yolu-ve-degisen-ekonomik-guc-dengesi/>.

EK-3

Kaynak: <https://kriterdergi.com/ekonomi/turkiye-cin-ekonomik-iliskileri-ve-gelecek-seyri>.

EK-4

ABD'NİN ÇİN İLE İMTİHANI: ASTRONOMİK TİCARET AÇIKLARI

ABD Başkanı Donald Trump'ın Çin'e öncekilere ilaveten 200 milyar dolarlık daha gümrük vergisi getirmesiyle büyüyen ticaret savaşı, iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin mercak alınmasına neden oldu

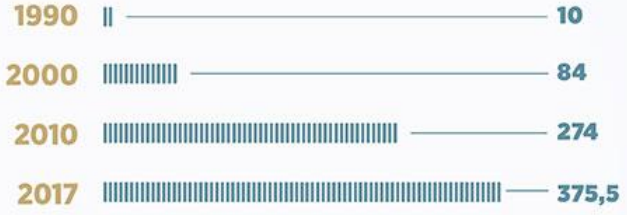

**ABD, ÇİN'E KARŞI
1970-1980 ARASINDA
TİCARET FAZLASINA SAHİPKEN,
1985'TEN İTİBAREN AÇIK
VERMEYE BAŞLADI**

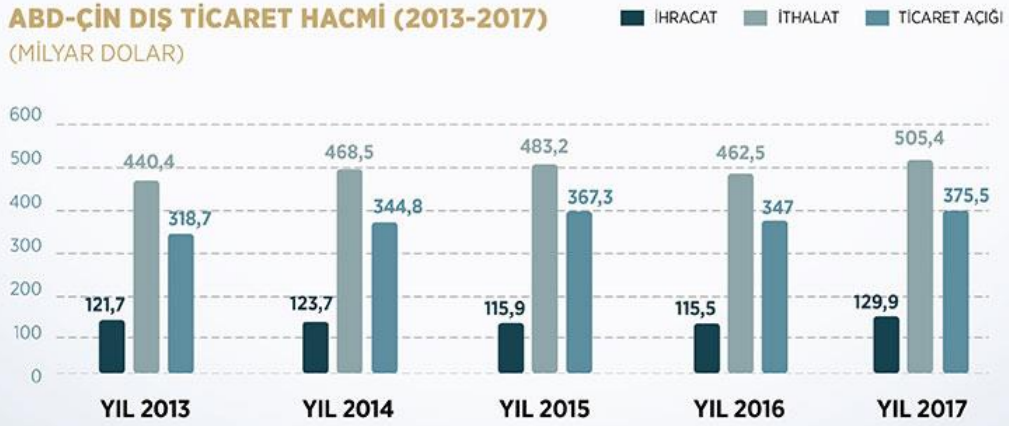

ABD'NİN ÇİN'E VERDİĞİ TİCARET AÇIĞI, SON 30 YILDA (1987-2017) %1300'DEN FAZLA ARTTI

**BAZI YILLARA GÖRE ABD'NİN ÇİN'E VERDİĞİ TİCARET AÇIĞI
(MİLYAR DOLAR)**

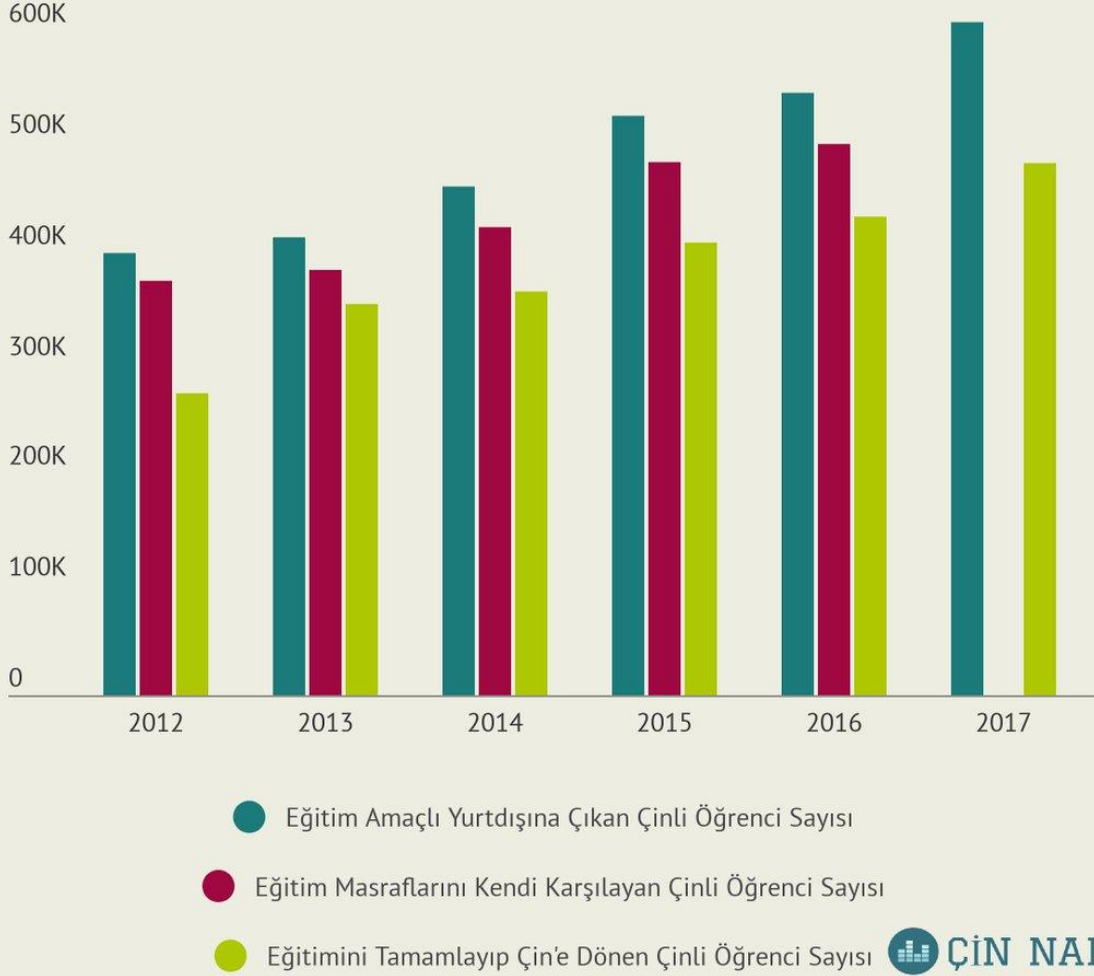
ABD-ÇİN DİŞ TİCARET HACMİ (2013-2017) (MİLYAR DOLAR)

Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/abdnin-cin-ile-imtihani-astronomik-ticaret-aciklari/1181956>.

EK-5

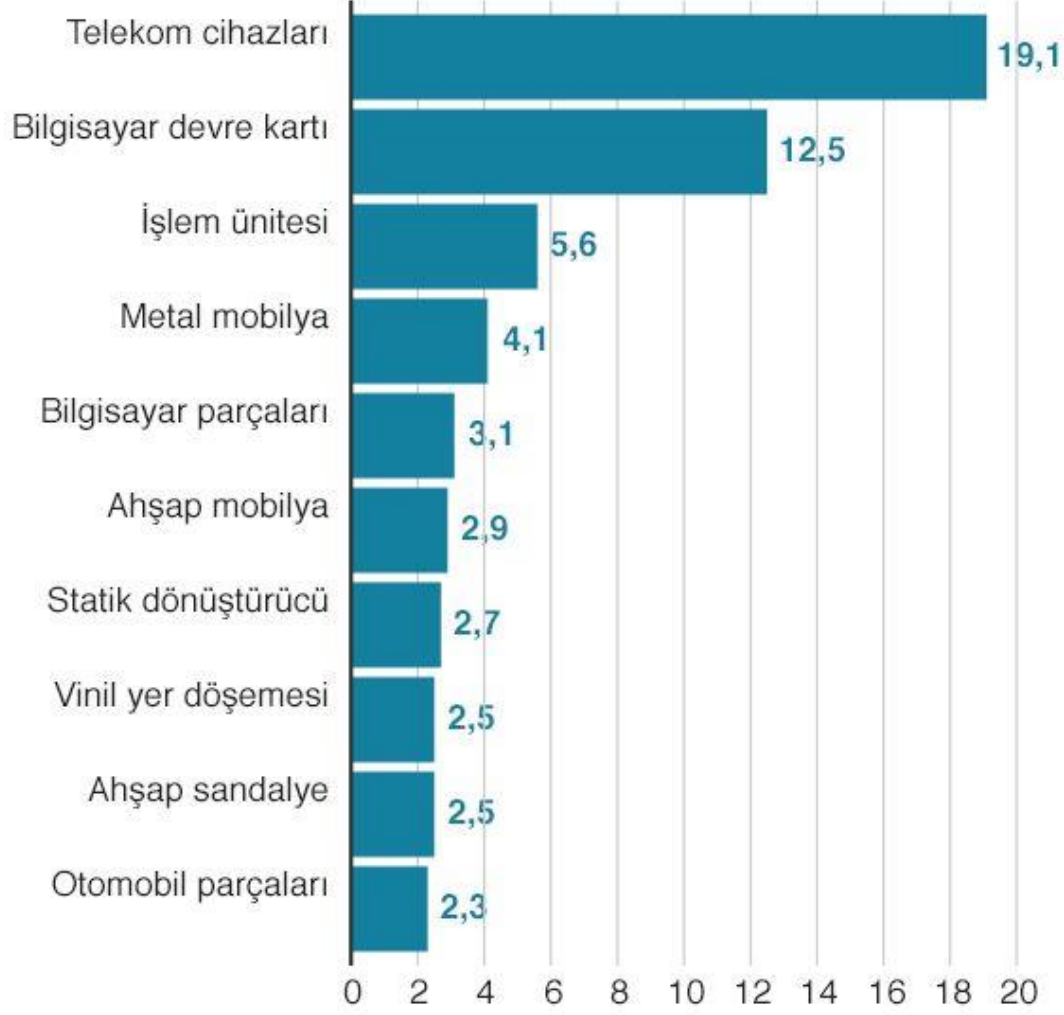
- Yurtdışına çıkan Çinli öğrencilerin büyük çoğunluğu masraflarını kendi karşılıyor.
- 2016'da olduğu gibi 2017'de de eğitimini yurtdışında alıp ülkesine dönen öğrencilerin, yurtdışına eğitim amacıyla çıkan öğrencilere oranı %79 olarak gerçekleşti.

Kaynak: <https://twitter.com/cinnabzi/status/1059003920423378947>.

Son vergi tehditleri

ABD'nin Çin'den en fazla ithal ettiği ve %10-25 vergi artışına tabi 10 ürün (milyar dolar)

Kaynak: ABD Uluslararası Ticaret Komisyonu

BBC

Kaynak: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48222100>.

EK-7

Çin Devlet Başkanları (1949-Günümüz)

Merkezi Halk Hükûmeti Başkanı		
İsim	Göreve başlama	Görevi bırakma
<u>Mao Zedong</u>	1 Ekim 1949	27 Eylül 1954
Başkan		
İsim	Göreve başlama	Görevi bırakma
<u>Mao Zedong</u>	27 Eylül 1954	27 Nisan 1959
<u>Liu Shaoqi</u>	27 Nisan 1959	31 Ekim 1968
<u>Song Qingling</u>	31 Ekim 1968	24 Şubat 1972
<u>Dong Biwu</u>	31 Ekim 1968	17 Ocak 1975
Ulusal Halk Kongresi Daimî Komitesi Başkanı		
İsim	Göreve başlama	Görevi bırakma
<u>Zhu De</u>	17 Ocak 1975	6 Temmuz 1976
<u>Song Qingling</u>	6 Temmuz 1976	5 Mart 1978
<u>Ye Jianying</u>	5 Mart 1978	18 Haziran 1983
Devlet Başkanı		
İsim	Göreve başlama	Görevi bırakma
<u>Li Xiannian</u>	18 Haziran 1983	8 Nisan 1988
<u>Yang Shangkun</u>	8 Nisan 1988	27 Mart 1993
<u>Jiang Zemin</u>	27 Mart 1993	15 Mart 2003
<u>Hu Jintao</u>	15 Mart 2003	14 Mart 2013
<u>Xi Jinping</u>	14 Mart 2013	<i>Görevde</i>

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87in_Halk_Cumhuriyeti_devlet_ba%C5%9Fkanlar%C4%B1_listesi

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Erden KİŞİ

Yabancı Dil: İngilizce

Eğitim Durumu

Lisans: Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, (2004-2008).

Yüksek Lisans: Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.D. (2009-2011).

Doktora: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.D. (2016-2021).

Çalıştığı Kurum

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş İşletme Fakültesi, Öğretim Görevlisi, 2012'den beri.